

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA SES UYUMLARININ SEBEP
OLDUĞU SES DEĞİŞMELERİ

Yüksek Lisans Tezi

Ezgi ARAL

Danışman: Prof. Dr. Ahmet BURAN

ELAZIĞ-2018

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA SES UYUMLARININ SEBEP
OLDUĞU SES DEĞİŞMELERİ**

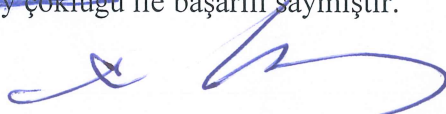

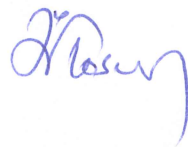
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:
Prof. Dr. Ahmet BURAN

HAZIRLAYAN:
Ezgi ARAL

Jürimiz, 27.07.2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans / ~~doktora~~ tezini oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. Prof. Dr. Ahmet BURAN
2. Doç. Dr. Fatih ÖZEN
3. Dr.-Öğr. Üyesi İbrahim TOSUN

F.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun... .. tarih ve... .. sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ömer Osman UMAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA SES UYUMLARININ SEBEP OLDUĞU
SES DEĞİŞMELERİ
EZGİ ARAL
Fırat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yeni Türk Dili Bilim Dalı
ELAZIĞ – 2018, Sayfa: XXV+362

Ağız çalışmaları bir dilin zenginliğini ortaya koymasından önemlidir. Söz varlığı ortaya çıkarılırken morfolojik ve fonetik olarak incelemeler de yapılır ve bu sayede sözcüklerin hangi ses değişimlerini yaşadığı saptanır. Ses değişimlerinin birçok nedeni vardır. Bu nedenlerden biri de uyumlardır. Uyumlarda ünlü ve ünsüz seslerin birbirleriyle olan ilişkileri ile ilgilidir. Seslerin bir araya gelme kuralları ile ilgili olan uyumlarda, ünlü uyumu ve ünsüz uyumu olmak üzere iki başlık altında incelenir. Ünlü uyumları kalınlık incelik uyumu ve düzlük yuvarlaklık uyumu olarak, ünsüz uyumu tonluluk tozsuzluk uyumu olarak adlandırılmaktadır.

Bu çalışmada ağızlar hakkında genel bilgiler verildikten sonra Türkçede sesler ve ses uyumları detaylı olarak ele alınmıştır.

Ağızlar hakkında yapılmış olan derlemeler ve metin incelemeleri taranarak elde edilen veriler Türkçe Kökenli Kelimeler, Yabancı Kökenli Kelimeler, Özel İsimler başlıkları altında değerlendirilerek sözcüklerin ağızlardaki durumları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ağız, Türkiye Türkçesi ağızları, ses uyumları, ses değişimleri.

ABSTRACT

Master Thesis

**SOUND CHANGES IN TURKEY TURKISH DIALECTS CAUSED BY
SOUND HARMONIES**

Ezgi ARAL

The University Of Firat

The Institute Of Social Science

The Department Of Turkish Language and Literature

ELAZIĞ – 2018, Page: XXV+362

Dialect studies are important in terms of revealing the riches of a language. Morphological and phonetic investigations are also carried out when lexicon is revealed and thus the sound changes of the words are determined. Many of the sound changes there is reason. One of the reasons is the adaptations. Harmonies are related to the relationship between the vowel and consonant voices. The harmonics of the rules of sound gatheting are studied under two headings: vowel harmony, consonant harmony. Vowel harmonies are known as thickness – thinness harmony and flatness – rondness harmony, consonant harmonies is named as tonality harmony – non-tonality harmony.

In this study, after giving general information about the dialect, sound and sound harmonies in Turkish were discussed in detail.

Studies on dialects and texts were scanned, the data obtained were evaluated under the titles of Turkish origin, words of foreign origin, proper names and the status of the words in the dialect were examined.

Key Words: Dialect, Turkey Turkish dialect, sound harmony, sound change.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER	IV
ŞEKİLLER TABLOSU	XIV
ÖN SÖZ	XV
ESER KISALTMALARI	XVIII
DİĞER KISALTMALAR	XXI
ARAŞTIRMADA KULLANILAN ÇEVİRİ YAZI (TRANSKRİPSİYON) İŞARETLERİ.....	XXII

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ	1
1.1. Ağız	3
1.1.1. Ağız Nedir?	3
1.1.2. Ağızlar Nasıl Oluşur?.....	3
1.2 Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılması	7
1.2.1 Leyla Karahan'ın Ağız Tasnifine Göre	7
1.2.1.1 Doğu Grubu Ağızları	7
1.2.1.2 Kuzeydoğu Grubu Ağızları:	8
1.2.1.3 Batı Grubu Ağızları	9

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKÇEDE SESLER	12
2.1 Ünlüler	12
2.2 Ünsüzler.....	15
2.3 Yazı Dilinde Bulunmayan Sesler	18

2.3.1 Yazı Dilinde Bulunmayan Ünlüler	18
2.3.2 Yazı Dilinde Bulunmayan Ünsüzler.....	21
2.4 Türkçede Ses Uyumları	25
2.4.1 Ünlü Uyumu.....	25
2.4.1.1 Kalınlık Uyumu.....	25
2.4.1.2 İncelik Uyumu	26
2.4.1.3 Düzlük Uyumu	26
2.4.1.4 Yuvarlaklık Uyumu.....	26
2.4.2 Ünsüz Uyumu	26
2.4.2.1 Tonluluk Uyumu	26
2.4.2.2 Tonsuzluk Uyumu	27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA SES UYUMLARININ SEBEP OLDUĞU SES DEĞİŞMELERİ	28
3.1 Kalınlık-İncelik Uyumu.....	28
3.1.1 Kalınlık Uyumu.....	28
3.1.1.1 Türkçe Kökenli Kelimelerde	28
3.1.1.1.1 Türkçede Eskiden Uyumlu Olup Eski Şekillerini Koruyan Kelimeler	28
3.1.1.1.2 Kelime Kök ve Gövdelerinde Kalınlık Uyumu	29
3.1.1.1.3 Birleşik Kelimelerde Kalınlık Uyumu	34
3.1.1.1.4 Eklerde Kalınlık Uyumu	48
3.1.1.1.4.1 “ken” Zarf-Fiil Ekini Alan Kelimelerde Kalınlık Uyumu.....	48
3.1.1.1.4.2 “ki” Aitlik Ekini Alan Kelimelerde Kalınlık Uyumu.....	60
3.1.1.1.4.3 “leyin” Ekini Alan Kelimelerde Kalınlık Uyumu	66
3.1.1.1.4.4 Edatın “+nan, +lan, +na” Şeklinde Ekleşmiş Biçimlerinde Kalınlık Uyumu.....	68

3.1.1.1.5 Edatlarda Kalınlık Uyumu.....	79
3.1.1.1.5.1 “ile” Edatının Kalıplaşmış Biçimlerinde Kalınlık Uyumu	80
3.1.1.1.5.2 “için” Edatı ile Kalınlık Uyumu	89
3.1.1.1.5.3 “dek” Edatı ile Kalınlık Uyumu.....	92
3.1.1.1.6 Bağlaçlarda Kalınlık Uyumu	92
3.1.1.1.6.1 Bağlaç Olarak Kullanılan “ki” Eki ve Kalınlık Uyumu.....	92
3.1.1.1.6.2 “sanki” Bağlacı ile Kalınlık Uyumu	93
3.1.1.1.7 Ek-fiilde Kalınlık Uyumu	94
3.1.1.1.7.1 Görülen Geçmiş Zaman Eki (idi).....	94
3.1.1.1.7.2 Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki (îmiş).....	100
3.1.1.1.7.3 Şart Çekimi (ise)	104
3.1.1.1.7.4 Birleşik Zaman Çekimi	107
3.1.1.1.7.4.1 Hikâye Çekimi	107
3.1.1.1.7.4.1.1 Geniş Zamanın Hikâyesi	107
3.1.1.1.7.4.1.2 Şimdiki Zamanın Hikâyesi	110
3.1.1.1.7.4.1.3 Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi:	111
3.1.1.1.7.4.1.4 Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi	112
3.1.1.1.7.4.1.5 Gelecek Zamanın Hikâyesi:	112
3.1.1.1.7.4.1.6 Şart Kipinin Hikâyesi	113
3.1.1.1.7.4.1.7 İstek Kipinin Hikâyesi	113
3.1.1.1.7.4.2 Rivayet Çekimi	113
3.1.1.1.7.4.2.1 Geniş Zamanın Rivayeti	113
3.1.1.1.7.4.2.2. Şimdiki Zamanın Rivayeti.....	117
3.1.1.1.7.4.2.3 Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti	117
3.1.1.1.7.4.2.4 Gelecek Zamanın Rivayeti	118
3.1.1.1.7.4.3 Şart Birleşik Çekimi.....	118

VII

3.1.1.1.7.4.3.1 Görülen Geçmiş Zamanın Şartı	118
3.1.1.1.7.4.3.2 Geniş Zamanın Şartı	119
3.1.1.1.7.4.3.3 Şimdiki Zamanın Şartı.....	120
3.1.1.1.7.4.3.4 Gelecek Zamanın Şartı	120
3.1.1.2 Yabancı Kökenli Kelimelerde Kalınlık Uyumu	120
3.1.1.2.1 Edatlarda Kalınlık Uyumu	155
3.1.1.2.1.1 Kalıplaşmış “ile” Edatı ve Kalınlık Uyumu.....	155
3.1.1.2.1.2 “için” Edatı ve Kalınlık Uyumu.....	161
3.1.1.2.1.3 “dek” Edatı ve Kalınlık Uyumu:	161
3.1.1.2.2 Bağlaçlarda Kalınlık Uyumu	162
3.1.1.2.2.1 Bağlaç Olarak Kullanılan “ki” Ekinde Kalınlık Uyumu.....	162
3.1.1.2.3 Eklerde Kalınlık Uyumu	162
3.1.1.2.3.1 “ken” Zarf-fiil Ekinde Kalınlık Uyumu	162
3.1.1.2.3.2 Aitlik Ekinde Kalınlık Uyumu.....	164
3.1.1.2.3.3 “leyin” Ekini Alan Kelimelerde Kalınlık Uyumu.....	166
3.1.1.2.3.4 Edatın “+nan, +lan, +na” Şeklinde Ekleşmiş Biçimlerinde Kalınlık Uyumu	168
3.1.1.2.3.5 Ek Fiilde (i-mek) Çekimlerinde Kalınlık Uyumu	176
3.1.1.2.3.5.1 Görülen Geçmiş Zaman Eki (idi).....	176
3.1.1.2.3.5.2 Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki (imiş).....	179
3.1.1.2.3.5.3 Şart Çekiminde Kalınlık Uyumu (ise)	180
3.1.1.2.3.6 Çekim Eki Alan Kelimelerde Kalınlık Uyumu.....	181
3.1.1.2.3.6.1 İsim Çekim Ekleri.....	181
3.1.1.2.3.6.1.1 İyelik Ekleri	181
3.1.1.2.3.6.1.1.1 I.Teklik Şahıs İyelik Eki.....	181
3.1.1.2.3.6.1.1.2 II. Teklik Şahıs İyelik Eki	182

VIII

3.1.1.2.3.6.1.1.3 III. Teklik Şahıs İyelik Eki	183
3.1.1.2.3.6.1.1.4 I. Çokluk Şahıs İyelik Eki	183
3.1.1.2.3.6.1.2 Hal Ekleri.....	184
3.1.1.2.3.6.1.2.1 Yönelme Hali Eki	184
3.1.1.2.3.6.1.2.2 Belirtme Hali Eki.....	185
3.1.1.2.3.6.1.2.3 Bulunma Hali Eki	186
3.1.1.2.3.6.1.2.4 Ayrılma Hali Eki	186
3.1.1.3 Kökeni Yabancı Olup Türkçe Ekler Almış Kelimeler	187
3.1.1.3.1 Arapça Kökenli Kelimeler	187
3.1.1.3.1.1 Arapça Kökenli Kelimelerdeki Edatlarda Kalınlık Uyumu.....	187
3.1.1.3.1.1.1 Kalıplaşmış “ile” Edatında Kalınlık Uyumu.....	187
3.1.1.3.1.2 Eklerde Kalınlık Uyumu.....	188
3.1.1.3.1.2.1 Edatlarda “+nan, +lan” Şeklinde Ekleşmiş Biçimlerinde Kalınlık Uyumu	188
3.1.1.3.1.2.2 (i-mek) Ek Fiilinde Kalınlık Uyumu	189
3.1.1.3.1.2.2.1 Görülen Geçmiş Zaman Eki (idi)	189
3.1.1.3.1.2.2.2 Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki (imiş).....	189
3.1.1.3.1.2.2.3 Şart Çekimi (ise).....	189
3.1.1.3.2.3 Farsça Kökenli Kelimelere Gelen Eklerde Kalınlık Uyumu ...	189
3.1.1.3.2.3.1 Edatın “+nan” Şeklinin Ekleşmiş Biçiminde Kalınlık Uyumu.....	189
3.1.1.3.2.3.2 “i-mek” Ek Fiilde Kalınlık Uyumu.....	190
3.1.1.3.2.3.2.1 Görülen Geçmiş Zaman Eki (idi)	190
3.1.1.3.2.3.2.2 Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki (imiş).....	190
3.1.1.3.2.3.2.3 Şart Çekimi (ise)	190
3.1.1.4 Özel İsimlerde Kalınlık Uyumu	191

3.1.1.4.1 Özel İsimlere Gelen Eklerde Kalınlık Uyumu.....	194
3.1.1.4.1.1 Aitlik Eki “ki” ve Kalınlık Uyumu	194
3.1.1.4.1.2 “ken” Zarf Fiil Eki Alan Kelimelerde Kalınlık Uyumu.....	195
3.1.1.4.1.3 “i-mek” Ek Fiilini Alan Kelimelerde Kalınlık Uyumu.....	195
3.1.1.4.1.3.1 Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki.....	195
3.1.1.4.1.4 Edatın “+nan” Biçiminde Ekleşmesi ve Kalınlık Uyumu.....	195
3.1.1.4.2 Özel İsimlere Gelen Edatlarda Kalınlık Uyumu.....	196
3.1.1.4.2.1 Kalıplaşmış “ile” Edatı ve Kalınlık Uyumu	196
3.1.2 İncelik Uyumu.....	196
3.1.2.1 Türkçe Kökenli Kelimelerde İncelik Uyumu	196
3.1.2.1.1 Kelime Kök ve Gövdelerinde İncelik Uyumu	196
3.1.2.1.2 Birleşik Kelimelerde İncelik Uyumu	198
3.1.2.1.3 Eklerde İncelik Uyumu	200
3.1.2.1.3.1 Şimdiki Zaman Eki Olarak Kullanılan “-yor” Ekinde İncelik Uyumu.....	200
3.1.2.2 Yabancı Kökenli Kelimelerde İncelik Uyumu	204
3.1.2.3 Yabancı Kökenli Olup Türkçe Ekler Almış Kelimelerde İncelik Uyumu	225
3.1.2.3.1 Arapça Kökenli Kelimeler	225
3.1.2.4 Özel İsimlerde İncelik Uyumu	226
3.1.2.4.1 Kelime Kök ve Gövdelerinde İncelik Uyumu	226
3.2 Düzlük- Yuvarlaklık Uyumu.....	228
3.2.1 Düzlük Uyumu	228
3.2.1.1 Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi	228
3.2.1.1.1 Türkçe Kökenli Kelimelerde Düzlük Uyumu.....	228
3.2.1.1.1.1 Kelime Kök ve Gövdelerinde Düzlük Uyumu.....	228

3.2.1.1.2 Eklerde Düzlük Uyumu	236
3.2.1.1.2.1 Şimdiki Zaman Eki	236
3.2.1.1.2.2 “-yor” Ekinde Düzleşme	256
3.2.1.1.3 Yabancı Kökenli Kelimelerde Düzlük Uyumu	261
3.2.1.1.4 Kökeni Yabancı Olup Türkçe Ekler Almış Kelimelerde Düzlük Uyumu.....	276
3.2.1.1.4.1 Şimdiki Zaman Ekinde Düzlük Uyumu.....	276
3.2.1.1.4.1.2 Birleşik Zamanlı Çekimler	277
3.2.1.1.4.1.2.1 Şimdiki Zamanın Hikâyesi	277
3.2.1.1.5 Özel İsimlerde Düzlük Uyumu	277
3.2.1.1.5.1 Kelime Kök ve Gövdelerinde Düzlük Uyumu	277
3.2.2 Yuvarlaklık Uyumu.....	278
3.2.2.1 Türkçe Kökenli Kelimelerde Yuvarlaklık Uyumu	278
3.2.2.1.1 Eklerde Yuvarlaklık Uyumu	279
3.2.2.1.1.1 Şimdiki Zaman Eki	279
3.2.2.2 Yabancı Kökenli Kelimelerde Yuvarlaklık Uyumu	284
3.2.2.3 Özel İsimlerde Yuvarlaklık Uyumu	292
3.3 Ünsüz Uyumu	293
3.3.1 Tonluluk Uyumu	294
3.3.1.1 Türkçe Kökenli Kelimelerde Tonluluk Uyumu	294
3.3.1.1.1 İç Seste Meydana Gelen Tonluluk Uyumu	294
3.3.1.1.1.1 Birleşik Kelimelerde Tonluluk Uyumu	294
3.3.1.1.1.2 Kelime Kök ve Gövdelerinde Tonluluk Uyumu.....	295
3.3.1.2 Yabancı Kökenli Kelimelerde Tonluluk Uyumu	297
3.3.2 Tonsuzluk Uyumu	298
3.3.2.1 Türkçe Kökenli Kelimelerde Tonsuzluk Uyumu	298

3.3.2.1.1 Birleşik Kelimelerde Tonsuzluk Uyumu	298
3.3.2.2 Yabancı Kökenli Kelimelerde Tonsuzluk Uyumu	299
3.3.2.2.1 İç Seste Meydana Gelen Tonsuzluk Uyumu.....	299
3.3.2.3 Özel İsimlerde Ünsüz Uyumu	300
3.3.2.3.1 İç Seste Meydana Gelen Ünsüz Uyumu	300
3.3.2.3.1.1 Tonluluk Uyumu	300
3.4 Uyum Değişmeleri.....	301
3.4.1 Kalınlık Uyumundan İncelik Uyumuna Geçiş.....	301
3.4.1.1 Türkçe Kökenli Kelimelerde	302
3.4.1.1.1 Kelime Kök ve Gövdelerinde	302
3.4.1.2 Yabancı Kökenli Kelimelerde Uyum Değişmesi	304
3.4.1.3 Özel İsimlerde Uyum Değişmesi	312
3.4.2 İncelik Uyumundan Kalınlık Uyumuna Geçiş.....	312
3.4.2.1 Türkçe Kökenli Kelimelerde Uyum Değişmesi	312
3.4.2.1.1 Kelime Kök ve Gövdelerinde Uyum Değişmesi.....	312
3.4.2.1.2 Eklerde Uyum Değişmeleri	316
3.4.2.1.2.1 Ek Fiilde Uyum Değişmesi	316
3.4.2.1.2.1.1 Görülen Geçmiş Zaman Ekin (-idi)	316
3.4.2.1.2.1.2 Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki (-imiş).....	316
3.4.2.1.2.1.3 Şart Çekimi (ise)	316
3.4.2.2 Yabancı Kökenli Kelimelerde Uyum Değişmesi	317
3.4.3 Düzlük Uyumundan Yuvarlaklık Uyumuna Geçiş	322
3.4.3.1 Türkçe Kökenli Kelimelerde Uyum Değişmesi	322
3.4.3.1.1 Kelime Kök ve Gövdelerinde Uyum Değişmesi.....	322
3.4.3.2 Yabancı Kökenli Kelimelerde Uyum Değişmesi	325
3.4.3.3 Özel İsimlerde Uyum Değişmesi	328

3.4.4 Türkiye Türkçesi Ağızlarında Yuvarlaklık Uyumunun Sağlamaştırılması ...	329
3.4.4.1 Türkçe Kökenli Kelimelerde Uyumun Sağlamaştırılması	329
3.4.4.1.2 Eklerde Uyumun Sağlamaştırılması	330
3.4.4.1.2.1 Sıfat Fiil Ekinde Uyumun Sağlamaştırılması	330
3.4.4.2 Yabancı Kökenli Kelimelerde Uyumun Sağlamaştırılması	330
3.4.4.3 Özel İsimlerde Uyum Değişmesi	332
3.4.5 Yuvarlaklık Uyumundan Düzlük Uyumuna Geçiş	332
3.4.5.1 Türkçe Kökenli Kelimelerde Uyum Değişmesi	332
3.4.5.1.1 Kelime Kök ve Gövdelerinde Uyum Değişmesi.....	332
3.4.5.2 Yabancı Kökenli Kelimelerde Uyum Değişmesi	338
3.4.6 Ünsüzlerde Uyum Değişmeleri	344
3.4.6.1 Tonsuzluk Uyumundan Tonluluk Uyumuna Geçiş.....	344
3.4.6.1.1 Türkçe Kökenli Kelimelerde Uyum Değişmesi.....	344
3.4.6.1.1.1 İç Seste Meydana Gelen Değişme	344
3.4.6.1.2 Yabancı Kökenli Kelimelerde Uyum Değişmesi	344
3.4.6.1.2.1 İç Seste Meydana Gelen Değişmeler	344
3.4.6.1.3 Özel İsimlerde Uyum Değişmesi	348
3.4.6.1.3.1 Tonsuzluk Uyumundan Tonluluk Uyumuna Geçiş	348
3.4.6.2 Tonluluk Uyumundan Tonsuzluk Uyumuna Geçiş.....	348
3.4.6.2.1 Yabancı Kökenli Kelimelerde Uyum Değişmesi.....	348

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ	350
KAYNAKÇA.....	354
EKLER	361
ÖZ GEÇMİŞ	362

ŞEKİLLER TABLOSU

Şekil 1: Doğu Anadolu Ağzlarının Alt Grupları.....	8
Şekil 2: Kuzeydoğu Grubu Ağzlarının Alt Grupları.....	9
Şekil 3: Batı Grubu Ağzlarının Alt Grupları	10
Şekil 4: Ana Ağz Grupları	11
Şekil 5: Ünlüler Tablosu	13

ÖN SÖZ

Anadolu, Malazgirt Zaferi ile (1071) yani XI. yüzyıldan itibaren yoğun Türk göçlerine maruz kalmış ve XIV. yüzyıla kadar sürekli göç alarak Türk ülkesi haline gelmiştir. Oğuzlar yoğun bir şekilde Anadolu topraklarına geldikleri için Oğuz ülkesi de denilmektedir. Oğuzlar Anadolu'da geniş bir çerçevede yayılış göstermiştir. Oğuzlar dışında daha az sayıda başka Türk kavimleri de (Kıpçak, Uygur vb.) Anadolu'ya gelmişlerdir. Fakat bunların Anadolu'nun Oğuzlaşmasına olumsuz bir etkisi olmamıştır. Anadolu'ya gelen ve 24 boydan oluşan Oğuzlar, Üç-Ok ve Boz-Ok şeklinde iki koldan yayılış göstermiştir. Her boyun kendine ait bir konuşma dili mevcuttur. Bunu Kaşgarlı Mahmut'un Divân'ü Lûgat-it Türk isimli eserinde görmekteyiz. Kaşgarlı her boyun kendine ait bir konuşma dilinin olduğunu ve bu diller arasındaki farklılıkları ortaya koymaya çalışmıştır.

Oğuz boyları arasındaki dil farklılıkları, buraya gelen diğer Türk kavimlerinin dilleri ve ayrıca Anadolu Türk yurdu haline gelmeden önce burada yaşayan ulusların dilleri, Oğuz boylarının dillerinde farklılıkların doğmasına neden olmuş, bu da Anadolu ağızlarının yani Türkiye Türkçesi ağızlarının temelini oluşturmuştur.

Bütün diller ilk başta konuşma dili olarak kullanım sahasına çıkarlar. Daha sonra çeşitli şartlar gereğince yazı diline dönüşürler. Bu şartlar seçilme, standartlaşma, yaygınlaşma ve kabul aşamasıdır. Ağızlar yazı dilinin sadece konuşma dili olarak kullanılan varyantlarıdır. Konuşma dili de standart dil gibi kendi içerisinde belirli kurallara bağlı bir şekilde oluşur. Konuşma dilleri standart dile kaynaklık eden yapılarıdır. Standart dil ile konuşma dili arasında belirli anlam ayırt edici fonetik farklılıklar bulunmaktadır.

Anlam ayırt edici özellikler ses değişmelerinden kaynaklanan unsurlardır. Ünlüler ve ünsüzler olarak iki gruba ayrılan seslerde meydana gelen ses değişmelerinin birçok nedeni vardır. Bunlardan biri de uyumlardır. Ünlü ve ünsüz sesler bir araya gelerek belirli kurallar dâhilinde çeşitli uyumlar meydana getirirler. Bu uyumlar ünlü seslerin neden olduğu kalınlık-incelik uyumu ve düzlük-yuvarlaklık uyumu ile ünsüz seslerin neden olduğu tonluluk-tonsuzluk uyumudur.

Zaman içinde dilin iç ve dış yapısında meydana gelen değişimler uyumları meydana getirmiştir. Uyumların oluşmasında etkili olan bir diğer önemli neden de ‘en az çaba’ yasağıdır. Dili kullanan kişiler kolay, pratik ve rahatlık sağlayacak şekilde bir kullanıma doğru eğilim gösterirler. Bu nedenle de ‘en az çaba’ ile konuşmaya çalışırlar.

Türkiye Türkçesi ağızlarında uyumlar TT yazı diline göre daha sağlamdır. Çünkü konuşma dilinde standart dilin kurallarına sıkı sıkıya bağlı olma zorunluluğu yoktur. İnsanlar en az çaba ile duygu ve düşüncelerini iletmeye çalışırlar.

Bu çalışmada standart Türkçenin kurallarına bağlı kalınarak incelenen metinlerden elde edilen verilerden yola çıkılarak uyumlar geniş çerçevede verilmeye çalışılmıştır. “Ses uyumları” başlığı bugüne kadar yapılan çalışmalarda yer almaktadır. Amacımız farklı çalışmalarda dağınık bir şekilde yer alan bu bilgileri tek kaynak altında birleştirmektir. Eserde bazı eksiklikler bulunmaktadır. Çünkü bütün ağız çalışmalarına ulaşmamız mümkün olamamıştır. Çok eski dönemlerde yapılan çalışmaların basımının olmaması, tezlerin sistemde sadece isim olarak var olması bazı çalışmalara ulaşmamızı engellemiştir. Bu nedenle çalışmamızı ulaşabildiğimiz kaynaklarla sınırlı tuttuk.

Ulaşabildiğimiz Türkiye Türkçesi ağızları şunlardır: Adana, Adıyaman, Afyon, Ağrı, Amasya, Ankara, Antalya, Ardahan, Artvin (Ardanuç), Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Çankırı, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Edirne, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gaziantep, Giresun, Gümüşhane, Hatay, Isparta, İçel (Anamur – Tarsus), İzmir, Karaman, Karabük, Kars, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Kahramanmaraş, Manisa, Muğla, Muş, Nevşehir, Niğde, Ordu, Osmaniye, Rize, Sakarya, Sivas, Şanlıurfa, Tekirdağ, Tokat, Trabzon, Tunceli, Uşak, Van, Yozgat, Zonguldak.

Buna göre 57 ağız bölgesinde uyumlardan kaynaklanan ses değişimleri incelenebildi.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; ağız konusu hakkında (tanımı, tarihi, sınıflandırılması) detaylı bilgilere yer verilmiştir.

İkinci bölümde; Türkçede sesler ve ses uyumları geniş bir çerçevede ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde; Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yapılmış olan çalışmalarda derlenen metinler ve yapılan incelemeler taranarak ses uyumlarının sebep olduğu ses değişimleri ile ilgili veriler toplanmıştır. Veriler sadece uyuma uygun olan kelimelere yönelik olmuştur. Bunlar Türkçe kökenli kelimeler ve yabancı kökenli kelimeler şeklinde sınıflandırılarak ele alınmıştır. Ayrıca özel isimlerdeki uyum durumları da ele alınmıştır. Sözcükler metin içindeki kullanımlarıyla değerlendirilmiştir. Yani sözcük,

metin içerisindeki orijinalliyi bozulmadan ele alınıp incelenmiştir. Tespit edilen sözcükler ilgili başlıklar altında ele alınıp değerlendirilmiştir.

Dördüncü bölümde ise bu çalışma süresince edinilen bilgi ve bulguların değerlendirilmesi yer almaktadır.

Bu çalışmanın sonraki dönemlerde ağız çalışması ile ilgilenen kişiler için önemli bir kaynak olacağı kanısındayız. Ele aldığımız sözcükleri Türkçe kökenli kelimeler ve yabancı kökenli kelimeler şeklinde kategorize ettiğimiz için de bu çalışmadan yararlanacak kişilere kolaylık sağlayacağımızı ummaktayız.

Hayatım boyunca yanımda olup maddi ve manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, bu çalışma süresince bana büyük sabır göstererek çalışmayı başarıyla tamamlayacağıma inanan aileme sonsuz teşekkür ederim.

Ayrıca, bilgileriyle yoluma ışık tutan, çalışma boyunca her zaman yanımda olup destek veren, hayattaki en büyük şansım olarak gördüğüm saygıdeğer Hocam Prof. Dr. Ahmet BURAN' a saygı ile teşekkürlerimi sunarım.

ELAZIĞ, 2018

EZGİ ARAL

ESER KISALTMALARI

AA	: Ardanuç Ağzı
AİA	: Ankara İli Ağızları
AİAD	: Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler
AİAŞÖ	: Ardahan İli Ses ve Şekil Özellikleri
AİYA	: Adıyaman İli ve Yöresi Ağızları
AĞİA	: Ağrı İli Ağızları
AMA	: Afyonkarahisar Merkez Ağzı
AMAK	: Adıyaman Merkez Ağzı ve Kültürü
AMMA	: Amasya Merkez Ağzı
ANYA	: Anamur ve Yöresi Ağızları
AOİAİİ	: Adana ve Osmaniye İlleri Ağızları
AÖAB	: Ankara Örneğinden Ağızların Belgelenmesi
AYA	: Antalya ve Yöresi Ağızları
AYYA	: Aydın ve Yöresi Ağızları
BİA	: Balıkesir İli Ağızları
BİAİ	: Bilecik İli Ağız İncelemesi
BYA	: Bartın ve Yöresi Ağızları
ÇAS	: Çorum Ağzı Sözlüğü
ÇİYA	: Çankırı İli ve Yöresi Ağızları
DA	: Diyarbakır Ağzı
DİAS	: Denizli İli Ağız Sözlüğü
EİA	: Edirne İli Ağızları
EİMİYA	: Eskişehir İli Mihalıççık İlçesi ve Yöresi Ağızları
ERİA	: Erzurum İli Ağızları
EYA	: Erzincan ve Yöresi Ağızları
EYAD	: Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler
EYSV	: Elazığ Yöresi Söz Varlığı
GA-III	: Gaziantep Ağzı-III
GBAA	: Güney-Batı Anadolu Ağızları

GİYA	: Giresun İli ve Yöresi Ağızları
GKAYA	: Gümüşhane Kültür Araştırmaları ve Yöre Ağızları
HA	: Hatay Ağzı
IMA	: Isparta Merkez Ağzı
KAİA	: Karaman İli Ağızları ve Anadolu Ağızları Arasındaki Yeri
KARYA	: Karabük ve Yöresi Ağızları
KAYA	: Kahramanmaraş ve Yöresi Ağızları
KBAYA	: Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları
KİİA	: Kırıkkale İli Ağızları
KİA	: Kars İli Ağızları
KMİA	: Kayseri Merkez İlçe Ağzı
KMİKA	: Kastamonu Merkez İlçe ve Köyleri Ağzı
KÜYA	: Kütahya ve Yöresi Ağızları
KYA	: Kırşehir ve Yöresi Ağızları
MİA	: Malatya İli Ağızları
MMA	: Muş Merkez Ağzı
MMKBKAÖ	: Manisa Merkez Kuzey Batı Köylerinin Ağız Özellikleri
MYA	: Muğla ve Yöresi Ağızları
NYA	: Nevşehir ve Yöresi Ağızları
OAAD	: Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler
OİYA	: Ordu İli ve Yöresi Ağızları
RİA	: Rize İli Ağızları
SİA	: Sakarya İli Ağızları
SİYA	: Sivas İli ve Yöresi Ağızları
STİAT	: Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar
ŞÇYAS	: Şereflikoçhisar ve Çevresi Yerel Ağız Sözlüğü
TAÜBİ	: Tarsus Ağzı Üzerine Bir İnceleme
TİYA	: Tokat İli ve Yöresi Ağızları
TMİKA	: Tekirdağ Merkez İlçe ve Köyleri Ağızları
TYA	: Trabzon ve Yöresi Ağızları
TYAD	: Tunceli Yöresi Ağızlarından Derlemeler
UİA	: Uşak İli Ağızları
UMA	: Urfa Merkez Ağzı

VGÇAS : Van Gölü Çevresi Ağızları Sözlüğü
VMKA : Van Merkez Köyleri Ağızları
ZBKİA : Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları

DİĞER KISALTMALAR

Alm.	: Almanca
Ar.	: Arapça
Çin.	: Çince
Far.	: Farsça
Fr.	: Fransızca
İbr.	: İbranice
İng.	: İngilizce
İs.	: İspanyolca
İt.	: İtalyanca
Lat.	: Latince
Mac.	: Macarca
Moğ.	: Moğolca
Rum.	: Rumca
Rus.	: Rusça
Rus.	: Rusça
T.	: Türkçe
TT	: Türkiye Türkçesi
TDAY-B	: Türk Dilleri Araştırmaları Yıllığı Belleten
TDK	: Türk Dil Kurumu
Yay.	: Yayınları
vb.	: ve benzeri
bk.	: bakınız
age.	: Adı geçen eser

ARAŞTIRMADA KULLANILAN ÇEVİRİ YAZI (TRANSKRİPSİYON)

İŞARETLERİ

Ünlüler:

ā	: Normalden uzun a sesi
á	: Yarı kalın, düz, geniş (a ~ e arası) ünlü
à	: Yarı geniş, düz, kalın (a ~ ı arası) ünlü
ã	: Yarı yuvarlak geniş, düz, kalın (a ~ o arası) ünlü
ă	: Normalden kısa a sesi
â	: İnce a
ã	: Geniz a'sı
ā	: Uzun a ile e arası ünlü
ä	: Yarı ince, düz, geniş (a ~ e arası) daha çok e ünlüsüne yakın ünlü
ē	: Normalden uzun e sesi
è	: Yarı geniş, düz, ince (e ~ i arası) ünlü
é	: Yarı geniş, düz, ince (e - i arası) ünlü
ę	: e ünlüsüne göre daha geride boğumlanan açık fonem (Erzincan)
ê	: e ile ö arası geniş, ön, yarı yuvarlak
ē	: Uzun e ile i arası ünlü
ε	: Çok kapalı e ünlüsü (Erzurum)
ī	: Normalden uzun ı sesi
í	: Yarı kalın, düz, dar (ı-i aras ı) ünlü
ĭ	: Normalden kısa ı sesi
ĩ	: Normal i sesinde uzun ünlü
ï	: Yarı yuvarlak, ince, dar i - ü arası ünlü
î	: Yarı yuvarlak, kalın, dar ı - u arası ünlü
ĩ	: Normalden daha kısa i sesi
ú	: Yarı kalın, yuvarlak, dar (u - ü arası) ünlü

XXIII

ó	: Yarı kalın, yuvarlak, geniş (o-ö arası) ünlü
ũ	: Normalden kısa u sesi
ū	: Normalden uzun u sesi
û	: Yarı geniş, yuvarlak, kalın (u-o arası) ünlü
ū̄	: Normalden uzun ü sesi
ũ̄	: Yarı geniş, yuvarlak, ince (ü-ö arası) ünlü (Van)
ô	: Yarı geniş, yuvarlak, kalın (o-u arası) ünlü
ō	: ö ~ o arası incelmış o ya da kalınlaşmış o (Kütahya)
ō	: Normalden uzun ö sesi
ō	: Normalden uzun o sesi
ō̄	: Uzun o-u arası ünlü
‘e	: Ayınlı e sesi
‘ı	: Ayınlı ı sesi
‘a	: Ayınlı a sesi
A	: a-e arası ünlü yarı ince yarı kalın
I	: ı-i arası ünlü yarı ince yarı kalın

Ünsüzler:

ğ	: Art ünlülerle hece kuran süreksiz, tonsuz, art damak g’si
ğ̄	: Normalden yumuşak ğ sesinden daha kuvvetli bir nefes baskısı ve hırıltı ile çıkarılan tonsuz art damak ünsüzü
ğ̄̄	: Art ünlülerle hece kuran, katı, patlayıcı, ötümlü orta damak ünsüzü
v̄	: Katı, yarı sızıcı, ötümlü çift dudak v’si olan ünsüz
Ḱ	: Ḱ ile ḡ arasında katı, yarı sızıcı, yarı ötümlü bir art damak ünsüzü
K̄	: Yarı ötümlüleşmiş Ḱ-ḡ arası süreksiz arka damak ünsüzü. (Hatay)
ḡ	: Tonlu, patlayıcı art damak ünsüzü
l̄	: Art veya yarı art yarı art ünlülerle hece kuran akıcı, sızıcı, ötümlü art damak ünsüzü
l̄̄	: Ön damak l’si
h̄	: Sızıcı, tonsuz, gırtlak h’si
h̄̄	: Sızıcı, tonsuz, art damak h’si
h̄̄̄	: Sızıcı, tonlu, art damak, hırıltılı h sesi
k̄	: Süreksiz, tonsuz, art damak k’si

ķ	: Orta damak k'si
ķ	: Ön damak k'si
ŋ –ñ	: Nazal n yani geniz n'si
ń	: ince 'n' sesi (Kayseri)
ķ	: Süreksiz tonsuz, gırtlak k'si
ɾ	: Peltek (çok vuruşlu) r ünsüzü (Balıkesir)
ʈ	: Patlamalı, tonsuz ünsüz d ünsüzüne yakındır.
ř	: Titrekliği uzatılan r ünsüzü
ɽ	: Düşmek üzere olan r sesi
ŋ	: Düşmek üzere olan n sesi
ř	: Kaybolmak üzere olan r (Uşak)
ÿ	: Düşmek üzere olan y sesi
ÿ	: Düşmek üzere olan v sesi
ṽ	: Çift dudak v'si
Ḍ	: Tonlulaşmış t
Ḃ	: b ile v arası katı, ötümlü sızıcı ünsüz
x	: Hırıltılı h
P	: Yarı tonlu b ~ p arası ünsüz
T	: Yarı tonlu d ~ t arası ünsüz
K	: Ön ve art ünlülerle hece kuran, k ile g arasında katı, patlayıcı, yarı ötümlü ünsüz
S	: s ile z arası katı, sızıcı, yarı ötümlü bir diş ünsüzü
Ç	: c ile ç arası katı, patlayıcı, yarı ötümlü bir diş eti ünsüzü
F	: f ile v arası katı, sızıcı, yarı ötümlü bir diş-dudak ünsüzü
G	: g ile ğ arası ünsüz
y	: Eriyip ünlüleşmek üzere olan y
r	: Eriyip ünlüleşmek üzere olan r
t	: Gırtlak patlayıcısı haline gelen t sesi (Aydın)
k	: Gırtlak patlayıcısı haline gelen ön damak k'si (Aydın)
h	: Gırtlak patlayıcısı haline gelen h sesi (Erzurum)
-	: Ünlüler üzerinde uzunluk işareti
˘	: Ünlüler üzerinde kısalık işareti

-) : Ulama işareti
' : Vurgu işareti
+ : İsme gelen ek işareti.
- : Fiile gelen ek işareti.
< : Sonraki şekli gösterir.
> : Önceki şekilden sonraki şekle gidişini gösterir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ

Dil; sözlü olarak ancak ses yoluyla kullanım sahasına çıkabilen, insanlar arasındaki iletişimin en kuvvetli bağına oluşturan, insanı insan yapan en önemli unsurdur. İnsanlar dil sayesinde geçmişteki tarihi, gelenek-göreneği, kültürü, sanatı vb. birçok temel unsuru günümüze taşımıştır.

Dil devingen bir yapıya sahip olduğu için sosyal alanda meydana gelen tüm olaylar dilde etkisini göstermekte ve dille yaşam alanına çıkmaktadır. Tarihin genel seyri içerisinde dil, çeşitli değişim ve dönüşümler yaşamaktadır. Bu değişim ve dönüşümlerle standart (ölçünlü) dil dediğimiz, herkes tarafından kabul görmüş olan ortak anlaşma dili meydana gelmektedir.

Standart dilden ayrı olarak insanların bulunduğu ortamda kendini daha iyi ifade edebildiği standart dil ile arasında bazı farkların bulunduğu konuşma dilleri yani ağızlar bulunmaktadır. Ağızlar yazı dilinden bazı fonetik farklılıklar göstermekte ve bu fonetik farklılıklarla ufak anlamsal değişiklikler de sergilemektedir. Ancak sadece konuşma dili olarak var olurlar.

Anlam ayırt edici özellikler dildeki seslerin kaynaklık ettiği özelliklerdir. Dildeki sesler ünlü ve ünsüz olmak üzere iki gruba ayrılırlar.

Ünlü ve ünsüz sesler bir araya geldiklerinde belirli kuralların dayatmasıyla dilde bazı uyumlara tabii olurlar. Bunlar; ünlü seslerin etkisiyle dilin neden olduğu dil benzeşmesi ya da kalınlık-incelik uyumu, dudakların neden olduğu dudak benzeşmesi ya da düzlük-yuvarlaklık uyumu, bir de ünsüz seslerin boğulanma noktalarına göre şekillenen tonluluk-tonsuzluk uyumudur.

Dillerde meydana gelen ses değişmelerinin birçok nedeni vardır. Bunlardan biri de uyumların sebep olduğu ses değişmeleridir. Bu çalışmada da uyumların etkisiyle meydana gelen ses değişmelerinin ağızlardaki durumu aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Uyumların meydana gelmesindeki en önemli etken 'en az çaba yasası' kuralıdır. Bu da insanların dili söyleyiş kolaylığı sağlayacak şekilde kullanma eğiliminden kaynaklanır.

Dillerde meydana gelen değişimlerin bir bölümü de başka nedenlere dayanmaktadır.“ Bu değişimlerin bir bölümü, münasebette bulunulan diller, kültürler, iklim ve coğrafya gibi ‘dilin dış tarihi’ ile ilgilidir. Diğer önemli bir kısmı ise, dilin iç dinamiklerinden kaynaklanan ‘dilin iç tarihi’ ile ilgili değişme ve gelişmelerdir.”¹

Ağızlarda meydana gelen ses değişikliklerinin bir kısmı dilin dış tarihi ile ilgilidir. Dil çevresinde sosyal, kültürel, coğrafik ve tarihi açıdan bir değişim yaşadığında bu değişimlere kayıtsız kalamamaktadır. Çünkü dil bünyesinde devingenlik barındırır ve bu bakımdan yeniliklere sürekli açık konumdadır. Bu da ağızlar ile standart dil arasında ayrımlara sebebiyet vermektedir.

Ağızlarda kelimeler rahat söyleyiş sağlama açısından ‘en az çaba’ yasına uygun şekilde kullanılmaktadır. Standart dilde ise kurallara uygun şekilde yazım ve konuşma olmak zorundadır. Standart dil imla gereği sözcükleri uyum dışı da olsa o şekilde dondurup bünyesine katmak zorundadır.

TT yazı diline göre uyumlar TT ağızlarında daha sağlamdır. Çünkü ağızlar önceki dönemlerdeki çeşitli kuralları bünyesinde barındırır ve uyumlara daha sadık kalır ve kelimeleri uyumlu hale getirmeye çalışır.

Çalışmada ele aldığımız uyumlara bağlı olarak meydana gelen ses değişmeleri standart dilin kuralları esas alınarak saptanmaya çalışılmıştır. Bu konu incelediğimiz ağız kitaplarının içerisinde mevcut olan bir konudur. Ancak biz bir yöreyi ya da bir bölgeyi esas alarak bu çalışmayı hazırlamadık. Türkiye Türkçesi ağızları adı altında toplanan ağızların ulaşabildiğimiz kaynaklarını incelemeye çalıştık. Bunu yaparken de kelimeleri üç ana başlık (Türkçe kökenli kelimeler, yabancı kökenli kelimeler ve özel isimler) çerçevesinde değerlendirmeye çalıştık. Bu yönü ile çalışma farklı bir boyut kazandı. Çalışmamız sonraki dönemlerde ağız çalışması yapacak olan kişilere yol gösterici kaynak olması bakımından önemlidir.

¹ Ahmet Buran, Kırgız Türkçesinde Ses Uyumlarının Sebep Olduğu Ses Değişmeleri, 8. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, 22-26 Mayıs 2017, Ankara) (Uluslararası Türk Lehçe Dergisi (TÜRKLAD) Cilt 1, Sayı 1, 2017, s.1-11 Türkiye s.3)

1.1. Ağız

1.1.1. Ağız Nedir?

Dilin devingen yapısı içerisindeki standart dilin alanı içinde varlığını sürdüren farklı konuşma biçimlerine ağız denilmektedir. Yani ağız, bir dil alanı içerisindeki farklı konuşma biçimleridir.

Ağız her yörenin kendine has özelliklerinin bulundurulduğu yöreden yöreye farklılık gösteren konuşma biçimidir. Ağızlar da standart dil gibi belirli bir standarda bağlı olarak yazı diline kaynaklık ederler.

Standart dil ile yer yer fonetik ve morfolojik farklılıklar bulduran ağızlar bir yazı dili değildir, sadece konuşma dili şeklinde varlığını sürdürmektedir. Aslında bütün diller başta konuşma dili olarak kullanım sahasına çıkarlar. Daha sonra bazı şartlar gereği belirli süreçlerden geçerek (seçilme, standartlaşma, yaygınlaşma, kabul aşaması) yazı diline dönüşürler.

Ağızlar yöredeki insanların yaşayış biçimine, kültürüne, sosyal durumuna göre değişiklik gösteren, insanlar arasındaki samimiyetin en kuvvetli bağını oluşturan standart dilin kollarıdır. Her yörenin kendine ait konuşma şeklinin bulunması dil için ayrı bir değer taşımaktadır. Çünkü ağızlar standart dilin söz varlığını zenginleştirmek bakımından büyük önem arz etmektedir. Ağızlar standart dile kaynaklık ederler. Standart dil ağızlardan kelimeler alır, fakat ağızlarda kullanılan şekliyle değil de standart dildeki kural ve kaidelere uygun şekilde düzenleyerek kelimeyi kendi bünyesine katar.

Ağızlar geçmişi geleceğe taşıyan önemli unsurlardır. Çünkü ağızlar tarihe, edebiyata ve daha birçok bilim sahasına ışık tutmaktadır. Tarihteki en eski ses olaylarını ve şekil yapılarını biz ağızlar sayesinde daha da somut verilere dönüştürmekteyiz. Ağızlar bir ölçüde dilin karanlıkta kalan kısımlarını aydınlatmaktadır. Dil bir milletin kimliği olduğu için ağızlar sayesinde o ağzın konuşulduğu topraklar üzerinde kimlerin yaşadığı hakkında daha geniş bilgiler elde ederiz.

1.1.2. Ağızlar Nasıl Oluşur?

Anadolu medeniyetler merkezi olarak bilinmektedir. M.XI. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar sürekli göç almıştır. Anadolu 1071'de Malazgirt Zaferi ile başlayan ve XIII. yüzyıla kadar devam eden sürekli Türk göçleri ile Oğuz ülkesi haline gelmiştir.

Oğuzların dışında bazı diğer Türk kavimleri de (Kıpçak, Uygur, Çiğil vb.) bu topraklar üzerinde varlığını sürdürmüştür. Bunu dilde yapılan çalışmaların açık bir sonucu olarak görmekteyiz. Anadolu'da var olan “ n > y, g > v, s > h, c > y” değişimleri Kıpçak diline ait dil özellikleridir. Bu da bu bölgede Kıpçakların da yaşadığını göstermektedir. Ancak çoğunlukla Oğuzların yurt edindiği bu topraklara daha az sayıda gelen Türk kavimleri ve Oğuzlar ile kaynaşıp yaşamaya başlamışlardır. Bu kaynaşma etkisini dilde de göstermiştir.

Oğuzlar kendi aralarında 24 boy olarak Üç-Ok ve Boz-Ok adını verdikleri iki ana kolda toplanmıştır. Ancak 24 Oğuz boyunun 23'ü Anadolu'yu yurt edinmiştir. “ Anadolu'ya gelen Oğuz boylarının bir kısmı Boz-Ok bir kısmı da Üç-Ok koluna mensuptur. Demek oluyor ki, Anadolu bölgesinde Oğuzların hem Boz-Ok hem de Üç-Ok koluna mensup teşekküller yurt tutmuş bulunmaktadır. İşte bu durum, Anadolu ağızlarının kuruluşunda ilk rolü oynamıştır, denebilir. Çünkü ağızlar uzun süre devam eden göçebe yaşayışlarının da etkisi altında kalarak, şüphesiz standart tek bir Oğuzca konuşmuşlar, 24 boy arasında ses ve şekil bakımından değişen birtakım ağız ayrılıkları olmuştur.”² Biz bu dil ayrılıklarını Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan Divan'ü Lugat-it Türk adlı eserinden öğreniyoruz. Kaşgarlı Mahmut bu eserinde boylar arasındaki dil farklılıklarını da belirterek “ Türklerin hemen tüm illerini, obalarını, bozkırlarını inceden inceye gezip dolaştım. Türk, Türkmen, Oğuz, Çiğil, Yağma, Kırgız boylarının, dillerini tümüyle belleğime yerleştirdim. Bu konuda her boyun dilini eksiksiz öğrenecek ölçüde başarılı oldum.”³ şeklinde söylemiştir.

Anadolu konum itibariyle birçok savaş ve işgal yaşayarak çeşitli medeniyet ve kavimlere ev sahipliği yapmıştır. Tabii ki zaman içerisinde yaşanan bu değişim, dönüşüm ve gelişimler dilde de etkisini büyük oranda göstermiştir. Konuşma dilinin bu kadar çeşitli olması Anadolu yani Türkiye Türkçesi ağızlarının oluşmasında önemli rol oynamıştır.

Anadolu'da yerleşen Oğuz boylarından bazıları şunlardır:⁴

²Zeynep Korkmaz, “ Anadolu Türkçesinin Kuruluşunda Çeşitli Oğuz Boylarının Rolü” ,Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, 1971, Ankara s.21-32. (Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1-2,TDK Yay. , Ankara s.1142-1160.s. 1142)

³ Fuat Bozkurt, Divan-ü Lugat-it Türk, Salon Yay., Konya, 2017, s.9)

⁴ Detaylı bilgi için bk. Tuncer Gülensoy, “Anadolu (Türkiye Türkçesi) Ağızlarının Sınırı Nerede Başlar, Nerede Biter?”, 25-30 Mart 2008 Şanlıurfa s.231-236. s.232-233.

- 1) Kayılar Boyu: Sivas, Kütahya, Kengiri-Çankırı, Konya, Muğla bölgesi, Bolu, Kastamonu, Hamid-Isparta ve Burdur bölgesi, Amasya, Çorum, Ankara yörelerinde 64 yere yerleşmişlerdir.
- 2) Avşar Boyu: Bolu, Kastamonu, Konya, Kütahya, Ankara, Kayseri yörelerinde 48 yere yerleşmişlerdir.
- 3) Kınık Boyu: Adana, Ankara, Kütahya, Sivas, Konya, Kengiri-Çankırı, Kara Hisar-ı Sahip, Malatya, Karesi yörelerinde 49 yere yerleşmişlerdir.
- 4) Bayat Boyu: Konya, Hüdâvendigâr -Bursa yöresi-, Kara Hisar-ı Sahip -Afyon-, Karesi- Balıkesir yörelerinde 19 yere yerleşmişlerdir.
- 5) Kara Evli Boyu: Bolu, Kastamonu, Sivas, Tokat yörelerinde 8 yere yerleşmişlerdir.
- 6) Yazır Boyu: Hamid-Isparta ve Burdur bölgesinde 5 yere yerleşmişlerdir.
- 7) Dodurga (Todurga) Boyu: Bolu ve Kastamonu bölgesinde 12 yere yerleşmişlerdir.
- 8) Karkın Boyu: Sivas, Kara Hisar-ı Sahip, Saruhan -Manisa-, Karesi -Balıkesir- bölgesinde 23 yere yerleşmişlerdir.
- 9) Bayındır Boyu: Bolu, Hamid-Isparta ve Burdur yöreleri-, Hüdâvendigâr -Bursa- yörelerinde 16 yere yerleşmişlerdir.
- 10) Peçenek Boyu: Ankara yöresinde 4 yere yerleşmişlerdir.
- 11) Çavuldur Boyu: Kastamonu, Konya, Sivas, Ankara bölgelerinde 12 yere yerleşmişlerdir.
- 12) Çepni Boyu: Trabzon, Kastamonu, Bolu bölgesinde 12 yere yerleşmişlerdir.
- 13) Salur Boyu: Sivas, Konya, Saru-Han, Kayseri, Hâmid bölgelerinde 27 yere yerleşmişlerdir.
- 14) Ala-Yundlu Boyu: Aksaray, Saru-Han, Sivas, Ankara, Kütahya bölgelerinde 15 yere yerleşmişlerdir.
- 15) Eymür Boyu: Hüdâvendigâr, Kastamonu, Sivas, Ankara, Kütahya, Çorum bölgelerinde 39 yere yerleşmişlerdir.
- 16) Yüreğir (Üreğir\ Öregül) Boyu: Adana, Kastamonu, Hâmid, Ankara, Teke-Antalya bölgesinde 16 yere yerleşmişlerdir.
- 17) İğdir Boyu: Kastamonu, Teke bölgelerinde 14 yere yerleşmişlerdir.
- 18) Büğdüz Boyu: Hâmid, Kastamonu, Niğde 8 yere yerleşmişlerdir.

Görüldüğü gibi geniş bir coğrafyaya yayılan Oğuz boyları dil üzerinde de etkili olmuştur. Bölgede bulunan diğer Türk kavimleri ve etnik topluluklarla kaynaşarak yaşamaya devam etmişlerdir. Oğuz boylarının konuşma dillerinde görülen küçük farklılıklar zamanla koyulaşarak ve diğer dillerden etkilenecek şekilde genelleşmiş ve ağızların oluşmasını sağlamıştır.

TT ağızları üzerine ilk çalışma 19.yuzyılın ikinci yarısına dayanmaktadır. A. Maksimov'un Hüdavendigar ve Karamanlı ağızları üzerine yaptığı *Opit ızslédovanija tjurskich dialettov v Chudavendgarë i Karamanri* (ST. Petersburg 1867) adlı çalışma bu alanda yapılmış ilk çalışmadır.

1867 yılından 1940 yılına kadar uzanan dönemde daha çok yabancı araştırmacıların çalışmaları vardır. Ülkemizde 1940 yılından sonra önemli çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

“A. Maksimov’dan sonra doğu dilbilimcilerden, J. Thúry, I. Kúnos, M. Hurtman, K. Foy, V. Pisarev, Balkanoğlu, Balhassanoğlu, L. Bonelli, F. Giese, F. Vincze, T. Kowalski, J. Deny ve M. Räsäsen’in çalışmaları ile bir yandan Anadolu ağızları üzerine bir kısım metin yayınlanmış, bir yandan da bu ağızların gramer yapısı ile ilgili bazı küçük denemeler çıkarılmıştır.”⁵ Bu çalışmalar sonraki çalışmalar için önemli birer kaynak olmuştur.

1933-1935 yılları arasında Türk Dil Kurumu ‘derleme seferberliği’ başlatmıştır. Ancak bu çalışma başarılı olamamıştır. Çünkü derlenen sözcüklerde ağızların ayırt edici noktaları pek yansıtılamamıştır. 1952 yılında dil araştırmacıları ve öğretmenlerin (Türkçe ve edebiyat öğretmenleri) desteği ile yapılan derleme çalışmaları 1963-1982 yılları arasında *Derleme Sözlüğü* adı ile yayınlanmıştır.

Anadolu’ya ait ağız malzemelerini metin derlemesi şeklinde toplu bir biçimde yayınlayan ilk araştırmacı Ahmet Caferoğlu’dur. Ahmet Caferoğlu’ndan sonra birçok dil araştırmacısı bu konuya ağırlık vererek metin derleme çalışmaları ile ilgilenmiş ve bu alana birçok eser kazandırmıştır.

Zeynep Korkmaz, ağızlar üzerine bugüne kadar yapılmış çalışmaları 3’e ayırmıştır: “ 1940 yılından günümüze kadar uzanan dönemdeki çalışma ve yayınları tüm itibarıyla 1) Derleme yayınları, 2) Hem derleme hem araştırma niteliğindeki yayınlar, 3) Belli konuları ele alma, araştırma yayınları olmak üzere üç farklı grupta toplayabiliriz.

⁵ Zeynep Korkmaz, *Anadolu Ağızları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar*, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, TDK Yay., Ankara, 2017 s. 1161.

Ancak, bazen bu gruplar arasında kesin bir sınır çizilememekte ve birbirine geçişler olduğu da görülmektedir.”⁶

1.2 Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılması

Türkiye Türkçesi ağızlarının sınıflandırılması ile ilgili birçok çalışma mevcuttur. Bazı araştırmacılar bölgesel ve genel tasnif yaparken bir kısmı da sadece bir ilin ya da bir ilçenin ağız tasnifini yapmıştır.

Genel olarak bakıldığında; İğnas Kunos (1896), Ahmet Caferoğlu (1946 ve 1959), Tahsin Banguoğlu (Türkçenin Gramerinde ve Türk Dilleri Araştırma Ansiklopedisinde), Piet Kral (1890), Hayaski ve Leyla Karahan (1996) gibi araştırmacılar ağızlara yönelik önemli tasnifler yapmışlardır.⁷ Bu tasniflerden en çok kabul edilip kullanılanı ise Leyla Karahan tarafından 1996 yılında yapılan tasniftir. Biz de çalışmamızda Leyla Karahan’ın ağız üzerine yaptığı tasnifi esas alarak kelimelerin kullanıldığı ağızları bu tasnif üzerinde değerlendirerek vermeye çalıştık.

1.2.1 Leyla Karahan’ın Ağız Tasnifine Göre ⁸

Leyla Karahan tasnifte ağızları 3 ana gruba ayırıp; 1. grubu 4 alt gruba, 2. grubu 3 alt gruba, 3. grubu ise 9 alt gruba ayırmıştır. Bunlar:

1.2.1.1 Doğu Grubu Ağızları ⁹

Doğu Grubu Ağızları: Ağrı, Artvin merkez ile Şavşat, Ardauç ve Yusufeli, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Hakkari, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Tunceli, Urfa (Birecik ve Halfeti hariç), Van ağızları.

Alt Gruplar:

I.Grup: Ağrı, Van, Muş, Bitlis, Bingöl, Siirt, Diyarbakır, Mardin, Hakkari, Urfa (Birecik ve Halfeti hariç), Palu, Karakoçan (Elazığ) ağızları.

II. Grup: Kars (Ardahan, Posof hariç), Erzurum merkez, Aşkale, Ovacık, Narman, Pasinler, Horasan, Hırıs, Tekman, Karayazı, Erzincan merkez, Tercan, Çayırılı, Kemah, Refahiye, Gümüşhane ağızları.

⁶ Zeynep Korkmaz, Anadolu Ağız Araştırmalarına Toplu Bir Bakış, Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi, 23-28 Eylül 1985, Tebliğler İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1987, s. 89-109. Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1-2, TDK Yay., Ankara 2017, s. 1194-1210. s. 1195

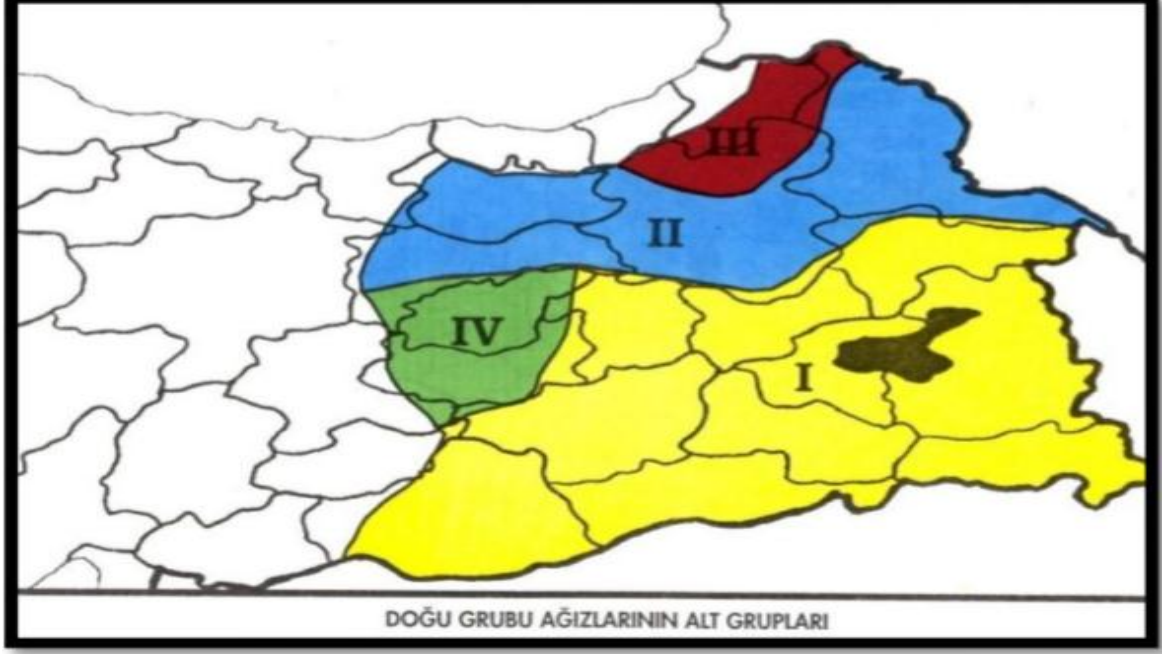
⁷ Detaylı bilgi için bk. Leyla Karahan, Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması, TDK Yay., Ankara, 2014. S.XI-XVII.

⁸ Korkmaz, age., s. 1-2.

⁹ Gruplar (Doğu, Kuzeydoğu, Batı) başlığı altında verilen haritalar Ahmet Buran’ın “Türkiye Türkçesi Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme” adlı makalesinin içerisinden alınmıştır.

III. Grup: Ardahan, Posof (Kars), Artvin merkez, Şavşat, Yusufeli, Ardanuç (Artvin), Oltu, Tortum, Olur, Şenkaya, İspir (Erzurum) ağızları.

IV. Grup: Kemaliye, İliç (Erzincan), Elazığ merkez, Keban, Baskil, Ağın, Harput (Elazığ), Tunceli ağızları.

Şekil 1: Doğu Anadolu Ağızlarının Alt Grupları

1.2.1.2 Kuzeydoğu Grubu Ağızları:

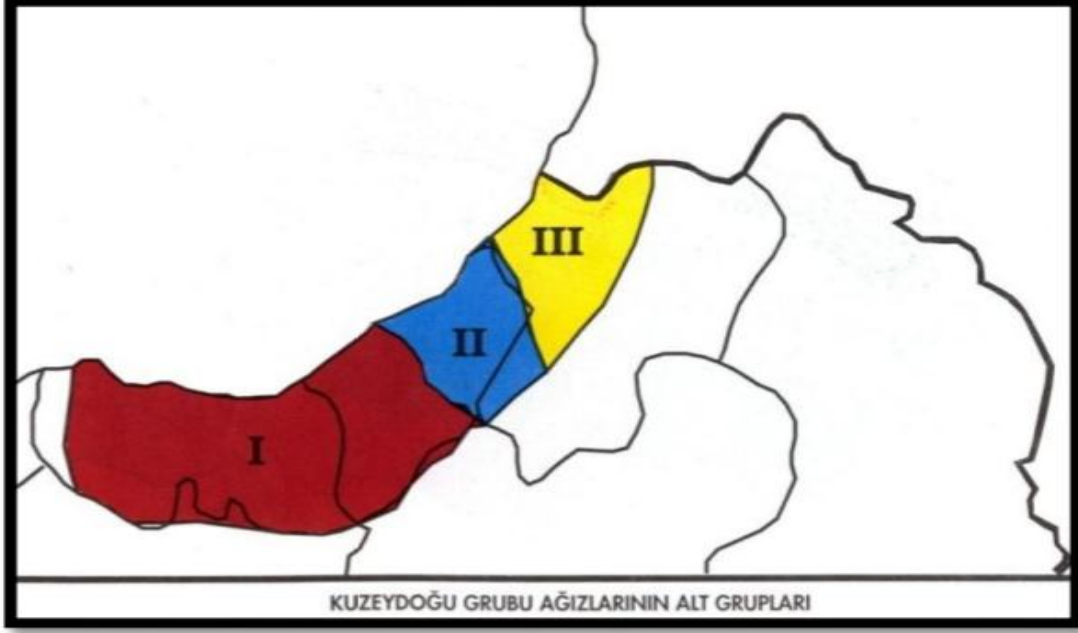
Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Hopa, Borçka, Arhavi (Artvin), Rize ve Trabzon ağızları.

Alt Gruplar:

I.Grup: Trabzon, Rize merkez, Kalkandere, İkizdere, Gündoğdu, Büyükköy ağızları.

II. Grup: Çayeli, Çamlıhemşin, Pazar, Ardeşen, Fındıklı (Rize) ağızları.

III. Grup: Arhavi, Hopa, Borçka, Kemalpaşa, Muratlı, Ortacalar, Göktaş, Camili, Meydancık, Ortaköy (Artvin) ağızları.

Şekil 2: Kuzeydoğu Grubu Ağızlarının Alt Grupları

1.2.1.3 Batı Grubu Ağızları

Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, Isparta, İçel (Mersin), İzmir, İzmit, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Samsun, Sinop, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat, Zonguldak ağızları.

Alt Gruplar:

I. Grup: Afyon, Antalya, Balıkesir, Bilecik, Burdur, Bursa, Çanakkale, Denizli, Eskişehir, Isparta, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla, Uşak ve Nallıhan (Ankara) ağızları.

II. Grup: İzmit ve Sakarya ağızları.

III. Grup: Bolu (Göynük, Mudurnu, Seben, Kıbrısçık hariç), Zonguldak, Bartın, Kastamonu (Tosya hariç), Ovacık, Eskipazar (Çankırı) ağızları.

IV. Grup: Beypazarı, Çamlıdere, Kızılcahamam, Gündül, Ayaş (Ankara), Göynük, Mudurnu, Seben, Kıbrısçık (Bolu), Çankırı (Ovacık, Eskipazar ve Kızılırmak hariç), Tosya (Kastamonu), Boyabat (Sinop), Çorum merkez, İskilip (dağ köyleri hariç), Bayat, Kargı, Osmancık (Çorum) ağızları.

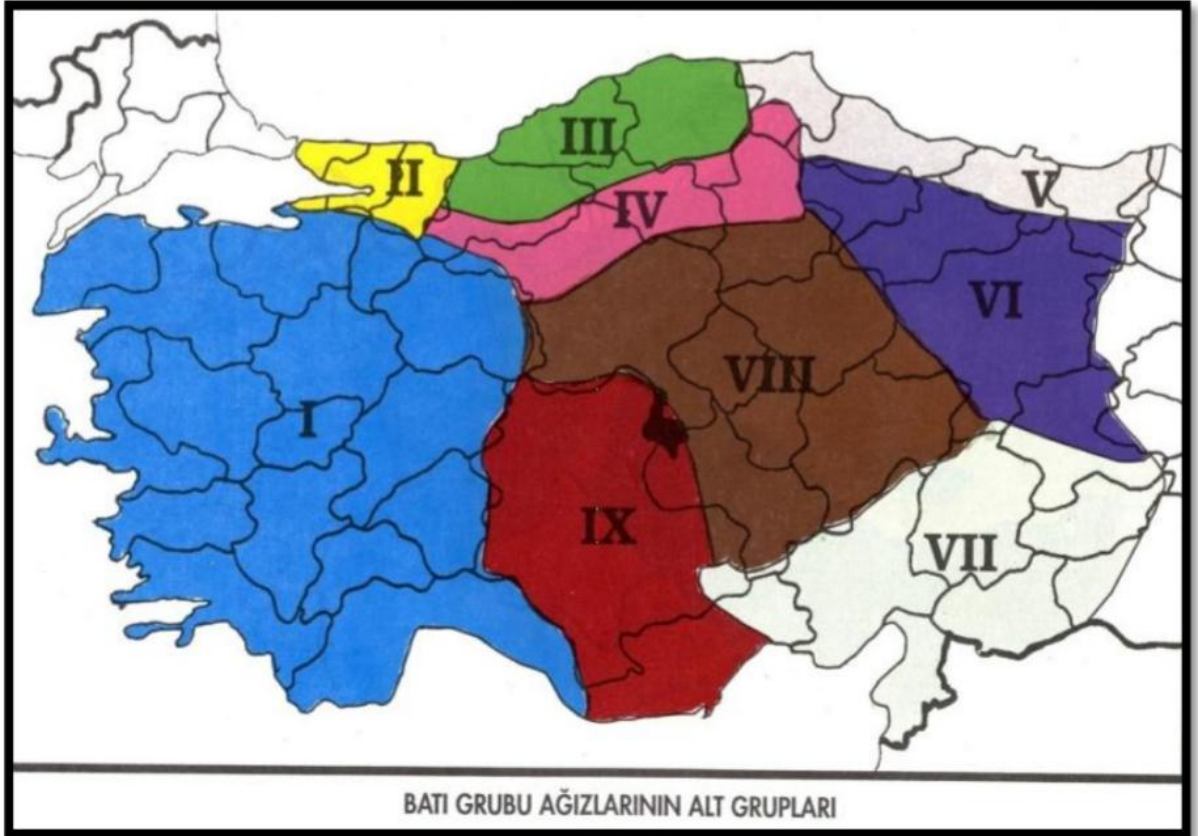
V. Grup: Sinop (Boyabat hariç), Samsun (Havza, Lâdik hariç), Ordu (Mesudiye hariç), Giresun (Şebinkarahisar ve Alucra hariç), Şalpazarı (Trabzon) ağızları.

VI. Grup: Havza, Lâdik (Samsun), Amasya, Tokat, Sivas (Şarkışla ve Gemerek hariç), Mesudiye (Ordu), Şebinkarahisar, Alucra (Giresun), Malatya merkez, Hekimhan, Arapkir ağızları.

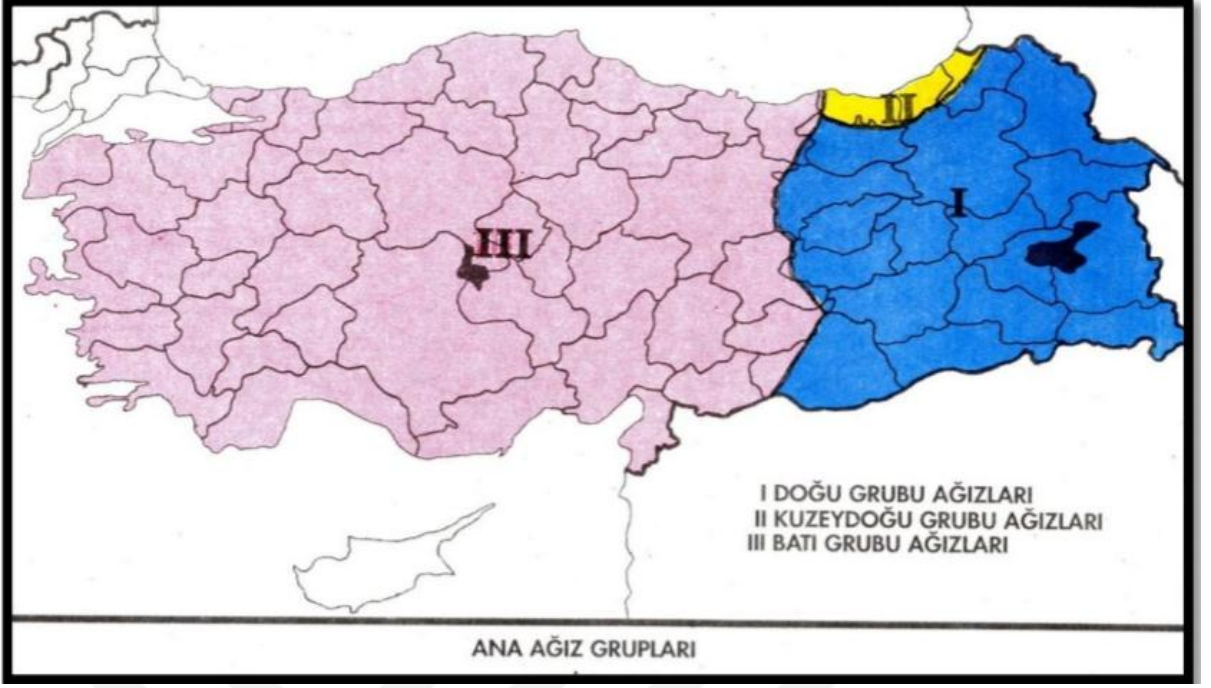
VII. Grup: Tarsus (İçel), Ereğli, Konya merkez ilçesinin bazı yöreleri, Adana, Hatay, Kahramanmaraş, Gaziantep, Adıyaman, Darende, Akçadağ, Doğanşehir (Malatya), Birecik, Halfeti (Urfa) ağızları.

VIII. Grup: Ankara merkez, Haymana, Bâlâ, Şereflikoçhisar, Çubuk, Kırıkkale, Keskin, Kalecik, Kızılırmak (Çankırı), Çorum merkez ilçesi ile güneyindeki ilçeler, Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Kayseri, Şarkışla, Gemerek (Sivas), Yozgat ağızları.

IX. Grup: Konya (merkez ilçesinin bazı yöreleri ve Ereğli hariç), İçel (Tarsus hariç) ağızları.

Şekil 3: Batı Grubu Ağızlarının Alt Grupları

Şekil 4: Ana Ağız Grupları

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKÇEDE SESLER

Türkçede ünlü ve ünsüz olarak sınıflandırdığımız 29 ses vardır. Bunların 8'i ünlü geriye kalan 21'i ünsüzdür.

2.1 Ünlüler

Standart Türkçede 8 ünlü mevcut olarak kullanılmaktadır. Bu ünlüler; a, e, ı, i, u, ü, o, ö şeklindedir.

Akciğerden gelen havanın ağız kanalında herhangi bir engele çarpmadan direkt olarak çıkabilen seslere ünlü (vokal) denilmektedir. “ Ünlüler bir dilin melodik sesleri, dolayısıyla estetiği olarak kabul edilmektedir. Bir dilin estetiği, o dilin ünlülerinin çokluğu ve çeşitliliği ile doğru orantılıdır.”¹⁰

Ünlüler özelliklerine göre şu şekilde gruplandırılırlar:

a) Boğumlanma Yerlerine Göre Ünlüler: Dilin önde ya da arkada boğumlanmasını sağlayan seslerdir. Dilin durumuna göre isimlendirilirler. Art ve ön ünlüler şeklinde sınıflandırılırlar. Ön ünlüler ince seslerden, art ünlüler kalın seslerden oluşur.

Ön ünlüler: e, i, ö, ü sesleridir. Bunlar, dilin öne doğru sürülmesiyle oluşurlar. Ağız boşluğunun ön tarafında boğumlanırlar. Bu nedenle bu ünlülere ince ünlüler de denilmektedir.

Art Ünlüler: a, ı, o, u sesleridir. Dilin orta kısmının ağız boşluğunun arka tarafına doğru kalkmasıyla oluşan ünlülerdir. Kalın ünlü olarak da adlandırılmaktadır.

b) Dudakların Konumuna Göre Ünlüler: Ünlüler ses çıkarılırken dudakların aldığı şekle göre düz ve yuvarlak olarak sınıflandırılmaktadır.

Düz Ünlüler: a, e, ı, i sesleridir. Dudakların ses çıkarıldığında daha yayvan ve düz bir şekil alma durumuna göre oluşan ünlülerdir.

Yuvarlak Ünlüler: o, ö, u, ü sesleridir. Dudakların ses çıkarılırken yuvarlak bir şekil alma durumuna göre oluşan ünlülerdir.

¹⁰ Mustafa Volkan Coşkun, Türkçenin Ses Bilgisi, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2008.s.32

c) Alt Çenenin Durumuna Göre Ünlüler: Alt çenenin fazla veya az hareket etmesine göre ünlüler geniş ve dar olarak ikiye ayrılmaktadır.

Geniş Ünlüler: a, e, o, ö sesleridir. Alt çenenin rahat şekilde hareket etmesiyle ağız boşluğunun tam açık olmasıyla medana gelen ünlülerdir. Açık ünlüler de denilmektedir.

Dar Ünlüler: ı, i, u, ü sesleridir. Alt çenenin biraz daha gergin tutularak seslerin ağız gerisinde ses yolunu daraltması ile oluşan ünlülerdir.

Ünlüler Tablosu

	Düz		Yuvarlak	
	Geniş	Dar	Geniş	Dar
Art (kalın)	a	ı	o	u
Ön (ince)	e	i	ö	ü

Şekil 5: Ünlüler Tablosu

a: art (kalın), düz, geniş ünlü

ı: art(kalın), dar, düz ünlü

o: art(kalın), geniş, yuvarlak ünlü

u: art(kalın), dar, yuvarlak ünlü

e: ön (ince), geniş, düz ünlü

i: ön (ince), dar, düz ünlü

ö: ön (ince), geniş, yuvarlak ünlü

ü: ön (ince), dar, yuvarlak ünlü

d) Uzunluk-Kısalık Bakımından Ünlüler: Normal uzunluktaki ünlülerin boğumlanma süresinden daha kısa sürede boğumlanan ünlülere kısa ünlüler denilmektedir. Türkçede ‘ı, i’ ünlüleri kısa ünlü olarak gösterilebilir.

Uzun ünlüler ise normal uzunluktaki ünlülerin sürelerinden daha uzun bir sürede boğumlanan ünlülerdir. Yazı dilinde gösterilmezler ancak konuşma dilinde kullanılan ünlülerdir. (ā, ē, ī, , ū, ū, ō, ū)

Ağızlarda görülen uzunluklar genellikle ikincil uzunluklardır. “ Bu ünlüler çoğunlukla ses kayıplarına bağlı olarak ortaya çıkarlar. Bir söz içerisinde, genellikle değişik ve açıklanabilir nedenlerle, kimi sesler kaybolurken, yiten, yok olan sesin veya seslerin boğumlanma süresini geride kalan ünlülerden biri üzerine alır ve böylece diğer ünlülerden daha uzun bir boğumlanma süresine sahip olur. İkincil uzun ünlüler, kimi zaman iki ünlünün, kimi zaman bir ünlü ile bir ünsüzün, kimi zaman bir ünlü ile iki

ünsüzün, kimi zaman da bir ünlü iki ünlünün boğumlanma sürelerinin birleşmesinden oluşurlar”¹¹

Ağızlarda kullanılan uzun ünlüler:

ā: Normal a ünlüsünden daha uzun sürede telaffuz edilen ünlüdür.

ā ünlüsünün ağızlardaki kullanım alanı şu şekildedir: Adana, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Diyarbakır, Eskişehir, Giresun, Gümüşhane, Hatay, Isparta, Karaman, Kastamonu, Kars, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Muğla, Muş, Nevşehir, Ordu, Sivas, Tokat, Trabzon, Tunceli, Uşak ağızları.

ē: Normal e ünlüsünden daha uzun sürede telaffuz edilen ünlüdür.

ē ünlüsünün ağızlardaki kullanım alanı şu şekildedir: Adana, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Diyarbakır, Eskişehir, Giresun, Hatay, Isparta, Karaman, Kastamonu, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Muğla, Muş, Sivas, Tokat, Trabzon, Tunceli, Urfa, Uşak ağızları.

ī: Normal ı ünlüsünden daha uzun sürede telaffuz edilen ünlüdür.

ī ünlüsünün ağızlardaki kullanım alanı şu şekildedir: Adana, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Eskişehir, Giresun, Gümüşhane, Hatay, Karaman, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya (î), Manisa, Muğla, Muş, Nevşehir, Ordu, Sivas, Trabzon, Tunceli, Uşak ağızları.

î: Normal i ünlüsünden daha uzun sürede telaffuz edilen ünlüdür.

î ünlüsünün ağızlardaki kullanım alanı şu şekildedir: Adana, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Diyarbakır, Eskişehir, Giresun, Hatay, Isparta, Karaman, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya (î), Manisa, Muğla, Muş, Ordu, Sivas, Tokat, Trabzon, Tunceli, Urfa, Uşak (î) ağızları.

ō: Normal o ünlüsünden daha uzun sürede telaffuz edilen ünlüdür.

ō ünlüsünün ağızlardaki kullanım alanı şu şekildedir: Adana, Aydın, Balıkesir, Çankırı, Diyarbakır, Eskişehir, Giresun, Gümüşhane, Hatay, Isparta, Karaman, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Muğla, Muş, Sivas, Tokat, Trabzon, Uşak ağızları.

Normal ö ünlüsünden daha uzun sürede telaffuz edilen ünlüdür.

¹¹ Ahmet Buran, Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkincil Uzun Ünlüler, II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, 10-12 Nisan 2006 Bildiriler, Erciyes Üniversitesi, Kayseri s.3

ünlüsünün ağızlardaki kullanım alanı şu şekildedir: Adana, Bilecik, Diyarbakır, Eskişehir, Giresun, Hatay, Isparta, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Muğla, Ordu, Sivas, Tokat, Trabzon ağızları.

ū: Normal u ünlüsünden daha uzun sürede telaffuz edilen ünlüdür.

ū ünlüsünün ağızlardaki kullanım alanı şu şekildedir: Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Diyarbakır, Eskişehir, Giresun, Hatay, Karaman, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Muğla, Muş, Ordu, Sivas, Tokat, Trabzon, Tunceli, Uşak ağızları.

ū: Normal ü ünlüsünden daha uzun sürede telaffuz edilen ünlüdür.

ū ünlüsünün ağızlardaki kullanım alanı şu şekildedir: Aydın, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Eskişehir, Giresun, Karaman, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Muğla, Muş, Ordu, Sivas, Tokat, Trabzon ağızları.

2.2 Ünsüzler

Türkçede 21 ünsüz bulunmaktadır. Ünsüzler; b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z şeklindedir.

Akciğerden gelen havanın ağız kanalından ancak bir engele çarpması sonucunda çıkabilen seslere ünsüz (konsonant) denir.

Ünsüzler teşekkül noktalarına göre şu şekilde gruplandırılır:

a) Boğumlanma Yerlerine Göre Ünsüzler: Bazı ünsüzlerin ses olarak çıkabilmesi için birçok organın işbirliği yapması gerekmektedir. Diş, dudak, gırtlak, damak gibi organların işbirliği ile ünsüzler dışarıya ses olarak çıkabilmektedir. Bu nedenle ünsüzler çıkış noktalarına göre yani boğumlanma yerlerine göre; diş ünsüzleri, dudak ünsüzleri, damak ünsüzleri, gırtlak ünsüzleri şeklinde 4 başlık altında değerlendirilmektedir.

Diş Ünsüzleri: c, ç, d, t, j, ş, z, s, n, l, r ünsüzleridir. Bu ünsüzlerin meydana gelmesi için dil ucunun üst dişlere veya diş etine ya da diş eti- damak arasına dokunması gerekmektedir. “Bu ünsüzler boğumlanma noktasındaki küçük ayrılıklara göre kendi içlerinde de sınıflandırılır: d, t, z, s, n, r diş-diş eti noktasında boğumlandıkları için bunlara ‘asıl diş ünsüzleri’ denir. c, ç, j, l, ş, ise diş eti-damak noktasında boğumlandıkları için diş-eti ünsüzleri adını alır. Bunları diş-damak ünsüzleri olarak gösterenler de vardır.”¹²

¹² Hamit Vural- Tuncay Böler, Ses ve Şekil Bilgisi, Kesit Yay., İstanbul,2015, s.62

Dudak Ünsüzleri: b, f, m, p, v sesleridir. Her iki dudağın birbirine değmesi ya da üst dişlerin çift dudağa değmesi ile boğumlanan ünsüzlerdir. b, p, m çift-dudak ünsüzleri, f, v diş-dudak ünsüzleri arasında yer alır.

Damak Ünsüzleri: k, k, ğ, g, ğ, ñ, y ünsüzleridir. Dilin ön ya da art şekilde damağa yaklaşması ile oluşan seslerdir. ‘k, g, y’ ön damak ünsüzleri; ‘k, ğ’ art damak ünsüzleridir. ‘ñ, ğ’ ünsüzleri her iki türde de yer almaktadır. Ancak bu nazal n (ñ) alfabe de yer almadığı için yazıda gösterilmemektedir. Ağızlarda kullanımı vardır.

Gırtlak Ünsüzleri: ‘h’ sesi gırtlak ünsüzüdür. Gırtlakta derin bir boğumlanma ile çıkabilen ünsüzdür.

“ Türkçede ikincil \ sekonder (k̄atun > ħatun, k̄angı > ħangi, aşçı > aħçı) /h/ sesi ile ağızlardaki k > h değişimi ile ortaya çıkan (yoh; topraħ; aħşam; arħadaş, baħalım, yaħacaħ, doħuz, yaħarız, guraħ, ħalbur) /ħ/ sesi ve dilimize Arapça ile Farsçadan girmiş kelimelerde görülen (ħudā, ħayır, ħaber, ħazān, ħizmet, ħısım, ħulās, ħūy, ħıyānet) /ħ/ sesi de birer gırtlak ünsüzüdür.”¹³

Hemze (ˆ) ve ayın (ˆ) işaretleri için kullanılan hemze (ˆ) ve ayın (ˆ) sesleri de gırtlak ünsüzü olarak kabul edilir.

b) Boğumlanma Şekillerine Göre Ünsüzler: Patlayıcı ünsüzler ve sızıcı ünsüzler olarak iki gruba ayrılırlar.

Patlayıcı Ünsüzler: b, p, c, ç, d, t, g, k ünsüzleridir. Bu ünsüzlerin boğumlanmaları esnasında ciğerlerden gelen hava bir engel ile karşılaşarak bir patlama ile dışa vurulduğundan bu ünsüzler patlayıcı ünsüzler olarak adlandırılmaktadır. Süreksiz ünsüz olarak da bilinirler.

Sızıcı Ünsüzler: f, ğ, h, j, l, m, n, r, s, ş, v, y, z ünsüzleridir. Bu ünsüzlerin boğumlanmaları sırasında hava yolunda bir daralma meydana gelir ve hava sızarak dışaya çıkar. Bu ünsüzler sürekli ünsüz olarak da bilinirler.

c) Ton Bakımından Ünsüzler: Tonlu ünsüzler, tonsuz ünsüzler şeklinde 2’ye ayrılmaktadır.

Tonlu Ünsüzler: b, c, d, g, j, l, m, n, r, v, y, z ünsüzleridir. Bu ünsüzler yumuşak bir tonda boğumlandıkları için bunlara yumuşak ünsüzler de denilmektedir. Bu ünsüzler de ünlü sesler gibi ses tellerini titreştirerek meydana gelirler.

Tonsuz Ünsüzler: ç, f, h, k, p, s, ş, t ünsüzleridir. Ses tellerinde herhangi bir titreşim meydana getirmeden boğumlanırlar. Bunlara sert ünsüz de denilmektedir.

¹³ Vural – Böler, age., s.63

Tonlu ve tonsuz ünsüzler kendi aralarında karşılık bakımından 2'ye ayrılırlar:¹⁴

Karşılıklı Ünsüzler: Tonsuz ünsüzlerin tonlu ünsüzler arasında birer karşılığı vardır. Bu tür ünsüzlere karşılıklı ünsüzler denilmektedir. Bu karşılık durumu onların boğumlanma yerlerinin aynı olmasındandır.

Türkçedeki karşılıklı ünsüzler şunlardır:

Tonlu Ünsüzler	Tonsuz ünsüzler
b	p
c	ç
d	t
g	k
v	f
z	s
j	ş

Karşılıksız Ünsüzler: Karşılıklı ünsüzler dışında kalan tonlu veya tonsuz ünsüzlere karşılıksız ünsüz denilmektedir. Karşılıksız ünsüzler iki bölüme ayrılmaktadır.

- a) Tonsuz Karşılığı Olmayan Ünsüzler: Bunlar boğumlanma yeri bakımından tonsuz karşılığı olmayan ünsüzlerdir. Bu ünsüzler 'm, n, l (ince ve kalın l), r, y' ünsüzleridir.
- b) Tonlu Karşılığı Olmayan Ünsüzler: Türkçede boğumlanma yeri bakımından tonlu karşılığı olmayan tek tonsuz ünsüz, 'h' ünsüzüdür.

d) Hava Yolu Durumuna Göre Ünsüzler: Hava yolu durumuna göre ünsüzleri ağız ünsüzleri ve burun ünsüzleri olmak üzere 2'ye ayırmak mümkündür.

Ağız Ünsüzleri: b, c, ç, d, f, g, h, j, k, p, r, s, ş, t, v, y, z ünsüzleridir. Bu ünsüzler boğumlanma sırasında ağızdan hava dışarıya aktarıldığı için bu ismi almıştır. İçerdeki hava bu ünsüzlerin boğumlanmaları sırasında ağızdan dışarı aktarılmaktadır.

Burun Ünsüzleri: m, n ünsüzleridir. Bu ünsüzler boğumlanmaları sırasında burun içinde bir kasılma yoluyla meydana gelirler ve hava burun yoluyla geçtiği için bu adı almıştır. Küçük dil ağız yolunu kapatır burun yoluyla hava akımı sağlanır ve bir boğumlanma yaşanır. Bunlara geniz ünsüzü de denilmektedir.

e) Duyulurluklarına Göre Ünsüzler:¹⁵ Ünsüzler ses yolunun daralması veya kapanması ile çıktıklarından, duyulurlukları genellikle ünlülere nazaran azdır. Bununla

¹⁴ Mustafa Volkan Coşkun, Türkçenin Ses Bilgisi, Bilgi Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2015, s. 68

¹⁵ Hanifi Vural-Tuncay Böler, Ses ve Şekil Bilgisi, Kesit Yay., İstanbul, 2015, s. 66

birlikte ünsüzler de duyulurlukları bakımından birbirinden farklıdır. Kimisinin sesleri daha baskın, kimisininki ise daha azdır. Bu özellikleri yönünden de ünsüzler iki gruba ayrılırlar. Akıcı ünsüzler ve katı ünsüzler şeklindedir.

Akıcı Ünsüzler¹⁶: l, r, y, m, n, ñ ünsüzleridir. Dil ucunun dişe, damağa, dudakların birbirine, dil ucunun alt dişlere değmesi ile bir boğumlanma meydana getirip havanın dışarı çıkması ile oluşan ünsüzlerdir. Bol sesli ünsüzlerdir. En bol seslisi ‘r’ ve ‘l’ sesleridir.

Katı Ünsüzler: b, c, ç, d, f, g, ğ, h, k, j, p, r, s, ş, t, v, y, z ünsüzleridir. Bu ünsüzlerin boğumlanmalarında çok fazla daralma ve kapanma meydana gelmektedir.

2.3 Yazı Dilinde Bulunmayan Sesler

2.3.1 Yazı Dilinde Bulunmayan Ünlüler

İncelenen Türkiye Türkçesi ağızlarında bugün Standart Türkçede kullanılan 8 ünlünün dışında “á, â, ä, ã, ä, é, í, î, ï, ï, ó, ô, õ, û, ö, ú, o, í, e, a, θ” ünlüleri de kullanılmaktadır. “Bunlar boğumlanma nitelikleri ve fonetik değerleri bakımından, yazı dilimizdeki normal ünlülerden farklılaşarak, az-çok değişikliğe uğramış olan ünlülerdir.”¹⁷ “Temel ünlülerle ağızlara özgü daha birçok ünlünün varlığı Türkçenin ses kaynaklarının gürlüğü ve bolluğunun işaretleridir. Boğumlanma süreleri ve nitelikleri ile yazı diline dayanan ya da ayrılan birçok ünlünün varlığı yine Türkçenin ses zenginliklerinin doğal sonucudur.”¹⁸

á ünlüsü: a ile e arası, yarı ince yarı kalın bir sestir. Kalınlık ve incelik uyumuna göre yarı uyum sağlayan ses olarak kabul edilebilir.

á ünlüsünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Antalya, Bartın, Bilecik, Çankırı, Diyarbakır, Edirne, Elazığ, Giresun, Hatay, Kahramanmaraş, Karaman, Kastamonu, Kars, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Manisa, Muğla (ã), Nevşehir, Ordu, Rize, Sivas, Tokat, Trabzon, Tunceli, Urfa, Zonguldak ağızları.

â ünlüsü: a ile o arası yarı yuvarlaklaşmış bir ünlüdür. Uyumlar açısından düzlük-yuvarlaklık uyumuna göre yarı uyumlu bir ses olarak kabul edilebilir.

â ünlüsünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Antalya, Ardahan, Aydın, Bartın, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Elazığ, Erzincan, Eskişehir,

¹⁶ Vural- Böler, age., s.66

¹⁷ Ahmet Buran, Keban, Baskil, Ağın Yöresi Ağızları, TDK Yay., Ankara, 1997, s.21

¹⁸ Mukim Sağır, “Anadolu Ağızlarında Ünlüler”, TDAY-B, Ankara, 1995, s.377.

Giresun, Hatay (a°), Karabük, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya (a°), Manisa, Muğla, Ordu, Rize (a°), Sivas, Tokat, Trabzon, Tunceli, Uşak, Zonguldak ağızları.

â ünlüsü: a ile ı arası yarı dar yarı geniş bir ünlüdür.

â ünlüsünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adana, Amasya, Antalya, Balıkesir, Bartın, Çankırı, Elazığ, Giresun, Karabük, Kahramanmaraş, Karaman (a), Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya (a), Manisa, Muş, Ordu, Tokat, Trabzon, Zonguldak ağızları.

ä ünlüsü: a ile e arası e ünlüsüne daha yalın yarı ince ünlüdür.

ä ünlüsünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi Ağızları: Afyon, Amasya, Aydın, Balıkesir, Gümüşhane, Kahramanmaraş, Kastamonu, Manisa, Muğla, Uşak ağızları.

è ünlüsü: e ile i arası ince ve kapalı bir ünlüdür. Türkiye Türkçesi ağızlarında ‘è’ ve ‘e’ şeklinde de gösterilmektedir.

è ünlüsünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adana, Adıyaman (è) Afyon, Amasya, Antalya, Antalya (è), Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik (è), Çankırı, Diyarbakır (e), Elazığ, Erzincan, Eskişehir, Giresun, Gümüşhane (è), Hatay, Isparta, Karabük, Karabük (è), Kahramanmaraş, Kahramanmaraş (è), Karaman (e), Kars, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya (e), Manisa, Muğla, Muş, Nevşehir, Ordu, Rize (è), Sivas, Tekirdağ (è), Tokat, Trabzon, Tunceli, Zonguldak ağızları.

í ünlüsü: ı ile i arası yarı kalın yarı ince düz ünlüdür.

í ünlüsünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Çankırı, Elazığ, Giresun, Gümüşhane, Hatay, Karabük, Kahramanmaraş, Karaman, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Manisa, Muş, Ordu, Rize, Tokat, Trabzon, Sivas, Urfa, Zonguldak ağızları.

î ünlüsü: ı ile u arasında yarı yuvarlak ünlüdür. Uyumlardan dolayı düzlük-yuvarlaklık uyumuna göre yarı uyum sağlayan ünlüdür. Türkiye Türkçesi ağızlarının bazılarında ‘ı°’ şeklinde transkribe edilmiştir.

î ünlüsünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adana, Amasya, Antalya, Ardahan, Balıkesir, Bartın, Çankırı, Elazığ (ı°), Erzincan (ı°), Giresun, Gümüşhane (ı°), Hatay, Karabük, Kahramanmaraş, Karaman (ı°), Kastamonu, Kırıkkale, Ordu, Rize (ı°), Sivas, Tokat, Trabzon, Zonguldak ağızları.

î ünlüsü: i ile ü arasında yarı yuvarlak ünlüdür. Uyumlar açısından düzlük-yuvarlaklık uyumuna göre yarı uyum sağlayan ünlüdür. Türkiye Türkçesi ağızlarının bazılarında ‘i°’ şeklinde transkribe edilmiştir.

î ünlüsünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adana, Amasya, Antalya, Ardahan (i°), Balıkesir, Bartın, Çankırı, Elazığ (i°), Erzincan (i°), Giresun, Karabük, Kahramanmaraş, Karaman (i°), Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Ordu, Rize (i°), Tokat, Trabzon, Tunceli, Sivas, Zonguldak ağızları.

ó ünlüsü: o ile ö arasında yarı ince, yarı kalın bir ünlüdür. Uyumlar açısından kalınlık-incelik uyumuna göre yarı uyum sağlayan ünlüdür.

ó ünlüsünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Çankırı, Elazığ, Giresun, Gümüşhane, Hatay, Karabük, Kahramanmaraş, Karaman, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu, Rize, Sivas, Tokat, Trabzon, Urfa, Zonguldak ağızları.

ö ünlüsü: o ile u arası yarı dar yarı geniş ünlüdür. Türkiye Türkçesi ağızlarının bazılarında ‘o’ şeklinde transkribi de vardır.

ö ünlüsünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi Ağızları: Amasya, Antalya, Balıkesir, Bartın, Çankırı, Elazığ, Giresun, Karabük, Kahramanmaraş, Karaman (o), Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya (o), Manisa, Ordu, Tokat, Trabzon, Zonguldak ağızları.

ú ünlüsü: u ile ü arasında yarı ince yarı kalın bir ünlüdür. Uyumlar açısından kalınlık-incelik uyumuna göre yarı uyum sağlayan ünlüdür.

ú ünlüsünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Çankırı, Elazığ, Giresun, Gümüşhane, Karabük, Kahramanmaraş, Karaman, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Manisa, Muğla, Ordu, Rize, Sivas, Tokat, Trabzon, Tunceli, Uşak, Zonguldak ağızları.

û ünlüsü: u ile o arası yarı geniş yarı dar bir ünlüdür. Bazı Türkiye Türkçesi ağızlarında ‘u°’ şeklinde transkribi de vardır.

û ünlüsünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Elazığ, Erzincan, Hatay (u°), Van (u°) ağızları.

ö ünlüsü: Normal o ünlüsüne göre daha kısa şekilde telaffuz edilen ünlüdür.

ö ünlüsünün kullanıldığı ağızlar: Adıyaman, Aydın, Balıkesir, Karaman, Kastamonu, Kırıkkale, Muğla, Sivas ağızları.

ü ünlüsü: Normal u ünlüsünden daha kısa sürede telaffuz edilen ünlüdür.

Kahramanmaraş, Karaman, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Muğla, Ordu, Sivas, Tokat, Trabzon, Van, Zonguldak ağızları.

ğ ünsüzü: Süreksiz, tonlu, ön damak ünsüzüdür.

ğ ünsüzünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Kars ağızı.

ķ ünsüzü: Süreksiz, tonsuz, art damak ünsüzüdür. Kalın ünlülü kelimelerle kullanılır.

ķ ünsüzünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adana, Adıyaman, Amasya, Anamur, Ankara, Ardahan, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Çankırı, Diyarbakır, Edirne, Elazığ, Erzincan, Eskişehir, Giresun, Gümüşhane, Hatay, İzmir, Karabük, Kahramanmaraş, Karaman, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Muş, Nevşehir, Ordu, Sivas, Tokat, Trabzon, Urfa, Van, Zonguldak ağızları.

ķ ünsüzü: Kalın ünlülü hece kuran ön damak ünsüzüdür.

ķ ünsüzünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adana, Afyon, Anamur, Ardahan, Bilecik, Çankırı, Edirne, Elazığ, Giresun, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Ordu, Rize, Tokat, Trabzon ağızları.

ķ ünsüzü: Yarı kalın ünlülerle hece kuran orta damak ünsüzüdür.

ķ ünsüzünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adana, Anamur, Ankara, Bartın, Çankırı, Giresun, Karabük, Kastamonu, Kırıkkale, Ordu, Rize, Sivas, Tokat, Trabzon, Zonguldak ağızları.

ķ ünsüzü: Süreksiz, tonsuz, gırtlak ünsüzüdür.

ķ ünsüzünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Balıkesir, Çankırı, Kırıkkale, Kırşehir, Sivas ağızları.

ķ ünsüzü: ķ > h değişiminden oluşan sızıcı, tonsuz, gırtlak ünsüzüdür.

ķ ünsüzünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adana, Adıyaman, Anamur, Antalya, Ardahan, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Çankırı, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan (ķ), Giresun, Gümüşhane, Karabük, Kars, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Muş, Ordu, Rize, Sivas, Tokat, Trabzon, Van, Zonguldak ağızları.

ķ ünsüzü: Katı, sızıcı, tonlu, hırıltılı art damak ünsüzüdür. Bazı ağızlarda 'x' şeklinde gösterilmiştir.

ķ ünsüzünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adana, Amasya, Afyon (x), Hatay (x), Karabük, Kahramanmaraş, Malatya, Nevşehir, Urfa ağızları.

ķ ünsüzü: Sızıcı, tonsuz, art damak ünsüzüdür.

h ünsüzünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adıyaman, Bartın, Çankırı, Diyarbakır, Erzincan, Eskişehir, Giresun, Karabük, Karaman, Kars, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Ordu, Sivas, Tokat, Trabzon, Urfa, Van, Zonguldak ağızları.

ñ (nazal) ünsüzü: Sürekli, akıcı, ötümlü, genizli ön ve arka damak ünsüzüdür. Türkiye Türkçesi ağızlarının bazılarında ‘ñ’ , ‘ń’ ve ‘ñ̃’ şeklinde transkribi de mevcuttur.

ñ ünsüzünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adana, Adıyaman (ń), Afyon, Amasya, Antalya, Aydın (ñ̃), Balıkesir, Bartın, Bilecik, Çankırı, Elazığ, Erzincan, Eskişehir, Giresun, Gümüşhane, Hatay (ñ), Karabük, Kahramanmaraş, Karaman, Kars, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Muğla (ñ), Nevşehir, Ordu, Rize, Sivas, Tokat, Trabzon, Tunceli, Uşak, Zonguldak ağızları.

ğ ünsüzü: Kalın ünlülerle hece kuran ön damak ünsüzüdür. Yabancı dilden alınan kelimelerde görülür. Türkiye Türkçesi ağızlarının bazılarında ‘ğ̃’ ve ‘ğ̄’ şeklinde kullanılmaktadır.

ğ̃ ünsüzünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adana, Afyon (ğ̃), Ardahan, Bilecik, Çankırı, Edirne, Elazığ, Kars, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Ordu, Rize (ğ̄), Sakarya, Tokat, Uşak (ğ̄), Van ağızları.

ŗ ünsüzü: Düşmek üzere olan ‘r’ dir.

ŗ ünsüzünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adıyaman, Afyon (ŗ), Ankara, Antalya, Çankırı, Giresun, Karaman, Kars, Kastamonu, Nevşehir, Ordu, Sivas, Tokat, Trabzon ağızları.

ř ünlüsü: Boğumlanması sırasında titrekliliği normal r ünsüzünden daha da fazla uzatılan ünsüzdür. Türkiye Türkçesi ağızlarının bazılarında ‘ř’, ‘ř̃’ şeklinde kullanılmıştır.

ř ünlüsünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Balıkesir (ŗ), Bilecik (ř), Edirne, Elazığ, Kars (ŗ), Kastamonu, Ordu, Tokat, Trabzon ağızları.

! ünsüzü: Art veya yarı art ünlülerle hece kuran akıcı, sızıcı, ötümlü art damak ünsüzüdür.

! ünsüzünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adıyaman, Amasya, Antalya, Karabük, Kahramanmaraş ağızları.

K ünsüzü: k ile g arası süreksiz, yarı tonlu ön damak ünsüzüdür.

K ünsüzünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Antalya, Ardahan, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Elazığ, Giresun, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Muş, Ordu, Rize (K), Tokat, Trabzon, Tunceli, Van ağızları.

Ğ ünsüzü: ğ ile g arası süreksiz, yarı tonlu ünsüzdür. Türkiye Türkçesi ağızlarının bazılarında ‘Ğ’ ‘K’ şeklinde gösterilmiştir.

Ğ ünsüzünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adana, Amasya, Antalya, Ardahan, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Elazığ, Giresun, Hatay (Ğ), Isparta (Ğ), Karabük, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırşehir, Kütahya, Muğla, Ordu, Sivas, Tokat, Trabzon, Tunceli, Van ağızları.

P: b ile p arası süreksiz, patlayıcı, yarı tonlu dudak ünsüzüdür.

P ünsüzünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Anamur, Antalya, Ardahan, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Çankırı, Elazığ, Erzincan, Giresun, Hatay, Isparta, Karabük, Kahramanmaraş, Karaman, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Muğla, Muş, Ordu, Sivas, Tokat, Trabzon, Tunceli, Van ağızları.

Ç ünsüzü: c ile ç arası yarı tonlu ünsüzdür.

Ç ünsüzünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adıyaman, Afyon, Anamur, Antalya, Ardahan, Aydın, Balıkesir, Çankırı, Elazığ, Giresun, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırıkkale, Manisa, Ordu, Sivas, Tokat, Trabzon, Tunceli, Van ağızları.

F: f ile v arası bir sesi karşılar.

F ünsüzünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Anamur, Antalya, Ardahan, Aydın, Balıkesir, Bartın, Çankırı, Elazığ, Giresun, Karabük, Kahramanmaraş, Karaman, Kastamonu, Kırıkkale, Manisa, Ordu, Sivas, Tokat, Trabzon, Tunceli, Uşak, Van, Zonguldak ağızları.

S: s ile z arası katı, sızıcı diş ünsüzüdür.

S ünsüzünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Afyon, Amasya, Antalya, Balıkesir, Çankırı, Giresun, Kahramanmaraş, Karaman, Kastamonu, Manisa, Muş, Ordu, Sivas, Tokat, Trabzon, Uşak, Van ağızları.

T ünsüzü: d ile t arası yarı tonlu ünsüzdür.

T ünsüzünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Antalya, Ardahan, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Çankırı, Giresun, Isparta, Karabük,

Kahramanmaraş, Karaman, Kastamonu, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Muğla, Muş, Ordu, Sivas, Tokat, Trabzon, Tunceli, Uşak, Van, Zonguldak ağızları.

ǰ ünsüzü: Çift dudak v' si olan ünsüzdür. Bazı Türkiye Türkçesi ağızlarında 'w' şeklinde kullanılmıştır.

ǰ ünsüzünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Adıyaman, Afyon (w), Amasya, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bartın, Erzincan (w), Giresun, Karabük, Kırıkkale, Ordu, Sivas, Tokat, Trabzon, Tunceli, Zonguldak ağızları.

ń ünsüzü: Normal n ünsüzüne göre daha ince şekilde boğumlanan ünsüzdür.

ń ünsüzünün kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızları: Kayseri

2.4 Türkçede Ses Uyumları

“ Türkçe, ses uyumlarının bolca yaşandığı bir dildir. Bütün sesler, kimliklerini çıkış yeri ve çıkış biçimlerinden alırlar.”¹⁹ Türkçede ünlü ve ünsüz seslerin bir araya gelerek belirli kurallar çerçevesinde meydana getirdiği kurallara ses uyumları denilmektedir. Türkçede uyumlar iki şekilde meydana gelmektedir. Bunlar ünlü seslerin neden olduğu ünlü uyumları ile ünsüz seslerin neden olduğu ünsüz uyumlarıdır. Ünlü seslerin neden olduğu uyumlar iki başlık altında toplanmaktadır. Bunlar dilin etkisi ile dil benzeşmesi ya da kalınlık-incelik uyumu, dudakların etkisiyle dudak benzeşmesi ya da düzlük-yuvarlaklık uyumudur. Ünsüz seslerin neden olduğu uyumlar da iki başlık altında toplanmaktadır. Bunlar tonlu ünsüzlerin neden olduğu tonluluk uyumu, tonsuz seslerin neden olduğu tonsuzluk uyumudur.

2.4.1 Ünlü Uyumu

2.4.1.1 Kalınlık Uyumu

Türkçede bir kelimenin ilk hecesinde “ a, ı, o, u ” ünlü seslerinden biri varsa kelimenin sonraki hecelerinde de “ a, ı, o, u ” ünlü seslerinden herhangi biri ile devam etmesi kalınlık uyumunu meydana getirir.

Örneğin; ağaç, vatan, kapı, kapıcı, oyuncak vb.

İncelediğimiz Türkiye Türkçesi ağızlarından birkaç örnek verebiliriz: ğardaş (kardeş), ana (anne), hangı (hangi), alma (elma), vakıt (vakit), ataş (ateş), tana (tane), camı (cami) vb. kelimeler kalınlık uyumuna uyum sağlayan kelimelerdir.

¹⁹ Günay Karaağaç, Türkçenin Dil Bilgisi, Akçağ Yay., Ankara, 2012, s.148

2.4.1.2 İncelik Uyumu

Türkçede bir kelimenin ilk hecesinde “ e, i, ö, ü ” ünlü seslerinden biri varsa kelimenin sonraki hecelerinde de “ e, i, ö, ü ” ünlü seslerinden herhangi biri ile devam etmesi incelik uyumunu meydana getirir.

Örneğin; Türkiye, elbise, örümcek, sevinç, değersiz vb.

İncelediğimiz Türkiye Türkçesi ağızlarından birkaç örnek verebiliriz: bugün (bugün), birez (biraz), elev (alev), esker (asker), tene (tane), heber (haber), ehmet (ahmet) vb. kelimeler incelik uyumuna uyum sağlayan kelimelerdir.

2.4.1.3 Düzlük Uyumu

Türkçede bir kelimenin ilk hecesinde “ a, e, ı, i ” düz ünlülerinden herhangi biri varsa sonraki hecelerinde de “ a, e, ı, i ” düz ünlülerinden biri bulunmak zorundadır. Böylece düzlük uyumu meydana gelmiş olur.

Örneğin; çiçek, çilek, yazar, çatal, bıçak, vb.

İncelediğimiz Türkiye Türkçesi ağızlarından birkaç örnek verebiliriz: çavuş (çavuş), tavık (tavuk), gavın (kavun), karpız (karpuz) vb. kelimeler düzlük uyumuna uyum sağlayan kelimelerdir.

2.4.1.4 Yuvarlaklık Uyumu

Türkçede bir kelimenin ilk hecesinde “ o, ö, u, ü ” yuvarlak ünlülerinden herhangi biri varsa sonraki hecelerinde de ya “ a, e ” düz-geniş ünlüleri ya da “ u, ü ” dar-yuvarlak ünlülerinden biri gelmelidir.

Örneğin; bulut, oruç, omuz, domates, börek, yorgunluk vb.

İncelediğimiz Türkiye Türkçesi ağızlarından birkaç örnek verebiliriz: çomur (çamur), tovuk (tavuk), golanya (kolonya), fotuğraf (fotoğraf), dovul (davul), doktor (doktor), büsküvü (bisküvi) vb. kelimeler yuvalaklık uyumuna uyum sağlayan kelimelerdir.

2.4.2 Ünsüz Uyumu

2.4.2.1 Tonluluk Uyumu

Tonlu ünsüzler: b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, r, v, y, z

Türkçede tonlu ünsüzler ile biten bir kelimeye bir ek getirildiğinde ekin tonlu ünsüzlerden birini alarak kelimeyi sürdürmesine tonluluk uyumu denilmektedir.

Türkiye Türkçesinde bu uyum sağlam şekilde yer almaktadır. Ekler kelimenin son ünsüzüne göre getirilmektedir. Uyum açısından herhangi bir problem bulunmamaktadır. Bu nedenle Türkiye Türkçesi ağızlarında incelenen metinlerde ek düzeyinde sadece uyum geçişi vardır yani tonsuzluk uyumundan tonluluk uyumuna geçiş vardır. Biz incelemede daha çok iç seste meydana gelen değişimleri ele almaya çalıştık.

İncelediğimiz metinlerde iç seste meydana gelen uyum değişmelerine birkaç örnek verebiliriz: bayguş (baykuş), bozgır (bozkır), tegrar (tekrar) vb.

2.4.2.2 Tonsuzluk Uyumu

Tonsuz ünsüzler: ç, f, h, k, p, s, ş, t

Türkçede tonsuz ünsüzler ile biten bir kelimeye bir ek getirildiğinde ekin tonsuz ünsüzlerden birini alarak kelimeyi sürdürmesine tozsuzluk uyumu denilmektedir.

Türkiye Türkçesinde bu uyum sağlam bir şekilde yer almaktadır. Tonsuz bir ünsüz ile biten kelimeye getirilen ek tonsuz ünsüz ile başlatılır. Bu nedenle bu başlıkta da tonluluk uyumunda olduğu gibi iç seste meydana gelen değişimleri ele alıp incelemeye çalıştık.

İncelediğimiz metinlerden birkaç örnek verebiliriz: sohpet (sohbet), tehtit (tehdit), rehper (rehber) vb.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA SES UYUMLARININ SEBEP OLDUĞU SES DEĞİŞMELERİ

Bu bölümde incelediğimiz ağız metinlerinde bulduğumuz kelimeleri ilgili başlıklar altında değerlendireceğiz ve bunu yaparken kelimelerin kullanıldığı ağızları Leyla Karahan'ın oluşturmuş olduğu ağız tasnifini esas alarak kelimenin kullanım alanını da vermeye çalışacağız.

3.1 Kalınlık-İncelik Uyumu

Kalınlık-incecik uyumu dil benzeşmesi veya ünlü benzeşmesi olarak da tanımlanmaktadır. “Dil benzeşmesi, ön sestem son sese veya son sestem ön sese doğru ünlü incilmesi veya kalınlaşması şeklinde gerçekleşir. Anadolu ağızlarının hepsinde, değişik yönlerde ortaya çıkan ünlü benzeşmesi örneklerine rastlamak mümkündür.”²⁰

3.1.1 Kalınlık Uyumu

3.1.1.1 Türkçe Kökenli Kelimelerde

Standart Türkçede yer alan bazı kelimeler kalınlık uyumuna aykırı şekilde kullanılırken; bu kelimeler Türkiye Türkçesi ağızlarının bazı yörelerinde genel olarak kalınlık uyumuna uygun şekilde kullanılabilirler.

3.1.1.1.1 Türkçede Eskiden Uyumlu Olup Eski Şekillerini Koruyan Kelimeler

Standart Türkçede yani yazı dilimizde kalınlık uyumuna uygun olmayan biçimde kullanılan bazı kelimeler, Türkiye Türkçesi ağızlarında uyuma uygun şekilde kullanılırlar. Bu kelimeler eski biçimlerini muhafaza ederek ağızlarda varlığını devam ettirmektedir.

Bu kelimeleri şöyle inceleyebiliriz:

²⁰ Leyla Karahan, Türk Dili Üzerine İncelemeler ‘Anadolu Ağızlarını Sınıflandırmada Kullanılabilecek Bazı Ölçüler’, Akçağ Yay., Ankara, 2016, s.342.

“kardeş” kelimesi Türkçenin eski dönemlerinde kalınlık uyumuna uygun şekilde kullanılmaktaydı. Kardeş kelimesinin eski dönemlerdeki kullanım sürecine bakacak olursak; “ kadaş ~ karındaş – kardaş > kardeş” şeklinde çeşitli değişim ve dönüşümler geçirdiğini görürüz.

Bugün Standart Türkçede ‘kardeş’ şeklinde kullanım sahasına çıkan bu kelime Türkiye Türkçesi ağızlarında tam bir standarda bağlı olmasa da (kardaş, ğardaş, ğarındaş, ğādaş, ğaraş) eski şeklini koruyarak kullanılmaktadır.

Eski şeklini koruyan diğer kelimeler ise şöyledir:

ana > anne

alma > elma

kangı > hangı>hangi

kanı > hanı > hani

takı ~ dakı > dahi (daha < dahi < dağı < dakı < takı) ²¹

yalap > yalab > yalav > yalaz > alaz > alaf-alav > alev ²²

3.1.1.1.2 Kelime Kök ve Gövdelerinde Kalınlık Uyumu

Tespit edilen örneklerin Türkiye Türkçesi ağızlarındaki coğrafi dağılımı Leyla Karahan’ın tasnifi dikkate alınarak gösterilecektir.

a) İlerleyici Benzeşme Yoluyla:

a < e değişimi:

“ğardaş”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ağrı, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Kars, Muş, Van ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Çankırı, Çorum, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, Isparta, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Niğde, Muğla, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük, Karaman ağızları.

²¹ Tuncer Gülensoy, Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü (A-N), TDK Yay., Ankara, 2011, s.261

²² İsmet Zeki Eyuboğlu, Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü, Say Yay., İstanbul, 2017, s.24

ğardaş < kardeş: (10 \ 122) AMA, (82 \ 1) SİYA, (B2.05 \ 1) AOİA, (1.1.3 \ 10) HA, (XLV \ 19) KYA, (82 \ 45 – ğardaş) AYA, (71 \ 20) TİYA, (XIX \ 8) IMA, (XL \ 47 – s.219) KÜYA, (2.32 \ 65) EYA, (III \ 8) KBAYA, (7 \ 76) ZBKİA, (70 \ 1) KİA, (s.80) EYSV, (04 030 01 \ 16) ERİA, (26 \ 82) TYA, (15 \ 27) GİYA, (26 \ 26) KAYA, (26 \ 65) KARYA, (II \ 2 – 3) MYA, (s.295) GA-III, (19 \ 42) BİAİ, (M008 \ 3) KAİA, (I \ 48- 212) AİA, (26 \ 196) SİA, (122 \ 22) OİYA, (XVII \ 7) MMA, (33 \ 2) KMİKA, (s.29 \ 5) KMİA, (63 \ 23) ÇİYA, (II-9 \ 184) BİA, (III \ 9- 44) AYYA, (35 \ 110) AMMA, (3 \ 166) AİYA, (37 \ 14) EİMİYA, (1 \ s.39) EYAD, (17 \ 86) VMKA.

ğardaş < kardeş: (I-32 \ 2) UİA, (115 \ 1) MİA, (s.145) OAAD (Yozgat), (s.28) OAAD (Niğde), (s.157) AİAD (Bolu), (s.152) AÖAB, (23 \ 3) ANYA (s.824) AĞİA.

ğardaş < kardeş: (8 \ 24) ANYA

ğardaş < kardeş: (s.319 \ 304) GKAYA

“kardaş”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Diyarbakır, Erzurum, Gümüşhane, Urfa, Tunceli, Van ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Antalya, Çorum, Hatay, İçel (Anamur, Tarsus), Kayseri, Kırşehir, Malatya, Muğla, Sakarya, Sivas, Tokat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Edirne, Karabük, Tekirdağ ağızları.

ğardaş < kardeş: (25 \ 1) UMA, (13 \ 24) EİA, (68 \ 60) AYA, (7 \ s.58) TYAD, (127 \ 56 - ğardaş) KARYA, (II \ 79) DA, (141 \ 13) TYA, (27 \ 33) SİYA, (1.13.1 \ 19) HA, (s.326) AMAK, (I \ 444) TMİKA, (s. 144) AA, (02 031 01 \ 35) ERİA,

kardaş < kardeş: (10 \ 1) RİA, (VI \ 18) AİAŞŞÖ, (s.347 \ 6) GKAYA, (s. 34) TAÜBİ, (1 \ 93) AİYA, (17 \ 12) MİA

ğardaş < kardeş: (16 \ 79) VMKA

“ana”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Ağrı, Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Kars, Muş, Tunceli, Urfa, Van ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Hatay, Isparta,

İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat, Zonguldak ağızları.

ana < anne: (I \ 2)DA, (7.2.2 \ 5) HA, (67 \ 4) KİA, (XVI-2 \ 73) KÜYA, (31 \ 46) KAYA, (10 \ s.70) TYAD, (43 \ 5) TİYA, (26 \ 27) KARYA, (s.43) GA-III, (s.34) TAÜBİ, (7 \ 459) BİAİ, (XII \ 30) KBAYA, (M008 \ 15) KAİA, (05.08 \ 20) AOİAII, (7 \ 357) ZBKİA, (XXXI \ 53) AİAŞŞÖ, (1 \ 126- anā) RİA, (4 \ 1) EİA, (14 \ 38) SİYA, (22 \ 4)UMA, (s.142) AA, (I \ 13) TMİKA, (I \ 28-99) AİA, (09 052 01 \ 25) ERİA, (5 \ 56) SİA, (51 \ 42)NYA, (63 \ 38) OİYA, (I \ 3-26) MYA, (I-1 \ 2) MMKBKAÖ, (IV \ 96) MMA, (3 \ 164) KMİKA, (s.23 \ 15) KMİA, (XLIV \ 106) KYA, (30 \ 30 – aña) ANYA, (3 \ 101) AMA, (s.146) OAAD (Yozgat), (s.20) OAAD (Niğde), (II \ 8) BYA, (I-5 \ 75) BİA, (I-A \ 27 -73) AYYA, (54 \ 40) AMMA, (4 \ 45) AİYA, (1 \ 87) EİMİYA, (2 \ s.39) EYAD, (1 \ 250) VMKA, (s.110) AÖAB, (s.168) AİAD (Bolu), (XIX \ 5) IMA, (2 \ 5) MİA, (28 \ 15) GBAA (Kütahya), (72 \ 24) GBAA (Aydın), (I-2 \ 144)UİA.

“**alav**”: alaf, alaz şekillerinde de kullanılmıştır.

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Urfa, Van ağızları
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Aydın, Çankırı, Çorum, Denizli, İçel (Tarsus), Kırşehir, Kütahya, Ordu, Sivas ağızları.

alav < alev: (20 \ 6) AMA, (94 \ 9) OİYA, (3 \ 84) UMA, (s.4) EYSV, (s.73) STİAT (Sivas), (5-2 \ 2) EYA, (s.20) VGÇAS

alav < alev: (XL \ 48 s.219) KÜYA

alaf < alev: (87 \ 34) ÇİYA, (XLVII \ 17) KYA, (s.16) DİAS, (s.105) TAÜBİ, (I-A \ 44-28) AYYA

alaz < alev: (s.559) ÇİYA, (s.12) TYA

“**kuzay**”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Hatay ağızı.

kuzay < kuzey: (3.3.1 \ 2) HA

ı < i değişimi:**“hangı-hankı”:**

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Urfa ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Giresun, Hatay, Isparta, İçel (Anamur-Tarsus), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Sivas, Zonguldak ağızları.

Tasnifte örneklelenmemiş ağızlar: Karabük, Karaman, ağızları.

hangı < hangi: (12 \ 82) KARYA, (1 \ 88) ZBKİA, (M119 \33) KAİA, (2.9.1 \ 4)HA, (XIV \ 15) KYA, (19 \ 24) OİYA, (I \ 21-34) AİA, (III \ 7-22) MYA, (14 \ 66) AMMA

hangı < hangi: (80 \ 34) SİYA, (8 \ 3) UMA, (I-21 \ 29) UİA, (84 \ 67) AİYA, (s.164) AİAD (Bolu), (25 \ 98) AMA, (s.166) TAÜBİ, (s.171) DİAS, (7.1.2 \ 8) HA

hangı < hangi: (45 \ 88) GİYA, (12 \ 4) EİMİYA, (17 \ 25) KİA, (23 \ 43) KMİKA, (38 \ 86) SİA

hañğı < hangi: (70 \ 40) AYA, (I-5 \ 167) BİA, (s.38 \ 14)BYA, (s.64 \ 3) KMİA

hañğı < hangi: (45 \ 167) NYA, (30 \ 13) ANYA

hangı < hangi: (25 \ 10) TİYA

hanğı < hangi: (XI \ 13) IMA

hankı < hangi: (20 \s.117) EYAD, (III \ 3-99) MYA, (7 \ 236) BİAİ

hankı < hangi: (I-2 \ 1) UİA

hankı < hangi: (12 \ 13) UMA

hanKı < hangi: (15 \ 86) SİA

hankı < hangi: (XXIII \ 104) KÜYA

hañkı < hangi: (118 \ 96) AYA

hānkı < hangi: (12 \ 86) SİA

hañkı < hangi: (67 \ 31) GBAA (Aydın)

“dahı”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Balıkesir ağzı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı:

dahı < dahi: (I-6 \ 7) BĪA

dahı < dahi: (129 \ 72) KARYA

“hanı”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzurum, Kars, Tunceli, Urfa ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Eskişehir, Giresun, Hatay, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

hanı < hani: (16 \ 35) KARYA, (9 \ 133) BĪAĪ, (19 \ 19) AYA, (A2.05 \ 10) AOĪAII, (2 \ 65) UMA, (10 \ 17) SĪYA, (67 \ 125) AMMA, (I-A \ 49-84) AYYA, (s.17) OAAD (Niğde), (115 \ 45) MĪA, (IV-2 \ 265) MMKBKAÖ, (I \ 26-149) MYA, (26 \ s.127) TYAD, (02 022 02 \ 47) ERĪA, (4 \ 2) KĪA, (9 \ 71) AMA, (7.5.1 \ 4) HA, (X \ 26) KYA, (s.68 \ 4) KMĪA, (13 \ 30) NYA, (I \ 24-68) AĪA, (10 \ s.71) EYAD, (I-5 \ 3) BĪA, (s.98) AÖAB, (3 \ 94) AĪYA

hanı < hani: (9 \ 22) TYA, (6 \ 96) GĪYA, (59 \ 4) ÇĪYA, (48 \ 59) EĪMĪYA, (10 \ 28) OĪYA, (6 \ 63) TĪYA

hanı < hani: (III \ 24) KÜYA

hānı < hani: (48 \ 6) KAYA

a < ı değişimi

hana < hani: (V-2 \ 91) MMKBKAÖ

hana < hani: (21 \ 6) OĪYA

hanā < hani: (63 \ 10) SĪA

b) Gerileyici Benzeşme Yoluyla:

a < e değişimi:

“alma”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Diyarbakır, Gümüşhane, Kars, Muş, Van ağızları.

- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Amasya, Antalya, Bartın, Çankırı, Çorum, Denizli, Gaziantep, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Muğla, Niğde, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

alma < elma: (XXIII \ 53) KBAYA, (VI \ 19) KYA, (34 \ 22) UMA, (5-21 \ 18) EYA, (L \ 4) DA, (XXIII \ 142) KÜYA, (4 \ 33) ZBKİA, (61 \ 174) KİA, (10 202 501 \ 23) ERİA, (77 \ 9) SİYA, (55 \ 126) KARYA, (s.41) GA-III, (LVIII \ 25) AİASSÖ, (s.275) AA, (13 \ 14) TİYA, (51 \ 38) KMİKA, (43 \ 62) ÇİYA, (II \ 18) BYA, (s.327) AMAK, (4 \ s.51) EYAD, (47 \ 22) VMKA, (s.14) ÇAS, (s.19) DİAS, (64 \ 77) SİA, (s.19) OAAD (Niğde), (s.34) TAÜBİ

alma < elma: (38 \ 22) KAYA, (131 \ 44) AYA, (11 \ 79) AMMA

álma < elma: (II \ 21) MMA

ı < i değişimi:

“şışman”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Hatay ağzı.

şışman < şışman: (7.5.1 \ 7) HA

Şimdiye kadar verdiğimiz örnekler kök halinde kullanılan örneklerdir. Şimdi vereceğimiz örnekler ise yapım eki alarak türemiş yani gövde olan örneklerdir.

3.1.1.1.3 Birleşik Kelimelerde Kalınlık Uyumu

a) İlerleyici Benzeşme Yoluyla

“bugun”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Aydın, Balıkesir, Çankırı, Hatay, Kayseri, Nevşehir, Sakarya, Yozgat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağzı.

buğun < bugün : (107 \ 19) KARYA

bu _gun < bugün: (s.30) OAAD (Yozgat)

boğun < bugün : (43 \ 5) NYA

boun < bugün: (60 \ 42) AMMA

boğun < bugün : (58 \ 21) GBAA (Aydın)

buğun < bugün: (1.5.2 \ 38) HA

bugün kelimesi Türkiye Türkçesi ağızlarının bazılarında yarı uyumlu şekilde kullanılmaktadır. “ú” harfi u-ü arası bir ses olduğu için uyumsuz kelimeleri yarı uyumlu hale getirir.

bugún < bugün : (I \ 42-44) AÍA, (52 \ 25) SÍA, (19 \ 42) ÇIYA

buğún < bugün: (II-5 \ 116) BÍA, (17 \ 15) AMMA

buğúń < bugün: (s.34 \ 5) KMÍA

“ataturk”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağızı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Ankara, Kastamonu ağızları.

Ataturk < atatürk: (03 038 01 \ 32) ERÍA

“ú” sesi yarı uyumlu bir ses olarak kullanılmaktadır. “ú” ünlüsü “u-ü” arası bir sesi karşılar bu nedenle tam uyum gösterememektedir.

atatürk < Atatürk: (I \ 43-25) AÍA, (32 \ 152) KMÍA

b) Gerileyici Benzeşme Yoluyla:

“bıraz”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Ordu ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Karabük ağızları.

bıraz < biraz: (63 \ 15) OİYA, (24 \ 4) EÍA, (IV-24 \ 56) BÍA, (3 \ 50) KARYA

bıras < biraz: (IV-16 \ 165) BÍA

c) İlerleyici-Gerileyici Benzeşme Yoluyla:

“haralda”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Amasya, Kastamonu, Ordu, Tokat ağızları.

haraılda < herhalde: (44 \ 39) AMMA

háralda < heralde: (XLIV \ 5) KBAYA (“á” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

haralda < heralde: (21 \ 38) KMİKA

ħaralda < heralde: (26 \ 53) OİYA, (97 \ 28- ħar _alda) TİYA

Soru sözcüğü “ne” kelimesi ile fiillerin (yapmak, olmak, aramak) bir araya gelerek oluşturduğu birleşik kelimeler vardır. Şimdi bunları örnekleyelim;

“ne yapmak”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağzları: Elazığ, Erzincan, Erzurum, Diyarbakır ağzları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağzları: Trabzon ağzı.
- 3) Batı Grubu Ağzları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Giresun, Hatay, Isparta, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Manisa, Muğla, Nevşehir, Sakarya, Tokat, Zonguldak ağzları.

Tasnifte örneklenmemiş ağzlar: Edirne, Karaman, Tekirdağ ağzları.

Anamur Yöresi (ANYA): nāpıp < ne yapıp (42 \ 33)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): N' āpacānı < ne yapacağını (4 \ 256)

Aydın Yöresi (AYYA): n āpmaḲ < ne yapmak (I-A \ 21-58)

İzmir Yöresi (GBAA): nāPmaḲ < ne yapmak (18 \ 24)

Ankara Yöresi (AİA): nāpdıma < ne yaptığımı (I \ 42-18)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): nāpmā < ne yapmaya (V \ 8)

Kayseri Yöresi (KMİA): nāpılacaḥdı < ne yapılacaktı (s.136 \ 8)

I. Teklik Şahıs Eki ile Kullanımı:

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): nābıcam < ne yapacam (I \ 388)

Hatay Yöresi (HA): na āpıcam < ne yapacam (9.3.2 \ 18)

Tokat Yöresi (TİYA): na āpacām < ne yapacam (43 \ 20)

Nevşehir Yöresi (NYA): nāpacām < ne yapacam (5 \ 43)

Muğla Yöresi (MYA): naPcam < ne yapacam (III \ 3-92), napdım < ne yaptım (I \ 94-19)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): n'āpdım < ne yaptım (5 \ 102), n' āpam < ne yapayım (7 \ 97), n' āpıyuru < ne yapıyorum (31 \ 70)

Balıkesir Yöresi (BİA): n āpām < ne yapam (IV-12 \ 152), n āPdım < ne yaptım (II-9 \ 284), n ābıyım < ne yapayım (I-6 \ 109)

Manisa Yöresi (MMKBKAÖ): napam < ne yapayım (III-1 \ 19), nāpçam < ne yapacam (III-2 \ 145), nāpayım < ne yapayım (VII-1, 2, 3, 4 \ 05)

Kırşehir Yöresi (KYA): n āpıyım < ne yapayım (XLIX \ 84)

Diyarbakır Yöresi (DA): n'apayım < ne yapayım (XVIII \ 10)

Amasya Yöresi (AMMA): nāpacam < ne yapacam (16 \ 5)

Ankara Yöresi (AİA): nābacām < ne yapacam (I \ 12-19), nāparım < ne yaparım (I \ 49-69), nāPcaħdım < ne yapacaktım (II \ 94-108), nābıyım < ne yapayım (II \ 98-26)

Bilecik Yöresi (BİAİ): nāpam < ne yapayım (48 \ 50)

Adana Yöresi (AOİAII): n ābacām < ne yapacam (B2.09 \ 8)

Karaman Yöresi (KAİA): nāpalım < ne yपालım (M104 \ 60)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): napam < ne yapayım (1 \ 330)

Edirne Yöresi (EİA): nābıyım < ne yapayım (4 \ 15)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): nāpım < ne yapayım (26 \ 5)

II. Teklik Şahıs Eki ile Kullanımı:

Sakarya Yöresi (SİA): nāPıcān < ne yapacan (3 \ 147)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): nābarsın < ne yaparsın (I \ 466), nāpçaksın z ne yapacaksın (I \ 628), nābıcan < ne yapacan (I \ 388), nāpçan < ne yapacan (II \ 188)

Hatay Yöresi (HA): na āpıcıñ < ne yapacaksın (2.16.2 \ 29), na āpdım < ne yaptın (8.11.1 \ 33)

Erzurum Yöresi (ERİA): naapasın < ne yapasın (02 001 01 \ 33)

Nevşehir Yöresi (NYA): napacāñ < ne yapacan (46 \ 2), nāpıyoñ < ne yapıyorsun (58 \ 6)

Antalya Yöresi (AYA): napacan < ne yapacan (27 \ 45)

Muğla Yöresi (MYA): nāpan < ne yapıyorsun (III \ 3-76), naparsın < ne yaparsın (I \ 94-340), nāpıyōn < ne yapıyorsun (I \ 94-306), nāPsin < ne yapsın (II \ 18-32), nāpsın < ne yapsın (II \ 6-54)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): n āpañ < ne yapıyorsun (4 \ 264), n ābıcañ < ne yapacaksın (8 \ 65), n āpacañ < ne yapacan (4 \ 248), n āpcan < ne yapacan (32 \ 91)

Balıkesir Yöresi (BİA): n āpacañ < ne yapacan (I-5 \ 277), n ābacañ < ne yapacan (I-1 \ 121), n ābacāñ < ne yapacan (IV-23 \ 20), n āpacān < ne yapacan (IV-16 \ 46), n ābarsañ < ne yaparsan (II-9 \ 292), n āpıcıñ < ne yapacan (II-12 \ 124), n ābıyusun < ne yapıyorsun (III-16 \ 94), n āpıyuñ < ne yapıyorsun (III-11 \ 121), nāPcañ < ne yapacan (IV-1 \ 87)

Bolu Yöresi (BYA): napacasay < ne yapacaksın (I \ 35)

Manisa Yöresi (MMKBKAÖ): nāpıcan < ne yapacan (V-2 \ 121), nāpıyon < ne yapıyorsun (V-2 \ 148), napçan < ne yapacan (VI-1,2 \ 106), nāpıyosun < ne yapıyorsun (VII-1, 2, 3, 4 \ 207)

Aydın Yöresi (AYYA): n̄ apıyoŋ < ne yapıyorsun (II \ 13-194), n̄ apcaŋ < ne yapacan (I-A \ 13-64), n̄ apsan < ne yapsan (I-A \ 1-52)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): n̄ apcañ < ne yapacan (79 \ 2)

İzmir Yöresi (GBAA): naPdñ < ne yaptın (17 \ 5)

Denizli Yöresi (GBAA): n̄ apıyoñ < ne yapıyorsun (57 \ 32)

Kırşehir Yöresi (KYA): n̄ apacañsın < ne yapacaksın (XXI \ 71), n̄ apsiñ < ne yapsın (XXIV \ 55), n̄ apıcañ < ne yapacan (LXVIII \ 32), n̄ apcañ < na yapacan (LIX \ 9)

Amasya Yöresi (AMMA): n̄ apcañ < ne yapacan (15 \ 142), n̄ aparsan < ne yaparsan (72 \ 47)

Ankara Yöresi (AİA): n̄ apdıŋ < ne yaptın (I \ 18-101), n̄ apıyoŋ < ne yapıyorsun (I \ 3-44), n̄ apıcaŋ < ne yapacan (I \ 48-1), n̄ apaŋ < ne yapıyorsun (I \ 48-67), n̄ apıcaŋ < ne yapacan (I \ 34-99)

Kayseri Yöresi (KMİA): n̄ apsın < ne yapsın (s.91 \ 25)

Ankara Yöresi (AÖAB): naapsan < ne yapsan (s.106), na:paçan < ne yapacan (s.115)

Bilecik Yöresi (BİAİ): n̄ apacan < ne yapacan (26 \ 58), n̄ apıyoñ < ne yapıyorsun (26 \ 16)

Giresun Yöresi (GİYA): na'pcaŋ < ne yapacan (53 \ 62)

Trabzon Yöresi (TYA): n̄ apdın < ne yaptın (83 \ 15)

Adana Yöresi (AOİAII): n̄ apcañ < ne yapacan (A1.11 \ 114), n̄ apacan < ne yapacan (A4.09 \ 2), n̄ apdın < ne yaptın (A4.04 \ 15)

Elazığ Yöresi (KBAYA): ná yaparsan < ne yaparsan (XXXVIII \ 7) (Yarı uyumludur.)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): n̄ apcañ < ne yapacan (1 \ 265), n̄ apsiñ < ne yapsın (1 \ 267), n̄ apacaksañ < ne yapacaksın (1 \ 148)

Antalya Yöresi (AYA): n̄ apıcañ < ne yapacan (18 \ 55), n̄ apcañ < ne yapacan (35 \ 50)

Edirne Yöresi (EİA): n̄ aporsun < ne yapıyorsun (30 \ 33)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): n̄ apıciñ < ne yapacan (132 \ 26) (yarı uyumludur.)

III. Teklik Şahıs Eki ile Kullanımı:

Sakarya Yöresi (SİA): n̄ apacak < ne yapacak (63 \ 53)

Bolu Yöresi (AİAD): nāpsın < ne yapsın (s.173)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): nābar < ne yapar (I \ 616), nāpiyo < ne yapıyor (I \ 494), nāpmış < ne yapmış (III \ 63), nāpiyu < ne yapıyor (I \ 18), nābiyo < ne yapıyor (I \ 200), nāpçak < ne yapacak (II \ 357), nāpar < ne yapar (V \ 258), nāpsın < ne yapsın (VI \ 73)

Erzurum Yöresi (ERİA): na yapar < ne yapar (08 029 01 \ 39)

Nevşehir Yöresi (NYA): napacah < ne yapacak (58 \ 5)

Muğla Yöresi (MYA): napıP-duru < ne yapıyor (III \ 15-94), nāpdı < ne yaptı (I \ 88-19)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): n' _āpmış < ne yapmış (15 \ 17), n' _abmış < ne yapmış (10 \ 57), n' _āpdı < ne yaptı (31 \ 15)

Balıkesir Yöresi (BİA): n āpar < ne yapar (II-1 \ 218), nāPsiñ < ne yapsın (IV-7 \ 17), nābmış < ne yapmış (IV-23 \ 107), nāpiyu < ne yapıyor (III-4 \ 131), n āPmiş < ne yapmış (III-16 \ 37), n āPsa < ne yapsa (II-11 \ 90), n āpacıK < ne yapacak (II-12 \ 55)

Manisa Yöresi (MMKBKAÖ): na'piyomuş < ne yapıyormuş (VII-1, 2, 3, 4 \ 318), nāpiyo < ne yapıyor (VII-1, 2, 3, 4 \ 276) (yarı uyumludur.)

Aydın Yöresi (AYYA): n āpiyo < ne yapıyor (I-A \ 21-105), nāpsıñ < ne yapsın (I-A \ 5-111), napcağ < ne yapacak (II \ 8-96)

Kırıkkale Yöresi (KIİA): naāpiyo < ne yapıyor (29 \ 49)

Kırşehir Yöresi (KYA): nāpar < ne yapar (XLII \ 79)

Amasya Yöresi (AMMA): napısa < ne yapıyorsa (16 \ 44), nāpcağ < ne yapacak (50 \ 70) (yarı uyumludur.)

Ankara Yöresi (AİA): nāpar < ne yapar (I \ 46-6), nāpiyoru < ne yapıyor (II \ 89-29), nāpdıysa < ne yaptıysa (II \ 65-14), naPsiñ < ne yapsın (II \ 64-39), nābıcah < ne yapacak (I \ 49-6)

Ankara Yöresi (AÖAB): na:pacak < ne yapacak (s.110), na:par < ne yapar (s.154)

Bilecik Yöresi (BİAİ): nābacak < ne yapacak (51 \ 61), nāpcak < ne yapacak (51 \ 61), napacağkı < ne yapacak ki (22 \ 29)

Trabzon Yöresi (TYA): n apar < ne yapar (184 \ 46)

Adana Yöresi (AOİAII): n aPdı < ne yaptı (A3.12 \ 8), n āpiyor < ne yapıyor (A3.12 \ 13)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): napacak < ne yapacak (1 \ 302),
napalım < ne yapalım (1 \ 427)

Antalya Yöresi (AYA): naaPacağ < ne yapacak (4 \ 14)

Edirne Yöresi (EİA): nābıcağ < ne yapacak (24 \ 11)

Hatay Yöresi (HA): na _apıġ < ne yapılır (10.7.2 \ 22)

I. Çokluk Şahıs Eki ile Kullanımı:

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): napacāz < ne yapacaz (1 \ 155)

Ankara Yöresi (AÖAB): na:pardık < ne yapardık (s.146)

Bilecik yöresi (BİAİ): nāpacaz < ne yapacaz (68 \ 71)

Giresun Yöresi (GİYA): n' apardık < ne yapardık (89 \ 21)

Adana Yöresi (AOİAII): n _apdıĶ < ne yaptık (A1.01 \ 17)

Karaman Yöresi (KAİA): nāpicāz < ne yapacaz (M104 \ 62)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): nābıcaz < ne yapacaz (V \ 262)

Hatay Yöresi (HA): na _apıġsa < ne yaptık (8.3.2 \ 3), na _apıcıĶ < ne yapacaz (10.8.1 \ 5)

Nevşehir Yöresi (NYA): nağapalım < ne yapalım (16 \ 4), nāpalım < ne yapalım (62 \ 1)

Anamur Yöresi (ANYA): n _apalım < ne yapalım (33 \ 110), napacāz < ne yapacaz (34 \ 31), nāptıĶ < ne yaptık (31 \ 90)

Muğla Yöresi (MYA): nāPcāz < ne yapacaz (II \ 17-39), nāpalım < ne yapalım (I \ 45-24), napalım < ne yapalım (I \ 94-68)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): N' _āpacaz < ne yapacaz (4 \ 25), n' _āpdık < ne yaptık (29 \ 28), n' ābicāz < na yapacaz (19 \ 12), n' āpayorudık < ne yapıyorduk (45 \ 1)

Balıkesir yöresi (BİA): n ābalım < ne yapalım (II-1 \ 120), n āparık < ne yaparız (II-11 \ 34), n āpalım < ne yapalım (I-5 \ 40)

Afyon Yöresi (GBAA): nāpalım < ne yapalım (37 \ 15)

Manisa Yöresi (MMKBKAÖ): naporız < ne yaparız (I-3 \ 108), napıyoruz < ne yapıyoruz (VII-5,6 \ 331), napçaz < ne yapacaz (VII-1, 2, 3, 4 \ 43)

Aydın Yöresi (AYYA): n apcaz < ne yapacaz (II \ 8-14), n āpalım < ne yapalım (II \ 9-93), napādık < ne yapardık (I-A \ 7-1), n āpārız < ne yaparız (I-A \ 6-125)

Diyarbakır Yöresi (DA): n'āpalım < ne yapalım (VIII \ 13)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): nāpalım < ne yapalım (35 \ 66), nāparız < ne yaparız (60 \ 43)

Ankara Yöresi (AİA): nābıcāz < ne yapacaz (I \ 3-44), nābalım < ne yapalım (I \ 25 \ 37), nāpardık < ne yapardık (III-112 \ 46), naPmamız < ne yapmamız (II \ 66-20), nāpacauz < ne yapacağız (II \ 89-49), nāpacīḥ < ne yapacaz (III \ 104-53), nāpalım < ne yapalım (II \ 90-4)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): nāpalım < ne yapalım (I \ 956)

Trabzon Yöresi (TYA): n āpalım < ne yapalım (6 \ 1)

II. Çokluk Şahıs Eki ile Kullanımı:

Ankara Yöresi (AÖAB): na:apdıñız < ne yaptınız (s.136)

Nevşehir Yöresi (NYA): nāpıyoñuz < ne yapıyorsunuz (1 \ 59)

Karaman Yöresi (KAİA): nāptıñız < ne yaptınız (M092 \ 39)

Kırşehir Yöresi (KYA): n āpıyoñuz < ne yapıyorsunuz (XXIV \ 69)

Ankara Yöresi (AİA): nāpıyoñuz < ne yapıyorsunuz (I \ 49-16)

Aydın Yöresi (AYYA): nāpā [sañız] < ne yapar [sanız] (II \ 8-117)

Denizli Yöresi (GBAA): n āpıyorsñuz < ne yapıyorsunuz (57 \ 14)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): n'apdıñız < ne yaptınız (4 \ 182)

Balıkesir Yöresi (BİA): n ābacīñız < ne yapacaksınız (II-8 \ 36)

III. Çokluk Şahıs Eki ile Kullanımı:

Edirne Yöresi (EİA): nāpsınnar < ne yapsınlar (10 \ 19), napçaklar < ne yapacaklar (46 \ 98)

Isparta Yöresi (IMA): n'apıyolā < ne yapıyorlar (XIII \ 46)

Sakarya Yöresi (SİA): nābıcağlar < ne yapacaklar (3 \ 10), nāpTılar < ne yaptılar (51 \ 122)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): nāpıyolā < ne yapıyorlar (V \ 238)

Ankara Yöresi (AİA): nāpıyollā < ne yapıyorlar (II \ 86-64), nāpallar < ne yaparlar (I \ 46-30)

Manisa Yöresi (MMKBKAÖ): napalardı < ne yaparlardı (VII-1, 2, 3, 4 \ 186), nāpçakla < ne yapacaklar (III-1 \ 14) (yarı uyumludur.)

Aydın Yöresi (AYYA): n āpsıñnā < ne yapsınlar (I-B \ 7-79), n āpdılā < ne yaptılar (II \ 8-75), n āpcağlā < ne yapacaklar (III \ 3-53), n āpālādı < ne yaparlardı (I-A1 \ 4-86)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): nāpallardı < ne yaparlardı (31 \ 39)

Bartın Yöresi (BYA): napsıñna < ne yapsınlar (I \ 18)

Balıkesir Yöresi (BİA): n ğPdılar < ne yaptılar (II-3 \ 73)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): n'abcaqlā < ne yapacaklar (19 \ 8), n'apállā < ne yaparlar (15 \ 102)

Hatay Yöresi (HA): na ğapıcılar < ne yapacaklar (8.12.1 \ 21)

“ne olmak”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Gümüşhane, Muş, Tunceli, Van ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon Amasya, Ankara, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Eskişehir, Giresun, Hatay, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Karaman, Tekirdağ ağızları.

Muğla Yöresi (MYA): nōldūna < ne olduğuna (I \ 97-189)

Amasya Yöresi (AMMA): noldūnu < ne olduğunu (16 \ 18)

I. Teklik Şahıs Eki ile Kullanımı:

Van Yöresi (VMKA): noldūm < ne oldum (25 \ 33), nolacām < ne olacam (25 \ 33)

Muş Yöresi (MMA): nolaydım < ne olaydım (L \ 16)

Tunceli Yöresi (TYAD): nōldum < ne oldum (26 \ s.128)

Muğla Yöresi (MYA): nōlcam < ne olacam (II \ 18-22)

Balıkesir Yöresi (BİA): n ğolacam < ne olacam (I-6 \ 7)

Adıyaman Yöresi (AMAK): noldım < ne oldum (s.159)

Amasya Yöresi (AMMA): nōlacam < ne olacam (69 \ 213)

II. Teklik Şahıs Eki ile Kullanımı:

Van Yöresi (VMKA): nolūrsun < ne olursun (2 \ 76)

Diyarbakır Yöresi (DA): n 'olursan < ne olursun (VII \ 45)

Adıyaman Yöresi (AMAK): n'olursun < ne olursun (s.378)

Muğla Yöresi (MYA): nolduñ < ne oldun (III \ 15-104), nolursun < ne olursun (I \ 94-273)

Amasya Yöresi (AMMA): nōlusuñ < ne olursun (60 \ 62), noıdun < ne oldun (33 \ 66)

III. Teklik Şahıs Eki ile Kullanımı:

Adıyaman Yöresi (AİYA): noıacah < ne olacak (42 \ 15), nolacādı < ne olacaktı (26 \ 72), noıdü < ne oldu (3 \ 90), nō _olacağ < ne olacak (6 \ 195), noımuş < ne olmuş (28 \ 118), noılucağ < ne olacak (31 \ 42), noıdukı < ne oldu ki (12 \ 19), nōıdu < ne oldu (75 \ 34), nōıllacağ < ne olacak (68 \ 81), nalacağ < ne olacak (68 \ 58), nōıur < ne olur (81 \ 57), nōıdıysa < ne olduysa (86 \ 31), noıır < ne olur (31 \ 87), noıdıki < ne oldu ki (12 \ 19), nōlmaz < ne olmaz (63 \ 98), nōlsun < ne olsun (78 \ 99)

Van Yöresi (VMKA): nolup < ne oluyor (1 \ 250), nolüPTı < ne oluyordu (37 \ 81)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): nōlur < ne olur (96 \ 4), n _olacağ < ne olacak (127 \ 49), nōlcağ < ne olacak (81 \ 61), nōıdu < ne oldu (85 \ 50), nōlcağ < ne olacak (32 \ 81), nōlacağ < ne olacak (35 \ 52), nōlacak < ne olacak (13 \ 55), noluç < ne olur (22 \ 56), n _olsun < ne olsun (25 \ 21)

Niğde Yöresi (OAAD): nōıdu < ne oldu (s.37)

Malatya Yöresi (MİA): n'olmuş < ne olmuş (63 \ 2), nōluyu < ne oluyor (63 \ 18), nōluyü < ne oluyor (33 \ 32), n'olacağ < ne olacak (72 \ 7)

Afyon Yöresi (AMA): nōıdu < ne oldu (10 \ 112), nōlur < ne olur (14 \ 9)

Kayseri Yöresi (KMİA): noılacağ < ne olacak (31 \ 5), n _oldu < ne oldu (24 \ 122)

Ordu Yöresi (OİYA): n _olcak < ne olacak (45 \ 17), n _oldu < ne oldu (1 \ 5), n _olucağ < ne olacak (10 \ 31)

Elazığ Yöresi (EYAD): nolacağ < ne olacak (57 \ s.204), nolur < ne olur (9 \ s.68), nōlursa < ne olursa (9 \ s.68), nōla < ne ola (9 \ s.68), n _olarah < ne olarak (11 \ s.81), nolacağ < ne olacak (2b \ s.46), noldu < ne oldu (5 \ s.52)

Adıyaman Yöresi (AMAK): n'olır < ne olur (s.341), n'olur < ne olur (s.342), n'oldu < ne oldu (s.346), n'oldı < ne oldu (s.350), noldıysa < ne olduysa (s.378), nolacağ < ne olacak (s.140)

Tunceli Yöresi (TYAD): noldu < ne oldu (14 \ s.92), nōlur < ne olur (3 \ s.36), nolmus < ne olmuş (24 \ s.122)

Sakarya Yöresi (SİA): noluyö < ne oluyor (15 \ 44), n'olcaĸ < ne olacak (3 \ 16), n'olō < ne oluyor (45 \ 24)

Tekirdaĸ Yöresi (TMİKA): nōlcak < ne olacak (I \ 855), nōldu < ne oldu (V \ 279), nōlur < ne olur (VI \ 121), nōlmuş < ne olmuş (I \ 193)

Kayseri Yöresi (KMİA): n_olur < ne olur (s.69 \ 18), n_olmaz < ne olmaz (s.69 \ 18), noluyor < ne oluyor (s.42 \ 2), n_oldu < ne oldu (s.46 \ 11), n_oluyo < ne oluyor (s.47 \ 8), nōlacaĸ < ne olacak (s.46 \ 28), n_olacāsa < ne olacaksā (s.47 \ 28)

Ankara Yöresi (AÖAB): no:lur < ne olur (s.118), nolacag < ne olacak (s.116), nolduysa < ne olduysa (s.116), no:ldu < ne oldu (s.148)

Hatay Yöresi (HA): nolucu < ne olacak (2.7.1 \ 27), no_olmuş < ne olmuş (2.3.2 \ 36), no_olmadı < ne olmadı (2.13.1 \ 20), no_oldu < ne oldu (2.13.1 \ 20), nōldu < ne oldu (7.10.1 \ 19)

Tokat Yöresi (TİYA): n_olacaĸ < ne olacak (30 \ 1), noldu < ne oldu (81 \ 123)

Nevşehir Yöresi (NYA): n_oldu < ne oldu (53 \ 18), n_olacaĸ < ne olacak (16 \ 20)

Muĸla Yöresi (MYA): nōldu < ne oldu (I \ 7-48), nōlmuş < ne olmuş (I \ 21-52), noldu < ne oldu (I \ 64-12), nolacaĸ < ne olacak (II \ 8-54)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): n'_oldu < ne oldu (1 \ 7), n'ōlcak < ne olacak (1 \ 17), n' ocaĸ < ne olacak (25 \ 215), n'olcā < ne olacak (25 \ 221) n' oluyo < ne oluyor (44 \ 18), n'_olmuş < ne olmuş (16 \ 11), n'_ olur < ne olur (16 \ 25)

Balıkesir Yöresi (BİA): n_olcaĸ < ne olacak (II-5 \ 33), n_oldu < ne oldu (I-6 \ 23), n_olacaĸ < ne olacak (IV-21 \ 12), n_olu < ne olur (III-6 \ 108), n_oluyo < ne oluyor (III-16 \ 2)

Manisa Yöresi (MMKBKAÖ): nolmuş < ne olmuş (II-1, 2, 3, 4 \ 120), nolcak < ne olacak (VII-5,6 \ 214), n'olcak < ne olacak (VII-7 \ 09), nolur < ne olur (VIII-1, 2, 3, 4 \ 290)

İzmir Yöresi (GBAA): n_oldu < ne oldu (18 \ 50), noldu < ne oldu (17 \ 5)

Manisa Yöresi (GBAA): n_oldu < ne oldu (6 \ 58)

Aydın Yöresi (AYYA): nolcaĸ < ne olacak (I-A \ 28-194), n_oluyo < ne oluyor (I-A \ 3-17), nōcaĸ < ne olacak (I-A1 \ 3-14), n_oldu < ne oldu (I-A1 \ 4-4), n_olū < ne olur (I-A1 \ 4-114), n_olcaĸ < ne olacak (II \ 3-121), n_olcāmış < ne olacakmış (I-A \ 28-29)

Anamur Yöresi (AYYA): n_ola < ne ola (23 \ 34), n_ōlacā < ne olacak (1 \ 1), n_oldu < ne oldu (4 \ 13), n_olacak < ne olacak (4 \ 14)

Kırıkkale Yöresi (KIİA): nōldu < ne oldu (8 \ 4), nōluyosa < ne oluyorsa (12 \ 20)

Kırşehir Yöresi (KYA): n_olacağ < ne olacak (I \ 49), n_oldu < ne oldu (L \ 36), n_olur < ne olur (LIV \ 28), n'_oluyo < ne oluyor (L \ 164)

Ankara Yöresi (AİA): n_ōlacağ < ne olacak (II \ 86-58), nōlacağ < ne olacak (I \ 3-45), nōldu < ne oldu (I \ 30-48), n_ōlmuş < ne olmuş (I \ 32-44), nōlacāsa < ne olacaksa (III \ 110-59), nōlacak < ne olacak (II \ 98-5)

Bilecik Yöresi (BİAİ): nōlcak < ne olacak (54 \ 289), nōlursa < ne olursa (36 \ 89)

Giresun Yöresi (GİYA): n 'olcağ < ne olacak (78 \ 61), n 'oldu < ne oldu (53 \ 112), n 'olacādı < ne olacaktı (54 \ 32)

Trabzon Yöresi (TYA): n_olcak < ne olacak (191 \ 4)

Adana Yöresi (AOİAII): n_ōlacaK < ne olacsak (A1.11 \ 7), no_olacaK < ne olacak (A1.03 \ 91), no_oldu < ne oldu (A1.03 \ 40), nōldu < ne oldu (A6.14 \ 22)

Erzincan Yöresi (EYA): nolacah < ne olacak (1-1 \ 14), nolur < ne olur (1-16 \ 45)

Karaman Yöresi (KAİA): nōlacağ < ne olacak (M070 \ 8), nōldu < ne oldu (M075 \ 44), nā_lacak < ne olacak (M089 \ 9)

Amasya Yöresi (AMMA): noıdu < ne oldu (4 \ 115), nōlacağ < ne olacak (12 \ 42), nōluyō < ne oluyor (23 \ 21), nōlacāmıř < ne olacaktımış (42 \ 20), nōlacaK < ne olacak (60 \ 100), nōlıcağ < ne olacak (54 \ 36), nōlacağ < ne olacak (56 \ 34), noıdı < ne oldu (5 \ 97)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): nolacak < ne olacak (1 \ 267)

Elazığ Yöresi (KBAYA): nōlacağ < ne olacak (IX \ 13), nōldu < ne oldu (XXXIV \ 1)

Gümüşhane Yöresi (GKAYA): nolacağ < ne olacak (s.355 \ 15)

Kütahya Yöresi (KÜYA): n_ōlcağ < ne olacak (V \ 8), nōlacaK < ne olacak (VII \ 8)

Edirne Yöresi (EİA): nōlcak < ne olacak (4 \ 17)

Diyarbakır Yöresi (DA): n 'olur < ne olur (III \ 72)

Sivas Yöresi (SİYA): nōlacak < ne olacak (9 \ 14)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): nōlacaq < ne olacak (19 \ 51), nōlur < ne olur (86 \ 51), nōldu < ne oldu (69 \ 33)

Uşak Yöresi (UİA): nōlurdu < ne olurdu (I-2 \ 154), noluyō < ne oluyor (I-20 \ 14)

I. Çokluk Şahıs Eki ile Kullanımı:

Muğla Yöresi (MYA): nolcamız < ne olacağımız (I \ 34-95)

Adıyaman Yöresi (AİYA): nōldük < ne olduk (90 \ 15)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): napcaz < ne yapcaz (30 \ 23)

II. Çokluk Şahıs Eki ile Kullanımı:

Elazığ Yöresi (EYAD): nolcahşız < ne olacaksınız (9 \ s.65)

“ne aramak”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Amasya, Eskişehir, Kütahya, Tokat ağızları.

II. Teklik Şahıs Eki ile Kullanımı:

Adıyaman Yöresi (AİYA): nāriyon < ne arıyorsun (90 \ 80)

III. Teklik Şahıs Eki ile Kullanımı:

Tokat Yöresi (TİYA): nariyodu < ne arıyordu (33 \ 15)

Amasya Yöresi (AMMA): nā _ arasın < ne arasın (33 \ 49), nārasıñ < ne arasın (26 \ 22), nāriyōdu < ne arıyordu (29 \ 30)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): n' _ arasın < ne arasın (25 \ 217), n' _ arar < ne arar (37 \ 72), n' _ arardı < ne arardı (49 \ 169)

Kütahya Yöresi (KÜYA): nārasıñ < ne arasın (XLVI \ 34)

“ne kadar”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Eskişehir, Hatay, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Malatya, Manisa, Nevşehir, Niğde, Ordu ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağızı.

Malatya Yöresi (MİA): náādar < ne kadar (56 \ 92), ná gadar < ne kadar (6 \ 3)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): naada < ne kadar (4 \ 194)

Hatay Yöresi (HA): ná _ ğadar < ne kadar (2.16.2 \ 7), na _ gadar (7.5.2 \ 2)

Ordu Yöresi (OİYA): na _ ğadar < ne kadar (34 \ 16), nağada < ne kadar (37 \ 20)

Ankara Yöresi (AİA): ηadar < ne kadar (III \ 100-160)

Kırşehir Yöresi (KYA): n̄ _ adar < ne kadar (XXIV \ 64), na _ adar < ne kadar (XXIX \ 62)

Niğde Yöresi (OAAD): nādar < ne kadar (s.36), nagadar < ne kadar (s.22)

Manisa Yöresi (MMKBKAÖ): ná gadā < ne kadar (X-5 \ 04)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): nağada < ne kadar (38 \ 59)

Nevşehir yöresi (NYA): na _ gadar < ne kadar (50 \ 9), nādar < ne kadar (54 \ 4), nağadan < ne kadar (1 \ 20)

Karaman Yöresi (KAİA): na ğadar < ne kadar (M104 \ 94)

Kayseri Yöresi (KMİA): n̄ _ đdar < ne kadar (s.69 \ 1)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): nādardı < ne kadardı (104 \ 67)

Adana Yöresi (AOİAII): nādar < ne kadar (A1.19 \ 83), na _ ğadar < ne kadar (A6. 02 \ 12)

“ne zaman”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağzı
- 2) Batı Grubu Ağızları: Aydın, Kırşehir ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman

Kırşehir Yöresi (KYA): ná zaman < ne zaman (LXVI \ 101) (“á” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

Aydın Yöresi (AYYA): na _ zaman < ne zaman (I-A \ 6-121)

Erzincan Yöresi (EYA): na _ zaman (3-36 \ 2)

Karaman Yöresi (KAİA): na zaman < ne zaman (M073 \ 6)

“ne var”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Nevşehir ağzı.

Nevşehir Yöresi (NYA): navar < ne var (50 \ 23)

“ne haber”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Antalya ağızları.

Adana Yöresi (AOİAII): na _ habar < ne haber (A6.15 \ 112)

Antalya Yöresi (AYA): nábař < ne haber (63 \ 4)

“şey yapmak”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Tekirdağ

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): şâyaparsa < şey yaparsa (II \ 357)

3.1.1.1.4 Eklerde Kalınlık Uyumu

Standart Türkçede bazı ekler kalınlık uyumuna aykırı şekilde kullanılmaktadır; ancak bu ekler Türkiye Türkçesi ağızlarının hemen hemen bütün yörelerinde genel olarak uyuma uygun şekilde yer almaktadır. Bu ekler “ken” zarf-fiil eki, “ki” aitlik eki ve “leyin” ekidir. Bu ekler standart Türkçede sadece ince şekilleri ile yer almaktadır bu nedenle de uyuma aykırı şekilde kullanılırlar.

3.1.1.1.4.1 “ken” Zarf-Fiil Ekini Alan Kelimelerde Kalınlık Uyumu

Yazı dilimizde kalınlık uyumunun dışında kalan zarf-fiil eki “ken” ağızlarda “+қан, +қа, +ukan, +ıkan, +қına, +kana, +ukana, +ıkana, +ıkın, +kananı, +kanalık, +һан, +һана, +ған” şekilleriyle kalınlık uyumuna uygun şekilde değişime uğrayarak kelimelere getirilmiştir.

“+қан”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Elazığ, Erzurum ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Giresun, Isparta, İçel (Anamur), İzmir, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Ordu, Sakarya, Sivas, Uşak, Zonguldak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Karabük, Karaman, Tekirdağ ağızları.

Bu eki almış kelimeler bakımından ağızlar arasında çok fazla benzerlik olmadığı için kelimeler geçtikleri yöreye göre yazıp sıralanacaktır.

Bilecik Yöresi (BİAİ): aylıққан < aylıkken (13 \ 52), arārқан < ararken (13 \ 77), yatırқан < yatarken (13 \ 49), yayılırқан < yayılırken (17 \ 2), yapāқан < yaparken (22 \ 35), uyurқан < uyurken (24 \ 50), hazırlanırқан < hazırlanırken (25 \ 48), oynarқан < oynarken (1 \ 61), ғопарырқан < koparırken (7 \ 246), oturuқан < otururken (28 \ 108), yaşındayқан < yaşındayken (47 \ 22), yarışırқан < yarışırken (48 \ 87), çocuққан < çocukken (59 \ 68), olurқан < olurken (25 \ 56)

Giresun Yöresi (GİYA): oқuҚан < okurken (92 \ 17)

Karabük Yöresi (KARYA): savuruġan < savururken (165 \ 40), alurġan < alırken (102 \ 177), ıkarġan < çıkarken (199 \ 37), yáġarġan < yakarken (18 \ 68), yáparġan < yaparken (102 \ 171)

Karaman Yöresi (KAİA): alarġan < alarken (M057 \ 41), uarġan < uarken (M019 \ 15), alıřırġan < alışırken (M125 \ 39)

Kütahya Yöresi (KÜYA): alıřırġan < alışırken (XXXIX \ 4), ıkarġan < ıkarken (XXV \ 16), uarġan < uarken (XXVII \ 22), ġırlıġan < kırklıyken (I \ 224), ıkāġan < ıkarken (I \ 262), yazaġan < yazarken (XV \ 42), bālaġan < baġlarken (XXII \ 3), sallanırġan < sallanırken (III \ 22)

Isparta Yöresi (IMA): ġaarġan < kaarken (XXVII \ 18)

Uşak Yöresi (UİA): ālarken < aġlarken (III-95 \ 35), durulukān < durulurken (I-45 \ 10), alıřırġan < alışırken (I-21 \ 19)

Elazıġ Yöresi (EYAD): ıġarken < ıkarken (XXXVI \ 53), alıřırġan < alışırken (XXVI \ 12), yaparġan < yaparken (XXIX \ 50)

İzmir Yöresi (GBAA): ānadırġan < anlatırken (18 \ 66)

Ankara Yöresi (AİA): duruġan < dururken (III \ 12-46), sallāġān < sallarken (II \ 58-27), konuřurġan < konuşurken (II \ 61-36), uarġan < uarken (II \ 61-26), tırmanırġan < tırmanırken (II \ 63-35), yaparġan < yaparken (II \ 73-141), yatarken < yatarken (II \ 84-71), ordayġan < ordayken (II \ 91-109), ıkaracāġan < ıkaracakken (II \ 99-43), yakarken < yakarken (I \ 4-43), oturuġan < otururken (III \ 111-66), toplāġan < toplarken (II \ 58-42), uyurġan < uyurken (II \ 59-29), atlāġan < atlarken (II \ 66-32)

Tokat Yöresi (TİYA): otururġan < otururken (26 \ 69), aluřuġan < alışırken (40 \ 57), ūrařuġan < uġrařırken (18 \ 8), sallanuġan < sallanırken (57 \ 15), ocuġan < ocukken (67 \ 9)

Aydın Yöresi (GBAA): vāġan < varken (58 \ 26), yoġġan < yokken (60 \ 22)

İzmir Yöresi (GBAA): oturuġan < otururken (18 \ 28)

Denizli Yöresi (GBAA): ġuyāġan < koyarken (50 \ 6), ġurūġan < kururken (54 \ 12), ıkāġan < çıkarken (39 \ 49), dolařıġan < dolařırken (40 \ 5)

Manısa Yöresi (GBAA): alaġan < çalarken (2 \ 1), akāġan < akarken (9 \ 49)

Afyon Yöresi (GBAA): uuruġan < uururken (37 \ 20)

Elazığ Yöresi (EYAD): yollanırkan < yollanırken (54 \ s.199), ondaykân < ondayken (54 \ s. 200), dururırkan < dururken (51 \ s.189), çalışırırkan < çalışırken (40 \ s.170)

Sakarya Yöresi (SİA): çocûkan < çocukken (35 \ 36), ifacıkkan < ufacıkken (19 \ 39), oynâkan < oynarken (45 \ 56), çocukkan < çocukken (46 \ 217), yollâkan < yollarken (64 \ 61), dururkan < dururken (57 \ 37), arâkan < ararken (62 \ 82), yokkan < yokken (62 \ 11), aylıkkkan < aylıkken (1 \ 22), ifacıkân < ufacıkken (7 \ 58)

Manisa Yöresi (MMKBKAÖ): sarakan < sararken (V-2 \ 214), yapâkan < yaparken (I-1 \ 166), çocukkan < çocukken (X-4 \ 15), yatakan < yatarken (IX-2,3 \ 307), gonusurkan < konuşurken (II- 1, 2, 3, 4 \ 234)

Ardanuç Yöresi (AA): ondaykân < ondayken (s.192) (“ á” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

Bolu Yöresi (AİAD): yôkan < yokken (s.173)

Anamur Yöresi (ANYA): gurarırkan < kurarken (30 \ 108), yaşındaykân < yaşındayken (33 \ 1), ağlarırkan < ağlarken (9 \ 39)

Bartın Yöresi (BYA): çıkâkan < çıkarken (I \ 58), oturuşkan < otururken (I \ 140)

Balıkesir Yöresi (BİA): saracâkan < saracakken (IV-24 \ 56), atâkan < atarken (III-8 \ 76), ğaynaşkan < kaynarken (III-8 \ 89), çırpınıkan < çırpınırken (III-10 \ 65), âlâkan < ağlarken (III-10 \ 65), oynadırırkan < oynatırken (III-2 \ 148), yavruşkan < yavruyken (III-5 \ 58), oluşkan < olurken (II-1 \ 12)

Aydın Yöresi (AYYA): olûyôkan < oluyorken (I-A \ 35-70), dutâkan < tutarken (I-A \ 38-90), oluşkan < olurken (I-A \ 48-42), ufaşkan < ufakken (I-A \ 62-131), ufaşşkan < ufakken (I-A \ 13-87), çocuşkan < çocukken (I-A \ 52-89), bağâşkan < bakarken (I-A \ 10-88), ğarışdırırkan < karıştırırken (I-A \ 6-130), yanaşkan < yanarken (III \ 5-55), asılaşkan < asılırken (III \ 8-15), olacaşşkan < olacakken (I-B \ 1-314), çalışırırkan < çalışırken (I-B1 \ 6-116), alışkan < alırken (II \ 5-45), okunurırkan < okunurken (II \ 9-32), oturuşkan < otururken (I-A1 \ 3-42), çıkarırırkan < çıkarırken (I-A \ 1-30), ğarışırırkan < kapışırken (I-A \ 44-66), vâşkan < varken (III \ 5-66), çocuşşkan < çocukken (I-A \ 89-42)

Ankara Yöresi (AÖAB): oturukan < otururken (s.135), çıkarkan < çıkarken (s.144), ararkan < ararken (s.113)

Tarsus Yöresi (TAÜBİ): çalışırkan < çalışırken (s.34)

Adana Yöresi (AOİAII): varırkan < varırken (B3.01 \ 42), yaparқан < yaparken (B3.03 \ 50), sakınırқан < sakınırken (A1.16 \ 39), yatarқан < yatarken (A1.22 \ 65), baharқан < bakarken (A1.01 \ 11), alırқан < alırken (A1.03 \ 23), çıkarқан < çıkarken (A1.03 \ 77)

Antalya Yöresi (AYA): çocūқан < çocukken (73 \ 35), yaşındayқан < yaşındayken (2 \ 65), ūraşırқан < uğraşırken (36 \ 56)

Edirne Yöresi (EİA): kuvārқан < kovarken (14 \ 10), çıkarқан < çıkarken (20 \ 12), ūraşırқан < uğraşırken (25 \ 34), kaçarқан < kaçarken (1 \ 9), uyurқан < uyurken (4 \ 146), oturқан < otururken (29 \ 44), çıkarırқан < çıkarırken (30 \ 15), bakāқан < bakarken (30 \ 53), alırken < alırken (30 \ 51), yapārқан < yaparken (38 \ 47)

Sivas Yöresi (SİYA): gaçarқан < kaçarken (89 \ 81)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): çalarқан < çalarken (5 \ 69), çalışıқан < çalışırken (8 \ 2), varқан < varken (1 \ 323), toplāқан < toplarken (3 \ 32), yoĥқан < yokken (7 \ 50), ġazāқан < kazarken (17 \ 14), yatāқан < yatarken (27 \ 29), yīkařқан < yıkarken (5 \ 4)

Muġla Yöresi (MYA): dururқан < dururken (I \ 2-57), uyurқан < uyurken (I \ 34-23), gaçarқан < kaçarken (I \ 35-35), yapılıқан < yapılırken (I \ 52-17), huruқан < vururken (I \ 40-49), asāқан < asarken (I \ 44-40), durāқан < dururken (I \ 47-2), batırıқан < batırırken (I \ 47-5), durūқан < dururken (I \ 47-12), ġorқан < koyarken (I \ 66-31), oluyokaн < oluyorken (I \ 67-47), yakılıyokaн < yakılıyorken (I \ 67-50), çocukқан < çocukken (I \ 92-6), olurқан < olurken (I \ 94-63), saġaқан < saġarken (III \ 3-92), ġılarқан < kılarken (I \ 79-65), annadırқан < anlatırken (I \ 97-47)

Erzurum Yöresi (ERİA): dururkan < dururken (07 022 01 \ 9), gaçarkan < kaçarken (09 031 01 \ 10), ayrılırkan < ayrılırken (13 020 01 \ 20), çıĥarkan < çıkarken (13 020 01 \ 20), soyunmuşқан < soyunmuşken (09 000 01 \ 37)

Ordu Yöresi (OİYA): çaluşūқан < çalışırken (37 \ 4), yatarқан < yatarken (37 \ 24), atarқан < atarken (113 \ 33), çıkarқан < çıkarken (49 \ 157), ġoşakaan < koşarken (56 \ 41), yanarқан < yanarken (79 \ 51), yavaruқан < yalvarırken (67 \ 15)

Adıyaman Yöresi (AİYA): alıқан < alırken (82 \ 4), yaparқан < yaparken (90 \ 28), ġaynadırқан < kaynatırken (65 \ 76), ġonuşuқан < konuşırken (42 \ 64)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): duruқан < dururken (48 \ 121), yaķarқан < yakarken (45 \ 8), uurlāқан < uğurlarken (48 \ 258), ġırklāқан < kırklarken (48 \ 237), avlanırқан < avlanırken (15 \ 104), baırıқан < baġırırken (15 \ 118), ġaynarқан <

kaynarken (35 \ 14), varırken < varırken (36 \ 19), yaşındaykan < yaşındayken (29 \ 1), yatırken < yatarken (29 \ 20), oturuykan < otururken (31 \ 82), yaparken < yaparken (7 \ 374), çıkarırken < çıkarırken (4 \ 106), yaşkan < yaşken (5 \ 214), vākan < varken (1 \ 46)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): kaçarken < kaçarken (IV \ 152), çocukkan < çocukken (I \ 297), duarken < doğarken (VII \ 7), alırken < alırken (I \ 261), satarılan < satarken (I \ 261), çalışırken < çalışırken (IX \ 3)

Malatya Yöresi (MİA): konuşurken < konuşurken (117 \ 28), yayarken < yayarken (144 \ 18)

Hatay Yöresi (HA): varılan < varken (8.12.1 \ 36), yaparken < yaparken (9.1.1 \ 1), yuğurılan < yoğururken (12.4.2 \ 16), dokurılan < dokurken (8.5.2 \ 9), yaşındaykan < yaşındayken (1.4.1 \ 1), yolarılan < yolarken (1.1.1 \ 36), batarken < batarken (7.4.1 \ 5), uyurılan < uyurken (4.5.1 \ 7), konuşurılan < konuşurken (4.6.2 \ 1), dururılan < dururken (3.5.1 \ 2), vururken < vururken (4.4.1 \ 25)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): kavuşurken < kavuşurken (80 \ 13), basarken < basarken (86 \ 10), ayrılırken < ayrılırken (101 \ 10)

Afyon Yöresi (AMA): doğarken < doğarken (7 \ 65), olurken < olurken (9 \ 21), yaparken < yaparken (20 \ 111), govalarken < kovalarken (25 \ 26), kaçarken < kaçarken (25 \ 17), yakılırken < yakılırken (9 \ 109), ālarken < āğlarken (27 \ 154), açarken < açarken (17 \ 187), sokarken < sokarken (20 \ 128)

“+ka”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Giresun, Isparta, İçel (Anamur), İzmir, Muğla, Ordu, Sakarya, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Karaman, Tekirdağ ağızları.

Bilecik Yöresi (BİAİ): olurka < olurken (6 \ 32)

Giresun Yöresi (GİYA): çocukka < çocukken (17 \ 16), duruka < dururken (19 \ 31), ayrılırka < ayrılırken (43 \ 2), bakarka < bakarken (43 \ 17), yaparka < yaparken (43 \ 43), okurka < okurken (43 \ 51), yanarka < yanarken (71 \ 134), ğazarka < kazarken (77 \ 10), basarka < basarken (78 \ 27), olurka < olurken (78 \ 70)

Antalya Yöresi (AYA): okunurka < okunurken (2 \ 58), çocuğa < çocukken (6 \ 11), yaşındayka < yaşındayken (15 \ 8), uğraşırka < uğraşırken (34 \ 2), uykudāka < uykudayken (148 \ 77)

Edirne Yöresi (EİA): çıkārka < çıkarken (2 \ 16), kaçağa < kaçarken (24 \ 94), kazārka < kazarken (33 \ 40), yapārka < yaparken (33 \ 59), saklanırka < saklanırken (33 \ 59), uyuklārka < uyuklarken (33 \ 256), okunurka < okunurken (33 \ 353), dokunurka < dokunurken (4 \ 70)

Karaman Yöresi (KAİA): kōrkārka < kokarken (M009 \ 14), çıkarka < çıkarken (M009 \ 31), oğurka < okurken (M009 \ 53), dururka < duruken (M009 \ 56), varkā < varken (M048 \ 13)

Isparta Yöresi (IMA): ğılarka < kılarken (XX \ 8), dururka < duruken (I \ 128), varıka < varırken (III \ 5), yaşındayka < yaşındayken (VI \ 8), yapılyoğa < yapılyorken (VIII \ 3)

Uşak Yöresi (UİA): govalākā < kovalarken (I-15 \ 14)

Trabzon Yöresi (TYA): yārka < yağarken (6 \ 1), ğaynarka < kaynarken (10 \ 31), doğurka < dokurken (18 \ 32), ğazarka < kazarken (25 \ 56), yapağa < yaparken (168 \ 3), satarka < satarken (18 \ 33)

Anamur Yöresi (ANYA): okudurka < okuturken (33 \ 50), dağılırka < dağılırken (20 \ 23), çapalarka < çapalarken (19 \ 23), çıkarka < çıkarken (4 \ 7), oğurka < okurken (5 \ 6), ağlarka < ağlarken (43 \ 88), yatarka < yatarken (43 \ 12), bağarka < bakarken (36 \ 12), ağarka < akarken (35 \ 136), yatırka < yatarken (36 \ 28)

Balıkesir Yöresi (BİA): oynaşırkā < oynaşırken (IV-23 \ 113), ğaldırıka < kaldırıken (IV-7 \ 84)

Aydın Yöresi (AYYA): burdağa < burdayken (III \ 8-2), oğūka < okurken (II \ 3-145), doğūlāka < dokurlarken (I-B \ 8-50)

Ankara Yöresi (AİA): yaparka < yaparken (II \ 91-22)

Ordu Yöresi (OİYA): ğılāka < kılarken (56 \ 57), dolduruğa < doldururken (73 \ 79)

Sakarya Yöresi (SİA): oğraşırka < uğraşırken (3 \ 80), çócükķā < çocukken (33 \ 107), oğurka < okurken (59 \ 13), ğonuşūka < konuşurken (67 \ 8)

İzmir Yöresi (GBAA): duruğa < dururken (17 \ 53)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): konuşurka < konuşurken (II \ 52), yaparka < yaparken (III \ 140), kızarka < kazarken (III \ 145), ordayka < ordayken (V \ 52), kıllarka < kıllarken (V \ 91)

Muğla Yöresi (MYA): yatarka < yatarken (I \ 1-25), olmuşka < olmuşken (I \ 21-79), durarka < dururken (III \ 15-140), gonusuka < konuşurken (II \ 8-107)

“+kana”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bolu, Giresun, Hatay, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Kırıkkale, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Ordu, Sakarya, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Karabük, Karaman, ağızları.

Karaman Yöresi (KAİA): otururkana < otururken (M123 \ 18), varkanā < varken (M048 \ 11), oynarkana < oynarken (M002 \ 46)

Kütahya Yöresi (KÜYA): durukana < dururken (XXIII \ 81), oynākana < oynarken (XXXIX \ 5), çocuklākana < çocukken (XXIV \ 30)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): okunurkana < okunurken (85 \ 44), doarkana < doğarken (21 \ 59)

Uşak Yöresi (UİA): gaçākana < kaçarken (I-7 \ 114), varıkana < varırken (I-7 \ 113), oynadırkana < oynatırken (I-9 \ 88), yākākana < yakarken (I-61 \ 110), dolaşırkana < dolaşırken (I-61 \ 251)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): toplākana < toplarken (8 \ 39)

Karabük Yöresi (KARYA): otururkana < otururken (20 \ 54)

Giresun Yöresi (GİYA): gaynarkana < kaynarken (201 \ 54)

Bolu Yöresi (AİAD): baqarkana < bakarken (s.161)

Malatya Yöresi (MİA): suvarkan < sularken (129 \ 4)

Balıkesir Yöresi (BİA): yōkana < yokken (IV-21 \ 58), yūrukana < yoğururken (IV-9 \ 76), çalışırkana < çalışırken (III-11 \ 98), olacaqkana < olacakken (III-11 \ 107), vākana < varken (III-6 \ 29), varıqkana < varırken (III-6 \ 49), oluqkana < olurken (II-12 \ 201), gaynaqkana < kaynarken (III-10 \ 77), ārıqkana < aqarırken (I-3 \ 90), durukana < dururken (I-3 \ 100), ışırkana < ışırken (I-3 \ 116), çıqarqkana < çıkarken (I-5 \ 147), çocuqkana < çocukken (II -6 \ 30), gaynarkana < kaynarken (II-5 \ 8), gūlākana < kıllarken (III-7 \ 118)

Manisa Yöresi (MMKBKAÖ): ufakkana < ufakken (IV-1,2 \ 145), kuşatırkana < kuşatırken (II-1, 2, 3, 4 \ 05), bakarkana < bakarken (II-1, 2, 3, 4 \ 104), aşarkana < aşarken (II- 1, 2, 3, 4 \ 149), doğarkana < doğarken (II-1, 2, 3, 4 \ 149), kızgınkana < kızginken (I-3 \ 129), sıcakkana < sıcakken (I-3 \ 129), oynadırkana < oynatırken (I-1 \ 50), olurkana < olurken (VII-5,6 \ 46), dakarkana < takarken (II-1, 2, 3, 4 \ 8), çalışıkana < çalışırken (VII-7 \ 58), yapakana < yaparken (VII-1, 2, 3, 4 \ 39), oynarkana < oynarken (XIII-1 \ 145)

Muğla Yöresi (MYA): otururkana < otururken (III \ 15-135), sallarkana < sallarken (I \ 13-4), gaynākana < kaynarken (I \ 73-43), vakana < varken (I \ 91-81), hurarkana < vururken (I \ 54-38), duraķana < dururken (I \ 97-39)

Sakarya Yöresi (SİA): okurkana < okurken (40 \ 215), duruķana < dururken (40 \ 216)

Ordu Yöresi (OİYA): çalışırkana < çalışırken (37 \ 3), otlatukana < otlatırken (18 \ 5), dururkana < dururken (107 \ 29), ğuzulurķana < kuzularken (80 \ 7), sallarkana < sallarken (61 \ 2), dorulurķana < doğrularken (56 \ 58), yaparķana < yaparken (62 \ 2)

Tokat Yöresi (TİYA): otlatuķana < otlatırken (60 \ 12)

Aydın Yöresi (AYYA): çocūķana < çocukken (I-A \ 21-5), ğaynāķana < kaynarken (I-A \ 1-60), çalınıkana < çalınırken (I-A \ 6-102), furūlaķana < vurulurken (I-A \ 10-23)

Anamur Yöresi (ANYA): otururkana < otururken (28 \ 40)

Amasya Yöresi (AMMA): ufaķana < ufakken (76 \ 43)

İzmir Yöresi (GBAA): çārıkana < çağırırken (20 \ 28)

Kırıkkale Yöresi (KIİA): otururkana < otururken (15 \ 45)

Tarsus Yöresi (TAÜBİ): çalışırkana < çalışırken (s.34)

Hatay Yöresi (HA): yayarķana < yayarken (1.5.1 \ 3), yatarķana < yatarken (12.4.1 \ 18)

Ankara Yöresi (AİA): varķana < varken (II \ 89-10), yatarķana < yatarken (II \ 89-52)

Ankara Yöresi (AÖAB): oynarkana < oynarken (s.114)

“+ıkan”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Ankara, Balıkesir, Bilecik, Denizli, Eskişehir, Hatay, İçel (Anamur), Muğla, Kırıkkale, Sakarya ağızları.

Balıkesir Yöresi: varıkan < var iken (24 \ 75)

Adana Yöresi (AOİAII): var ıkan < var iken (B2.07 \ 22), sular ıkan < sular iken (A3.16 \ 2)

Sakarya Yöresi (SİA): ayıtlarıkan < ayıklar iken (54 \ 11), varıkán < var iken (34 \ 193) (“á” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

Muğla Yöresi (MYA): ğızar-ıkan < kızar iken (I \ 40-69), durarıkan < durur iken (I \ 59-38), varıkan < var iken (II \ 5-192)

Balıkesir Yöresi (BİA): çıkarıkan < çıkar iken (II-4 \ 64)

Denizli Yöresi (GBAA): ālar ıkan < āğlar iken (50 \ 86)

Anamur Yöresi (ANYA): çocuğ ıkan < çocuk iken (26 \ 23), var ıkan < var iken (19 \ 40)

Ankara Yöresi (AİA): varıkan < var iken (II \ 84-65)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): daş ıkan < taş iken (4 \ 272), sağ ıkan < sağ iken (7 \ 46), var ıkan < var iken (33 \ 35), alı ıkan < alır iken (32 \ 122)

Kırıkkale Yöresi (KIİA): aylığ ıkan < aylık iken (1 \ 1), varıkan < var iken (3 \ 17), varıkan < var iken (14 \ 10), yaşındayikan < yaşında iken (17 \ 20)

Afyon Yöresi (AMA): ıslağ ıkan < ıslak iken (17 \ 71)

Hatay Yöresi (HA): ğarnındayıkan < karnında iken (2.3.1 \ 1)

“+ukan”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Afyon, Eskişehir, Hatay, İçel (Anamur), Kastamonu, Muğla, Ordu ağızları.

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): oturu ukan < oturur iken (7 \ 162)

Anamur Yöresi (ANYA): çocuğ ukan < çocuk iken (21 \ 8)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): yo ukan < yok iken (20 \ 151)

Hatay Yöresi (HA): çocuğ ukan < çocuk iken (8.5.1 \ 8)

Afyon Yöresi (AMA): olurukan < olur iken (10 \ 121)

Ordu Yöresi (OİYA): yıkanurukan < yıkanır iken (100 \ 43)

Muğla Yöresi (MYA): ğuyyorukan < koyuyor iken (I \ 11-21)

“+ıka”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Aydın, İçel (Anamur), Muğla ağızları.

Muğla Yöresi (MYA): dururıka < durur iken (I \ 17-3)

Aydın Yöresi (GBAA): varıka < var iken (67 \ 21)

Anamur Yöresi (ANYA): var ıka < var iken (14 \ 22), yoğ ıka < yok iken (36 \ 36), ufacığ ıkā < ufacık iken (1 \ 3)

“+ukana”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Muğla, Kırıkkale ağızları.

Adıyaman Yöresi (AİYA): yōdukana < yok iken (26 \ 73)

Kırıkkale Yöresi (KİİA): ufa ğukana < ufak iken (24 \ 3)

Muğla Yöresi (MYA): varıyorkana < varıyor iken (I \ 11-19), yōukana < yok iken (II \ 4-45)

“+ıkana”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Manisa, Sakarya ağızları.

Sakarya Yöresi (SİA): varıkana < var iken (40 \ 197)

Manisa Yöresi (GBAA): var ıkana < var iken (13 \ 4)

“+ıkın”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Aydın, Manisa ağızları.

Aydın Yöresi (GBAA): varıkın < var iken (58 \ 22)

Manisa Yöresi (GBAA): varıkın < var iken (10 \ 17)

“+kananı”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Aydın ağızı.

Aydın Yöresi (AYYA): yaşındaykananı < yaşındayken (III \ 13-43)

“+kanalığ”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ordu ağızı.

Ordu Yöresi (OİYA): yalvarukanalığ < yalvarırken (106 \ 10), ışırganalığ < ışıırken (106 \ 11), ğaynarқанalığ < kaynarken (103 \ 40)

“+han”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Çankırı, Kahramanmaraş, Kırşehir, Malatya, Nevşehir, Niğde ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağzı.

Adana Yöresi (AOİAII): atarhan < atarken (A3.04 \ 8), baharhan < bakarken (A6.07 \ 87), asılırhan < asılırken (A8.16 \ 39), ağlarhan < ağlarken (A6.06 \ 79), uyurhan < uyurken (A6.06 \ 220), avlarhan < avlarken (A4.01 \ 4), dalarhan < dalarken (A4.01 \ 24), varırhan < varırken (B3.05 \ 4)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): çocūhan < çocukken (105 \ 66), ğırahān < kırarken (110 \ 69), varıhan < varırken (14 \ 44), oynāhan < oynarken (84 \ 25), ālarhan < ağlarken (71 \ 26), oľuħaħ < olurken (102 \ 7), çalışırhan < çalışırken (27 \ 19)

Karabük Yöresi (KARYA): yāparhan < yaparken (54 \ 84), uçarhan < uçarken (55 \ 144), çıħarhan < çıkarken (1 \ 35), çalıřuħan < çalışırken (11 \ 7), ğoşarhan < koşarken (56 \ 83), ğaçarhan < kaçarken (72 \ 72), yāħarhan < yakarken (18 \ 65), baharhan < bakarken (29 \ 55), daşarhan < taşarken (35 \ 17), kaşırhan < kaşırken (126 \ 11), oturuhan < otururken (126 \ 169), yāřarhan < yaşarken (120 \ 65), ğonuřuħan < konuşurken (216 \ 8)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): yaparhan < yaparken (1 \ 16), baharhan < bakarken (65 \ 55), yayladayhan < yayladayken (61 \ 39), ğuruğhan < kururken (43 \ 38), ğılarhan < kılarken (91 \ 60), oħuduħan < okuturken (102 \ 32), ğonuřuħan < konuşurken (102 \ 61)

Niğde Yöresi (OAAD): yōhan < yokken (s.7), ğaçarhan < kaçarken (s.11), dolaşırhan < dolaşırken (s.19), çıħarhan < çıkarken (s.39)

Malatya Yöresi (MİA): yazılıhan < yazılırken (121 \ 15)

Kırşehir Yöresi (KYA): yıħarhan < yıkarken (XLVI \ b -55), varıhan < varırken (XXXIII \ 27), duruħan < dururken (LXI \ 69), çıħāhan < çıkarken (LXI \ 7), alınırhan < alınırken (LVIII \ 136), varāhan < varırken (LVIII \ 118), yaparhan < yaparken (LXVI \ 41), yatarhan < yatarken (LXVI \ 44), ararhan < ararken (L \ 249), dururhan < dururken (LIV \ 34), dolaşırhan < dolaşırken (LV \ 13)

Ankara Yöresi (AİA): oturuhan < otururken (I \ 17-39), doarhan < doğarken (I \ 27-46), yolarhan < yolarken (I \ 28-49), yatarhan < yatarken (I \ 32-102), ğınalarhan < kınalarken (I \ 47-19), sorarhan < sorarken (I \ 48-130), asarhan < asarken (I \ 48-224), yaħarhan < yakarken (III \ 110-41), çıħarhan < çıkarken (I \ 44-13)

Ankara Yöresi (AÖAB): yapılırhan < yapılırken (s.123)

Nevşehir Yöresi (NYA): doðurhan < dokurken (30 \ 38), yatarhan < yatarken (10 \ 19), çocūhan < çocukken (2 \ 47), duruhan < dururken (67 \ 4), çiharhan < çıkarken (63 \ 3)

“+hana”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Bolu, Çankırı, Kahramanmaraş Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Niğde ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

Karabük Yöresi (KARYA): yapārhana < yaparken (56 \ 77), durarhana < dururken (76 \ 91), olurhana < olurken (218 \ 12), çiharhana < çıkarken (129 \ 82), kovarhana < kovarken (123 \ 69)

Adana Yöresi (AOİAII): aharhana < akarken (B4.07 \ 86)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): çocūhana < çocukken (44 \ 24)

Nevşehir Yöresi (NYA): yıharhana < yıkarken (5 \ 64), oynarhana < oynarken (2 \ 22), ordayhana < ordayken (27 \ 68), ararhana < ararken (45 \ 81), u'yurhana < uyurken (45 \ 149), çı'haḡhana < çıkarken (46 \ 51), yayılırhana < yayılırken (57 \ 35)

Ankara Yöresi (AÖAB): ararhana < ararken (s.113)

Ankara Yöresi (AİA): yatarhana < yatarken (III \ 101-51), çocūhana < çocukken (I \ 5-1), duruḡhana < dururken (I \ 18-98), duarhana < doḡarken (I \ 48-170), yaparhana < yaparken (I \ 48-201), doðurhana < dokurken (I \ 46-88), ġarnındayhana < karnındayken (I \ 1-54)

Kırşehir Yöresi (KYA): açılāhana < açılırken (LXXI \ 168), alāhana < alırken (XLIX \ 82), alīhana < alırken (XLIV \ 2), vurāhana < vururken (XXXVI \ 205), ordaḡhana < ordayken (XXII \ 7), durūuḡhana < dururken (XIII \ 25), varīhana < varırken (XIII \ 31), olūhana < olurken (XV \ 23), ūraşīhana < uğraşırken (LI \ 2), çıḡāhana < çıkarken (XXIV \ 84)

Niğde Yöresi (OAAD): galdırīhana < kaldırırken (s.36)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): çocūhana < çocukken (73 \ 5), atarhana < atarken (91 \ 57)

Bolu Yöresi (AİAD): baḡaḡhana < bakarken (s.161)

Kırıkkale Yöresi (KIİA): aḡlarhana < aḡlarken (1 \ 5)

“+ıhan”:

İncelediğimiz metinler kapsamında Karahan’ın tasnifi doğrultusunda ekin tespit ettiğimiz kullanım alanı:

Batı Grubu Ağzları: Kırşehir, Nevşehir ağzları.

Kırşehir Yöresi (KYA): az ıhan < az iken (LIX \ 20)

Nevşehir Yöresi (NYA): var ıhan < var iken (35 \ 6)

“+uhan”:

Ekin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağzları: Adana, Nevşehir ağzları.

Nevşehir Yöresi (NYA): yoğ uhan < yok iken (35 \ 6)

Adana Yöresi (AOİAII): yoğuhan < yok iken (A2.03 \ 23)

“+kı”:

Ekin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağzları: Aydın ağzı.

Aydın Yöresi (AYYA): yatakı < yatarken (I-A \ 6-104)

“+ğana”:

İncelediğimiz metinler kapsamında Karahan’ın tasnifi doğrultusunda ekin tespit ettiğimiz kullanım alanı:

Tasnifte örneklenmemiş ağzlar: Karaman ağzı.

Karaman Yöresi (KAİA): konuşurğana < konuşurken (M002 \ 55)

“+ğan”:

Ekin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağzları: Kırşehir ağzı.

Kırşehir YYöresi (KYA): çocuğan < çocukken (XXXIII \ 2)

3.1.1.1.4.2 “ki” Aitlik Ekini Alan Kelimelerde Kalınlık Uyumu

“ Bağlantı kavramı veren ‘ki’ ekidir. Özellikle isimlerin ve ilgi hali almış şekillerinden sonra gelir. Zaman ve yer bildiren isimlere ise doğrudan doğruya eklenir.”²³

Aitlik eki olarak kullanılan “ki” yazı dilimizde uyuma aykırı şekilde kullanılmaktadır. Bu ek Türkiye Türkçesi ağzlarında genel olarak uyuma uygun şekilde yer almaktadır.

²³ Hanifi Vural – Tuncay Böler, Ses ve Şekil Bilgisi, Kesit Yay., İstanbul, 2015, s.149

“ki” eki yazı dilimizde standart olarak sadece ince şekli ile yer almaktadır; ancak ağızlarda bu ek kalınlık uyumuna uygun şekilde “ kı, ku, gı, hı” gibi biçimlerde karşımıza çıkmaktadır.

Şimdi bu ekin ağızlarda nerelerde ve nasıl kullanıldığını inceleyelim.

“+kı”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Isparta, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Ordu, Sakarya, Tokat, Uşak, Yozgat, Zonguldak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Karabük, Karaman, Tekirdağ ağızları.

Amasya Yöresi (AMMA): âhılıñkı < okulunki (33 \ 60)

Ordu Yöresi (OİYA): ormandaki < ormandaki (19 \ 1), şurdaki < şuradaki (43 \ 21), burdaki < buradaki (25 \ 4), yanındaki < yanındaki (108 \ 16), başındaki < başındaki (112 \ 11), yanımızdaki < yanımızdaki (96 \ 22), yandaki < yandaki (97 \ 43), sırtındaki < sırtındaki (74 \ 6), yaşındaki < yaşındaki (56 \ 51)

Isparta Yöresi (IMA): yaşındaki < yaşındaki (VII \ 6), çocukluumdaki < çocukluğumdaki (VII \ 11), ordaki < ordaki (V \ 4)

Hatay Yöresi (HA): buradaki < buradaki (3.3.1 \ 23), xanımınkı < hanımınkı (3.8.1 \ 4), karşıdaki < karşıdaki (8.8.2 \ 4), çocuK_larınkı < çocuklarınkı (10.8.1 \ 1), yanınkı < yanındaki (10.8.1 \ 12)

Ankara Yöresi (AİA): urdaki < oradaki (II \ 99-48), başındaki < başındaki (I \ 1-59), dışındakı < dışındaki (I \ 35-49), yandakı < yandaki (II \ 62-25), uranınkı < oranınkı (II \ 99-17), burdakı < buradaki (II \ 60-11), yanındakı < yanındaki (I \ 22-89), oranınkı < oranınkı (I \ 55-16)

Kırşehir Yöresi (KYA): burdaKı < buradaki (V \ 39)

Tokat Yöresi (TİYA): urdaki < oradaki (69 \ 23), yanındakı < yanındaki (84 \ 28)

Manisa Yöresi (MMKBKAÖ): boynumdaki < boynumdaki (IX-1 \ 129), sonarkı < sonraki (VII-7 \ 29)

Afyon Yöresi (AMA): başındaki < başındaki (7 \ 78)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): onnarınkı < onlarınkı (45 \ 248), alanlarınkı < alanlarınkı (4 \ 166), ğavağdaki < kavaktaki (4 \ 210), argadaşlānķı < arkadaşlarınkı (49 \ 86)

Malatya Yöresi (MİA): yanındaKı < yanındaki (123 \ 41)

Bolu Yöresi (AİAD): burādaki < buradaki (s.173), urdaki < oradaki (s.173)

Antalya Yöresi (AYA): karşıdāķı < karşıdaki (78 \ 27)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): buğdaki < buradaki (18 \ 18), boynuñdaki < boynundaki (5 \ 67)

Edirne Yöresi (EİA): sōnaķı < sonraki (30 \ 12)

Kütahya Yöresi (KÜYA): boynundaķı < boynundaki (VI \ 35), arasındaki < arasındaki (XIX \ 6), ayāndaķı < ayağındaki (XIX \ 14), burdaki < buradaki (XV \ 64), āşamķı < akşamķı (XLVI \ 36)

Karaman Yöresi (KAİA): aradaķı < aradaki (M082 \ 37), şurdaķı < şuradaki (M050 \ 2)

Adana Yöresi (AOİAII): boynundaķı < boynundaki (A6.14 \ 10), ağşamķı < akşamķı (A3.08 \ 25), yanındaķı < yanındaki (A1.01 \ 65)

Bilecik Yöresi (BİAİ): burdaki < buradaki (1 \ 13), ğolumdaķı < kolumdaki (5 \ 110), sırtındaķı < sırtındaki (24 \ 88), ğarşıdaķı < karşıdaki (25 \ 151), arķadaķı < arķadaki (63 \ 5), yandakı < yandaki (63 \ 23), ğarnındaķı < karnındaki (44 \ 10), başındaķı < başındaki (45 \ 86)

Karabük Yöresi (KARYA): karşudaķı < karşıdaki (149 \ 57)

Uşak Yöresi (UİA): oşdaki < ordaki (I-7 \ 42)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): şurdāķı < şuradaki (133 \ 64), babamınķı < babamınķı (32 \ 8)

Muğla Yöresi (MYA): bobañķı < babanınķı (I \ 21-88), soñraķı < sonraki (I \ 42-8), boynumdaķı < boynumdaki (III \ 15-106), bordāķı < buradaki (III \ 4-69), damarlardaķı < damarlardaki (III \ 6-54), ğapıdaķı < kapıdaki (II \ 18-20), arķasındaķı < arķasındaki (II \ 6-6), andāķı < andaki (II \ 6-20), yılķı < yılķı (II \ 6-3)

Ankara Yöresi (AÖAB): so:nakı < sonraki (s.118), ğarşındaķı < karşıdaki (s.137), arasındaki < arasındaki (s.135)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): burdaki < buradaki (I \ 216)

Sakarya Yöresi (SİA): buranışkı < buraninki (26 \ 72), arasındakı < arasındaki (19 \ 58)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): yarınkı < yarınki (66 \ 11)

Aydın Yöresi (AYYA): yanışkı < yanınki (I-A \ 22-7), yandakı < yandaki (I-A \ 14-28), olanıkı < oğlanınki (I-B \ 6-97), onnarışkı < onlarınki (I-A \ 52-16)

Denizli Yöresi (GBAA): garnındakı < karnındaki (45 \ 7), barnandakı < parmağındakı (45 \ 11), ayağındakı < ayağındaki (45 \ 27)

Kütahya Yöresi (GBAA): ordakı < oradaki (28 \ 10)

Manisa Yöresi (GBAA): ğarşımızdakı < karşımızdaki

Aydın Yöresi (GBAA): ayayındakı < ayağındaki (60 \ 49)

Balıkesir Yöresi (BİA): yanındakı < yanındaki (IV-22 \ 80), başdakı < baştaki (IV-24 \ 94), urdakı < oradaki (III-2 \ 97), sōnaķı < sonraki (I-6 \ 7), altındaķı < altındaki (II-1 \ 171), ğarşısındakı < karşısındaki (II-1 \ 297), kıyımızdakı < kıyımızdaki (II-3 \ 2), ordakı < oradaki (I-4 \ 160), yandakı < yandaki (I-5 \ 153), yaştakı < yaştaki (III-7 \ 78), burdākı < buradaki (IV-9 \ 23)

Adıyaman Yöresi (AİYA): başımızdakı < başımızdaki (88 \ 79), bunnarı kı < bunlarınki (81 \ 90), oğlanıkı < oğlanınki (71 \ 13), yandakı < yandaki (64 \ 22), ğoğtuğumuzdakı < koltuğumuzdaki (26 \ 102)

Bartın Yöresi (BYA): ğarşısındakı < karşısındaki (I \ 69)

Anamur Yöresi (ANYA): burdakı < buradaki (8 \ 19), buradakı < buradaki (19 \ 40), gadınlarınki < kadınlarınki (43 \ 67), ortadaki < ortadaki (37 \ 43), sonraki < sonraki (30 \ 67)

“-ki aitlik ekiyle kendisinden sonra gelen hal ekleri arasına da yardımcı /n/ ünsüzü girmektedir.”²⁴

Adıyaman Yöresi (AİYA): bunnañkından < bunlarınkinden (81 \ 103), sōnaķına < sonrakine (94 \ 61)

Denizli Yöresi (GBAA): hanımınķını < hanımınkini (55 \ 40)

Aydın Yöresi (AYYA): bullānķinnā < bunlarınkine (I-A \ 27-130), yanınķını < yanınkini (I-A \ 22-7), buranıkımı < buranınkini (I-A \ 6-62), ğızınķını < kızınkini (I-A \ 1-18)

Kırıkkale Yöresi (KİİA): şōrdakının < şuradakinin (20 \ 4)

²⁴ Vural-Böler, age., s.149.

Balıkesir Yöresi (BİA): ölanıkının < oğlanınkinin (I-5 \ 72), sōrağını < sonrakini (III-7 \ 71)

Hatay Yöresi (HA): bununıkına < bununkine (7.7.2 \ 5), bacımınıkına < bacımınıkine (10.7.2 \ 38)

Anamur Yöresi (ANYA): onuñkına < onunkine (15 \ 11)

Ankara Yöresi (AİA): gızınıkına < kızınıkine (II \ 84-34)

Bilecik Yöresi (BİAİ): sondağını < sondakini (33 \ 50)

Muğla Yöresi (MYA): dayısınınıkını < dayısınınıkini (I \ 17-21), āşakına < akşamkine (I \ 90-45)

Sakarya Yöresi (SİA): babamınıkını < babamınıkini (54 \ 36)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): gızınıkını < kızınıkini (4 \ 238), çocuunıkunu < çocuğunkini (4 \ 255)

Türkiye Türkçesi ağızlarında “ki” aitlik eki “kı” şeklinde kullanıldığı için “kı” ekinden sonra gelen çekim ekleri de kalınlık uyumuna uygun şekilde gelmektedir.

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): gadınnānıkılāna < kadınlarınkine (47 \ 194), onnañkılara < onlarınkilere (43 \ 150), ordağılara < ordakilere (12 \ 7)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): onunıkıları < onunkileri (1 \ 252), yaşındağıla < yaşındakiler (1 \ 230)

Muğla Yöresi (MYA): böazındağılarını < boğazındakilerini (I \ 47-50), sōnağılarda < sonrakilerde (II \ 5-125)

Ankara Yöresi (AÖAB): yandakılar < yandakiler (s.122), burdakılar < buradakiler (s.122)

Hatay Yöresi (HA): ordağılar < oradakiler (7.8.3 \ 8)

Uşak Yöresi (UİA): garşıdakına < karşıdakine (I-7 \ 42)

Sakarya Yöresi (SİA): dıřındağılā < dışındakiler (64 \ 86), onnarınkılā < onlarınkiler (50 \ 94)

Balıkesir Yöresi (BİA): gızıkılā < kızınkiler (I-5 \ 72)

Ankara Yöresi (AİA): yuğādağılā < yukarıdakiler (II \ 65-3)

Ordu Yöresi (OİYA): sırtındağılar < sırtındakiler (74 \ 9)

Adıyaman Yöresi (AİYA): sonrağılarda < sonrakilerde (75 \ 83)

“+ku”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Çankırı, Hatay, İçel (Anamur), Sakarya ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

Anamur Yöresi (ANYA): onunku < onunki (35 \ 76), onunku < onunki (43 \ 118), goyununku < koyununki (43 \ 126)

Karabük Yöresi (KARYA): bununku < bununki (132 \ 29), buku < buki (103 \ 36)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): buku < buki (66 \ 11), buku < buki (95 \ 17)

Sakarya Yöresi (SİA): onunku < onunki (26 \ 182)

Hatay Yöresi (HA): onunku < onunki (3.7.1 \ 9)

“ku” eki kalın kullanıldığı için kendisinden sonra gelen çekim ekleri de kalınlık uyumuna uygun olarak şekillenmektedir.

Ankara Yöresi (AİA): onunku da < onunki de (II \ 96-9)

Anamur Yöresi (ANYA): onunku < onunki (37 \ 19)

Muğla Yöresi (MYA): onunku < onunki (I \ 40-54)

“+gı / +ğı / +ğı”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Batı Grubu Ağızları: Ankara, Aydın, Hatay, Muğla, Sakarya ağızları.

2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

Muğla Yöresi (MYA): yanındağı < yanındaki (III \ 3-72)

Trabzon Yöresi (TYA): buranınğı < buranınki (45 \ 70), burdağı < buradaki (7 \ 3)

Ankara Yöresi (AÖAB): onnarğı < onlarki (s.152)

Sakarya Yöresi (SİA): burdağı < buradaki (35 \ 42)

Hatay Yöresi (HA): karşıdağı < karşıdaki (8.2.1 \ 49)

Aydın Yöresi (AYYA): baştağı < baştaki (III \ 5-60)

“+hı”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Ankara, Çankırı, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Yozgat ağızları.

Nevşehir Yöresi (NYA): aşamhı < akşamki (54 \ 26), oranhı < oranki (13 \ 12), buranhı < buranki (13 \ 12)

Kırşehir Yöresi (KYA): bağrımdahı < bağrımdaki (VII \ 12), ordahı < oradaki (XXII \ 12), burdahı < buradaki (XXII \ 12), sonahı < sonraki (XXIV \ 1)

Niğde Yöresi (OAAD): sonaḥı < sonraki (s.21)

Yozgat Yöresi (OAAD): goynundaḥı < koynundaki (s.168)

Kırıkkale Yöresi (KIİA): yaşındaḥı < yaşındaki (1 \ 8)

Adıyaman Yöresi (AİYA): durakdaḥı < duraktaki (71 \ 16)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): yaşındaḥı < yaşındaki (105 \ 22), yuḥardaḥı < yukarıdaki (102 \ 58), şurdaḥı < şuradaki (84 \ 34), ğārşıḥı < karşıki (22 \ 6), burdaḥı < buradaki (78 \ 2), ğārşıdāḥı < karşıdaki (52 \ 13)

Ankara Yöresi (AİA): başındaḥı < başındaki (I \ 1-61), yanındaḥı < yanındaki (I \ 2-24), saymaḥdaḥı < saymaktaki (II \ 71-3)

3.1.1.1.4.3 “leyin” Ekini Alan Kelimelerde Kalınlık Uyumu

Türkiye Türkçesi yazı dilinde sadece ince şekliyle kullanılan “leyin” eki ağızlarda genel olarak kalınlık uyumuna uygun şekilde kullanılmıştır. “leyin” eki ağızlarda genellikle tek şekilde kullanılmamıştır.” +ınan, +nan, +ına, +ını, +layın, +lan, +ıla, +la” şekillerde karşımıza çıkarak cümlenin zamanını pekiştirme amaçlı kullanılmıştır.

“+ınan”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Amasya, Giresun, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Muğla, Nevşehir, Ordu, Tokat, Uşak ağızları.

Kars Yöresi (KIİA): aḥşamınan < akşamleyin (45 \ 61)

Giresun Yöresi (GIYA): akşam _ınan < akşamleyin (11 \ 36)

Uşak Yöresi (UIA): aḥşamınan < akşamleyin (I-6 \ 286)

Kırşehir Yöresi (KYA): āḥşam _ınan < akşamleyin (XVI \ 22)

Kayseri Yöresi (KMİA): āḥşamınan < akşamleyin (s.70 \ 25)

Ordu Yöresi (OIYA): akşam _ınan < akşamleyin (74 \ 1)

Nevşehir Yöresi (NYA): ayḥşamınan < akşamleyin (46 \ 23)

Amasya Yöresi (AMMA): aḡḥşamınan < akşamleyin (51 \ 29), aḥşamınan < akşamleyin (31 \ 72, āḥşamınan < akşamleyin (5 \ 59)), āyḥşamınan < akşamleyin (8 \ 98) (“ā” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): āḥşamınan < akşamleyin (64 \ 55)

Muğla Yöresi (MYA): āḥşamınan < akşamleyin (I \ 51-44)

Tokat Yöresi (TİYA): akşam _ınan < akşamleyin (6 \ 17)

“+nan”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Muş ağızı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Amasya, Aydın, Balıkesir, Hatay, Malatya, Manisa ağızları.

Manisa Yöresi (MMKBKAÖ): āşamnan < akşamleyin (X-5 \ 20)

Amasya Yöresi (AMMA): ahşamnan < akşamleyin (56 \ 26)

Balıkesir Yöresi (BİA): aşamnan < akşamleyin (IV-14 \ 62)

Aydın Yöresi (AYYA): akşamnan < akşamleyin (I-A \ 46-58)

Muş Yöresi (MMA): ahşamnan < akşamleyin (XXIV \ 9)

Malatya Yöresi (MİA): akşam nan < akşamleyin (39 \ 5)

Hatay Yöresi (HA): ağşamnan < akşamleyin (1.5.1 \ 12)

“+ına”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kırşehir, Nevşehir, Tokat ağızları.

Tokat Yöresi (TİYA): ahşam _ına < akşamleyin (20 \ 9)

Nevşehir Yöresi (NYA): āşamına < akşamleyin (61 \ 27)

Kırşehir Yöresi (KYA): ahşam _ına < akşamleyin (XIX \ 35)

“+ını”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kırşehir ağızı.

Kırşehir Yöresi (KYA): āşam _ını < akşamleyin (LXXI \ 160)

“+layın”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ankara, Çankırı, İçel (Anamur) ağızları.

Anamur Yöresi (ANYA): ahşamlayın < akşamleyin (22 \ 7)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): āhşamlayın < akşamleyin (13 \ 33)

Ankara Yöresi (AİA): āşamlayın < akşamleyin (I \ 27-46)

“+lan”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ankara, İçel (Anamur), Kütahya ağızları.

Anamur Yöresi (ANYA): ahşamlan < akşamleyin (26 \ 74)

Ankara Yöresi (AİA): āşamlān < akşamleyin (I \ 1-81)

Kütahya YÖRESİ (KÜYA): akşamlan < akşamleyin (I \ 246)

“+ıla”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ankara, İçel (Anamur) ağızları.

Anamur Yöresi (ANYA): aḥşam ıla < akşamleyin (10 \ 7)

Ankara Yöresi (AÖAB): akşamıla < akşamleyin (s.105)

“+la”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Muğla ağızı.

Muğla Yöresi (MYA): āşamla < akşamleyin (II \ 8-29)

3.1.1.1.4.4 Edatın “+nan, +lan, +na” Şeklinde Ekleşmiş Biçimlerinde

Kalınlık Uyumu

İle+n (ilen > len / lan > nen / nan) edatı kalınlık uyumuna uygun olarak “+nan, +lan, +na” biçimlerinde ekleşmiş şekilde kelimeyi uyuma uydurur.

“+nan”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı şöyledir:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Ağrı, Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Gümüşhane, Kars, Muş, Tunceli, Van ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Giresun, Hatay, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük, Tekirdağ ağızları.

Diyarbakır Yöresi (DA): kıznan < kız ile (XXXII \ 100), uçaḥnan < uçak ile (XXXII \ 103), ananan < anne ile (I \ ile)

Sivas Yöresi (SİYA): onlarnan < onlar ile (3 \ 10)

Ağrı Yöresi (AĞİA): oğlannan < oğlan ile (s.820), amcannan < amcan ile (s.820)

Elazığ Yöresi (KBAYA): anasıynan < annesi ile (XXV \ 4)

Gümüşhane Yöresi (GKAYA): ğıznan < kız ile (s.323 \ 414), anamnan < annem ile (s.334 \ 8), babamnan < babam ile (s.336 \ 20)

Kars Yöresi (KİA): arabaynan < araba ile (52 \ 11), yoğurduynan < yoğurdu ile (35 \ 64)

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): arabasıynan < arabası ile (A4.05 \ 8), yaşıynan < yaşı ile (A6.20 \ 14), ğızıynan < kızı ile (A1.03 \ 37), yazısıynan < yazısı ile (A1.07 \ 31)

Giresun Yöresi (GİYA): arabasıynan < arabası ile (6 \ 20)

Karabük Yöresi (KARYA): taşnan < taş ile (102 \ 172), yāmurnan < yağmur ile (146 \ 39)

Bilecik yöresi (BİAİ): ğaşıknāñ < kaşık ile (1 \ 93)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): suvannan < soğan ile (7 \ 40), sarımsānan < sarımsak ile (7 \ 47), duzuynan < tuzu ile (7 \ 50), bardaĶnan < bardak ile (90 \ 53), yatānan < yatağı ile (125 \ 8)

Uşak Yöresi (UİA): cocūnan < çocuğı ile (I-2 \ 114)

Ardanuç Yöresi (AA): ulumaynan < uluma ile (s.159), torbaynan < torba ile (s.232), Ķazmaynan < kazma ile (s.248), Ķaynanaynan < kaynan ile (s.354)

Erzurum Yöresi (ERİA): Ķapıdınnan < Ķaputu ile (01 035 01 \ 90), baltaynan < balta ile (04 000 01 \ 20), ğardaşımmınnan < kardeşim ile (05 052 01 \ 186), ayağıynan < ayağı ile (02 001 01 \ 43), boyumnan < boynum ile (02 001 01 \ 44), arabaynan < araba ile (02 022 01 \ 20), sızıynan < sızı ile (14 062 03 \ 18), atnan < at ile (08 047 01 \ 35), ğızahnan < kızak ile (08 047 01 \ 35), ağlamaynan < ağlama ile (09 000 01 \ 30), ğızımnan < kızım ile (09 052 01 \ 55)

Kayseri Yöresi (KMİA): piĶānan < bıçak ile (s.24 \ 15), ğaşına < kaşık ile (s.25 \ 21), toprā _nan < toprak ile (s.53 \ 5), Ķalıřmaynan < Ķalıřma ile (s.55 \ 19), cızırtıynan < cızırtı ile (s.60 \ 28), Ķocūnan < çocuk ile (s.46 \ 24), bardānan < bardak ile (s.88 \ 18), oynunnarıynan < oyunları ile (s.129 \ 9), atarabasıynan < at arabası ile (s.151 \ 10), sıryıynan < sıra ile (s.97 \ 26), anasıynan < anası ile (s.99 \ 27), arabıynan < araba ile (s.106 \ 14), ucuynan < ucu ile (s.107 \ 1), ğadınnānan < kadın ile (s.113 \ 5), bardāynan < bardağı şe (s.118 \ 16), işıynan < işığı ile (s.121 \ 18), sādıcıynan < sağdıcı ile (s.123 \ 14)

Van Yöresi (VMKA): arabalarnan < araba ile (16 \ 17), Ķocūhnan < çocuk ile (19 \ 21), , soğannan < soğan ile (19 \ 41), taşnan < taş ile (19 \ 161), babanan < baba ile

(19 \ 28), Kızılarnan < kızlar ile (1 \ 53), onlarnan < onlar ile (1 \ 53), arhadaşlarnan < arkadaşlar ile (1 \ 24), vurgunnān < vurgun ile (1 \ 126), bulgurnan < bulgur ile (2 \ 46), arabaynan < araba ile (4 \ 75), arabanan < araba ile (1 \ 35), onnarnan < onlar ile (22 \ 27), babamnan < babam ile (22 \ 35), atnan < at ile (22 \ 51), başçavuşnan < başçavuş ile (23 \ 102), Kavurmanan < kavurma ile (24 \ 95), oraĥnan < orak ile (29 \ 79), toĥmaĥnan < tokmak ile (35 \ 20), Kaşıĥnan < kaşık ile (5 \ 35), , barmaĥnan < parmak ile (5 \ 51), taşnan < taş ile (7 \ 139), yağınnan < yağı ile (8 \ 80), torpahnan < toprak ile (11 \ 9), torbalarān < torbalar ile (11 \ 21), çavuşunnān < çavuşu ile (12 \ 61), ayrannan < ayran ile (13 \ 22), kazannarnan < kazanlar ile (30 \ 141), odūnnan < odun ile (35 \ 66), anaynan < anne ile (41 \ 45), oĥlunnān < oĥlun ile (41 \ 44), toprahnan < toprak ile (48 \ 91), Kundahnan < kundak ile (50 \ 32), Karınarnan < karılar ile (51 \ 52), katırnan < katır ile (52 \ 43), katırlarnan < katırlar ile (52 \ 75), karıllarnan < karılar ile (51 \ 56), suynan < su ile (52 \ 124)

Yöre içerindeki yarı uyumlu kelimeler: anasiynan < annesi ile (19 \ 20), parmaĥınnan < parmaĥım ile (5 \ 38)

İzmir Yöresi (GBAA): yazmanan < yazma ile (20 \ 24), arabasınnan < arabası ile (20 \ 32)

Denizli Yöresi (GBAA): ayaĥınan < ayağı ile (45 \ 34), ĥarınan < karı ile (47 \ 37)

Manisa Yöresi (GBAA): altınnan < altın ile (10 \ 23), anasınnan < anası ile (10 \ 67), ĥadaşımnan < kardeşim ile (13 \ 21)

Kütahya Yöresi (GBAA): arasınan < arası ile (22 \ 16)

Balıkesir Yöresi (BİA): yumurtasınnan < yumurtası ile (II-5 \ 14), korkuynan < korku ile (II-5 \ 172), oklavıynan < oklava ile (II-7 \ 21), uşaklarnān < uşakların ile (II-9 \ 67), onnarnan < onlar ile (II-9 \ 136), odunnān < odun ile (I-5 \ 318), çocūnan < çocuk ile (I-6 \ 40), ĥarısınnan < karısı ile (II-1 \ 130), sıraynan < sıra ile (II-1 \ 234), yalannan < yalan ile (II-2 \ 6), bunnānan < bunlar ile (I-2 \ 128), sazınnan < sazı ile (I-5 \ 84), samānnan < saman ile (I-5 \ 84), çalĥıynan < çalĥı ile (I-1 \ 61), goñşuynan < komşu ile (I-1 \ 61), bıçıynan < bıçkı ile (I-2 \ 5), ĥazannarnan < kazanlar ile (I-2 \ 63), çapıdınnan < çaputu ile (I-2 \ 43), bıçānan < bıçak ile (I-2 \ 65), sırasınnan < sırası ile (IV-7 \ 134), boynunnān < boynu ile (IV-20 \ 62), ununnān < unu ile (IV-5 \ 62), suyunnān < suyu ile (IV-5 \ 76), sopaynan < sopa ile (IV-12 \ 35), ĥayışnan < kayış ile (IV-14 \ 7), unnānan < onlar ile (III-1 \ 63), ĥıznan < kız ile (III-2 \ 58), arkadaşlānan

< arkadaşlar ile (III-2 \ 144), arkadaşınnan < arkadaşı ile (III-2 \ 199), atnan < at ile (III-4 \ 124), taşnan < taş ile (III-13 \ 85), yardımınnan < yardımı ile (III-14 \ 50), gazannan < kazan ile (III-3 \ 67), çapıtınan < çaput ile (III-5 \ 18), arabalanan < arabalar ile (III-8 \ 17), sabannan < saban ile (III-2 \ 4), çakıynan < çakı ile (III-5 \ 10), ayaqlamıznan < ayaklarımız ile (III-15 \ 36), umuzunnun < omuzu ile (IV-2 \ 19), yördunan < yoğurdu ile (IV-1 \ 70), duygumuznan < duygumuz ile (III-16 \ 10), oraKnan < orak ile (III-15 \ 40), sırtınnan < sırtı ile (IV-2 \ 19), bunnarnan < bunlar ile (IV-9 \ 16), olannan < oğlan ile (II-6 \ 135), çalgīnan < çalgı ile (IV-8 \ 43), yumurtaynan < yumurta ile (II-11 \ 12)

Bartın Yöresi (BYA): gıznan < kız ile (I \ 34), olannan < oğlan ile (I \ 33), balıynan < balı ile (I \ 15), gızgunluknan < kızgınlık ile (I \ 11), yavrusunnun < yavrusu ile (I \ 37), garıcuvaıznan < karıcağız ile (I \ 44), ğardaşıynan < kardeşi ile (I \ 84), gızınnan < kızı ile (I \ 152), bakışıynan < bakışı ile (s.38 \ 18), ahcıynan < aşçı ile (I \ 67), balnan < bal ile (II \ 69)

Elazığ Yöresi (EYAD): anasıynan < annesi ile (45 \ s.179), gıznan < kız ile (54 \ s.196), ğurşunnun < kurşunile (58 \ s.206), atnan < at ile (60 \ s.210), onlarnan < onlar ile (26 \ s.132), ayağımıznan < ayağımız ile (26 \ s.132), ğardaşımnun < kardeşim ile (27 \ s.135), olmasınnan < olması ile (31 \ s.144), ğadınnun < kadın ile (36 \ s.106), yağnan < yağ ile (15 \ s.99), ğonahnun < konak ile (16 \ s.102), yağınnun < yağı ile (17 \ s.106), bardağınnan < bardağı ile (17 \ s.106), atlarnan < atlar ile (20 \ s.117), oğlunnun < oğlu ile (8 \ s.62), arabaynan < araba ile (12 \ s.84), arabasınnan < arabası ile (12 \ s.84), ğışnan < kış ile (9 \ s.68)

Adıyaman Yöresi (AMAK): ışığıynan < ışığı ile (s.330), zopbanan < sopa ile (s.379), yağnan < yağ ile (s.164)

Afyon Yöresi (AMA): guşbaşıynan < kuşbaşı ile (9 \ 44), suyuynan < suyu ile (10 \ 152), suyunan < suyu ile (13 \ 145), çamırıynan < çamuru ile (13 \ 218), ğurşunuynan < kurşunu ile (25 \ 16), ucunnun < ucu ile (20 \ 127), çalgısıynan < çalgısı ile (6 \ 28), çocuğuñnan < çocuğu ile (6 \ 56), hanımnun < hanım ile (7 \ 17), borūlanan < borular ile (7 \ 77), bıçaknan < bıçak ile (27 \ 81), ayağıynan < ayağı ile (30 \ 75), babasınnan < babası ile (9 \ 2)

Tokat Yöresi (TİYA): Pıçānan < bıçak ile (16 \ 3), yā _ nan < yağ ile (22 \ 51), ğocasıynan < kocası ile (46 \ 22), odunnun < odun ile (31 \ 8), suynan < su ile (96 \ 69), yumurtasıynan < yumurtası ile (110 \ 8), çapasıynan < çapası ile (110 \ 10), suvannun <

soğan ile (56 \ 15), atıynan < atı ile (81 \ 74), òlannan < oğlan ile (93 \ 42), vurmasyynan < vurması ile (81 \ 39), bũdaynan < buğday ile (78 \ 3), arpaynan < arpa ile (78 \ 3), ğağnısyynan < kağnısı ile (102 \ 12)

Malatya Yöresi (MÍA): çağasyynan < çağası ile (26 \ 8), çocuğuyynan < çocuğu ile (26 \ 9), bununnan < bunun ile (56 \ 68), oğlannan < oğlan ile (56 \ 8), oğlayynan < oklava ile (37 \ 9), yumruğunan < yumruğu ile (44 \ 8), buğdaynan < buğday ile (53 \ 1), arpyynan < arpa ile (53 \ 1), kadınlarnan < kadınlar ile (94 \ 17), bulgurnan < bulgur ile (107 \ 2), çalgıynan < çalgı ile (71 \ 25), ağzıynan < ağzı ile (135 \ 50), sarımsahnan < sarımsak ile (71 \ 31)

Tunceli Yöresi (TYAD): barmağıynan < parmağı ile (14 \ s.86), sallamasıynan < sallaması ile (36 \ s.155), ğızahnan < kızak ile (36 \ s.154)

Muş Yöresi (MMA): acısınnan < acısı ile (XXVI \ 9), sıranan < sıra ile (XXVI \ 36), çalgılarınınan < çalgıları ile (I \ 40), parmağınınan < parmağı ile (IX \ 49), taşlarnan < taşlar ile (XVII \ 5), ğıznan < kız ile (XIV \ 26)

Ordu Yöresi (OİYA): babamnan < babam ile (29 \ 3), torpānan < toprak ile (34 \ 12), unnarnan < onlar ile (49 \ 41), arabaynan < araba ile (92 \ 9), ğaşūnan < kaşık ile (100 \ 44), çanānan < çanak ile (100 \ 44), yurdumnan < yurdum ile (49 \ 188), çamurnan < çamur ile (105 \ 3)

Bolu Yöresi (AİAD): çocūnan < çocuk ile (s.170), çocuklarnan < çocuklar ile (s.173)

Yozgat Yöresi (OAAD): anasıynan < annesi ile (s.20), ğızıynan < kızı ile (s.25), govaynan < kova ile (s.38)

Nevşehir Yöresi (NYA): dākımıynan < takımı ile (45 \ 144), pıçānan < bıçak ile (27 \ 33), toprānan < toprak ile (29 \ 155), gazmaynan < kazma ile (30 \ 6), orānan < orak ile (61 \ 9), suynan < su ile (62 \ 61)

Sakarya Yöresi (SİA): sacınnan < sacı ile (18 \ 130), arabasınnan < arabası ile (10 \ 23), babamıznan < babamız ile (12 \ 37), babasınan < babası ile (9 \ 39), arabaynan < araba ile (4 \ 16), ğardaşılığnan < kardeşi ile (26 \ 18), unnarna < onlar ile (31 \ 44), onnarnan < onlar ile (34 \ 14), suyunan < suyu ile (34 \ 85), òTrānnan < orağı ile (34 \ 244), yabıynan < yaba ile (34 \ 246), daşlarnan < taşlar ile (38 \ 172), çocūđnan < çocuk ile (40 \ 165), ğızıynan < kızı ile (43 \ 58), òđluynan < ođlu ile (43 \ 58), bāltıynan < balta ile (46 \ 95), daşınnan < taşı ile (48 \ 17), çalgıynan < çalgı ile (56 \ 55), çalgıynan < çalgı ile (58 \ 26), ğaşınnan < kaşığı ile (40 \ 198)

Ankara Yöresi (AÖAB): gomşularnan < komşular ile (s.98), sabannan < saban ile (s.101), sıraynan < sıra ile (s.104), onnarnan < onlar ile (s.105), davarlarnan < davarlar ile (s.106), başıynan < başı ile (s.117), urgannan < urgan ile (s.101), unnan < on ile (s.146), amcaynan < amca ile (s.139), gadınnan < kadın ile (s.135), komşularnan < komşular ile (s.151), arabaynan < araba ile (s.113), çocu:nan < çocuk ile (s.154), gazınan < kazı ile (s.99), gullarıynan < kulları ile (s.153)

Manisa Yöresi (MMKBKAÖ): suyunnān < suyu ile (XI-1 \ 35), bobasınnan < babası ile (XIII-2 \ 02), amcamnan < amcam ile (IX-1 \ 06), sırtımıznan < sırtımız ile (IX-1 \ 54), duzunnan < tuzu ile (IX-1 \ 211), odunnan < odun ile (IX-2,3 \ 199), anasınnan < annesi ile (IX-2,3 \ 276), goyunnānan < koyunlar ile (X-1 \ 21), kocasınnan < kocası ile (IX-2,3 \ 353), sırtınnan < sırtı ile (VII-5,6 \ 133), ununnān < unu ile (VII-5,6 \ 260), anannan < annen ile (VII-5,6 \ 311), urgannan < urgan ile (VII-5,6 \ 322), başkasınnan < başkası ile (IV-1 \ 15), çocūnnan < çocuk ile (I-1 \ 155), amcaynan < amca ile (II-1, 2, 3, 4 \ 272), oğlunnān < oğlu ile (II-1, 2, 3, 4 \ 270), boyunnān < boyu ile (III-2 \ 29), yavuklunānan < yavuklular ile (III-2 \ 115), anasınnan < annesi ile (III-2 \ 281), ayānnan < ayağı ile (VI-1,2 \ 91), yağınnan < yağı ile (VII-1, 2, 3, 4 \ 149), oğlannan < oğlan ile (VII-1, 2, 3, 4 \ 151), sakızınnan < sakızı ile (I-1 \ 290), ayakkınān < ayağı ile (I-3 \ 72), arabalānan < arabalar ile (V-2 \ 248)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): arabasınnan < arabası ile (I \ 57), çocuklarınnan < çocukları ile (VI \ 23)

Kırıkkale Yöresi (KIİA): yardımıynan < yardımı ile (13 \ 35), paltaynan < balta ile (13 \ 43), daşnan < taş ile (14 \ 63), añasıynan < anası ile (25 \ 23), yımirtaynan < yumurta ile (27 \ 6), onnarnan < onlar ile (2 \ 2), arabasıynan < arabası ile (11 \ 1), arabaynan < araba ile (17 \ 32)

Amasya Yöresi (AMMA): amcamnan < amcam ile (45 \ 109), ołannan < oğlan ile (46 \ 32), atlarnan < atlar ile (29 \ 50), bulğurnan < bulgur ile (18 \ 154), adıñıznan < adınız ile (29 \ 118), örānan < orak ile (21 \ 38), piçānan < bıçak ile (1 \ 76), atlānan < atlar ile (1 \ 138), ğānıłanan < kağnılar ile (1 \ 156), tavūnan < tavuk ile (6 \ 99), onunnan < onun ile (3 \ 103), ğazannarnan < kazanlar ile (16 \ 10), ğalabałınan < kalabalık ile (72 \ 28), dölmuşnan < dolmuş ile (59 \ 100), yóurdunan < yoğurdu ile (60 \ 25)

Yöre içerisinde yarı uyumlu olan kelimeler: yábáynan < yaba ile (29 \ 51), arabáynan < araba ile (29 \ 52), yımirtáynan < yumurta ile (26 \ 97), böyáynan < boya

ile (6 \ 60), yátānan < yatak ile (6 \ 70), áyrannan < ayran ile (13 \ 25), suyúnan < suyu ile (15 \ 100), çálúynan < çalı ile (10 \ 36), sıráynan < sıra ile (10 \ 33), súynan < su ile (10 \ 69), sıráynan < sıra ile (50 \ 33), oĥlaváynan < oklava ile (72 \ 28), ġāniýnán < kaġnı ile (1 \ 157), topráynan < toprak ile (3 \ 67)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): balıynan < balı ile (19 \ 115), sopaynan < sopa ile (52 \ 80), odunnan < odun ile (53 \ 5), damarıynan < damarı ile (33 \ 7), anasıynan < annesi ile (33 \ 25), yorġanıynan < yorganı ile (33 \ 45), ġarıynan < karı ile (38 \ 53), yabaynan < yaba ile (39 \ 65), ucuynan < ucu ile (44 \ 68), dirmūnan < tırmıġ ile (43 \ 2), boyaynan < boya ile (44 \ 219), acıynan < acı ile (44 \ 69), bıçānan < bıçak ile (46 \ 18), anasıynan < annesi ile (49 \ 5), tokmaynan < tokmak ile (30 \ 63), yavrusuynan < yavrusu ile (31 \ 85), arpaynan < arpa ile (5 \ 114), ōlanıynan < oġlanı ile (15 \ 76), babasıynan < babası ile (15 \ 99), arabaynan < araba ile (1 \ 102), çalġuynan < çalġı ile (13 \ 14), yaıynan < yaġı ile (20 \ 156), subayıynan < subayı ile (17 \ 58), ġovanıynan < kovanı ile (19 \ 21), ġoluynan < kolu ile (28 \ 247), yoluynan < yolu ile (9 \ 43), ġaşıuyynan < kaşıġı ile (19 \ 52), orānan < orak ile (24 \ 209)

Aydın Yöresi (AYYA): ġızımnan < kızım ile (II \ 19-128), sıġırnañ < sıġır ile (III \ 1-4), torunnan < torun ile (II \ 8-65), çalġıynāñ < çalġı ile (II \ 8-86), hanımlānnan < hanımlar ile (I-A1 \ 5-274), arabasınnan < arabası ile (II \ 3-108), acısınnan < acısı ile (II \ 7-54), da^t lısınnan < tatlısı ile (II \ 7-54), paşaynan < paşa ile (III \ 13-74), anasınnan < annesi ile (III \ 5-58), çocūnnan < çocuġu ile (I-A \ 10-57), paltaynan < balta ile (I-A \ 10-64), çocuġlānan < çocuklar ile (I-A \ 10-106), ayrannan < ayran ile (I-A \ 15-29), pıçānan < bıçak ile (I-A \ 15-82), ōlanınnan < oġlan ile (I-A \ 18-24), suynan < su ile (I-A \ 9-13), amcamnan < amcam ile (I-A \ 9-60), yoġurdunāñ < yoġurdu ile (I-A \ 31-15), çalġıynan < çalġı ile (I-A \ 34-21), ayāmnan < ayaġım ile (I-A \ 41-34), odunnan < odun ile (I-A \ 55-10), yazmılarınnan < yazmaları ile (I-A \ 55-10), tovūnnan < tavuġun ile (I-A \ 57-21), suyunnān < suyu ile (I-A \ 60-8), ġızınnan < kızı ile (I-A \ 28-42), samannāñ < saman ile (I-A \ 29-29), bunnannan < bunlar ile (I-A1 \ 1-11), ġabūnnan < kabuġu ile (I-A \ 1-68), bubasınnan < babası ile (I-A \ 51-42), arıbaynan < araba ile (I-A \ 53-88)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): ġızıynan < kızı ile (4 \ 128), yumurtaynan < yumurta ile (7 \ 586), sıymaynan < sırma ile (5 \ 27), yapraġlānan < yapraklar ile (7 \ 359), arpıynan < arpa ile (2 \ 22), çamurnan < çamur ile (48 \ 38), daşnan < taş ile (25 \ 109), sovannan < soġan ile (34 \ 35), sıvıynan < sıva ile (48 \ 38), goñşulānan <

komşular ile (47 \ 70), omzuynan < omzu ile (41 \ 24), çıtaynan < çıta ile (49 \ 43), gayinnānan < kayınlar ile (48 \ 150), ğavurmaynan < kavurma ile (48 \ 163), ölūnan < oğlu ile (4 \ 261), bubasıynan < babası ile (40 \ 153), ğoyunnan < koyun ile (31 \ 83), çantaynan < çanta ile (32 \ 90)

Anamur Yöresi (ANYA): gazanlarıynan < kazanları ile (8 \ 35), babasıynan < babası ile (81 \ 163)

Hatay Yöresi (HA): arabalarnan < arabalar ile (7.4.1 \ 5), ğıznan < kız ile (7.4.1 \ 34), duznan < tuz ile (7.5.2 \ 5), suynan < su ile (4.6.2 \ 17), ucuynan < ucu ile (5.1.1 \ 13), durumlarınan < durumlar ile (5.4.2 \ 2), sıkıntılarnan < sıkıntılar ile (5.4.2 \ 1), babamnan < babam ile (6.1.1 \ 1), sırtımnan < sırtım ile (2.12.1 \ 13), babasıynan < babası ile (2.13.2 \ 2), daşnan < taş ile (2.16.2 \ 3), ğayıK.ñnan < kayak ile (4.4.2 \ 13), çocuklarımmnan < çocuklarım ile (1.5.2 \ 18),hanımnan < hanım ile (1.11.2 \ 7), ğardaşımnan < kardeşim ile (1.12.1 \ 29), oğlunnān < oğlun ile (2.4.2 \ 14), arkadaşımnan < arkadaşım ile (2.4.2 \ 35), bayraĝınnan < bayraĝı ile (1.1.2 \ 31), ğardaşlarımıznan < kardeşlerimiz ile (1.3.1 \ 13), xanımmnan < hanım ile (10.8.1 \ 16), ğocamnan < kocam ile (11.2.2 \ 13), oĝlannan < oĝlan ile (11.5.1 \ 8), torbaynan < torba ile (9.1.3 \ 2), ayrannan < ayran ile (10.4.1 \ 21), yumurtaynan < yumurta ile (10.4.1 \ 22), soĝannan < soĝan ile (10.4.1 \ 21), anamnan < annem ile (10.7.2 \ 4), koyunnan < koyun ile (10.7.2 \ 15), bıçaĝnan < bıçak ile (12.6.1 \ 19), arabannan < araba ile (7.9.1 \ 8), davarnan < davar ile (7.10.1 \ 1), atnan < at ile (8.1.1 \ 3)

Muĝla Yöresi (MYA): ğazmaynan < kazma ile (III \ 11-1), tuzunnan < tuzu ile (III \ 8-21), balınnan < balı ile (III \ 10-7), ğızınnan < kızı ile (III \ 15-160), çalgıynan < çalgı ile (III \ 3-61), topcuynan < topçu ile (III \ 14-101), torbuynan < torba ile (I \ 53-23), toprānan < toprak ile (I \ 54-4), anamnan < annem ile (I \ 54-26), burnuynan < burnu ile (I \ 54-33), ğadınnan < kadın ile (I \ 40-2), arabasınnan < arabası ile (I \ 57-3), tokmānan < tokmak ile (I \ 60-13), tavūnnan < tavuĝu ile (I \ 66-34), suynan < su ile (I \ 66-36), duzunnan < tuzu ile (I \ 69-14), ablasınnan < ablası ile (I \ 92-5), ğarıynan < karı ile (I \ 3-8), çocūnnan < çocuĝu ile (I \ 3-6), ayānnan < ayaĝı ile (I \ 4-58), yaĝınnan < yaĝı ile (I \ 25-31), suyunnān < suyu ile (I \ 25-31), ayĝıtınnan < aygıtı ile (I \ 24-53), bıçānan < bıçaĝı ile (I \ 5-43), daşınnan < taşı ile (I \ 4-61), ğocasınnan < kocası ile (I \ 96-196), suvannan < soĝan ile (II \ 4-9), duznan < tuz ile (I \ 96-308)

Kırşehir Yöresi (KYA): onnarnan < onlar ile (LVII \ 62), suvannan < soĝan ile (XIII \ 2), sızıynan < sızı ile (VII \ 12), būdaynan < buĝday ile (XIII \ 2), babasıynan <

babası ile (II \ 49), halısıynan < halısı ile (XLIX \ 3), altınıynan < altını ile (XLIX \ 24), atkıynan < atkı ile (XXXIX \ 79), ğuvaynan < kova ile (XXIX \ 43), paltaynan < balta ile (XXXIII \ 44), ğamçıynan < kamçı ile (XXXVI \ 40), ğarılarıynan < karıları ile (LVII \ 38)

Ankara Yöresi (AİA): toprānan < toprak ile (II \ 65-29), barnāmnān < parmağım ile (II \ 72-17), cantınan < çanta ile (II \ 58-23), anasınnan < anası ile (I \ 61-24), ğazannan < kazan ile (III \ 110-73), odunnān < odun ile (III \ 110-76), bunnarnān < bunlar ile (II \ 80-2), babasıynan < babası ile (II \ 81-19), arpaynan < arpa ile (II \ 82-65), uşaklānan < uşaklar ile (II \ 91-35), çocūnan < çocuk ile (III \ 100-30), oğlaynan < oklava ile (III \ 100-184), bunnarnān < bunlar ile (III \ 101-6), bıçānan < bıçak ile (III \ 101-18), yumurtaynan < yumurta ile (III \ 104-9), suynan < su ile (III \ 106-17), anaynan < anne ile (III \ 104-23), ayrannan < ayran ile (II \ 85-10), ğurşunnān < kurşun ile (II \ 88-23), ğānılarnān < kağnılar ile (I \ 84-34), arabalarnān < arabalar ile (I \ 18-34), suyunan < suyu ile (I \ 19-42), oğlavaynan < oklava ile (I \ 19-48), ayāynan < ayağı ile (I \ 19-49), torunnān < torun ile (I \ 19-76), amcalarnān < amcalar ile (I \ 20-36), topuyunān < topu ile (I \ 2-19), samırsānan < sarımsak ile (I \ 4-98), adıynan < adı ile (I \ 45-8), dayısıynan < dayısı ile (I \ 45-40), ğadınnān < kadın ile (I \ 48-165), yabalarnān < yabalar ile (I \ 52-48), yarmaynan < yarma ile (I \ 39-100), uçānan < uçak ile (I \ 40-1), yımirtaynan < yumurta ile (I \ 39-100), tokmānan < tokmak ile (II \ 97-32)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): ğatırlarnān < katırlar ile (3 \ 5), urğannān < urğan ile (3 \ 23), atlarnān < atlar ile (4 \ 27), bıçānan < bıçak ile (7 \ 9), ayānan < ayağı ile (5 \ 57), arabaynan < araba ile (7 \ 35), onnarnān < onlar ile (8 \ 24), uçānan < uçak ile (8 \ 56), salatalānan < salatalık ile (10 \ 9), yumurtaynan < yumurta ile (10 \ 12), bıçağlarnān < bıçaklar ile (10 \ 13), bunnarnān < bunlar ile (11 \ 22), ayağlarımıznan < ayaklarımız ile (13 \ 78), odunnān < odun ile (35 \ 52), ğoyunnān < koyun ile (24 \ 19), suyuynan < suyu ile (46 \ 38), gazannānan < kazanlar ile (46 \ 40), orānan < orak ile (47 \ 7), sıraynan < sıra ile (36 \ 81), sabannān < saban ile (36 \ 94), ğaşşīnan < kaşığı ile (38 \ 48), yumurtaynan < yumurta ile (43 \ 42), oklavaynan < oklava ile (44 \ 9), yānan < yağ ile (95 \ 25), davarnān < davar ile (81 \ 25), zopaynan < sopa ile (31 \ 41), ayrannan < ayran ile (15 \ 14), çubūnan < çubuk ile (96 \ 15), ğaşuğlarnān < kaşıklar ile (65 \ 27),

kadınnan < kadın ile (102 \ 38), davarnan < davar ile (81 \ 25), kızağlarnan < kızaklar ile (31 \ 48)

Adıyaman Yöresi (AİYA): orānan < orak ile (67 \ 30), babamnan < babam ile (69 \ 63), ğızıynan < kızı ile (64 \ 53), suvanan < sıva ile (64 \ 87), samannan < saman ile (71 \ 34), cacıknan < cacık ile (71 \ 56), sabannan < saban ile (60 \ 17), soğaniynan < soğanı ile (71 \ 46), suyunan < su ile (71 \ 42), arabasıynan < arabası ile (74 \ 68), suyunan < suyu ile (77 \ 71), ğadınnarnan < kadınlar ile (82 \ 10), duzuynan < tuzu ile (99 \ 127), bunnānan < bunnar ile (79 \ 83), ğazannan < kazan ile (34 \ 34), daşnan < taş ile (39 \ 58), yourdunan < yoğurdu ile (34 \ 76), ablamnan < ablam ile (8 \ 231), ğardaşımnan < kardeşim ile (15 \ 28), katırılarnan < katırlar ile (63 \ 53), sırtnan < sırt ile (55 \ 3), ğadınnan < kadın ile (4 \ 81), arħadaşnan < arkadaş ile (3 \ 15), buğlurnan < bulgur ile (8 \ 256), unnan < un ile (23 \ 104), ocānnan < ocağı ile (31 \ 40), çağlarnan < çağlar ile (45 \ 136), aTnañ < at ile (20 \ 21), soğannan < soğan ile (71 \ 61), onnarnan < onlar ile (26 \ 51)

“+na”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Van ağızı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Amasya, Ankara, Balıkesir, Eskişehir, Malatya, Manisa, Muğla ağızları.

Manisa Yöresi (MMKBKAÖ): babasınna < babası ile (IV-2 \ 444), takısınna < takısı ile (V-2 \ 285)

Ankara Yöresi (AİA): davarna < davar ile (III \ 107-15)

Amasya Yöresi (AMMA): kadınna < kadın ile (8 \ 45)

Balıkesir Yöresi (BİA): arabasınna < arabası ile (II-6 \ 72)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): anasıyna < annesi ile (7 \ 688)

Muğla Yöresi (MYA): anasınna < annesi ile (I \ 17-4), ğulanna < kulağı ile (I \ 17-21)

Adıyaman Yöresi (AİYA): unuyna < unu ile (34 \ 31), kaşıkna < kaşık ile (59 \ 37), suvanıyna < soğanı ile (91 \ 65),

Yarı uyumlular: “ó” sesi o-ö arası bir olarak tanımlandığı için yarı uyum sağlamaktadır. torbayna < torba ile (78 \ 110) AİYA

“à” sesi a-e arası bir ses olarak tanımlandığı için yarı uyum sağlamaktadır. bacısıynà < bacısı ile (26 \ 37) AİYA

Balıkesir Yöresi (BİA): gızınna < kızı ile (IV-6 \ 88), arabasınna < arabası ile (IV-7 \ 47)

Malatya Yöresi (MİA): garısıyna < karısı ile (13 \ 2), babasıyna < babası ile (13 \ 3), suyna < su ile (14 \ 10)

Van Yöresi (VMKA): bunnarna < bunlar ile (46 \ 105)

“+lan”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum, Tunceli, Van ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Ankara, Aydın, Balıkesir, Bartın, İçel (Anamur), Kastamonu, Kırıkkale, Kütahya, Manisa, Muğla, Ordu, Sakarya ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman, Tekirdağ ağızları.

Trabzon Yöresi (TYA): uçaklan < uçak ile (136 \ 9), bubasılan < babası ile (192 \ 20), baltalan < balta ile (118 \ 8), atlan < at ile (111 \ 16), sarımsaklan < sarımsak ile (79 \ 48), yufğalan < yufka ile (41 \ 28), unulan < unu ile (41 \ 19), sulan < su ile (41 \ 18)

Rize Yöresi (RİA): babamlan < babam ile (6 \ 6), kar'daşlan < kardeş ile (10 \ 43)

Anamur Yöresi (ANYA): boyçuylan < bohça ile (22 \ 7), çamurlan < çamur ile (22 \ 104), çocuklan < çocuk ile (24 \ 34), yağıylañ < yağı ile (17 \ 43), gazmaylan < kazma ile (19 \ 4), gazmáylán < kazma ile (39 \ 6) (bu kelime yarı uyum sağlamaktadır.)

Kütahya Yöresi (KÜYA): garısıylan < karısı ile (XIX \ 6)

Ordu Yöresi (OİYA): òlanlan < oğlan ile (73 \ 52)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): amcamlan < amcam ile (13 \ 25)

Karaman Yöresi (KAİA): arabasıylan < arabası ile (M001 \ 2)

Bartın Yöresi (BYA): çalgīlan < çalgı ile (II \ 70)

Balıkesir Yöresi (BİA): buydaylan < buğday ile (IV-20 \ 54), çapaylan < çapa ile (IV-21 \ 19), amacıylan < amacı ile (III-3 \ 60), gayıklan < kayık ile (I-5 \ 105), gızlān < kız ile (III-3 \ 48)

Kırıkkale Yöresi (KİİA): zıpkınlan < zıpkın ile (7 \ 55), oñlarlan < onlar ile (10 \ 8)

Adıyaman Yöresi (AİYA): göcamlan < kocam ile (54 \ 6), ayağlan < ayak ile (54 \ 22), gızlāñ < kız ile (94 \ 76), çocuğlāñ < çocuk ile (94 \ 76), sıraylan < sıra ile (89 \ 60)

Muğla Yöresi (MYA): suyunlañ < suyu ile (I \ 95-109), suylañ < su ile (I \ 94-111), gızınlañ < kızın ile (I \ 94-276), arıbilālañ < arabalar ile (I \ 94-280)

Aydın Yöresi (AYYA): onnarlāñ < onlar ile (I-A \ 28-8), arıbaylan < araba ile (I-A \ 29-79), bunnarlan < bunlar ile (I-A \ 21-30), gızınızlāñ < kızınız ile (I-B \ 7-85), gadınnarlan < kadınlar ile (I-B \ 5-20), ayāmızlāñ < ayağımız ile (I-B \ 1-79), sırtımızlāñ < sırtımız ile (I-A \ 27-96), gātırlan < katır ile (I-A \ 44-25), olanlan < oğlan ile (I-A \ 45-21), onnarlan < onlar ile (I-A \ 50-108), bıçālan < bıçak ile (I-A \ 56-79)

Sakarya Yöresi (SİA): arabasıylan < arabası ile (20 \ 51), yımırtaylan < yumurta ile (5 \ 103), kızlārlan < kızlar ile (41 \ 71), onnarlan < onlar ile (41 \ 125), baldızlan < baldız ile (43 \ 47), arabaylan < araba ile (62 \ 23)

Manisa Yöresi (MMKBKAÖ): arabamızlan < arabamız ile (IX-2,3 \ 64), duzlan < tuz ile (XII-2 \ 162), sıraylan < sıra ile (XIII-2 \ 18), arabalālan < arabalar ile (VII-5,6 \ 127), torunlālan < torunlar ile (VII-5,6 \ 94), uçālan < uçak ile (VII-7 \ 48), sırtımızlan < sırtımız ile (VII-5,6 \ 71), unnālan < onlar ile (VIII-1 \ 60), sırtlan < sırt ile (VIII-1 \ 61), bıçālan < bıçak ile (IV-2 \ 208), gaynanaylan < kaynana ile (I-1 \ 214), çocuğuyan < çocuğu ile (I-1 \ 153), kızlan < kız ile (III-2 \ 338), gızlān < kız ile (I-1 \ 88), anamlan < annem ile (I-1, 2, 3, 4 \ 286), bāmānlan < parmağın ile (VI-1,2 \ 98), pıçālan < bıçak ile (I-1 \ 274), suylan < su ile (IX-1 \ 140), koyunlān < koyun ile (VII-1, 2, 3, 4 \ 328), yoğurtlan < yoğurt ile (VII-1, 2, 3, 4 \ 216)

Van Yöresi (VMKA): oğlūmlan < oğlum ile (12 \ 25)

Erzurum Yöresi (ERİA): gadınlan < kadın ile (09 000 03 \ 52)

Tunceli Yöresi (TYAD): baltaylan < balta ile (5 \ s.51)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): arabasınlan < arabası ile (V \ 329), kadınlan < kadın ile (VIII \ 1), sıraylan < sıra ile (VIII \ 64), alaylan < alay ile (VIII \ 31)

3.1.1.1.5 Edatlarda Kalınlık Uyumu

“ Arapça bir kelime olan edat ‘âlet’ ve ‘vasıta’ demektir. ... Nitekim, bir gramer unsuru olarak da ‘edatlar tek başlarına mânâları olmayıp, ancak cümledeki diğer kelime ve kelime grupları arasında çeşitli münasebetler kurmağa yarayan’ ‘âlet sözler’dir, ‘vasıtalar’dır. Daha müşahhas bir ifade ile anlatmak gerekirse, denebilir ki edatlar dilin

mantikî kuruluşunu teşkil eden cümle yapısının ‘harci’dir. Bu bakımdan vazife itibarı ile isim çekim eklerine benzer.”²⁵

3.1.1.1.5.1 “ile” Edatının Kalıplaşmış Biçimlerinde Kalınlık Uyumu

“ Edatlar, yalnız başlarına anlamları olmayan ad, ve ad soylu kelimelere ve kelime gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan, gramer bakımından onlara hâkim olan ve eklendikleri kelimeler ile cümlenin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli sözlerdir: için, ile, gibi, kadar, göre, doğru, başka, dolay, beri, ötürü, öte, yana, itibaren, nazaran vb.”²⁶

Son çekim edatı olan “ile ağızlarda “+ınan, +unan, +ına, +ıla, +ılan, +ula, +ulan” biçiminde kelimelere gelerek kalınlık uyumuna uygun şekilde kalıplaşır.

“+ınan”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Kars, Muş ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Çankırı, Eskişehir, Giresun, Hatay, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat, Zonguldak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karabük, Karaman ağızları.

Sivas Yöresi (SİYA): anam ınan < annem ile (97 \ 64), at ınan < at ile (104 \ 58), tarım ınan < tarım ile (1 \ 15)

Kütahya Yöresi (KÜYA): at ınan < at ile (L \ 12)

Elazığ Yöresi (KBAYA): bal ınan < bal ile (LIV \ 16)

Zonguldak-Bartın-Karabük Yöresi (ZBKİA): anamınan < annem ile (7 \ 125)

Karaman Yöresi (KAİA): atınan < at ile (M095 \ 74), yağınan < yağ ile (M105 \

6)

Ardahan Yöresi (AİASSÖ): oğlanınan < oğlan ile (XV \ 70), kızınan < kız ile (LIV \ 55), kazınan < kaz ile (XL \ 117)

²⁵ Necmettin Hacıeminoğlu, Türk Dilinde Edatlar, Bilde Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2015, s. XIII.

²⁶ Zeynep Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri, TDK Yay., Ankara, 2017, s.895.

Gümüşhane Yöresi (GKAYA): anamınan < annem ile (s.339 \ 51),
davarımızınan < davarımız ile (s.339 \ 4)

Kars Yöresi (KİA): ğızınan <kız ile (16 \ 89), hanımınan < hanım ile (16 \ 226),
daşınan < taş ile (18 \ 23), ğarınan < kar ile (4 \ 16), arabalarının < arabalar ile (9 \ 45),
parmağınan < parmağı ile (20 \ 3)

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): atınan < at ile (A1.04 \ 2), hanımınan <
hanım ile (A1.05 \ 2), ğızınan < kız ile (A3.13 \ 24), anamınan < annem ile (B2.01 \ 56),
avınan < av ile (A7.10 \ 65), daşınan < taş ile (A6.01 \ 9), uçanınan < uçak ile (A6.08 \
13), çocuğlarınan < çocuklar ile (A2.04 \ 6), balınan < bal ile (B3.08 \ 65)

Giresun Yöresi (GİYA): anamınan < annem ile (55 \ 13), atınan < at ile (42 \
66), başınan < baş ile (14 \ 71), hanımınan < hanım ile (1 \ 7)

Karabük Yöresi (KARYA): atınan < at ile (19 \ 86), avınan < av ile (86 \ 1),
kızınan < kız ile (1 \ 11), hanımınan < hanım ile (47 \ 127)

Bilecik Yöresi (BİAİ): atınan < at ile (50 \ 38), anamınan < annem ile (13 \ 178)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): atınan < at ile (22 \ 43), babamınan < baban
ile (97 \ 54), onnarınan < onlar ile (57 \ 16), ğızınan < kız ile (73 \ 35), dayımınan <
dayım ile (76 \ 38), ğazanınan < kazan ile (103 \ 75)

Bartın Yöresi (BYA): daşınan < taş ile (s.38 \ 15), yaşınan < yaş ile (s.38 \
15), başınan < baş ile (s.38 \ 15)

Yozgat Yöresi (OAAD): saymayınan < sayma ile (s.177), ayınan < ay ile (s.144)

Niğde Yöresi (OAAD): ğarınan < kar ile (s.31)

Bolu Yöresi (AİAD): atınan < at ile (s.167)

Ankara Yöresi (AİA): daşınan < taş ile (III \ 102-66), anamınan < annem ile (III \
107-65), yāmızınan < yağımız ile (II \ 91-74), yayınan < yay ile (II \ 98-74),
gatırınan < katır ile (II \ 99-77), ğaynatamınan < kaynatam ile (II \ 90-28), onnarınan <
onlar ile (III \ 108-4), ğazannarınan < kazanlar ile (I \ 46-42), hanımınan < hanım ile (I \
48-19), avucumuzınan < avucumuz ile (I \ 28-26), būdayınan < buğday ile (I \ 18-15),
ğardaşlarınan < kardeşler ile (I \ 20-36), vatandaşınan < vatandaş ile (I \ 15-66),
ğadınınan < kadın ile (I \ 22-54), soyadımızınan < soyadımız ile (I \ 22-89), atınan < at
ile (II \ 86-38), baldızınan < baldız ile (I \ 42-41), gayınbabamınan <kayıbabam ile (III \
103-82)

Kırşehir Yöresi (KYA): hanımınan < hanımın ile (L \ 5), onnarınan <
onlar ile (L \ 19), ayınan < ay ile (LIX \ 44), ğızınan < kız ile (LIX \ 101), ayāyınan

ınan < ayağı ile (I \ 43), at ınan < at ile (I \ 16), bunnar ınan < bunlar ile (II \ 96), bıçağ ınan < bıçak ile (XXXVI \ 208), ğaşığ ınan < kaşık ile (XXXVI \ 208), av ınan < av ile (XLIV \ a- \ 13), bayram ınan < bayram ile (XXXVI \ 168), bal ınan < bal ile (XXXIV \ 95), anay ınan < anne ile (XXXVII \ 50), anam ınan < annem ile (XLVIII \ 38), ğardaşımınan < kardeşim ile (XVI \ 23)

Muğla Yöresi (MYA): arabalarının < arabalar ile (III \ 14-18), bakırınan < bakır ile (I \ 40-80), pıçaklarının < bıçaklar ile (I \ 43-14), unnarınan < onlar ile (I \ 45-3), daşınan < taş ile (I \ 54-4), çocuklarının < çocuklar ile (I \ 63-8), anamınan < annem ile (I \ 66-6), atınan < at ile (I \ 4-12), urganınan < urgan ile (II \ 4-73)

Balıkesir Yöresi (BİA): orağınan < orak ile (IV-21 \ 6), atınan < at ile (IV-12 \ 85), sopamızınan < sopamız ile (IV-11 \ 6), arkadaşınan < arkadaş ile (II-5 \ 202), ğardaşıñınan < kardeşin ile (I-5 \ 353), ğızımınan < kızım ile (I-3 \ 283), ğızınan < kız ile (I-5 \ 76), kızınan < kız ile (IV-8 \ 63)

Erzincan Yöresi (EYA): ğulağımınan < kulağım ile (1-3 \ 16)

Hatay Yöresi (HA): bıçağınan < bıçak ile (8.11.2 \ 20), babamınan < babam ile (8.12.1 \ 26), çaydanniğınan < çaydanlık ile (8.11.1 \ 2), zılğıtınan < zılğıt ile (8.11.2 \ 19), hanımınan < hanım ile (7.2.2 \ 4), anamınan < annem ile (7.5.1 \ 15), atınan < at ile (7.6.3 \ 2)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): ğaşı ınan < kaşık ile (48 \ 230), yanan < yağ ile (48 \ 161), daraş ınan < tarak ile (45 \ 301), gılic ınan < kılıç ile (46 \ 19), at ınan < at ile (4 \ 164), çatal ınan < çatal ile (7 \ 597), ğız ınan < kız ile (9 \ 89), sırt ınan < sırt ile (1 \ 43), yazısı ınan < yazısı ile (7 \ 157), anam ınan < anam ile (18 \ 43), ğızın ınan < kızın ile (15 \ 32), sovan ınan < soğan ile (34 \ 35), yaş ınan < yaş ile (7 \ 585)

Aydın Yöresi (AYYA): bābamināñ < babam ile (I-A \ 61-26), anamınan < annem ile (III \ 14-28), çatalınāñ < çatal ile (I-A1 \ 7-10), atınan < at ile (I-A \ 34-16), ğızınan < kız ile (I-A \ 37-28)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): soan ınan < soğan ile (56 \ 8), yağınan < yağ ile (56 \ 9), uçanınan < uçak ile (57 \ 134), bubañınan < babam ile (62 \ 22), ğızınan < kız ile (29 \ 69), hanımıyınan < hanımı ile (29 \ 85), çatal ınan < çatal ile (29 \ 91), bubam ınan < babam ile (38 \ 132), sac ınan < sac ile (39 \ 45), yay ınan < yay ile (39 \ 113), arkadaş ınan < arkadaş ile (40 \ 29), yabalar ınan < yabalar ile (46 \ 30), davar ınan < davar ile (14 \ 87), ğazannar ınan < kazanlar ile (15 \ 20), daş ınan < taş ile (17 \

33), āzımız _ınan < ağzımız ile (4 \ 19), arabay _ınan < araba ile (8 \ 8), ğatırlar _ınan < katırlar ile (9 \ 40), onnar _ınan < onlar ile (12 \ 4), topra _ınan < toprak ile (12 \ 23), araba _y _ınan < araba ile (23 \ 50), sovan _ınan < soğan ile (20 \ 63), yaba _y _ınan < yaba ile (20 \ 118), saban _ınan < saban ile (20 \ 115), ğan _ınan < kan ile (28 \ 220), bal _ınan < bal ile (28 \ 242), bıça _ınan < bıçak ile (28 \ 253), bacaim _ınan < bacağıım ile (28 \ 117), oullarım _ınan < oğullarım ile (24 \ 114), ğadınlar _ınan < kadınlar ile (24 \ 101), Karılar _ınan < karılar ile (24 \ 276), oĻan _ınan < oĻlan ile (24 \ 14), ğayalar _ınan < kayalar ile (21 \ 12), ğazma _y _ınan < kazma ile (26 \ 68)

Erzurum Yöresi (ERĀA): gızınan < kız ile (01 035 01 \ 113), bunnarınan < bunlar ile (01 121 01 \ 73), ağacınan < ağaç ile (04 056 01 \ 52), gazmayınan < kazma ile (04 056 01 \ 62), anamınan < annem ile (05 052 01 \ 203), babamınan < babam ile (05 052 01 \ 203), onnarınan < onlar ile (05 052 01 \ 198), atlarınan < atlar ile (08 029 01 \ 79), bayraĻlarınan < bayraklar ile (08 040 01 \ 29),arhadaşınan < arkadaş ile (03 009 02 \ 12), arabalarınan < arabalar ile (13 011 01 \ 18), daşınan < taş ile (09 000 04 \ 8), paşayınan < paşa ile (13 002 01 \ 21), subayınan < subay ile (08 029 01 \ 36), ğarĻlarınan < kargılar ile (01 121 01 \ 79)

Kayseri Yöresi (KMĀA): amıcamınan < amcam ile (s.61 \ 20), atlarınan < atlar ile (s.24 \ 25), çamınan < çam ile (s.72 \ 11), onnarınan < onlar ile (s.91 \ 9), annamınan < annem ile (s.130 \ 13), salĻımınan < salkım ile (s.133 \ 7), babamınan < babam ile (s.92 \ 2), bardaĻlarınan < bardaklar ile (s.98 \ 3), ğızınarınan < kızlar ile (s.99 \ 19), kaynatalarıynan < kaynataları ile (s.32 \ 8), aracılıynan < aracılığı ile (s.82 \ 29), arĻadaşlarıynan < arkadaşları ile (s.99 \ 5)

Adıyaman Yöresi (AĀYA): atınañ < at ile (43 \ 37), anamınan < annem ile (70 \ 78), ğızımızınan < kızımız ile (75 \ 24), bunnarınan < bunlar ile (75 \ 57), onnarınan < onlar ile (80 \ 50), vatandaşınan < vatandaş ile (89 \ 22), Ļomutanına < komutan ile (89 \ 82), oĻıaman < oklava ile (45 \ 75)

Çankırı Yöresi (ÇĀYA): çañ _ınan < çan ile (112 \ 26), talaş _ınan < talaş ile (34 \ 20), at _ınan < at ile (4 \ 25), ğatır _ınan < katır ile (18 \ 27), tarım _ınan < tarım ile (20 \ 6), davar _ınan < davar ile (48 \ 8), bunnar _ınan < bunlar ile (46 \ 23), suan _ınan < soğan ile (51 \ 28), ayran _ınan (54 \ 21), daş _ınan < taş ile (65 \ 47), ğız _ınan < kız ile (1 \ 18), Ļanım _ınan < hanım ile (85 \ 8), yardım _ınan < yardım ile (126 \ 23)

Yarı uyumlu kelimeler: oküz _ınan < öküz ile (2 \ 9)

Kırıkkale Yöresi (KIİA): tokmağınan < tokmak ile (16 \ 13), taviğınan < tavuk ile (16 \ 13), gızımınan < kızım ile (19 \ 2), gağrıyınan < kağrı ile (8 \ 8), atınañ < at ile (24 \ 6), sarımsağınan < sarımsak ile (24 \ 49), gardaşımınan < kardeşim ile (7 \ 26), babımıñan < babam ile (17 \ 23)

Amasya Yöresi (AMMA): bunnārınan < bunlar ile (35 \ 131), oħlāvularınan < oklavalar ile (36 \ 53), gapaħlarıñan < kapaklar ile (36 \ 53), anamınan < annem ile (46 \ 16), samanınan < saman ile (18 \ 162), atınan < at ile (1 \ 44), gānılarıñan < kağnılar ile (1 \ 131), amcamınan < amcam ile (64 \ 125), babamınan < babam ile (65 \ 82), onnarınan < onlar ile (50 \ 49), aacınan < ağaç ile (82 \ 99), gılicınan < kılıç ile (82 \ 100), gızımınan < kızım ile (10 \ 66)

Ayrı uyumlu kelimeler: gáynanamınan < kaynanam ile (30 \ 23), áylarıñan < aylar ile (33 \ 73), çatalınan < çatal ile (1 \ 155)

Sakarya Yöresi (SİA): çarığınan < çarık ile (37 \ 67), arabāyınan < araba ile (39 \ 30), gılicınan < kılıç ile (40 \ 68), ónlarıñan < onlar ile (25 \ 76), sırtımızınan < sırtımız ile (25 \ 22), sırtıñınan < sırtın ile (25 \ 30), biydayınan < buğday ile (26 \ 219), āssubayınan < astsubay ile (54 \ 11), bunnarıñan < bunlar ile (47 \ 53), daşınan < taş ile (46 \ 117)

Ankara Yöresi (AÖAB): ağacınan < ağaç ile (s.99), babamınan < babam ile (s.101), gızınan < kız ile (s.103), balınan < bal ile (s.110), yağınan < yağ ile (s.110), duvarınan < duvar ile (s.106), yasınan < yas ile (s.135), sakızınan < sakız ile (s.140), atınan < at ile (s.140), govanınan < kovan ile (s.137), sabunınan < sabun ile (s.101)

Nevşehir Yöresi (NYA): bunnar _ınan < bunlar ile (44 \ 1), at _ınan < at ile (44 \ 18), gatrır _ınan < katır ile (45 \ 18), dam _ınan < dam ile (1 \ 60), onnar _ınan < onlar ile (2 \ 30), ayā'mız _ınan < ayağımız ile (17 \ 1), gadınnar _ınan < kadınlar ile (34 \ 10), gardaşım _ınan < kardeşim ile (27 \ 28)

Muş Yöresi (MMA): balınan < bal ile (XX \ 134), kundağınan < kundak ile (LVIII \ 22)

Tokat Yöresi (TIYA): at _ınan < at ile (14 \ 23), gız _ınan < kız ile (22 \ 4), bunnar _ınan < bunlar ile (35 \ 1), olaylar _ınan < olaylar ile (46 \ 21), gazan _ınan < kazan ile (107 \ 96), savaş _ınan < savaş ile (69 \ 30), bacım _ınan < bacım ile (73 \ 1), daş _ınan < taş ile (74 \ 8), bunnar _ınan < bunlar ile (80 \ 19), baltalar _ınan < baltalar ile (80 \ 19), yav _ınan < yağ ile (96 \ 25), yumurta _y _ınan < yumurta ile (6 \ 88), odunnar _ınan < odunlar ile (31 \ 8), bobam _ınan < babam ile (23 \ 5), gatrırlar _ınan

< katırlar ile (9 \ 80), ğaĝnı _ y _ inan < kaĝnı ile (102 \ 10), altunnarımız _ inan < altınlarımız ile (77 \ 7)

Ordu Yöresi (OİYA): yav _ inan < yağ ile (103 \ 19), ğazannar _ inan < kazanlar ile (103 \ 23), pancarınan < pancar ile (98 \ 8), hanım inan < hanım ile (49 \ 225), at _ inan < at ile (6 \ 47), suvan _ inan < soĝan ile (5 \ 3), daş _ inan < taş ile (25 \ 16), unnar _ inan < onlar ile (32 \ 34), şunnar _ inan < şunlar ile (32 \ 35), vatandaş _ inan < vatandaş ile (17 \ 2), ğız _ inan < kız ile (49 \ 5), dutĝal inan < tutkal ile (23 \ 34), ğılıc _ inan < kılıç ile (109 \ 28), bulamac inan < bulamaç ile (98 \ 5), çaķıl _ inan < çaķıl ile (45 \ 37)

Malatya Yöresi (MİA): pancarınan < pancar ile (29 \ 12), kızınan < kız ile (66 \ 12), soĝan inan < soĝan ile (70 \ 12), arabalarınan < arabalar ile (71 \ 25), yahayınan < yaka ile (61 \ 14), sac inan < sac ile (37 \ 9), çıbuĝlarınan < çubuklar ile (37 \ 36), at inan < at ile (43 \ 1), kıymayınan < kıyma ile (107 \ 2), balınan < bal ile (107 \ 21), ğızınan < kız ile (116 \ 1), onlarınan < onlar ile (94 \ 54), barmaĝımızınan < parmaĝımız ile (122 \ 2), oraĝınan < orak ile (129 \ 5), anam inan < annem ile (1 \ 24), yağ inan < yağ ile (71 \ 91), saĝdıç inan < saĝdıç ile (103 \ 11)

Afyon Yöresi (AMA): bıçaĝınan < bıçak ile (26 \ 8), ayaĝınan < ayak ile (27 \ 74), çamırınan < çamur ile (29 \ 13), yağınan < yağ ile (29 \ 44), çıkırĝınan < çıkırık ile (30 \ 26), acıyınan < acı ile (7 \ 31), bunnarınan < bunlar ile (20 \ 103), sıırımınan < sıırım ile (23 \ 54), yarımınan < yarım ile (23 \ 52), hızınan < hız ile (25 \ 18), unnarınan < onlar ile (10 \ 15), ğaşıĝınan < kaşık ile (10 \ 153), onnarınan < onlar ile (12 \ 26), balınan < bal ile (16 \ 60), bardaĝınan < bardak ile (10 \ 143), akşamıyınan < akşamı ile (10 \ 90)

Uşak Yöresi (UİA): anamınan < annem ile (I-2 \ 107), atınan < at ile (I-17 \ 69), daşınan < taş işe (I-17 \ 128), onnarınan < onlar ile (I-61 \ 234), saĝlıĝınan < saĝlık ile (II-87 \ 27), subaylarınan < subaylar ile (I-54 \ 11)

Elazıĝ Yöresi (EYAD): balınan < bal ile (36b \ s.164), yağınan < yağ ile (17 \ s.106)

Kütahya Yöresi (GBAA): onnarınan < onlar ile (28 \ 26)

“+unan”:

Ekin TT aĝızlarındaki kullanım alanı:

1) Doĝu Grubu Aĝızları: Erzurum, Kars aĝızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Balıkesir, Çankırı, Eskişehir, Hatay, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Malatya, Nevşehir, Ordu, Tokat, Yozgat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağızı.

Yozgat Yöresi (OAAD): boynumunan < boynum ile (s.141)

Kayseri Yöresi (KMİA): ununan < un ile (s.25 \ 12), onuñunan < onun ile (s.18 \ 7)

Kırıkkale Yöresi (KIİA): ununan < un ile (8 \ 10), bulğurunan < bulgur ile (26 \ 4), çocuğunan < çocuk ile (7 \ 3), duzunañ < tuz ile (24 \ 62)

Ankara Yöresi (AİA): yourdunan < yoğurt ile (I \ 20-102), bulğurunan < bulgur ile (I \ 20-125), ununan < un ile (I \ 46-8)

Kırşehir Yöresi (KYA): ölum _ unan < oğlum ile (LII \ 96), yumruğ _ unan (XXXIII \ 49)

Erzurum Yöresi (ERİA): çocuğumunan < çocuğum ile (14 063 01 \ 10)

Balıkesir Yöresi (BİA): bulğurunan < bulgur ile (II-4 \ 177)

Hatay Yöresi (HA): oğlumunan < oğlum ile (7.7.2 \ 1), yoğurdunan < yoğurt ile (7.7.2 \ 18)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): un _ unan < un ile (7 \ 556), suyunan < su ile (7 \ 65), duz _ unan < tuz ile (25 \ 114), suyu _ unan < suyu ile (33 \ 202)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): toz _ unan < toz ile (62 \ 7), un _ unan < un ile (39 \ 40), su _ y _ unan < su ile (9 \ 49), torunum _ unan < torunum ile (24 \ 9), oñ _ unan < oğul ile (28 \ 160), çomur _ unan < çamur ile (28 \ 179)

Amasya Yöresi (AMMA): çocūmunan < çocuğum ile (35 \ 66), bulğurunan < bulgur ile (41 \ 107), atunan < at ile (19 \ 16), çaPudunan < çaput ile (7 \ 171), yōurdunan < yoğurt ile (12 \ 78)

Ankara Yöresi (AÖAB): yogsuzluğunan < yoksuzluk ile (s.109), goyununan < koyun ile (s.133)

Nevşehir Yöresi (NYA): onun _ unan < onun ile (45 \ 95), top _ unan (27 \ 33), suy _ unan < su ile (12 \ 34)

Tokat Yöresi (TİYA): göyun _ unan < koyun ile (24 \ 1), su _ y _ unan < su ile (6 \ 84), onun _ unan < onun ile (102 \ 11), otuz _ unan < otuz ile (104 \ 56), un _ unan < un ile (96 \ 22), yourd _ unan < yoğurt ile (96 \ 22)

Ordu Yöresi (OIYA): odun_ünan < odun ile (111 \ 1), çamur_ünan < çamur ile (49 \ 27)

Çankırı Yöresi (ÇIYA): un_ünan < un ile (7 \ 5), yourd_ünan < yoğurt ile (17 \ 38)

Malatya Yöresi (MIA): yoğurd_ünan < yoğurt ile (8 \ 8), un_ünan < un ile (3 \ 5), suyunan < su ile (43 \ 9), çalgılar unan < çalgılar ile (73 \ 11)

Kars Yöresi (KIA): duzunan < tuz ile (46 \ 48)

Ardahan Yöresi (AIASSÖ): tavuğ_ünan < tavuk ile (XL \ 117)

“+ina”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kırşehir, Nevşehir, Tokat ağızları.

Nevşehir Yöresi (NYA): onnar_üna < onlar ile (29 \ 39)

Kırşehir Yöresi (KYA): taş_üna < taş ile (XXI \ 48), bıçağ_üna < bıçak ile (XX \ 26)

Tokat Yöresi (TIYA): arabalar_üna < arabalar ile (80 \ 4)

“+ıla”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Isparta, İçel (Anamur), Muğla ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağzı.

Isparta Yöresi (IMA): yağ_üıla < yağ ile (I \ 20), paltalar_üıla < baltalar ile (VIII \ 3)

Antalya Yöresi (AYA): balııla < bal ile (74 \ 32), atıla < at ile (77 \ 45), sabanııla < saban ile (121 \ 15)

Karaman Yöresi (KAIA): atıla < at ile (M101 \ 1), anamıla < annem ile (M009 \ 150), subayııla < subay ile (M016 \ 11), soğanıla < soğan ile (M025 \ 2)

Anamur Yöresi (ANYA): yağ_üıla < yağ ile (30 \ 81), ad_üıla < ad ile (31 \ 54), at_üıla < at ile (32 \ 7), hanım_üıla < hanım ile (32 \ 67), bubalığ_üıla < bablık ile (33 \ 3), analığ_üıla < analık ile (33 \ 3), sırtımız_üıla < sırtımız ile (33 \ 54), ğaşıık_üıla < kaşık ile (25 \ 55), oğlan_üıla < oğlan ile (26 \ 19), anam_üıla < annem ile (23 \ 99), arabay_üıla < araba ile (5 \ 20), onuñ_üıla < onun ile (10 \ 38), daş_üıla < taş ile (10 \ 47), yay_üıla < yay ile (16 \ 4), darağ_üıla < tarak ile (17 \ 36), toprā_üıla < toprak ile (18 \ 48), göyun_üıla < koyun ile (18 \ 75), orağ_üıla < orak ile (19 \ 8), ğaşığ_üıla <

kaşık ile (19 \ 42), ğar _ ıla < kar ile (13 \ 6), ğız _ ıla < kız ile (5 \ 14), yokluk _ ıla < yokluk ile (15 \ 3), varlık _ ıla < varlık ile (15 \ 3), toprağ _ ıla < toprak ile (2 \ 4), ğoyunumuz _ ıla < koyunumuz ile (14 \ 23), arkadaş _ ıla < arkadaş ile (28 \ 28), çocuğ _ ıla < çocuk ile (34 \ 50)

Aydın Yöresi (AYYA): hanımıla < hanım ile (I-A1 \ 5-51), pıçağ ĩla < bıçak ile (I-A \ 16-60)

Adıyaman Yöresi (AİYA): ğız _ ıla < kız ile (53 \ 26)

Muğla Yöresi (MYA): at-ıla < at ile (I \ 2-37), yağ-ıla < yağ ile (III \ 12-26), hanımıla < hanım ile (II \ 8-73)

Balıkesir Yöresi (BİA): orağıla < orak ile (IV-21 \ 6), babamıla < babam ile (IV-22 \ 55)

Ankara Yöresi (AÖAB): davarıla < davar ile (s.132)

“+ılan”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, İçel (Anamur), Sakarya ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağızı.

Antalya Yöresi (AYA): ahılan < ah ile (73 \ 26)

Karaman Yöresi (KAİA): sabanılan < saban ile (M092 \ 11)

Trabzon Yöresi (TYA): sırt _ ılan < sırt ile (160 \ 14), yağ _ ılan < yağ ile (11 \ 3)

Sakarya Yöresi (SİA): tavığılan < tavuk ile (26 \ 215)

Aydın Yöresi (AYYA): çocuklarıılan < çocuklar ile (I-A1 \ 5-96)

Anamur Yöresi (ANYA): hanım _ ılan < hanım ile (35 \ 26), bal _ ılan < bal ile (30 \ 30), onuñ _ ılan < onun ile (31 \ 50), toz _ ılan < toz ile (47 \ 34), gızım _ ılan < kızım ile (22 \ 86)

“+ula”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: İçel (Anamur)

Anamur Yöresi (ANYA): çocuğ _ ıla < çocuk ile (42 \ 41)

“+ulan”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Aydın, Kayseri

Kayseri Yöresi (KMİA): onuñulan < onun ile (s.119 \ 36)

Aydın Yöresi (AYYA): yoğurdulan < yoğurt ile (I-A \ 29-88), otulañ < ot ile (I-A \ 29-45)

3.1.1.1.5.2 “için” Edatı ile Kalınlık Uyumu

“için” edatı kullanıldığı yerlerde bazen cümleye sebep, amaç anlamları katarken bazen de özgü anlamı katmaktadır. TT yazı dilinde “için” edatının kalın şekli yoktur sadece ince şekliyle yer almaktadır. Bu sözcüğün Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanımı kalın şekilde de olabilmektedir. Yani ağızlarda hem ince hem de kalın şekliyle yer almaktadır. Türkiye Türkçesi ağızlarında “için, uçun, uçu, çun” şekliyle kullanımı vardır. “için” edatı ağızlarda bazen kalıplaşmış şekilde de yer almaktadır.

“uçun”:

Edatın TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç ağızı.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Çankırı, Eskişehir, Hatay, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Tokat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

Sakarya Yöresi (SİA): yatırmağ _ uçun < yatırmak için (53 \ 145), gonusması _ uçun (67 \ 55)

Kayseri Yöresi (KMİA): bırakmam _ uçun < bırakmam için (s.140 \ 23), gurtulmam _ uçun < kurtulmam için (s.144 \ 7), bozmas _ uçun < bozması için (s.127 \ 5), onun _ uçun < onun için (s.71 \ 26)

Ankara Yöresi (AÖAB): onuñuçun < onun için (s.106), bıza:lar uçun < buzağılar için (s.114)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): oldu _ uçun < olduğu için (7 \ 319)

Nevşehir Yöresi (NYA): oldūy _ uçun < olduğu için (63 \ 38), onun _ uçun < onun için (13 \ 28)

Ordu Yöresi (OİYA): bunun _ uçun < bunun için (97 \ 14), gıvratmağ _ uçun < kıvratmak için (113 \ 51), yatmak _ uçun < yatmak için (103 \ 3), yaymağ _ uçun < yaymak için (81 \ 1), yattāmaz _ uçun < yattığı için (49 \ 23), dağmağ _ uçun < takmak için (36 \ 8), onun _ uçun < onun için (13 \ 11), olmadū _ uçun < olmadığı için (48 \ 6), bulmak _ uçun < bulmak için (68 \ 3), anlatmam _ uçun < olmadığı için (95 \ 1)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): onuñ _ uçun < onun için (18 \ 5), yāmur _ uçun < yağmur için (68 \ 17)

Adıyaman Yöresi (AİYA): onuñ _ uçun < onun için (71 \ 29), vurmağ _ uçun < vurmak için (55 \ 42)

Tokat Yöresi (TİYA): atlatmak _ uçun < otlatmak için (37 \ 8), gorumak _ uçun < korumak için (37 \ 18), oldu _ uçun < olduğu için (54 \ 13), almaması _ uçun < almaması için (27 \ 26)

Niğde Yöresi (OAAD): onun uçun < onun için (s.21)

Hatay Yöresi (HA): çocuğ _ uçun < çocuk için (4.3.1 \ 7)

Kırşehir Yöresi (KYA): onnuñ _ uçun < onun için (L \ 85)

Ankara Yöresi (AİA): onuñ _ uçun < onun için (I \ 17-1), oldū _ uçun < olduğu için (I \ 53-9), bunuñ _ uçun < bunun için (I \ 38-22), sulamağ _ uçun < sulamak için (II \ 81-17)

Sakarya Yöresi (SİA): onnarıñ _ uçun < onlar için (26 \ 118), onuñ _ uçun < onun için (45 \ 136)

Trabzon Yöresi (TYA): onun _ uçun < onun için (75 \ 16), olmak _ uçun < olmak için (12 \ 20), oldū _ uçun < olduğu için (94 \ 15)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): olđuun _ uçun < olduğun için (55 \ 60), oğlum _ uçun < oğlum için (60 \ 52), onun _ uçun < onun için (35 \ 36)

Karabük Yöresi (KARYA): onuñ _ uçun < onun için (33 \ 42)

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): çocuğ _ uçun < çocuk için (A7.10 \ 105)

“+uçu”:

Edatın TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç ağızı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Nevşehir ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

Ardanuç Yöresi (AA): onuçun < onun için (s.155)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): onuñ _ uçu < onun için (61 \ 13)

Adıyaman Yöresi (AİYA): onuñ _ uçu (80 \ 33), çocuğ _ uçu (41 \ 66)

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): onuñ uçu < onun için (B4.09 \ 1)

Nevşehir Yöresi (NYA): çocuğ _ uçu (64 \ 3)

Anamur Yöresi (ANYA): onuñ _ uçu < onun için (32 \ 55)

Bazı sözcükler yarı kalın yarı ince harf olarak kullanılmıştır. Bunlar kalınlık uyumuna da tam uyum sağlamazlar ancak yarı şekilde uyum sağlarlar. Bunlara örnek olarak şunları gösterebiliriz:

Sakarya Yöresi (SİA): olduğu _ için < olduğu için (19 \ 36), onun _ için < onun için (2 \ 47)

Amasya Yöresi (AMMA): garhutmağ _ için < korkutmak için (74 \ 114), olmadı _ için < olmadığı için (54 \ 12), almanıñ _ için < alman için (13 \ 54), aldılhları _ için < aldıkları için (4 \ 7), bunuñ _ için < bunun için (27 \ 84), onnarıñ için < onlar için (3 \ 77), gurtlanmmasü _ için < kurtlanmaması için (30 \ 44)

Afyon Yöresi (AMA): onun _ için < onun için (25 \ 102)

Adıyaman Yöresi (AİYA): okumadım _ için < okumadığım için (87 \ 2), sordü _ için < sorduğu için (81 \ 65), yapmah _ için < yapmak için (13 \ 127)

“ıçın”:

Edatın TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

Trabzon Yöresi (TYA): oldü _ için < olduğu için (126 \ 14)

“çun”:

Edatın TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Afyon, Hatay, Kayseri ağızları.

Kayseri Yöresi (KMİA): oldü _ için < olduğu için (s.111 \ 16)

Hatay Yöresi (HA): olduğ _ için < olduğu için (4.6.2 \ 12)

Afyon Yöresi (AMA): onun çun < onun için (10 \ 83)

“uçın”:

Edatın TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman ağızı.

Adıyaman Yöresi (AMAK): onun uçın < onun için (s.152)

“ıçun”:

Edatın TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman ağızı.

Adıyaman Yöresi (AİYA): onın _ için < onun için (16 \ 143), bacımın _ için < bacım için (45 \ 124), oħımah _ için < okumak için (12 \ 222)

3.1.1.1.5.3 “dek” Edatı ile Kalınlık Uyumu

“dek” edatı yazı dilimizde standart olarak sadece ince ünlülü olarak yer almaktadır. Kullanıldığı cümlede “zaman” anlamı belirtme amacı güder. Türkiye Türkçesi ağızlarının bazı yörelerinde “dek” edatı “dak” şeklinde de kullanılmıştır. Böylece kalınlık uyumuna uygun şekilde yer almıştır.

“dak”:

Edatın TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Antalya, Eskişehir ağızları.

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): aşama dak < akşama dek (10 \ 47)

Antalya Yöresi (AYA): aşamadağ < akşama dek (117 \ 42)

3.1.1.1.6 Bağlaçlarda Kalınlık Uyumu

3.1.1.1.6.1 Bağlaç Olarak Kullanılan “ki” Eki ve Kalınlık Uyumu

“ki” bağlacı yazı dilimizde standart olarak sadece ince şekli ile kullanılmaktadır ve kalınlık uyumuna aykırı şekilde yer almaktadır. Bu ek Türkiye Türkçesi ağızlarında “kı, ku, kun, hı” gibi kalın şekilleriyle kullanılır.

“kı”:

Bağlacın TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Ankara, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Çankırı, Denizli, Hatay, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kütahya, Manisa, Sakarya ağızları.

Çankırı Yöresi (ÇİYA): bahsan _kı < baksan ki (56 \ 63), olacağ kı < olacak ki (35 \ 18), yaşıyamadım _kı < yaşayamadım ki (74 \ 8), var _kı < var ki (87 \ 35)

Denizli Yöresi (GBAA): varıyō kı < varıyor ki (50 \ 20)

Kütahya Yöresi (GBAA): baksa kı < baksa ki (28 \ 47)

Balıkesir Yöresi (BİA): vāsa kı < varsa ki (III-11 \ 46), barınamayıñ kı < barınamayın ki (II-8 \ 57)

Anamur Yöresi (ANYA): yoğsalar kı < yoksalar ki (4 \ 7), yok kı < yok ki (33 \ 67)

Adıyaman Yöresi (AİYA): al kı < al ki (42 \ 82), buļacām kı < bulacam ki (88 \ 47), aymıkı < ay mı ki (95 \ 96), ayāna kı < ayağına ki (90 \ 86), vardı kı < vardı ki (51 \ 62), noļdıki < ne oldu ki (12 \ 9), yapmıyom kına < yapmıyorum ki (70 \ 51)

Hatay Yöresi (HA): duyurun _kı < duyurun ki (8.11.1 \ 26)

Ankara Yöresi (AİA): ğalmadı kı < kalmadı ki (I \ 1-71), bahmış kı < bakmış ki (I \ 1-67), diyo kı < diyor ki (I \ 43-72), varmazlar kı < varmazlar ki (II \ 94-87)

Manisa Yöresi (MMKBAÖ): olmazkı < olmaz ki (VII-5,6 \ 210)

Bolu Yöresi (AİAD): baksağı < baksa ki (s.163), bakdığı < baktı ki (s.164), bakdılağı < baktılar ki (s.164)

Bilecik Yöresi (BİAİ): napacağkı < ne yapacak ki (22 \ 29)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): babamın kı < babamın ki (32 \ 8)

Ankara Yöresi (AÖAB): hangısı kı < hangisi ki (s.133)

Sakarya Yöresi (SİA): bulamasıñ _kı < bulamazsın ki (33 \ 118), ğalmadıkı < kalmadı ki (67 \ 40), facıkkankı < ufacıkken ki (46 \ 215), yapaman _kı < yapamazsın ki (18 \ 5)

“+ku”:

Bağlacın TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Ankara, Balıkesir, Çankırı, İçel (Anamur), Sakarya ağızları.

Anamur Yöresi (ANYA): yoğ ku < yok ki (35 \ 105)

Ankara Yöresi (AİA): yök ku < yok ki (I \ 15-54)

Adıyaman Yöresi (AİYA): yapmıyök ku < yapmıyoruz ki (67 \ 22), yödu ku < yoktu ki (41 \ 79)

Balıkesir Yöresi (BİA): duruyumuş Ku < duruyormuş ki (I-6 \ 92), yödu ku < yoktu ki (I-2 \ 44), olmuyudu ku < olmuyordu ki (I-2 \ 48)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): duymadum _ku < duymadım ki (80 \ 41)

Sakarya Yöresi (SİA): duydum _ku < duydum ki (36 \ 69)

“+kun”:

Bağlacın TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kütahya ağızı.

Kütahya Yöresi (KÜYA): çağırıyos _kun < çağırıyoruz ki (XXXVII \ 39), nolduykun < noldu ki (XXIV \ 121), yoğ _ukun < yok ki (XXIII \ 154)

3.1.1.1.6.2 “sanki” Bağlacı ile Kalınlık Uyumu

“san+ kı” sözcüğü bu şekilde oluşmuştur. “san” kökü Türkçe bir köktür ve Farsça bir ek olan “ki” ekini alarak meydana gelmiştir.

“sankı”:

Bağlacın TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Ankara, Malatya ağızları.

sankı < sanki: (118 \ 13) MÍA

sankı < sanki: (II \ 77-70) AÍA, (84 \ 16) AİYA

3.1.1.1.7 Ek-filde Kalınlık Uyumu

Ek fiil eki olarak kullanılan (i-mek) fiili çekimlerde kalınlık uyumuna uygun şekilde yer almaktadır.

3.1.1.1.7.1 Görülen Geçmiş Zaman Eki (idi)

“idi” görülen geçmiş zaman eki sözcüklere getirildiğinde “i-mek” ek fiili düşer ve “dı-di-du-dü” şekilleriyle sözcüklere eklenir. Standart Türkçede bu ek “idi” biçiminde kullanıldığında kalın şekli bulunmamaktadır ve genel olarak ince şekli ile kullanılmaktadır. Bu ek Türkiye Türkçesi ağızlarında kelime köküne göre şekillenerek “ıdı” biçiminde de kullanılır.

“var ıdı”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ağrı, Elazığ, Kars ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızları.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Eskişehir, Giresun, Hatay, Isparta, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Edirne, Karabük, Karaman, Tekirdağ ağızları.

varıdı < var idi: (V \ 54) KÜYA, (M003 \ 24) KAÍA, (2-3 \ 35) EYA, (II \ 13) AİASSÖ, (10 \ 10) KÍA, (2 \ 32) AYA, (19 \ 61) KARYA, (49 \ 98) BİAİ, (1 \ 11) SİYA, (7 \ 11) KIİA, (2 \ 60) KAYA, (II-4 \ 151) BİA, (s.47 \ 20) KMÍA, (1.5.2 \ 43) HA, (I \ 4-88) AÍA, (3 \ 43) AMMA, (I-A1 \ 6-59) AYYA, (s.104) AÖAB, (I-2 \ 13) UÍA, (4 \ 78) AMA, (s.822) AĞİA

var _ ıdı < var idi: (A1.02 \ 2) AOİAII, (2 \ 32) GİYA, (7 \ 76) TYA, (1 \ 68) EİMİYA, (1 \ 26) KMİKA, (I \ 72) IMA, (I \ 2-2) MYA, (4 \ 5) MİA, (1 \ 35) NYA, (I \ 6) KYA, (1 \ 3) ANYA, (65 \ 98) AİYA, (1 \ 65) ÇİYA,

varıdı < var idi: (30 \ 12) ZBKİA, (2 \ 2- var ıdı) KMİKA, (20 \ 8) SİA, (59 \ s.208 var ıdı) EYAD

var _ ıdı < var idi: (1 \ 25) KMİKA, (3 \ 2) TİYA

var _ ıdı < var idi: (I-A \ 25-57) AYYA

marıdı < var idi: (s.8) OAAD (Niğde)

“yok udu- yoğıdı”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Erzurum, Kars ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Aydın, Balıkesir, Çankırı, Eskişehir, Hatay, Isparta, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Muğla, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karaman, Tekirdağ ağızları.

yok _ udu < yok idi: (XV \ 61) KÜYA, (M005 \ 28) KAİA, (1-8 \ 4) EYA, (18 \ 2) KİA, (20 \ 31) RİA,

yoğ udu < yok idi: (XXXIII \ 78) AİASSÖ, (01 035 01 \ 116) ERİA, (s.140) AÖAB, (I-B \ 3-61) AYYA, (VI \ 52) IMA, (21 \ 57) SİA, (25 \ 5) MİA, (2 \ 8) KİIA, (7.3.3 \ 4) HA, (2 \ 17) AMA

yoğ _ udu < yok idi: (28 \ 11 yoğ udu) GBAA (Kütahya), (48 \ 80) EİMİYA, (118 \ 15) ÇİYA, (I \ 44) KYA, (1 \ 7) ANYA

yoğ _ udu yok idi: (125 \ 7) TYA, (I \ 20-60 yoğ-udu) MYA, (35 \ 51) AİYA, (94 \ 6) TİYA

youdu < yok idi: (A1.11 \ 15) AOİYAIL, (1 \ 16-yo_udu) SİA, (130 \ 54 – yō_udu) KAYA, (5 \ 109- yo _udu) KMİKA, (I \ 2-18) AİA, (87 \ 36-yō _udu) TİYA, (s.125 \ 28- yo _udu) KMİA

youdu < yok idi: (I-12 \ 19) UİA, (s.156) AÖAB

yarı uyumlu olanlar: yóudu < yok idi (2 \ 41)AMMA (ó yarı uyumlu bir ünlüdür.), yóğudu < yok idi (39 \ 3) AİYA

yoğudu < yok idi: (I \ 450) TMİKA, (26 \ 171- yoğudu) SİA

yoğudu < yok idi: (61 \ 78) KİA

yoğıdı< yok idi: (2-32 \ 64) EYA, (s.338) AMAK, (8.1.1 \ 6) HA, (6 \ 7 yoğ _
ıdı) ANYA, (23 \ 27- yoğ ıdı) MİA, (I-A \ 25-47-yoğıdı) AYYA

“çoğudu”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Aydın, Balıkesir, Eskişehir, Hatay, İçel (Anamur), Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Malatya, Muğla, Nevşehir, Sakarya, Uşak ağızları.

çoğudu < çok idi: (22 \ 90) SİA, (s.50 \ 22) KMİA, (25 \ 251) AMA, (s.110) AÖAB, (II-8 \ 47) BİA, (79 \ 1), (7.3.1 \ 18) HA, (2 \ 7) KİIA

çoğ _ udu < çok idi: (40 \ 105) EİMİYA, (48 \ 15)NYA, (I \ 43-25 çoğ udu) MYA, (I-B \ 2-38-çoğüdu) AYYA

çoğudu < çok idi: (40 \ 20) AİYA, (2.16.1 \ 20) HA

çoğ _ ıdı < çok idi: (14 \ 40) ANYA

çoudu < çok idi: (I \ 36-4) UİA, (19 \ 195- çoudu) KMİKA, (53 \ 69-çoudu) AMMA

“boludu”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Antalya, Kahramanmaraş, Kastamonu ağızları.

boludu < bol idi: (M109 \ 50) KAİA,

boıudu < bol idi: (51 \ 38) AYA, (38 \ 13) KAYA, (96 \ 22- boı _ udu) AİYA

boı _ üdu < bol idi: (16 \ 2) KMİKA

“az ıdı”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Amasya, Aydın, Balıkesir, Giresun, Kırşehir ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karabük ağızları.

azıdı < az idi: (I-B1 \ 4-9) AYYA, (XL \ 9) AİASSÖ, (23 \ 30) KARYA, (63 \ 23) AMMA, (IV-23 \ 85) BİA

az _ ıdı < az idi: (XXVII \ 3) KYA, (53 \ 27- az _ ıdı) GİYA

Görülen geçmiş zaman ekinin şahıs ekleri ile kullanılışında da ek-fiili düşürmeden uyuma girdiği görülür:

I. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Ağrı, Erzurum, Gümüşhane ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Amasya, Ankara, Aydın, Eskişehir, Hatay, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Nevşehir ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağzı.

Anamur Yöresi (ANYA): ufağ _ idim < ufak idim (13 \ 73), çocuğ _ idim < çocuk idim (13 \ 73)

Ankara Yöresi (AİA): ayrıyıldım < ayrı idim (II \ 91-25)

Amasya Yöresi (AMMA): yòudum < yok idim (70 \ 13), yalnızıldım < yalnız idim (49 \ 108)

Kastamonu Yöresi (KMİA): ufā _ idim < ufak idim (1 \ 149), var idim < var idim (38 \ 45), yo _ udum < yok idim (49 \ 18)

Nevşehir Yöresi (NYA): kar _ idim < kar idim (58 \ 32), gum _ idim < kum idim (58 \ 42)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): çocu _ udum < çocuk idim (51 \ 12), yaşımdayıldım < yaşımda idim (2 \ 12)

Erzurum Yöresi (ERİA): yaşındayıldım < yaşında idim (09 031 01 \ 6), varıldım < var idim (06 008 01 \ 48), gum idim < kum idim (03 000 01 \ 35), çocuğudum < çocuk idim (01 111 01 \ 10)

Adıyaman Yöresi (AİYA): ğız _ idim < kız idim (41 \ 16), nasıl _ idim < nasıl idim (68 \ 67), çalışğan _ idim < çalışkan idim (78 \ 41), var _ idim < var idim (93 \ 33)

Aydın Yöresi (AYYA): var idim < var idim (I-A \ 16-27)

Karaman Yöresi (KAİA): gızıyıldım < kızıl idim (M009 \ 75)

Gümüşhane Yöresi (GKAYA): varıldım < var idim (s.340 \ 13)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): varıldım < var idim (21 \ 77)

Hatay Yöresi (HA): çocuğudum < çocuk idim (7.2.2 \ 15)

Ağrı Yöresi (AĞİA): çavuşuyudum < çavuşu idim (s.819)

II. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ankara, Aydın, Çankırı, Denizli, Kastamonu, Manisa, Muğla ağızları.

Muğla Yöresi (MYA): kaç -ıdın < kaç idin (II \ 11-13), yavız -ıdın < yavuz idin (III \ 15-81), var-ıdın < var idin (I \ 51-2), çoğ-udun < çok idin (II \ 4-60)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): olur _ udun < olur idin (129 \ 53)

Ankara Yöresi (AÖAB): gardaşıdın < kardeş idin (s.101)

Aydın Yöresi (AYYA): varıdın < var idin (I-A \ 44-28), yoğüdün < yok idin (I-A \ 46-23)

Manisa Yöresi (GBAA): var _ ıdın < var idin (8 \ 15)

Denizli Yöresi (GBAA): yoğ _ udun < yok idin (47 \ 32), ufağ _ ıdın < ufak idin (56 \ 31), var _ ıdın < var idin (40 \ 21)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): var _ ıdın < var idin (31 \ 59)

III. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Çankırı, Balıkesir, Eskişehir, Hatay, Isparta, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Malatya, Muğla, Nevşehir, Niğde, Uşak ağızları.

Tasnifte Örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağızı.

Kastamonu Yöresi (KMİA): orda _ y _ ıdı < orda idi (17 \ 5), saçma _ y _ ıdı < saçma idi (28 \ 209), başbakan _ ıdı < başbakan idi (32 \ 72), gürşun _ udu < kurşun idi (28 \ 210), uzun _ udu < uzun idi (59 \ 3), bol _ udu < bol idi (59 \ 16)

Kırıkkale Yöresi (KIİA): şurdayıdı < şurda idi (17 \ 18), uzağtayıdı < uzakta idi (7 \ 22), buğdayıdı < buğday idi (24 \ 25), onlarınıdı < onların idi (17 \ 16), başıdı < baş idi (2 \ 8)

Balıkesir Yöresi (BİA): ondanıdı < ondan idi (I-1 \ 18), sālamıdı < sağlam idi (I-2 \ 47), yavızıdı < yavuz idi (I-2 \ 110), altınıdı < altın idi (IV-12 \ 51), onunudu < onun idi < onun idi (I-3 \ 39), durğunudu < durgun idi (IV-23 \ 37), ucuzudu < ucuz idi (IV-16 \ 78)

Malatya Yöresi (MİA): aydıdı < aydın idi (118 \ 6), topalıdı < topal idi (123 \ 27), yaħın ıdı < yakın idi (139 \ 10), toprağ ıdı < toprak idi (11 \ 3), kısır ıdı < kısır idi (134 \ 16)

Nevşehir Yöresi (NYA): ağası _ ıdı < ağası idi (25 \ 42), ayrıy _ ıdı < ayrı idi (27 \ 44), guzular _ ıdı < kuzular idi (52 \ 2)

Anamur Yöresi (ANYA): yaħın _ ıdı < yakın idi (7 \ 4), yasağ _ ıdı < yasak idi (18 \ 11), ufacığ _ ıdı < ufacık idi (31 \ 39), çocuğ _ ıdı < çocuk idi (19 \ 61), bohçu _ ıdı < bohça idi (22 \ 7), bol _ ıdı < bol idi (22 \ 96), ğız _ ıdı < kız idi (24 \ 52), az _ ıdı

< az idi (24 \ 56), çalıklı _ ıdı < çalıklı idi (13 \ 43), yakın _ ıdı < yakın idi (30 \ 89), sağ _ ıdı < sağ idi (31 \ 13),

Amasya Yöresi (AMMA): amcamıdı < amcam idi (12 \ 12), sālāmıdı < sağlam idi (33 \ 88), atıdı < at idi (48 \ 40), nasılıdı < nasıl idi (43 \ 41), boşudu < boş idi (50 \ 14), uygūnudu < uygun idi (18 \ 112)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): gucāmday _ ıdı < kucağımda idi (6 \ 40), ğapıcısı _ ıdı < kapıcısı idi (7 \ 94)

Afyon Yöresi (AMA): yazlığıdı < yazlık idi (10 \ 35), yağıdı < yağ idi (27 \ 93)

Kayseri Yöresi (KMİA): ucuzudu < ucuz idi (s.25 \ 25)

Aydın Yöresi (AYYA): ğalabalığıdı < kalabalık idi (I-B \ 4-15), onanıdı < ondan idi (II \ 19-98),

Çankırı Yöresi (ÇİYA): dayım _ ıdı < dayım idi (6 \ 34), dar _ ıdı < dar idi (80 \ 39)

Erzincan Yöresi (EYA): sağıdı < sağ idi (6-3 \ 33)

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): dar _ ıdı < dar idi (A6.01 \ 2), dul _ ıdı < dul idi (B2.01 \ 51)

Muğla Yöresi (MYA): yāmır-ıdı < yağmur idi (I \ 23-72), ğar-ıdı < kar idi (II \ 11-5), orman-ıdı < orman idi (III \ 11-6), dutğun-ıdı < tutkun idi (II \ 11-42)

Hatay Yöresi (HA): uzağıdı < uzak idi (9.2.2 \ 2), bulğurudu < bulgur idi (12.5.1 \ 17), çocuğudu < çocuk idi (7.3.1 \ 10), doluyudu < dolu idi (8.12.1 \ 36), ğızıyıdı < kız idi (7.2.2 \ 5), arkadaşıdı < arkadaş idi (4.2.2 \ 14),

Kırşehir Yöresi (KYA): ğalın _ ıdı < kalın idi (I \ 29), ōlan _ ıdı < oğlan idi (XXXVI \ 123), aldıy _ ıdı < aldı idi (XXXVI \ 258), bunnar _ ıdı < bunlar idi (LXI \ 99), paşay _ ıdı < paşa idi (LII \ 4), ğaç _ ıdı < kaç idi (XXIX \ 17)

Antalya Yöresi (AYA): nasılıdı < nasıl idi (6 \ 1)

Ardahan Yöresi (AİASSÖ): yalnızıdı < yalnız idi (XXXVIII \ 5)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): nasılıdı < nasıl idi (43 \ 48), ğışıdı < kış idi (64 \ 52), ğarıdı < kar idi (64 \ 52)

Isparta Yöresi (IMA): dam _ ıdı < dam idi (XI \ 5), yaşındaydı < yaşında idi (XII \ 36)

Uşak Yöresi (UİA): odamızıdı < odamız idi (I-33 \ 124)

I. Çokluk Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Erzurum ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızları.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Sakarya ağızları.

Kayseri Yöresi (KMİA): yakın ıdık < yakın idik (93 \ 34)

Erzincan Yöresi (EYA): ğardaşuduh < kardeş idik (1-14 \ 27)

Sakarya Yöresi (SİA): yoğüduğ < yok idik (26 \ 45)

Erzurum Yöresi (ERİA): ufağuduh < ufak idik (02 022 02 \ 45), çocuğuduh < çocuk idik (09 050 01 \ 8)

Amasya Yöresi (AMMA): ğardaşıdıh < kardeş idik (49 \ 15)

Kırşehir Yöresi (KYA): sağlam ıdıK < sağlam idik (LXI \ 94), çocuğ ıduh < çocuk idik (XVI \ 13)

Ankara Yöresi (AİA): ğardaşıdıK < kardeş idik (II \ 75-11), ğardaşıdığ < kardeş idik (III \ 102-97)

Anamur Yöresi (ANYA): var ıdık < var idik (23 \ 90), ğardaş ıdıK < kardeş idik (21 \ 99)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): ğardaş ıduK < kardeş idik (57 \ 13), arkadaş ıduK < arkadaş idik (21 \ 51)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): ğardaşıdıK < kardeş idik (117 \ 57)

Trabzon Yöresi (TYA): ac ıduK < aç idik (80 \ 21)

III. Çokluk Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: İçel (Anamur), Kırıkkale ağızları.

Kırıkkale Yöresi (KIİA): çocuklarıdı < çocuklar idi (20 \ 8)

Anamur Yöresi (ANYA): ufaklar ıdı < ufaklar idi (25 \ 28)

3.1.1.1.7.2 Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki (imiş)

“imiş” öğrenilen geçmiş zaman eki sözcüklere eklendiğinde genel olarak “i-mek” ek fiil eki düşürülür ve kelimeye “-miş, -muş, -miş, -mü” eklerinden uygun olanı eklenir. Standart Türkçede bu ek “imiş” biçimi ile kullanıldığında sözcüklere sadece ince şekli getirilir. “imiş” biçiminde kullanılan bu ek ağızlarda “ımış” kalın şekli ile kullanılıp kalınlık uyumuna uygun hale getirilir. Bu ekin ağızlardaki örneklerini inceleyelim.

“varımış”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ağrı, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Kars ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızları.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Giresun, Isparta, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat, Zonguldak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karaman ağızları.

varımış < var imiş: (13 \ 148)BİAİ, (3 \ 15) TYA, (16 \ 15) GİYA, (16 \ 39) AYA, (A1.01 \ 1)AOİAII, (6 \ 6)KİA, (s.310 \ 46) GKAYA, (s.820) AĞİA, (XXXVI \ 5) AİASSÖ, (M007 \ 33) KAİA, (5-24 \ 7) EYA, (8 \ 55) SİYA, (s.110) AÖAB, (s.153) OAAD (Yozgat), (1 \ 9) KIİA, (I-9 \ 74) UİA, (2 \ 23) AMA, (s.26 \ 26) KMİA, (s.3) OAAD (Niğde), (5 \ 76) AMMA, (3 \ 18) KAYA, (I \ 1-67) AİA, (03 009 03 \ 14) ERİA, (I-4 \ 164) BİA, (III \ 14-111) AYYA, (6 \ 222) AİYA

var _ imiş < var imiş: (XXIII \ 36) KÜYA, (2 \ 27- var_ imiş) ÇİYA, (13 \ 3-var- imiş) GBAA (Manisa), (39 \ 66) GBAA (Denizli), (3 \ 1) NYA, (XIV \ 1) IMA, (8 \ 11) TİYA, (68 \ 51) AİYA, (3 \ 163) KMİKA, (4 \ 6) EİMİYA, (6 \ 33) ANYA, (II \ 19) KYA, (I \ 3-4 var- imiş)MYA, (65 \ 2) GBAA (Aydın), (75 \ 1) GBAA (Muğla)

var imiş < var imiş: (12 \ 7) MİA

var ĩmiş < var imiş: (XII \ 2) KBAYA

varımış < var imiş: (7 \ 55) SİA

vaımış < var imiş: (7 \ 1) ZBKİA

“yoğumuş”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum, Gümüşhane, Kars ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Aydın, Eskişehir, Hatay, Isparta, İçel (Anamur), Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Muğla, Nevşehir, Niğde, Uşak, Yozgat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karabük ağızları.

yoğumuş < yok imiş: (A2.03 \ 21) AOİAII, (11 \ 1) KİA, (s.326 \ 1) GKAYA, (XXXVI \ 5) AİAŞŞÖ, (01 000 01 \ 60) ERİA, (I-A \ 30-8) AYYA, (8.12.1 \ 11) HA

yoğ _ umuş < yok imiş: (II \ 19) KYA, (7 \ 625) EİMİYA, (36 \ 40) NYA, (28 \ 1) GBAA (Kütahya), (74 \ 1) GBAA (Aydın)

yoğ ümuş < yok imiş: (22 \ 1) ZBKİA

yoğumuş < yok imiş: (I \ 3-4) MYA

yo _ umuş < yok imiş: (s.81 \ 10) KMİA, (3 \ 163) KMİKA

yöümüş < yok imiş: (4 \ 3) AMMA, (78 \ 62) ANYA

yōğumuş < yok imiş: (s.18) OAAD (Niğde)

yoğımış < yok imiş: (10 \ 58) AMA

youmuş < yok imiş: (I \ 10-1) UİA, (s.126) AÖAB

yōğumuş < yok imiş: (s.159) OAAD (Yozgat)

yógumuş < yok imiş: (38 \ 9) AİYA

Öğrenilen geçmiş zaman ekinin şahıs eklerine göre çekimi:

III. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Kars
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Aydın, Balıkesir, Bolu, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Hatay, Isparta, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Muğla, Nevşehir, Niğde, Sakarya, Tokat, Uşak, Yozgat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karaman ağızları.

Kırıkkale Yöresi (KİİA): burasıyımış < burası imiş (14 \ 49), ğardaşımış < kardeş imiş (28 \ 9), yıllığımış < yıllık imiş (14 \ 39)

Balıkesir Yöresi (BİA): subayımış < subay imiş (IV-22 \ 32)

Kütahya Yöresi (GBAA): çoğ _ umuş < çok imiş (28 \ 1)

Ankara Yöresi (AİA): yılanımış < yılan imiş (I \ 16-26)

Muğla Yöresi (MYA): dāda ımış < dağda imiş (I \ 33-35), ğabağ-ımış < kabak imiş (I \ 3-13), çoğ-umuş < çok imiş (I \ 5-18)

Hatay Yöresi (HA): yasağımış < yasak imiş (10.1.3 \ 6)

Kırşehir Yöresi (KYA): yaħın _ ımış < yakın imiş (LIII \ 5), ğardaş _ ımış < kardeş imiş (II \ 2), datlıy _ ımış < tatlı imiş (XVI \ 27), ğadın _ ımış < kadın imiş (XXI \ 35)

Anamur Yöresi (ANYA): kırk _ımış < kırk imiş (33 \ 103)

Amasya Yöresi (AMMA): nasılıımış < nasıl imiş (35 \ 107)

Malatya Yöresi (MİA): sazaılık ımış < sazlık imiş (23 \ 5), çoğ umuş < çok imiş (13 \ 1), sucuğ umuş < sucuk imiş (26 \ 14)

Adıyaman Yöresi (AİYA): ayran _ımış < ayran imiş (71 \ 68), ızun _ umuş < uzun imiş (90 \ 19), altın _ ımış < altın imiş (26 \ 73)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): yaş _ ımış < yaş imiş (1 \ 69), ğardaş _ ımış < kardeş imiş (28 \ 27), ğadun umuş < kadın imiş (4 \ 162), anasuz _ umuş < anasız imiş (28 \ 80), boş _ umuş < boş imiş (28 \ 170)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): ğız _ ımış < kız imiş (10 \ 19), çavışı _ ımış < çavuşu imiş (25 \ 92),

Tokat Yöresi (TİYA): çamur _ umuş < çamur imiş (81 \ 15), , yol ũmuř < yol imiş (106 \ 10), ayvaz _ ımış < ayvaz imiş (81 \ 30), yakın _ ımış < yakın imiş (13 \ 34), onun ũmuř < onun imiş (70 \ 39) , ğuş _ umuş < kuş imiş (81 \ 46)

Afyon Yöresi (AMA): uçağımış < uçak imiş < uçak imiş (12 \ 201)

Ordu Yöresi (OİYA): danışman ımış < danışman imiş (13 \ 21), ğardaş _ ımış < kardeş imiş (25 \ 12),

Sakarya Yöresi (SİA): paşayımış < paşa imiş (40 \ 40), řuyũmuř < şu imiş (19 \ 62)

Nevşehir Yöresi (NYA): aygır _ ımış < aygır imiş (51 \ 39), buy _ umuş < bu imiş (36 \ 39),

Ankara Yöresi (AÖAB): o:lanımış < oğlan imiş (s.126)

Bolu Yöresi (AİAD): ayımış < ay imiş (s.174)

Aydın Yöresi (GBAA): yoğ _ umuş < yok imiş (70 \ 2), ğız _ ımış < kız imiş (74 \ 3)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): ğardaş _ ımış < kardeş imiş (63 \ 23)

Yozgat Yöresi (OAAD): yaşınıımış < yakın imiş (s.140), çoğumuş < çok imiş (s.176)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): yakınıımış < yakın imiş (81 \ 17), arħadařımıř < arkadaş imiş (18 \ 30)

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): ocağ _ ımış < ocak imiş (A1.04 \ 6), azgın _ ımış < azgın imiş (A1.22 \ 93), uzun _ umuş < uzun imiş (A3.14 \ 16), yakın _ ımış < yakın imiş (A6.17 \ 13)

Karaman Yöresi (KAİA): çoğumuş < çok imiş (M007 \ 42), yahınımış < yakın imiş (M060 \ 69), ğardaşımış < kardeş imiş (M037 \ 4)

Ardahan Yöresi (AİASSÖ): nasılımış < nasıl imiş (XL \ 109)

Kars Yöresi (KİA): totalımış < total imiş (51 \ 6), çoğumuş < çok imiş (62 \ 25)

Uşak Yöresi (UİA): ormanımış < orman imiş (I-33 \ 101), puñarımış < pınar imiş (I-40 \ 73), sakadımış < sakat imiş (I-32 \ 71)

Isparta Yöresi (IMA): yakın _ imiş < yakın imiş (XXIX \ 24)

III. Çokluk Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Giresun, Sivas ağızları.

Sivas yöresi (SİYA): ğardaşlar ımış < kardeşler imiş

Giresun Yöresi (GİYA): ğardaşlar _ imiş < kardeşler imiş (12 \ 25)

3.1.1.1.7.3 Şart Çekimi (ise)

Şart kipi çekimi “ise” kelimelere eklendiğinde “i-mek” ek fiilini düşürür ve “sa-se” biçimine dönüşür. Ağızlarda “ısa-usa” şeklinde kullanılarak kalınlık uyumuna uygun bir ek haline getirilir. Ağızlardaki örneklerini inceleyelim.

“varısa”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum, Gümüşhane, Kars ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Çankırı, Eskişehir, Giresun, Isparta, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Malatya, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karabük, Karaman ağızları.

varısa < var ise: (21 \ 74) AYA, (131 \ 9) SİYA, (5 \ 40) KİA, (s.315 \ 198) GKAYA, (XV \ 19) AİASSÖ, (XV \ 35) KÜYA, (M009 \ 168) KAİA, (A2.02 \ 51)AOİAII, (68 \ 27) KARYA, (7 \ 17) KAYA, (I-1 \ 46) BİA, (I-27-7) AİA, (5 \ 4) KIİA, (s.107) AÖAB, (3 \ 30) AMA, (I-6 \ 6) UİA, (s.47 \ 8) KMİA, (s.4) OAAD (Niğde), (4 \ 2) MİA, (02 022 02 \ 74) ERİA

var _ isa < var ise: (15 \ 24) TYA, (XV \ 17) KYA, (31 \ 32) KMİKA, (7 \ 699) EİMİYA, (8 \ 6) TİYA, (VI \ 90) IMA, (3 \ 15) NYA, (4 \ 6) ANYA, (1 \ 51 var_ısa) ÇİYA, (II \ 5-204 var-ısa) MYA

bar _ isa < var ise: (A3.07 \ 36) AOİAII

varısa < var ise: (I-A \ 57-17) AYYA

var ısa < var ise: (49 \ 12) OİYA

varısa < var ise: (7 \ 27) SİA

“yoğusa”:

İncelediğimiz metinler kapsamında Karahan’ın tasnifi doğrultusunda kelimenin ağızlarda tespit ettiğimiz kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Kars ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Ankara, Aydın, Eskişehir, Isparta, İçel (Anamur), Kastamonu, Kayseri, Kütahya, Malatya, Muğla, Nevşehir, Sakarya, Tokat, Uşak, Yozgat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağızı.

yoğusa < yok ise: (23 \ 36) KİA, (s.313 \ 114) GKAYA, (XXXV \ 10) AİAŞSÖ, (3-3 \ 45) EYA, (B2.01 \ 39) AOİAII, (III \ 6-32) MYA, (07 015 03 \ 10) ERİA, (10 \ 145), (10 \ 145) AMA

yoğ _ usa < yok ise: (XIX \ 58) KÜYA, (33 \ 1 yoğ usa) MİA, (43 \ 5) NYA, (III \ 30) IMA, (43 \ 21) EİMİYA

yousa < yok ise: (I \ 51-24) AİA, (I-29 \ 32) UİA, (67 \ 15 yousa) TİYA, (28 \ 79 yo _ usa) KMİKA

yoğ _ usa < yok ise: (63 \ 12) TYA

yo^susa < yok ise: (s.96 \ 9) KMİA

yoğūsa < yok ise: (I-B \ 7-58) AYYA

yōğusa < yok ise: (s.172) OAAD (Yozgat)

yoğısa < yok ise: (5 \ 1) ANYA

yoğōsa < yok ise: (40 \ 206) SİA

yoğūsa < yok ise: (65 \ 40) AİYA

yoğ usū < yok ise: (I-A \ 46-92)

İncelediğimiz Türkiye Türkçesi ağızlarında tespit ettiğimiz şart çekiminin kullanım şekli:

I. Teklik Şahıs Eki:

Erzurum Yöresi (ERİA): nasılısam < nasıl isem (14 062 02 \ 87)

Kırıkkale Yöresi (KIİA): yoğusam < yok isem (2 \ 4)

Sakarya Yöresi (SİA): yoğsam < yok isem (40 \ 119)

II. Teklik Şahıs Eki:

Nevşehir Yöresi (NYA): gız _ısan < kız isen (51 \ 79)

Muğla Yöresi (MYA): yaşında ısan < yaşında isen (II \ 9-101)

III. Teklik Şahıs Eki:

Antalya Yöresi (AYA): gızısa < kız ise (124 \ 41)

Kütahya Yöresi (KÜYA): nasıl _ısa < nasıl ise (XXIII \ 2), yaz _ısa < yaz ise (I \ 56)

Karabük Yöresi (KARYA): nasısa < nasıl ise (103 \ 74)

Uşak Yöresi (UİA): gadınısa < kadın ise (I-7 \ 50)

Ardahan Yöresi (AİASSÖ): nasılısa < nasıl ise (XII \ 27)

Adana- Osamniye Yöresi (AOİAII): babam _ısa < babam ise (B2.08 \ 31),
ğardaşım _ısa < kardeşim ise (B2.08 \ 31)

Erzurum Yöresi (ERİA): hanımısa < hanım ise (09 052 01 \ 125), onunusa <
onun ise (01 035 01 \ 24)

Malatya Yöresi (MİA): kalığ ısa < kalın ise (146 \ 13), yazmayısa < yazma ise
(146 \ 23), uzağ ısa < uzak ise (74 \ 1)

Kayseri Yöresi (KMİA): gışısa < kış ise (s.83 \ 9), yazışa < yaz ise (s.83 \ 9),
uzağ _ısa < uzak ise (s.66 \ 22), yahınısa < yakın ise (s.66 \ 22), çoğusa < çok ise (s.124
\ 24), olumsuzusa < olumsuz ise (s.91 \ 7)

Afyon Yöresi (AMA): darısa < dar ise (13 \ 73), azısa < az ise (14 \ 52),
yumsağısa < yumusaş ise (15 \ 6), yahınısa < yakın ise (25 \ 98), uzağısa < uzak ise (27
\ 151), galabağısa < kalabalık ise (30 \ 5), arabalıyısa < arabalı ise (23 \ 108), gışısa <
kış ise (9 \ 48)

Kırıkkale Yöresi (KIİA): gızısa < kız ise (6 \ 15), yakınısa < yakın ise (22 \ 17),
uygunusa < uygun ise (22 \ 26),

Tokat Yöresi (TİYA): yarım _ısa < yarım ise (96 \ 128)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): gız _ısa < kız ise (47 \ 32), gadın _ısa < kadın ise
(41 \ 22), olan _ısa < oğlan ise (47 \ 33)

Ankara Yöresi (AİA): ğadınısa < kadın ise (II \ 91-146), babañısa < baban ise (I \ 48-68)

Balıkesir Yöresi (BİA): uygunusa < uygun ise (IV-8 \ 98)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): nasılısa < nasıl ise (19 \ 179), on _ısa < on ise (38 \ 104), bol _ısa < bol ise (19 \ 17), çousa < çok ise (19 \ 92)

Anamur Yöresi (ANYA): boş _ısa < boş ise (13 \ 36), bayatlar _ısa < bayatlar ise (13 \ 67), açığ _ısa < açık ise (36 \ 31), ğızıl _ısa < kızıl ise (8 \ 37), çoğ _ısa < çok ise (21 \ 24)

Adıyaman Yöresi (AİYA): nasıl _ısa < nasıl ise (82 \ 71)

Amasya Yöresi (AMMA): nasıl ısa < nasıl ise (51 \ 155), çousa < çok ise (65 \ 61)

Kırşehir Yöresi (KYA): hangıñız _ısa < hanginiz ise (XLII \ 39), yañın _ısa < yakın ise (LVIII \ 9)

Hatay Yöresi (HA): nasılısa < nasıl ise (12.2.1 \ 22)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): yañın _ısa < yakın ise (22 \ 17), ğaç _ısa < kaç ise (37 \ 66)

3.1.1.1.7.4 Birleşik Zaman Çekimi

Birleşik zaman çekimlerinde “i-mek” fiili “ı-, u-” biçiminde kalınlık uyumuna uygun olarak kullanılmaktadır.

3.1.1.1.7.4.1 Hikâye Çekimi

3.1.1.1.7.4.1.1 Geniş Zamanın Hikâyesi

Şahıs eklerine göre çekimi:

I. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Eskişehir, İçel (Anamur), Kırıkkale, Kırşehir ağızları.

Kırşehir Yöresi (KYA):, varış _ıdım < varır idim (LXV \ 136), arar _ıdım < arar idim (LXV \ 137)

Anamur Yöresi (ANYA): sallar _ıdım < sallar idim (13 \ 32)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): oturu udum < oturur idim (5 \ 7)

Kırıkkale Yöresi (KİİA): ağlarıdım < ağlar idim (7 \ 12), yaparıdım < yapar idim (18 \ 30)

III. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Eskişehir, Giresun, Hatay, İçel (Anamur), Kayseri, Kırıkkale, Malatya, Muğla, Nevşehir, Sivas ağızları.

Hatay Yöresi (HA): bakardı < bakar idi (12.1.1 \ 13), batarıdı < batar idi (12.1.1 \ 13), olurudu < olur idi (8.2.1 \ 35)

Muğla Yöresi (MYA): olur-ıdı < olur idi (III \ 12-43), annadır-ıdı < anlatır idi (III \ 12-48), yapar-ıdı < yapar idi (II \ 5-197), olur-udu < olur idi (III \ 8-1), tutulur-udu < tutulur idi (I \ 23-21)

Kayseri Yöresi (KMİA): yatılırdı < yatılır idi (s.24 \ 24), yanardı < yanar idi (s.24 \ 25), asılırdı < asılır idi (s.24 \ 27), yapılırdı < yapılır idi (s.75 \ 2), başlarıdı < başlar idi (s.41 \ 28), olurudu < olur idi (s.25 \ 2), otutudururudu < oturtturur idi (s.25 \ 5),

Kırıkkale Yöresi (KIİA): olurudu < olur idi (7 \ 2), gorphmuşudu < korkmuş idi (28 \ 23), , ğaynarıdı < kaynar idi (7 \ 23), yapılırdı < yapılır idi (9 \ 30), başlarıdı < başlar idi (15 \ 9), ğabarırdı < kabarırdı (24 \ 29), ağardı < akar idi (24 \ 30)

Anamur Yöresi (ANYA): olmaz _ ıdı < olmaz idi (6 \ 14), , olur _ ıdı < olur idi (19 \ 35), yapar _ ıdı < yapar idi (19 \ 54)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): yandı _ ıdı < yandı idi (45 \ 51), ğalabalış _ ıdı < kalabalık idi (47 \ 74), , dağar _ ıdı < takar idi (48 \ 217), ğaldırı _ ıdı < kaldırırdı (5 \ 215), dutar _ ıdı < tutar idi (4 \ 292), ğalır _ ıdı < kalır idi (4 \ 294), alınır _ ıdı < alınır idi (8 \ 42), duru _ ıdı < durur idi (32 \ 34), olur _ ıdı < olur idi (33 \ 197), oğur _ ıdı < okur idi (11 \ 51),

Yöre içerisinde geniş zamanın olumsuzu: basmaz _ ıdı < basmaz idi (4 \ 291), yatmaz _ ıdı < yatmaz idi (15 \ 99)

Sivas Yöresi (SİYA): yapar _ ıdı < yapar idi (27 \ 50)

Malatya Töresi (MİA): daşar ıdı < taşar idi (14 \ 12), , çıhmaz ıdı < çıkma idi (132 \ 8), yığarlar ıdı < yıkarlar idi (56 \ 85)

Giresun Yöresi (GİYA): olmaz ıdı < olmaz idi (53 \ 46)

Nevşehir Yöresi (NYA): oldu _ ıdı < oldu idi (14 \ 40)

I. Çokluk Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Aydın, Balıkesir, Eskişehir, İçel (Anamur), Kırıkkale, Kırşehir, Muğla, Nevşehir ağızları.

Anamur Yöresi (ANYA): yapmaz _ ıdık < yapmaz idik (16 \ 33), sağmaz _ ıdık < sağmaz idik (16 \ 17), yatır _ ıdık < yatar idik (24 \ 36),

Kırıkkale Yöresi (KİİA): yoğururuduk < yoğurur idik (24 \ 41), yatarıdıh < yatar idik (1 \ 9), kazarıdık < kazar idik (13 \ 43), çalışırıdık < çalışır idik (13 \ 46), bakarıdık < bakar idik (7 \ 1), yaparıdık < yapar idik (7 \ 4), varmazıdık < varmaz idik (17 \ 28) (geniş zamanın olumsuzu), saklarıdık < saklar idik (24 \ 34), alırıdık < alır idik (24 \ 34), ğaynadırıdık < kaynatır idik (24 \ 46), toplarıdık < toplar idik (24 \ 48)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): ğırmaz _ ıdık < kırmaz idik (7 \ 83) (geniş zamanın olumsuzu), yapar _ ıdık < yapar idik (1 \ 73)

Nevşehir Yöresi (NYA): çıkarıdıh < çıkar idik (52 \ 1), gurudur _ uduh < kurutur idik (33 \ 34)

Kırşehir Yöresi (KYA): basar _ ıdıh < basar idik (XXVII \ 44)

Aydın Yöresi (AYYA): yapar ıdı < yapar idik (II \ 6-3), bakar ıdı < bakar idik (II \ 8-17), sıkar ıdı < sıkar idik (I-A \ 59-3)

Muğla Yöresi (MYA): gurudur-uduk < kurutur idik (II \ 5-165), ğoşar-ıdı < koşar idik (II \ 5-87), bakar-ıdı < bakar idik (I \ 23-5), durar-ıdı < durur idik (I \ 23-7), dutar-ıdı < tutar idik (I \ 23-25), alır-ıdı < alır idik (I \ 53-76), çıkar-ıdı < çıkar idik (I \ 45-29), çapalar-ıdı < çapalar idik (III \ 11-1), toplar-ıdı < toplar idik (I \ 2-30), yaçar-ıdı < yakar idik (II \ 5-156), ısınır-ıdı < ısınır idik (II \ 5-156), atar-ıdı < atar idik (II \ 5-164), ğıyar-ıdı < kıyar idik (II \ 5-165), ğılar-ıdı < kılar idik (I \ 23-26)

Balıkesir Yöresi (BİA): ğaynadırıdık < kaynatır idik (IV-10 \ 53), çıkarıdı < çıkar idik (I-3 \ 334)

III. Çokluk Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Eskişehir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Malatya, Muğla, Sakarya ağızları.

Kırşehir Yöresi (KYA): yaħallar _ ıdı < yakarlar idi (I \ 34), bālallar _ ıdı < bağlarlar idi (I \ 38), oynallar _ ıdı < oynarlar idi (II \ 61), koşallar _ ıdı < koşarlar idi (II \ 65), sayallar _ ıdı < sayarlar idi (II \ 98), yaşādıllar _ ıdı < yaşatırlar idi (II \ 108), atallar _ ıdı < atarlar idi (II \ 123), açallar _ ıdı < açarlar idi (II \ 157), durdurullar _ ıdı <

durdururlar idi (II \ 163), yūrullar ıdı < yoğururlar idi (II \ 196), olullar ıdı < olurlar idi (XXIV \ 16), yatıyollar ıdı < yatıyorlar idi (L \ 111)

Muğla Yöresi (MYA): çarallar-ıdı < çağırırılar idi (III \ 19-19), uyullar-ıdı < uyurlar idi (III \ 12-42), ūrlallar-ıdı < uğurlarlar idi (III \ 13-9), gollar-ıdı < kollar idi (II \ 5-201)

Kırıkkale Yöresi (KIİA): yatırılarıdı < yatırılar idi (8 \ 14), çağırılarıdı < çağırırılar idi (13 \ 26), oynallarıdı < oynarlar idi (13 \ 26),

Malatya Yöresi (MİA): dağıdırılar ıdı < dağıtırılar idi (130 \ 1), yıharlar ıdı < yıkarlar idi (56 \ 85)

Kayseri Yöresi (KMİA): oynadılarıdı < oynatılar idi (s.130 \ 19)

Anamur Yöresi (ANYA): dutmazlar ıdı < tutmazlar idi (42 \ 62) (geniş zamanın olumsuzu)

Sakarya Yöresi (SİA): yapallar ıdı < yaparlar idi (53 \ 126), yaparlar ıdı < yaparlar idi (57 \ 38)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): yayallar ıdı < yayarlar idi (45 \ 15), dağallar ıdı < takarlar idi (45 \ 33), asallar ıdı < asarlar idi (45 \ 33), çatallar ıdı < çatarlar idi (7 \ 281), guşanıllar < kuşanırlar (4 \ 104), yakallar ıdı < yakarlar idi (49 \ 95)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): dokullar ıdı < dokurlar idi (4 \ 141), saralar ıdı < sararlar idi (4 \ 142), ānadurlar ıdı < anlatırlar idi (5 \ 104), gonusurlar ıdı < konuşurlar idi (5 \ 104), okullar ıdı < okurlar idi (15 \ 15), atallar ıdı < atarlar idi (1 \ 126), yapalar ıdı < yaparlar idi (13 \ 13), dutālar ıdı < tutarlar idi (13 \ 16), satalar ıdı < satarlar idi (24 \ 133), çıkarttumayalar ıdı < çıkartturmayalar idi (24 \ 131), başlallar ıdı < başlarlar idi (50 \ 1), yağallar ıdı < yakarlar idi (50 \ 3), gurallar ıdı < kurarlar idi (35 \ 30), toplanular ıdı < toplanırlar idi (56 \ 58), daılular ıdı < dağılırlar idi (56 \ 59), , bālālar ıdı < bağlarlar idi (61 \ 80)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): gollarıdı < koyarlar idi (48 \ 24)

3.1.1.1.7.4.1.2 Şimdiki Zamanın Hikâyesi

III. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ankara, Aydın ağızları.

Aydın Yöresi (AYYA): oluyorūdu < oluyor idi (I-B \ 3-17)

Ankara Yöresi (AİA): oluyorūdu < oluyor idi (II \ 86-30)

III. Çokluk Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Amasya, Isparta, Kastamonu

Kastamonu Yöresi (KMİKA): satıyalar ıdı < satıyorlar idi (60 \ 37)

Isparta Yöresi (IMA): alıyollar ıdı < alıyorlar idi (IV \ 13), dutuyollar ıdı < tutuyorlar idi (VI \ 142)

Amasya Yöresi (AMMA): dolandırüyölarıdı < dolandırıyorlar idi (81 \ 21), yöllüyölarıdı < yolluyorlar idi (81 \ 25), oynuyölarıdı < oynuyorlar idi (27 \ 13), ohuyölarıdı < okuyorlar idi (27 \ 10)

3.1.1.7.4.1.3 Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

I. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Ankara, Balıkesir, Eskişehir, Kastamonu, Yozgat ağızları.

Amasya Yöresi (AMMA): öldimıdı < oldum idi (6 \ 27)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): aşdı ıdım < aştı idim (16 \ 28), yaptı ıdım < yaptı idim (37 \ 107), yaptı ıdım < yaptı idim (19 \ 12)

Yozgat Yöresi (OAAD): saldım ıdı < saldım idi (s.153)

Balıkesir Yöresi (BİA): bāladımıdı < bağladım idi (IV-23 \ 26), atdımıdı < attım idi (I-1 \ 166)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): aldım ıdı < aldım idi (28 \ 281), ğaddım ıdı < kattım idi (30 \ 114)

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): vardım ıdı < vardım idi (A1.16 \ 29)

Giresun Yöresi (GİYA): yaptım ıdı < yaptım idi (56 \ 28)

Ankara Yöresi (AÖAB): aldımıdı < aldım idi (s.112), vardımıdı < vardım idi (s.113)

Adıyaman Yöresi (AİYA): ğonuşdım ıdu < konuştum idi (95 \ 19)

III. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Eskişehir

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): çıktı ıdı < çıktı idi (29 \ 20)

III. Çokluk Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kastamonu

Kastamonu Yöresi (KMİKA): yaptılar _ıdı < yaptılar idi (44 \ 204)

3.1.1.7.4.1.4 Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi**I. Teklik Şahıs Eki:**

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Tokat

Tokat Yöresi (TİYA): uyuklamış _ıdım < uyuklamış idim (96 \ 136)

III. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Aydın, Giresun, Ordu, Uşak ağızları.

Ankara Yöresi (AİA): oğumuşudu < okumuş idi (I \ 1-41)

Ordu Yöresi (OİYA): olmuş üdu < olmuş idi (2 \ 13)

Giresun Yöresi (GİYA): okumuş _udu < okumuş idi (59 \ 50)

Amasya Yöresi (AMMA): sarmışıdı < sarmış idi (26 \ 44), basmışıdı < basmış idi (47 \ 72), oğumuşudu < okumuş idi (51 \ 120)

Kırıkkale Yöresi (KİİA): otururmuşudu < otururmuş idi (29 \ 32)

Uşak Yöresi (UİA): yazmışıdım < yazmış idim (I-36 \ 4)

Aydın Yöresi (GBAA): okumuş udum < okumuş idim (69 \ 5)

3.1.1.7.4.1.5 Gelecek Zamanın Hikâyesi:**I. Teklik Şahıs Eki:**

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Tekirdağ

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): soracağıdım < soracak idim (I \ 879)

III. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: İçel (Anamur), Malatya, Niğde ağızları.

Niğde Yöresi (OAAD): olmıyacağ ıdı < olmayacak idi (s.39)

Anamur Yöresi (ANYA): olacağ _ıdı < olacak idi (2 \ 15)

Malatya Yöresi (MİA): doğacağıdı < doğacak idi (121 \ 15)

3.1.1.1.7.4.1.6 Şart Kipinin Hikâyesi

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kırşehir ağzı.

Kırşehir Yöresi (KYA): olsay _ıdım < olsa idim (LIV \ 33)

3.1.1.1.7.4.1.7 İstek Kipinin Hikâyesi

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Eskişehir ağzı.

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): olmayay _ıdı < olamaya idi (47 \ 90)

3.1.1.1.7.4.2 Rivayet Çekimi

3.1.1.1.7.4.2.1 Geniş Zamanın Rivayeti

III. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Ankara, Aydın, Afyon, Balıkesir, Bolu, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Giresun, Hatay, Isparta, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Malatya, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Tokat, Uşak, Yozgat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağzı.

Hatay Yöresi (HA): yağarımış < yağar imiş (8.12.1 \ 16), satarımış < satar imiş (8.12.1 \ 19)

Muğla Yöresi (MYA): yapar-ımış < yapar imiş (III \ 10-66), atar-ımış < atar imiş (I \ 59-15), sayar-ımış < sayar imiş (I \ 16-8), yaşar-ımış < yaşar imiş (I \ 16-19), salar-ımış < salar imiş (II \ 9-141), çıkar-ımış < çıkar imiş (I \ 20-20), olur-umuş < olur imiş (I \ 59-36), bakamaz-ımış < bakamaz imiş (III \ 15-140), susmaz-ımış < susmaz imiş (I \ 16-14)

Anamur Yöresi (ANYA): sular _ımış < sular imiş (19 \ 82), bakmaz _ımış < bakmaz imiş (23 \ 22)

Malatya Yöresi (MİA): basar ımış < basar imiş (123 \ 33), alır _ımış < alır imiş (124 \ 18), olmaz ımış < olmaz imiş (59 \ 1)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): bakar _ımış < bakar imiş (15 \ 97), başlar _ımış < başlar imiş (15 \ 113), yımırtlar _ımış < yumurtlar imiş (17 \ 3), çıkar _ımış < çıkar

imiş (17 \ 4), ālar _ imiş < āğlar imiş (4 \ 36), sıkar _ imiş < sıkar imiş (4 \ 92), açılır _ imiş < açılır imiş (4 \ 93), ğoyar _ imiş < koyar imiş (4 \ 111), basar _ imiş < basar imiş (4 \ 110), yatır _ imiş < yatar imiş (4 \ 143), sokulur _ umuş < sokulur imiş (4 \ 112), olur _ umuş < olur imiş (4 \ 111), ğonuşur _ umuş < konuşur imiş (4 \ 164), uyur umuş < uyur imiş (11 \ 27), uyuşur _ umuş < uyuşur imiş (36 \ 10)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): yalar _ imiş < yalar imiş (21 \ 46), yazar _ imiş < yazar imiş (23 \ 27), çıkar _ imiş < çıkar imiş (17 \ 22), donar _ imiş < donar imiş (52 \ 55), ārılmaz imiş < ārılmaz imiş (52 \ 41), yaşayamaz _ imiş < yaşayamaz imiş (57 \ 12), olur _ umuş < olur imiş (39 \ 15)

Aydın Yöresi (GBAA): ğonuşur _ umuş < konuşur imiş (67 \ 10)

Giresun Yöresi (GİYA): ğorkar _ imiş < korkar imiş (19 \ 25), bakar _ imiş < bakar imiş (19 \ 38), olmaz _ imiş < olmaz imiş (55 \ 176), sınar _ imiş < sınar imiş (87 \ 88)

Denizli Yöresi (GBAA): çıkmaz _ imiş < çıkmaz imiş (47 \ 2), bātar _ imiş < batar imiş (56 \ 16), açılır _ imiş < açılır imiş (51 \ 7),

Afyon Yöresi (GBAA): ğomaz _ imiş < koymaz imiş (29 \ 4), aĥnadamaz _ imiş < anlatamaz imiş (33 \ 2), okur _ umuş < okur imiş (39 \ 70)

Uşak Yöresi (UİA): sıvarımış < sıvar imiş (II-8 \ 5), atarımış < atar imiş (I-32 \ 38), çıkılırmış < çıkılır imiş (I-44 \ 15), yatarımış < yatar imiş (I-15 \ 36), ğırarımış < kırar imiş (I-15 \ 35), , yayılırmış < yayılır imiş (I-61 \ 132), ğaybolurumuş < kaybolur imiş (I-15 \ 51)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): olmazımış < olmaz imiş (112 \ 62), açılmazımış < açılmaz imiş (19 \ 60), sorarımış < sorar imiş (62 \ 27), ğalırımış < kalır imiş (89 \ 61), olurumuş < olur imiş (70 \ 21)

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): yapar _ imiş < yapar imiş (A4.01 \ 39), almaz _ imiş < almaz imiş (A4.04 \ 9), çıkar _ imiş < çıkar imiş (A5.05 \ 1), dutar _ imiş < tutar imiş (A5.05 \ 9), ğaçamaz _ imiş < kaçamaz imiş (A5.07 \ 9), ğaçar _ imiş < kaçar imiş (A5.07 \ 12), arar _ imiş < arar imiş (A7.03 \ 31), annar _ imiş < anlar imiş (A1.20 \ 55), annadır _ imiş < anlatır imiş (A8.13 \ 2), daşar _ imiş < taşar imiş (B3.07 \ 17), olur _ umuş < olur imiş (A5.07 \ 7)

Karaman Yöresi (KAİA): sorarımış < sorar imiş (M009 \ 35), asarımış < asar imiş (M104 \ 70), yaşarımış < yaşar imiş (M120 \ 81), bakarımış < bakar imiş (M007 \ 13), olurumuş < olur imiş (M009 \ 182)

Isparta Yöresi (İMA): alır _ imiş < alır imiş (XXIX \ 33), çıkmaz _ imiş < çıkmaz imiş (XVI \ 23), asılır _ imiş < asılır imiş (XVI \ 23), bakar _ imiş < bakar imiş (XXVII \ 32), ğılar _ imiş < kılar miş (XXIX \ 7), yatır _ imiş < yatar imiş (XXIX \ 7)

Adıyaman Yöresi (AİYA): ğaçar _ imiş < kaçar imiş (77 \ 50), alır _ imiş < alır imiş (98 \ 41), olur ūmuş < olur imiş (28 \ 149)

Tokat Yöresi (TİYA): yapar _ imiş < yapar imiş (96 \ 103), durur _ umuş < durur imiş (35 \ 12), olur ūmuş < olur imiş (9 \ 51), doñar _ imiş < donar imiş (71 \ 5)

Aydın Yöresi (AYYA): yaķarımış < yakar imiş (III \ 13-45), dururūmuş < durur umuş (I-A \ 32-35), olur ūmuş < olur imiş (I-A \ 11-60)

Afyon Yöresi (AMA):durmazımış < durmaz imiş (2 \ 24)

Niğde Yöresi (OAAD): olmazımış < olmaz imiş (s.22)

Ordu Yöresi (OİYA): yakar ūmiş < yakar imiş (49 \ 56), açar ūmiş < açar imiş (113 \ 7), olmaz _ imiş < olmaz imiş (100 \ 41), sallar ūmiş < sallar imiş (61 \ 2), gövar _ imiş < kovar imiş (79 \ 39), yaklaşur _ umuş < yaklaşır imiş (85 \ 11), dorurumuş < doğurur imiş (100 \ 40), dādur _ umuş < dağıtır imiş (108 \ 3) ğoşar ūmiş < koşar imiş (13 \ 4), satar _ imiş < satar imiş (13 \ 23), yapar ūmiş < yapar imiş (7 \ 1)

Sakarya Yöresi (SİA): yaparımış < yapar imiş (11 \ 51)

Ankara Yöresi (AİA): ğaçarımış < kaçar imiş (II \ 78-26), yatarımış < yatar imiş (I \ 48-36), yararımış < yarar imiş (I \ 28-112), satarımış < satar imiş (I \ 43-85), olurumuş < olur imiş (I \ 48-190), otururumuş < oturur imiş (I \ 32-12)

Balıkesir Yöresi (BİA): çalınırımış < çalınır imiş (IV-23 \ 150), bakarımış < bakar imiş (I-5 \ 155), basarımış < basar imiş (I-5 \ 55), dutarımış < tutar imiş (I-4 \ 117), annaşırımış < anlaşır imiş (I-4 \ 121), ğalırımış < kalır imiş (I-4 \ 191), parlarımış < parlar imiş (II-5 \ 130)

Nevşehir Yöresi (NYA): yapar _ imiş < yapar imiş (45 \ 6), dādır _ imiş < dağıtır imiş (45 \ 138), yanar _ imiş < yanar imiş (10 \ 19), baķmıř _ imiş < bakmış imiş (10 \ 25), gollar _ imiş < kollar imiş (23 \ 1), oturur _ umuş < oturur imiş (44 \ 5), olur _ umuş < olur imiş (45 \ 83)

Kayseri Yöresi (KMİA): ğorķarımıř < korkar imiş (s.36 \ 4), saķlanırımıř < saklanır imiş (s.73 \ 4), alırımış < alır imiş (s.79 \ 11), aķarımıř < akar imiş (s.53 \ 1), yayılırımış < yayılır imiş (s.53 \ 3),olurumuş < olur imiş (s.27 \ 18), oķurumuř < okur imiş (s.36 \ 3)

Yozgat Yöresi (OAAD): olmazımış < olmaz imiş (s.139), baħarımış < bakar imiş (s.193)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): olmaz _ imiş < olmaz imiş (23 \ 32)

Ankara Yöresi (AÖAB): gonarımış < konar imiş (s.117)

Bolu Yöresi (AİAD): ağlarımış < ağlar imiş (s.163)

III. Çokluk Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Aydın, Balıkesir, Hatay, Isparta, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Malatya, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sivas, Tokat, Uşak ağızları.

Hatay Yöresi (HA): satarlarımış < satarlar imiş (8.12.1 \ 17)

Balıkesir Yöresi (BİA): yapallarımış < yaparlar imiş (II-5 \ 187), sararlarımış < sararlar imiş (IV-8 \ 11)

Muğla Yöresi (MYA): ğatālar-ımiş < katarlar imiş (I \ 20-17)

Kırşehir Yöresi (KYA): ūraşillar _ imiş < uğraşırar imiş (LI \ 2), yapallar _ imiş < yaparlar imiş (II \ 1), oħurlar _ imiş < okurlar imiş (V \ 36), ğalıllar _ imiş < kalırlar imiş (XXXIV \ 40)

Amasya Yöresi (AMMA): ğoyolarımış < koyarlar imiş (35 \ 80)

Anamur Yöresi (ANYA): yapallar _ imiş < yaparlar imiş (14 \ 9)

Malatya Yöresi (MİA): çalallar ımış < çalarlar imiş (130 \ 81), gorlar ımış < koyarlar imiş (130 \ 52)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): daşıllar _ imiş < taşırar imiş (52 \ 60), yollālar _ imiş < yollarlar imiş (52 \ 26), sarallar _ imiş < sararlar imiş (32 \ 141)

Tokat Yöresi (TİYA): savurullar _ imiş < savururlar imiş (40 \ 37), ğavuşamazlar ımış < kavuşamazlar imiş (18 \ 11)

Aydın Yöresi (AYYA): yapallarımış < yaparkar imiş (III \ 13-67)

Amasya Yöresi (AMMA): ğapatırarımış < kapatırar imiş (30 \ 65)

Kayseri Yöresi (KMİA): oynallarımış < oynarlar imiş (s.73 \ 12), alıllarımış < alırlar imiş (s.53 \ 4), çarparlarımış < çarparlar imiş (s.53 \ 7)

Ordu Yöresi (OİYA): boyallarımış < boyarlar imiş (109 \ 39)

Nevşehir Yöresi (NYA): saħlanıllar _ imiş < saklanırlar imiş (44 \ 16), gorħarlar _ imiş < korkarlar imiş (44 \ 20), oynallar _ imiş < oynarlar imiş (33 \ 23)

Afyon Yöresi (AMA): gapatırlarımış < kapatırlar imiş (30 \ 65)

Sivas Yöresi (SİYA): yaparlar _ımış < yaparlar imiş (1 \ 26), ğaynadıllar _ımış < kaynatırlar imiş (4 \ 50)

Ankara Yöresi (AÖAB): ba:rırlarımış < bağırırlar imiş (s.100)

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): ğurudullar _ımış < kuruturlar imiş (A5.05 \ 13), vurullar _ımış < vururlar imiş (B2.03 \ 2), ıslanıllar _ımış < ıslanırlar imiş (A8.02 \ 9)

Isparta Yöresi (IMA): dutunurlar _ımış < tutunurlar imiş (XXIX \ 12)

Uşak Yöresi (UİA): oynālarımış < oynarlar imiş (I-32 \ 75), oynadırlarımış < oynatırlar imiş (I-9 \ 89)

Trabzon Yöresi (TYA): saklallar _ımış < saklarlar imiş (1 \ 19), durullar _ımış < dururlar imiş (3 \ 23), yapallar _ımış < yaparlar imiş (7 \ 8)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): ğatallarıımış < kataralar imiş (19 \ 59)

3.1.1.1.7.4.2.2. Şimdiki Zamanın Rivayeti

III. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ankara, Denizli ağızları.

Denizli Yöresi (GBAA): doğuyor _umuş < doğuyor imiş (50 \ 23)

Ankara Yöresi (AİA): yıhıyorumuş < yıkıyor imiş (I \ 24-22)

III. Çokluk Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kastamonu, Kayseri, Kırşehir ağızları.

Kastamonu Yöresi (KMİKA): sanıyalar _ımış < sanıyorlar imiş (3 \ 178), aşlayalar _ımış < haşlıyorlar imiş (29 \ 19), uzadıyalar _ımış < uzatıyorlar imiş (51 \ 10)

Kayseri Yöresi (KMİA): ālıyollarımış < alıyorlar imiş (s.74 \ 21)

Kırşehir Yöresi (KYA): utanıyollar _ımış < utanıyorlar imiş (LIX \ 167), yayıyolar _ımış < yayıyorlar imiş (XXXVI \ 291)

3.1.1.1.7.4.2.3 Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti

III. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Kastamonu, Kırıkkale, Muğla, Uşak ağızları.

Muğla Yöresi (MYA): varmış-ıymış < varmış imiş (III \ 15-115), bakmış-ıymış < bakmış imiş (I \ 59-24)

Balıkesir Yöresi (BİA): okumuşumuş < okumuş imiş (I-4 \ 95), bulmuşumuş < bulmuş imiş (I-2 \ 53), yollamışımış < yollamış imiş (I-6 \ 47)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): ğalmış _ ımış < kalmış imiş (19 \ 81), sarılmış _ ımış < sarılmış imiş (21 \ 48), almış _ ımış < almış imiş (17 \ 97), yollamış _ ımış < yollamış imiş (4 \ 170)

Uşak Yöresi (UİA): vāımışımış < varmış imiş (I-8 \ 52), yokmuşumuş < yokmuş imiş (I-9 \ 96)

Kırıkkale Yöresi (KİİA): salarımışımış < salarmış imiş (1 \ 3)

III. Çokluk Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kastamonu, Muğla ağızları.

Muğla Yöresi (MYA): ğomuşlar-ıymış < koymuşlar imiş (I \ 17-15)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): ğomuşlar _ ımış < koymuşlar imiş (32 \ 103), yapmışlar _ ımış < yapmışlar imiş (32 \ 86)

3.1.1.1.7.4.2.4 Gelecek Zamanın Rivayeti

III. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Denizli ağzı.

Denizli Yöresi (GBAA): çıkıcâğ ımış < çıkacak imiş (49 \ 31), olucağ _ ımış < olacak imiş (50 \ 63)

III. Çokluk Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ankara ağzı.

Ankara Yöresi (AİA): asacağlarımış < asacaklar imiş (II \ 78-26)

3.1.1.1.7.4.3 Şart Birleşik Çekimi

3.1.1.1.7.4.3.1 Görülen Geçmiş Zamanın Şartı

I. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Kars ağzı.

2) Batı Grubu Ağızları: Ankara ağzı.

Ankara Yöresi (AÖAB): alamadımısa < alamadım ise (s.138)

Kars Yöresi (KİA): atdımısa < attım ise (47 \ 23)

II. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Gümüşhane ağzı.

2) Batı Grubu Ağızları: Kastamonu ağzı.

Kastamonu Yöresi (KMİKA): anlamadıñ _ısa < anlamadın ise (32 \ 174)

Gümüşhane Yöresi (GKAYA): darıldımısa < darıldın ise (s.335 \ 8)

III. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Eskişehir ağzı.

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): oldu^usa < oldu ise (41 \ 18), ğaldı _ısa < kaldı ise (18 \ 29)

III. Çokluk Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Uşak ağzı.

Uşak Yöresi (UİA): yatdılarısa < yattılar ise (I-61 \ 146)

3.1.1.1.7.4.3.2 Geniş Zamanın Şartı

II. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kırşehir, Kırıkkale ağızları.

Kırşehir yöresi (KYA): sorar _ısañ < sorar isen (LXV \ 8)

Kırıkkale Yöresi (KİİA): olurusan < olur isen (19 \ 10)

III. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Eskişehir, Hatay, Kırıkkale, Nevşehir ağızları.

Hatay Yöresi (HA): olurısa < olur ise (8.3.2 \ 7)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): sarar _ısa < sarar ise (7 \ 395)

Kırıkkale Yöresi (KIİA): goparısa < kopar ise (16 \ 5), dutarısa < tutar ise (6 \ 17), dutTururısa < tutturur ise (6 \ 18), olurusa < olur ise (3 \ 18)

Nevşehir Yöresi (NYA): yanar _ısa < yanar ise (11 \ 4)

III. Çokluk Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kastamonu, Kırşehir, Nevşehir ağızları.

Nevşehir Yöresi (NYA): çağırılar _ısa < çağırılar ise (13 \ 37), dağallar _ısa < takarlar ise (61 \ 28)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): gākalar _ısa < kalkarlar ise (38 \ 79), okumazlar _ısa < okumazlar ise (20 \ 32)

Kırşehir Yöresi (KYA): sorarlar _ısa < sorarlar ise (IV \ 41)

3.1.1.1.7.4.3.3 Şimdiki Zamanın Şartı

III. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kayseri ağızı.

Kayseri Yöresi (KMİA): oturuyorsa < oturuyor ise (s.98 \ 26)

3.1.1.1.7.4.3.4 Gelecek Zamanın Şartı

III. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Gümüşhane, Kırıkkale ağızı.

Kırıkkale Yöresi (KIİA): alacağısa < alacak ise (1 \ 19)

Gümüşhane Yöresi (GKAYA): yapacağısa < yapacak ise (s.338 \ 19)

3.1.1.2 Yabancı Kökenli Kelimelerde Kalınlık Uyumu

Alıntı kelimeler kalınlık uyumu bakımından Türkiye Türkçesi ağızlarında yazı dilimize göre daha sık uyuma girerler. Bu uyum çeşitli yollarla sağlanır.

a) İlerleyici Benzeşme Yoluyla

ı < i:

“vakıt”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Kars, Muş, Urfa ağızları.

2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Giresun, Hatay, Isparta, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat, Zonguldak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Edirne, Karabük, Karaman, Tekirdağ ağızları.

vaķıt < vakit (Ar.): (22 \ 1) GİYA, (1 \ 8) BİAİ, (M041 \ 14) KAİA, (5 \ 67) ZBKİA, (XVII \ 12) KBAYA, (48 \ 11) AYA, (XI \ 17) KÜYA, (XXI \ 6) DA, (9 \ 28) TYA, (V \ 16) TMİKA, (I \ 63-18) MYA, (45 \ 6) OİYA, (7.5.1 \ 7) HA, (2 \ 15) EİMİYA, (9 \ 5) TİYA, (I-B \ 2-58) AYYA, (XII \ 106) IMA

vaġıt < vakit: (A1.03 \ 21) AOİAII, (19 \ 82) ZBKİA, (15 \ 13) GBAA (Manisa)

vaķıd < vakit: (33 \ 61) SİA, (56 \ 39) KMİKA

vaķut < vakit: (s.164) AİAD (Bolu)

vakiT < vakit: (31 \ s.143) EYAD, (7 \ 134) AMA

vakiT < vakit: (XVII \ 86) AİAŞŞÖ, (50 \ 26) GBAA (Denizli), (1 \ 16) GBAA (Manisa), (68 \ 49) AİYA, (I-3 \ 27) BİA

vagiT < vakit: (s.108) AÖAB

vāķıt < vakit: (39 \ 98) SİA

vaķıt < vakit: (II-2 \ 37) BİA

vaķıt < vakit: (15 \ 24) KIİA

vakiT < vakit: (I-1 \ 153) MMKBKAÖ, (I \ 40-60) UİA

vakiT < vakit: (6 \ 38) EİA

maķıt < vakit: (I-B1 \ 8-17) AYYA

vaġıt < vakit: (I \ 18-46) AİA, (s.17 \ 2) KMİA, (08 000 04 \ 11) ERİA, (s.327) AMAK, (s.139) OAAD (Yozgat), (23 \ 4) KİA, (1-21 \ 19) EYA, (s.354) AMAK, (s.190) AA, (s.157) AÖAB, (25 \ 35) KMİKA, (1 \ 11) KIİA, (s.310 \ 25) GKAYA, (40 \ 32) TİYA

vahiT < vakit: (85 \ 65) KAYA

vaġıt < vakit: (11 \ 17) MİA, (21 \ 35) KAYA, (2 \ 38) KARYA

vaġıd < vakit: (16 \ 19) NYA, (III \ 109-11) AİA, (10 \ 33) ÇİYA

vaġıd < vakit: (11 \ 133) AMMA

vaḥıt < vakit: (02 022 02 \ 41) ERĪA

vaḥıT < vakit: (18 \ 10) GBAA (İzmir)

vaḥıT < vakit: (VII \ 16) AĪASŞÖ

yaḥıt < vakit: (63 \ 139) AĪYA

“yani”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Kars ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Çankırı, Hatay, İçel (Anamur), Kırıkkale, Kahramanmaraş, Malatya, Muğla, Ordu, Sakarya, Sivas, Zonguldak ağızları.

yani < yani (Ar.): (1.5.2 \ 1) HA, (7 \ 11) OĪYA, (I-B \ 7-40) AYYA, (13 \ 37) ANYA, (3 \ 5) AMA, (I-3 \ 15) BĪA, (3 \ 236) KMĪKA, (4 \ 43) ZBKĪA, (1-16 \ 32) EYA, (A2.05 \ 33) AOĪAII, (21 \ 63) TYA, (18 \ 76) KĪA, (8 \ 2) SĪYA, (18 \ 26) KAYA, (6 \ 42) TĪYA, (26 \ 103) AĪYA, (2 \ 7) MĪA, (5 \ 213) EĪMĪYA, (3 \ 23) ÇĪYA, (II \ 80-5) AĪA, (16 \ 3) KĪĪA, (18 \ s.109) EYAD, (II \ 8-25) MYA

yāni < yani: (2 \ 11) TYA, (42 \ 26) SĪA, (I \ 66-38) MYA

Yarı uyumludur: “ä” a-e arasında bir sestir bu nedenle yarı uyumlu kabul edilir. Sakarya, Antalya, Amasya, Adıyaman ağızlarında kullanılır.

yāni < yani: (11 \ 111) AĪYA, (7 \ 56) SĪA, (12 \ 4) AYA, (43 \ 67) AMMA

yāni < yani: (1 \ 95) AĪYA

“camı”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzurum ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Ankara, Antalya, Aydın, Gaziantep, Hatay, Malatya, Manisa, Muğla, Ordu, Tokat ağızları.

camı < cami (Ar.): (I \ 51-25) MYA, (63 \ 2) OĪYA, (s.142) AMAK, (15 \ 2) MĪA, (34 \ 39) TĪYA, (XI-1 \ 28) MMKBKAÖ, (30 \ 71) AYA, (s.126) GA-III

camı < cami: (45 \ 68) AĪYA

“fakır”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Kars, Tunceli, Van ağızları.

2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

3) Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Balıkesir, Çankırı, Çorum, Eskişehir, Giresun, Hatay, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sivas, Tokat, Yozgat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karabük ağızları.

faḥır < fakir (Ar.): (96 \ 183) TİYA, (52 \ 248) VMKA, (XLV \ 46) KYA, (36 \ 20) GİYA, (s.118 \ 14) KMİA, (44 \ 23) ÇİYA, (84 \ 60) KARYA, (s.18) OAAD (Niğde), (14 063 02 \ 8) ERİA

faḥır < fakir: (115 \ 16) KAYA, (20 \ 11) AMMA

faḥır < fakir: (66 \ 24) SİYA, (100 \ 60) AYA, (16 \ 37) KİA, (148 \ 31) TYA, (227 \ 17) KARYA, (10 \ 25) GİYA, (XXIII \ 63) DA, (XXXV \ 1) KÜYA, (7 \ 57) EİMİYA, (s.173) AA, (5 \ s.53) EYAD, (6 \ 9) KMİKA, (6.2.1 \ 5) HA, (09 031 01 \ 20) ERİA, (49 \ 1) OİYA

fakır < fakir: (XV \ 62) AİASSÖ, (9 \ 69) AMA, (s.99) AÖAB

fakkır < fakir: (101 \ 1) MİA

fağır < fakir: (72 \ 82) KİA

“tabı”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Kars ağzı.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Kütahya, Muğla, Ordu ağızları.

tabı < tabii (Ar.): (100 \ 1) OİYA, (22 \ 30) KİA, (25 \ 38) TYA, (6-8 \ 1) EYA, (I \ 34-55) MYA

tabu < tabii: (XXXIX \ 17) KÜYA

“zalım”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Elazığ, Gümüşhane, Kars, Muş ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Hatay, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Niğde, Sakarya, Sivas, Yozgat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karaman ağızları.

zalım < zalim (Ar.): (s.319 \ 307) GKAYA, (M107 \ 55) KAİA, (XIII \ 22) AİASSÖ, (9 \ s.66) EYAD, (s.132 \ 10) KMİA, (s.147) OAAD (Yozgat), (7.5.1 \ 54)

HA, (s.29) OAAD (Niğde), (IV \ 31) MMA, (XXV \ 9) KYA, (s.270) AA, (72 \ 98) KİA

zālım < zalim: (130 \ 4) SİYA

załım < zalim: (85 \ 58) AİYA, (9 \ 61) KAYA

“tarıh”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kastamonu, Sivas ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağızı.

tarıh < tarih (Ar.): (XLI \ 30) AİASSÖ

tarıh < tarih: (64 \ 3) SİYA

“trafik”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Antalya, Kahramanmaraş ağızları.

tırafık < trafik (Fr.): (98 \ 53) AİYA

tırafıg < trafik: (5 \ 104) AİYA

tıraFıK < trafik: (44 \ 30) KAYA

tırafık < trafik: (84 \ 2) AYA

“hatıca”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Antalya, Manisa ağızları.

hatıca < hatice (Ar.): (154 \ 49) AYA

hatca < hatice: (106 \ 21) AYA

Hatça < hatice: (IX-1 \ 129) MMKBKAÖ

“santım”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Tunceli ağızı.

2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

3) Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Balıkesir, Hatay, Kütahya, Sivas ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karabük ağızları.

santım < santim (Fr.): (IV-22 \ 40) BİA, (8.8.1 \ 10) HA, (1 \ 118) AMA, (112 \ 35) SİYA, (LI \ 48) KÜYA, (I \ 22) AİASSÖ, (7 \ 63) TYA, (103 \ 113) KARYA, (21 \ s.111) TYAD

“garıp”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Bilecik ağızı.

garıp < garip (Ar.): (51 \ 270) BİAİ, (79 \ 11) KİA

“taksı”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Afyon, Kahramanmaraş, Sivas ağızları.

taksı < taksi (Fr.): (10 \ 14) AMA

tağsı < taksi: (65 \ 32) KAYA, (83 \ 6) SİYA

tağsı < taksi: (98 \ 14) KAYA

“halıt”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Erzurum, Kars, Van ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Sivas ağızları.

halıt < halit (Ar.): (13 \ 17) KİA, (3-23 \ 5) EYA, (51 \ 137) VMKA, (06 008 01 \ 30) ERİA

halıt < halit: (s.179) AMAK

halıd < halit: (79 \ 55) SİYA

halıd < halit: (A4.02 \ 168) AOİAII

“halıl”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Antalya, Uşak ağızları.

halıl < halil (Ar.): (I-23 \ 5) UİA, (128 \ 3) AYA

“alı”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Antalya, İçel (Anamur) ağızları.

alı < ali (Ar.): (1 \ 9) AYA, (4-3 \ 19) EYA, (s.179‘Alı) AMAK, (27 \ 71)

ANYA

“nasıp”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

2) Kuzeydoğu Grubu Ağzları: Trabzon

3) Batı Grubu Ağzları: Adıyaman, Amasya, Çankırı, Kahramanmaraş, Yozgat ağzları.

nasıb < nasip (Ar.): (9 \ 66) KAYA, (s.190) OAAD (Yozgat), (54 \ 67) ÇİYA

nasıp < nasip: (30 \ s.142) EYAD

nāsıp < nasip: (21 \ 1) TYA

nasıP < nasip: (56 \ 67) AİYA (yarı uyumludur. Çünkü “ı” sesi ı-i arası bir ses olarak kabul edilir ve yarı uyum sergilemektedir.)

“takıp”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağzları: Elazığ, Tunceli ağzları.

2) Batı Grubu Ağzları: Adana, Adıyaman, İçel (Anamur), Kastamonu, Malatya ağzları.

takıp < takip (Ar.): (29 \ 73) ANYA

taķıp < takip: (5 \ s.50) TYAD

takıp < takip: (40 \ 25) AİYA

taķıb < takip: (5 \ s.53) TYAD, (21 \ 36) KMİKA, (14 \ s.95) EYAD, (B3.07 \

12) AOİAII

taKıb < takip: (133 \ 6) MİA

“amır”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağzları: Elazığ, Erzurum ağzları.

2) Batı Grubu Ağzları: Balıkesir ağzı.

amır < amir (Ar.): (IV \ 31) KBAYA

“kafir”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağzları: Adıyaman ağzı.

Tasnifte örneklenmemiş ağzlar: Ardahan ağzı.

kāfir < kafir (Ar.): (63 \ 148) AİYA

kafir < kafir: (XXXII \ 190) AİAŞŞÖ

“arazi”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

1) Kuzeydoğu Grubu Ağzları: Trabzon ağzı.

2) Batı Grubu Ağızları: Çankırı, Hatay, Kahramanmaraş, Kastamonu, Malatya, Sivas, Tokat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

arazı < arazi (Ar.): (2.6.1 \ 10) HA, (97 \ 34) TYA, (103 \ 11) SİYA, (80 \ 5)

ÇİYA

arāzı < arazi: (18 \ 16) ÇİYA, (9 \ 73) KAYA, (21 \ 73) KARYA

àrazı < arazi: (23 \ 8) MİA (yarı uyumludur. Çünkü “à” sesi a-e arası bir ses olarak kabul edilir ve yarı uyumlu olur.)

“hatıp”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, Manisa, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük, Karaman ağızı.

hatıp < hatip (Ar.): (I-32 \ 12) UİA, (103 \ 13) KARYA

hatıP < hatip: (M008 \ 29) KAİA, (162 \ 65) AYA

a < e değişimi:

“habar”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Elazığ, Erzurum, Kars, Muş, Van ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Giresun, Hatay, Isparta, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat, Zonguldak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük, Karaman ağızları.

ħabar < haber (Ar.): (04 000 01 \ 75) ERİA, (54 \ s.199) EYAD, (s.162) AİAD (Bolu), (s.357) AA, (s.16) OAAD (Niğde), (s.190) OAAD (Yozgat), (32 \ 11) KİA, (XLVI \ 87) KÜYA, (XIX \ 14) KBAYA, (12 \ 30) VMKA, (79 \ 37) AMMA,

habar < haber: (I-2 \ 57) MYA, (II \ 54) BYA, (17 \ 29) KMİKA, (I-A \ 12-12) AYYA, (32 \ 51) KARYA, (A6.10 \ 90) AOİAII, (4 \ 83) AYA, (III-10 \ 61) BİA, (39 \ 56) GBAA (Denizli)

ħabar < haber: (48 \ 5) ÇİYA, (40 \ 140) EİMİYA, (20 \ 88) GİYA, (5 \ 128) ZBKİA, (89 \ 79) SİYA, (112 \ 4) OİYA, (87 \ 20) TİYA, (II \ 81-36) AİA

ħabar < haber: (32 \ 15) KAYA

ḥābār < haber: (25 \ 50) SĪA

xabar < haber: (7.5.1 \ 104) HA

habā < haber: (59 \ 56) GBAA (Aydın), (I-A \ 10-24) AYYA, (48 \ 87) BĪAĪ

Yarı uyumlu olanlar: “ā” sesi a-e arası bir ses olduğu için yarı uyumlu olarak kullanılır. Isparta, Muş ve Anamur ağızlarında kullanımı vardır.

ḥabār < haber: (XXI \ 11) IMA

habār < haber: (30 \ 86) ANYA, (IV \ 51) MMA

“ataş”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Kars, Tunceli, Van ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Hatay, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Malatya, Muğla, Ordu, Sivas, Tokat, Zonguldak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karabük, Karaman, Tekirdağ ağızları.

ataş < ateş (Far.): (25 \ 9) KĪA, (XI \ 28) KBAYA, (M009 \ 179) KAĪA, (A8.01 \ 92) AOĪAII, (XL \ 192) AĪASSÖ, (L \ 15) DA, (2-8 \ 8) EYA, (26 \ 60) AYA, (28 \ 56) KARYA, (3.3.1 \ 14) HA, (2b \ s.47) EYAD, (s.345) AMAK, (102 \ 42) KAYA, (63 \ 22) AĪYA, (1 \ 39) MĪA, (II -87 \ 54) UĪA, (s.104) AÖAB, (III-2 \ 51) BĪA, (09 000 01 \ 56) ERĪA, (10 \ 27) KMĪKA, (s.24) VGÇAS, (II \ 77-39) AĪA, (VIII \ 9) KYA, (29 \ 62) ANYA, (69 \ 28) ÇĪYA, (32 \ 85) OĪYA, (55 \ 8) SĪYA, (68 \ 31) GBAA (Aydın), (I-A \ 6-120) AYYA

âtaş < ateş: (75 \ 61) AYA

ataş < ateş: (I \ 90) IMA

hataş < ateş: (62 \ 92) BĪAĪ, (1 \ 348) ZBKĪA, (I-A \ 27-26) AYYA

“tana”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Amasya, Hatay, Muğla, Sakarya ağızı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağızı.

tana < tane (Far.): (I \ 34-34) MYA, (61 \ s.213) EYAD, (1.5.2 \ 1) HA, (M031 \ 18) KAĪA, (VII \ 8) KBAYA

dana < tane: (I \ 16-5) MYA, (34 \ 31) SĪA

tānà < tane: (16 \ 67) SĪA (yarı uyumludur. “à” a-e arası bir sestir bu nedenle yarı uyumludur.)

“bahça”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Kars, Muş, Tunceli, Van ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızları.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Çorum, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, Isparta, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Yozgat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızları: Karabük, Karaman ağızları.

bahça < bahçe (Far.): (I-B \ 2-37) AYYA, (XVII \ 5) MMA, (119 \ 37) KAYA, (VI \ 53) KYA, (82 \ 47) KĪA, (A1.22 \ 13) AOĪAII, (193 \ 15) KARYA

bahça < bahçe: (17 \ s.106) EYAD, (s.267) AA, (s.38) OAAD (Niğde), (s.344) AMAK, (2-13 \ 88) EYA, (M068 \ 28) KAĪA

bahÇa < bahçe: (2.16.2 \ 25) HA, (70 \ 43) AĪYA, (10 \ 1) VMKA

baçça < bahçe: (109 \ 8) OĪYA, (4 \ 56) BĪAĪ, (19 \ 4) TĪYA

bağça < bahçe: (14 \ 62) KIĪA, (s.29) ÇAS

bāhça < bahçe: (33 \ 11) ANYA,

pağça < bahçe: (175 \ 1) TYA

bahça < bahçe: (64 \ 18) GĪYA

b`akca < bahçe: (s.68) GA-III

bahça < bahçe: (09 000 03 \ 28) ERĪA, (s.26) VGÇAS

bāça < bahçe: (s.39) DĪAS, (XXIV \ 84) KYA

bacca < bahçe: (I \ 71-11) MYA

baçca < bahçe: (III \ 9-22) AYYA

baxça < bahçe: (4.2.1 \ 9) HA

Yarı uyumlular:

bahçà < bahçe: (30 \ 66) AYA, (12 \ 86) AMMA

“çara”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağzı.

2) Batı Grubu Ağızları: Malatya ağzı.

çara < çare (Far.): (XLVI \ 44) KBAYA, (51 \ s.188) EYAD

çarā < çare: (112 \ 14) MĪA

“acab”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Elazığ, Erzincan, Gümüşhane, Kars ağzı.

2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

3) Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, Çorum, Denizli, İçel (Anamur),
Kastamonu ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Tekirdağ ağzı.

acab < acep (Ar.): (19 \ 215) KMĪKA, (III \ 13-48), (35 \ 90) ANYA, (V \ 278)

TMĪKA, (XVI \ 45) KBAYA

acap < acep: (s.276) AA, (13 \ s.88) EYAD, (s.2) ÇAS, (s.314 \ 152) GKAYA,
(7-6 \ 379) EYA, (118 \ 3) TYA, (34 \ 31) KĪA

acaP < acep: (54 \ 42) GBAA (Denizli), (92 \ 93) AYA

“afat”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç ağzı.

2) Batı Grubu Ağızları: Ankara, Aydın, Denizli, Eskişehir, Kahramanmaraş,
Malatya, Uşak ağızları.

afat < afet (Ar.): (s.380) AA, (s.6) DĪAS, (I-61 \ 300) UĪA

aFat < afet: (I \ 20-31) AĪA, (53 \ 35) KAYA

afāt < afet: (48 \ 169) EĪMĪYA

āfad < afet: (I \ 25-10) AĪA

“sada”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Bartın, Hatay ağızları.

sada < sade (Far.): (s.337) AMAK, (1.7.1 \ 6) HA

sadā < sade: (21 \ 13) ZBKĪA (“â” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

“avara”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Van ağızları.

- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Antalya, Çorum, Denizli, Gaziantep, İçel (Tarsus), Kırşehir, Sakarya ağızları.

avara < avare (Far.): (71 \ 13) TYA, (2-44 \ 11) EYA, (A2.05 \ 33) AOİAII, (XVIII \ 59) KYA, (146 \ 49) AYA, (s.23) ÇAS, (s.24) VGÇAS, (s.109) TAÜBİ, (s.9) EYSV, (s.31) DİAS

‘avara < avare: (s.56) GA-III

avāra < avare: (46 \ 63) SĪA

“madam”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Kars, Tunceli, Van ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Aydın, Kütahya, Muğla ağızları.

madam < madem (Ar.): (51 \ s.188) EYAD, (28 \ 76) GBAA (Kütahya), (32 \ 35) KĪA, (XIX \ 61) KBAYA, (52 \ 106) VMKA, (6 \ s.56) TYAD

maydam < madem: (II \ 7-3) MYA

māydam < madem: (I-A1 \ 5-249) AYYA

“hayrat”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Antalya, Aydın, Kırıkkale, Ordu, Uşak ağızları.

hayrat < hayret: (A3.02 \11) AOİAII, (14 \ 16) OİYA, (58 \ 7) AYA, (I-38 \ 38)

UĪA

hayraT < hayret (Ar.): (I-A \ 30-76) AYYA

hayrāt < hayret: (14 \ 65) KĪĪA (“à” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

“darba”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Balıkesir ağzı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağzı.

darba < darbe (Ar.): (XLIII \ 161) AĪASSÖ, (08 000 01 \ 18) ERĪA

“amat”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağzı.

2) Batı Grubu Ağızları: Afyon, Antalya, Aydın, Balıkesir, Denizli, Kastamonu, Kütahya, Manisa, Muğla, Uşak ağzları.

Tasnifte örneklenmemiş ağzlar: Karaman ağzı.

āmat < ahmet (Ar.): (25 \ 84) AMA, (XL \ 46) KÜYA, (M036 \ 10) KAİA, (I-A1 \ 7-47) AYYA

āmaT < ahmet: (I-32 \ 32) UİA

āmad < ahmet: (I \ 5-22) MYA, (II-5 \ 181) BİA, (28 \ 110) KMİKA

ahmat < ahmet: (I \ 13-5) MYA

amaT < ahmet: (44 \ s.178) EYAD

Āmat < ahmet: (X-2 \ 85) MMKBKAÖ

amad < ahmet: (XVI \ 89) KBAYA

Āmad < ahmet: (53 \ 25) GBAA (Denizli)

ahmad < ahmet: (17 \ 47) AYA

“ayşa”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Aydın, Giresun, Kahramanmaraş, Manisa, Muğla, Ordu ağzları.

ayşa < ayşe (Ar.): (6 \ 89) GİYA, (I-A \ 49-1) AYYA, (VI-1,2 \ 156) MMKBKAÖ, (63 \ 39) OİYA, (II \ 8-116) MYA

Yarı uyumlu olanlar: Antalya, Kahramanmaraş ağzlarında bu kelimedede “â” ünlüsü kullanılır ve bu nedenle kelime tam bir uyum sergileyemez yarı uyumlu kabul edilir.

ayşâ < ayşe: (62 \ 1) AYA, (27 \ 28) KAYA (“â” ünlüsü a*e arası bir sestir bu nedenele yarı uyumludur.)

“bayazıt”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Kars ağzı.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Kahramanmaraş ağzları.

bayazıt < bayezit (Ar.): (A3.12 \ 8) AOİAII, (16 \ 280) KİA, (14 \ 13) KAYA

“harakat”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağzı.

harakat < hareket (Ar.): (XLV \ 58) KBAYA

“hastana”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Hatay, Kahramanmaraş, Kütahya, Ordu ağızları.

hasdana < hastane (Far.): (95 \ 14) OİYA, (4.4.2 \ 18) HA

hasdāna < hastane: (34 \ 24) KAYA, (74 \ 71) AİYA

hasTana < hastane: (XXIX \ 12) KÜYA

hasdhana < hastane: (05 067 01 \ 6) ERİA

ḥastaḥana < hastane: (13 \ 150) AİYA

“kansar”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu ağızları: Elazığ ağzı.
- 2) Batı grubu Ağızları: Muğla ağzı.

kansar < kanser (Fr.): (I \ 47-78) MYA

kânsar < kanser: (XXIV \ 4) KBAYA

“rahmat”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Kars ağzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Aydın, Hatay, Malatya ağızları.

rahmat < rahmet (Ar.): (1.2.1 \ 16) HA, (44 \ 86) KİA

ırahmat < rahmet: (I-A \ 48-46) AYYA, (122 \ 11) MİA

“aşura”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, Manisa, Sivas ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağzı.

aşura < aşure (Ar.): (III-2 \ 182) MMKBKAÖ, (L \ 19) AİAŞŞÖ, (79 \ 114)

SİYA

aşūrū < aşure: (I-A \ 11-155) AYYA

aşūrā < aşure: (44 \ 18) AYA

“zatan”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Van ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Hatay, İçel (Anamur), Kırşehir, Muğla, Ordu, Sakarya, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karabük ağızları.

zatan < zaten (Ar.): (23 \ 29) KARYA, (24 \ 06) BİAİ, (VI \ 24) AİAŞŞÖ, (4-6 \ 10) EYA, (X \ 10) KBAYA, (42 \ s.172) EYAD, (15 \ 61) AİYA, (01 035 01 \ 116) ERİA, (5 \ 67) VMKA, (II-91 \ 2) UİA, (LXVIII \ 14) KYA, (40 \ 89) SİA, (II-1 \ 124) BİA, (2.3.2 \ 14) HA, (I \ 94-166) MYA

zattan < zaten: (47 \ 62) ANYA, (I-B1 \ 1-73) AYYA, (91 \ 56) OİYA

zâtan < zaten: (XI-1 \ 37) MMKBKAÖ

zata < zaten: (45 \ 128) AİYA

zitan < zaten: (I \ 34-78) MYA

satân < zaten: (23 \ 12) AİYA

satan < zaten: (s.344) AMAK, (XIII \ 6) DA

Yarı uyumlular: Diyarbakır, Antalya, Anamur ağızlarında bu kelimedede kullanılan “â” ünlüsü yarı kalın yarı ince bir ünlüdür. Bu nedenle yarı uyum sağlamaktadır.

zatàn < zaten: (I \ 13) DA

zâtàn < zaten: (48 \ 62) AYA

satàn < zaten: (35 \ 103) ANYA

“davât”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Kars, Tunceli ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Balıkesir, Muğla, Sivas ağızları.

davat < davet (Ar.): (2 \ 19) KİA, (XVI \ 86) KBAYA, (5-10 \ 14) EYA, (46 \ 45) SİYA, (I-5 \ 93) BİA, (8 \ s.61) EYAD, (9 \ s.66) TYAD, (I \ 39-5) MYA

davıt < davet: (A5.17 \ 45) AOİAII

davât < davet: (63 \ 161) AİYA

“bazan”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Afyon, Antalya, Balıkesir, Bartın, Çankırı, Eskişehir, Giresun, İçel (Anamur), Kayseri, Kırıkkale, Kütahya, Muğla, Ordu, Uşak ağzları.

Tasnifte örneklenmemiş ağzlar: Karabük, Karaman ağzları.

bazan < bazen (Ar.): (III \ 21) KÜYA, (M010 \ 19) KAİA, (83 \ 32) GİYA, (s.78 \ 27) KMİA, (7 \ 648) EİMİYA, (26 \ 52) OİYA, (I-22 \ 30) UİA, (14 \ 22) ANYA, (25 \ 2) KIİA, (III \ 3-92) MYA, (III-16 \ 103) BİA, (9 \ s.63) EYAD

bāzan < bazen: (LXVI \ 12) KYA, (84 \ 40) ÇİYA, (227 \ 49) KARYA

ba `zan < bazen: (XXXVI \ 35) DA

Yarı uyumlular: Antalya, Bartın, Afyon ağzlarında bu kelime için kullanılan “â” ünlüsü yarı ince yarı kalın bir ünlü olarak tanımlanır. Bu nedenle kelime yarı uyum göstermektedir.

bàzàn < bazen: (19 \ 15) ZBKİA, (20 \ 171) AMA, (24 \ 59) AYA

“acamı”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Antalya, Balıkesir, Denizli ağzları.

Tasnifte örneklenmemiş ağzlar: Karabük ağzı.

acamı < acemi (Ar.): (I-4 \ 97) BİA, (3 \ 54) KARYA, (16 \ 30) AYA, (s.3)

DİAS

“zahmat”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızlar: Elazığ ağzı.

2) Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Denizli, Malatya, Manisa ağzları.

zahmat < zahmet (Ar.): (57 \ 20) GBAA (Denizli), (IX-1 \ 101) MMKBKAÖ

zamat < zahmet: (XXXIV \ 82) KBAYA

zāmat < zahmet: (IV-16 \ 47) BİA

“şarapnal”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

1) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

2) Batı Grubu Ağızları: Eskişehir, Muğla ağzları.

şarapnal < şarapnel (Fr.): (65 \ 97) TYA

paraşnal < şarapnel: (25 \ 94) EİMİYA

şarabnal < şarapnel: (I \ 97-105) MYA

“sandalya”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Amasya, Antalya, Çankırı, İçel (Anamur), Kahramanmaraş ağızları.

sandalya < sandalye (Fr.): (IV \ 89) DA

Yarı uyumlular: Bazı harfler yarı uyumlu şekilde uyuma katılmaktadır. Amasya, Adıyaman, Antalya, Kahramanmaraş ağızlarında bu kelime için kullanılan “â” ünlüsü a-e arası bir ses olarak tanımlanır. Bu nedenle yarı uyumludur.

sandalyâ < sandalye: (56 \ 15) KARYA

zandalyâ < sandalye: (160 \ 6) AYA

sandalyâ < sandalye: (64 \ 96) AMMA

sandalyâ < sandalye: (81 \ 11) AİYA

“abdest”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ankara, Aydın, Isparta, Kırşehir, Muğla, Ordu, Uşak ağızları.

abdest < abdest (Far.): (I \ 116) IMA

abdast < abdest: (I \ 102) IMA

apdas < abdest: (I-A \ 25-68) AYYA, (I \ 11-22) mYA

aPtas < abdest: (I-44 \ 66) UİA

abdast < abdest: (II \ 87-24) AİA, (XLIV \ 1) KYA

abtas < abdest: (32 \ 26) OİYA

“fasulya”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Van ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Afyon, Amasya, Antalya, Balıkesir, Çankırı, Gaziantep, Isparta, Kahramanmaraş, Kastamonu, Nevşehir, Sivas ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağzı.

fasulya < fasulye (Rum.): (XX \ 41) AİASSÖ, (15 \ 8) TYA, (10 \ 204) RİA, (XVII \ 28) KBAYA, (1 \ 17) SİYA, (23 \ 43) ÇİYA, (VI \ 115) IMA

fasula < fasulye: (XXXVIII \ 2) KÜYA

fa‘ sulya < fasulye: (10 \ 197) RĪA

fasılya < fasulye: (34 \ 8) NYA, (26 \ 45) SĪYA, (13 \ 88) VMKA

fasılla < fasulye: (II-3 \ 112) BĪA

fasılıya < fasulye: (1-10 \ 15) EYA

Yarı uyumlular: Afyon, Amasya, Kahramanmaraş, Kastamonu ağızlarında bu kelime için kullanılan “â”, “î”, “û” ünlüsü yarı uyumlu kabul edilir.

fasulyà < fasulye: (16 \ 49) AMA

fasúlyà < fasulye: (111 \ 21) KAYA

fasılyà < fasulye: (44 \ 30) KMĪKA

fasílyà < fasulye: (67 \ 35) AMMA

“talaba”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

talaba < talebe (Ar.): (IV \ 4) KBAYA

“battanya”: Ünlü düşmesi ile uyuma katılmıştır.

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

battanya < battaniye (Ar.): (VI \ 69) KBAYA

ı < e değişimi

“tomatis”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Denizli, Kahramanmaraş, Kırıkkale ağızları.

tomatis < domates (Rum.): (34 \ 53) AYA, (78 \ 8) TYA, (90 \ 66) AĪYA

tomatız < domates: (51 \ 277) BĪAĪ

tomatı < domates: (I-B \ 2-35) AYYA

tomatos < domates: (s.113) DĪAS

domatis < domates: (II-12 \ 64) BĪA

domata < domates: (III-9 \ 32) BĪA

u < ü, o < ü değişimi**“otobus”:**

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Erzincan, Gümüşhane ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Çankırı, Hatay, İçel (Anamur), Kahramanmaraş ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağzı.

otobos < otobüs (Fr.): (XXXIII \ 6) DA, (3-3 \ 95) EYA, (s.208) TAÜBİ

otobus < otobüs: (M010 \ 33) KAİA

otoboz < otobüs: (s.470) GKAYA

“zulüm”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Van ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Balıkesir, Malatya, Yozgat ağızları.

zulüm < zulüm (Ar.): (25 \ 18) MİA, (28 \ s.138) EYAD, (25 \ 123) AMA, (s.185) OAAD (Yozgat), (IV-24 \ 98) BİA, (16 \ 79) VMKA

o < ö değişimi**“şoför”:**

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Erzurum, Kars, Van ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Ankara, Aydın, Çankırı, Kastamonu, Kırşehir, Manisa, Sakarya ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karabük, Karaman ağızları.

şoför < şoför (Fr.): (XXXVIII \ 46) AİAŞŞÖ, (22 \ 215) ZBKİA, (s.321) AA, (22 \ 36) ÇİYA, (XIII-1 \ 160) MMKBKAÖ, (I-A \ 52-86) AYYA, (23 \ 13) VMKA

şoFor < şoför: (I \ 61-19) AİA

Yarı uyumlular: Karabük, Kastamonu, Kırşehir, Sakarya ağızlarında bu kelime için kullanılan “ó” ünlüsü yarı ince yarı kalın bir ses olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle yarı uyumlu olarak kabul edilir.

řóför < şoför: (52 \ 38) KARYA, (11 \ 28) KMİKA, (LVIII \ 129) KYA

şoför < şoför: (52 \ 18) SİA

a < i değişimi:**“sahap”:**

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Kars, Muş, Van ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Afyon, Amasya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Çorum, Hatay, Kayseri, Kırıkkale, Malatya, Manisa, Sivas, Tokat, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklelenmemiş ağızlar: Ardahan ağzı.

sahap < sahip (Ar.): (4 \ 81) VMKA, (06 019 01 \ 64) ERİA, (5-24 \ 31) EYA, (s.391 \ 91) GKAYA, (XXXIII \ 57) AİASSÖ, (s.325) AS, (s.320) AA

sağap < sahip: (9 \ 14) TİYA, (24 \ 13) KIİA, (54 \ 1) SİYA, (XXV \ 36) DA

sağap < sahip: (20 \ 11) KİA

sahab < sahip: (12 \ 17) KİA, (s.116) VGAS

sahıp < sahip: (44 \ 35) SİYA

sağıp < sahip: (14 \ 53) KIİA

sa`ab < sahip: (12 \ 158) AİYA

saap < sahip: (11.6.1 \ 16) HA

sahàb < sahip: (4 \ 82) AİYA (yarı uyumludur)

“cahal”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Kars, Van ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Amasya, Antalya, Çorum, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kırşehir, Tokat ağızları.

Tasnifte örneklelenmemiş ağızlar: Ardahan ağzı.

cahal < cahil (Ar.): (10 \ 153) KAYA, (XXXV \ 12) AİASSÖ, (42 \ 28) KİA, (s.36) VGAS, (s.124) GA-III, (s.55) AS

cağal < cahil: (23 \ 30) TİYA

cahıl < cahil: (19 \ 2) AYA

càhal < cahil: (XXIV \ 25) KYA) (yarı uyumludur)

b) Gerileyici Benzeşme Yoluyla

a < e değişimi:

“halva”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Gümüşhane, Kars, Van ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Çorum, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Malatya, Manisa, Muğla, Sivas ağızları.

Tanifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karıkkale ağızları.

halva < helva (Ar.): (I-1 \ 295) MMKBKAÖ, (3.1.1 \ 12) HA, (15 \ 3) ZBKİA, (M076 \ 3) KAİA, (s.513) GKAYA, (61 \ 46) KİA, (I \ 53-39) MYA, (s.189) ÇAS

havla < helva: (s.75) VGÇAS, (XXXII \ 171) AİASSÖ, (II-12 \ 208) BİA

halva < helva: (25 \ 66) AYA

hävla < helva: (1 \ 39) AİYA

havla < helva: (XX \ 3) IMA, (59 \ 9) SİYA

halva < helva: (3 \ 78) SİYA

havla < helva: (57 \ 59) KAYA

halvı < helva: (I \ 53-39) MYA

“dafa”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ, Kars ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bartın ağızları.

dafa < defa (Ar.): (IV \ 25) KBAYA, (50 \ 40) KİA

Yarı Uyumlular: Bartın, Antalya, Diyarbakır ağızlarında bu kelime için kullandıkları “â” ünlüsü yarı uyumlu olarak kabul edilir.

dâfa < defa: (16 \ 15) ZBKİA, (47 \ 32) AYA

dâfâ < defa: (V \ 17) DA

“halal”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Kars, Urfa ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Çankırı, Eskişehir, Gaziantep, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Muğla, Niğde ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karaman ağızları.

halal < helal (Ar.): (A4.04 \ 50) AOİAII, (XLIII \ 27) AİASSÖ, (4 \ 31) KİA, (III \ 100-30) AİA, (I \ 26-117) MYA, (s.19) OAAD (Niğde), (36 \ 27) MİA, (27 \ s.135) EYAD

ħalal < helal: (XXIX \ 10) KÜYA

halâl < helal: (M077 \ 53) KAİA

hâlaġ < helal: (47 \ 68) AYA

ħalal < helal: (1 \ 38) UMA, (2 \ 44) ÇİYA

halâl < helal: (40 \ 167) EİMİYA

ħ' al al, < helal: (s.384) GA-III

Yarı Uyumlular: Antalya, Amasya, Kırşehir, Amasya, Afyon ağızlarında kullanılan “â” ünlüsü yarı uyumlu olduğu için kelime uyum bakımından yarı uyumlu kabul edilir.

hâlal < helal: (26 \ 25) AYA

hâlâl < helal: (7 \ 6) AMA

halâl < helal: (II \ 250) KYA

halâ < helal: (52 \ 75) AMMA

“asas”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Riza ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Denizli, Giresun ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

asas < esas (Ar.): (2 \ 89) RİA, (37 \ 1) GİYA, (99 \ 138) KARYA, (IV-5 \ 36) BİA, (s.29) DİAS

“davam”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş, Ordu ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

davam < devam (Ar.): (61 \ s.214) EYAD, (10 \ 18) OİYA, (XV \ 53) KBAYA

dāvam < devam: (200 \ 27) KARYA

dāvām < devam: (13 \ 33) KAYA (yarı uyumludur.)

“mamur”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağzı.
 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Çorum ağzı.
 mamur < memur (Ar.): (XVII \ 2) KBAYA
 mamır < memur: (s.277) ÇAS

“maydan”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağzı.
 maydan < meydan (Ar.): (XV \ 31) KBAYA, (61 \ s.213) EYAD

“marak”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağzı.
 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Ankara, Çorum, Hatay, Kahramanmaraş,
 Kastamonu ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük, Karaman ağızları.

- marak < merak (Ar.): (220 \ 32) KARYA, (27 \ s.134) EYAD, (22 \ 2) KMİKA
 marak < merak: (s.278) ÇAS, (XLVI \ 30) KBAYA
 marağ < merak: (7.7.1 \ 6) HA, (27 \ 41) KAYA, (98 \ 29) AİYA
 marağ < merak: (XXIV \ 4) KBAYA
 mārāğ < merak: (II \ 91-117) AİA
 mārāḥ < merak: (74 \ 119) KARYA
 mārak < merak: (M063 \ 16) KAİA (yarı uyumludur.)

“safa”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- Doğu Grubu Ağızları: Tunceli ağzı.
 Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağzı.
 safa < sefa (Ar.): (XV \ 226) AİASSÖ, (26 \ s.128) TYAD

“salam”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Kars ağızları.
 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Antalya ağızları.
 salam < selam (Ar.): (1 \ 22) KİA, (XXXVI \ 5) KBAYA, (27 \ s.135) EYAD,
 (97 \ 10) AİYA
 sālām < selam: (15 \ 43) AYA

“camaat”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Tokat ağızı.

camaat < cemaat (Ar.): (46 \ 90) KĪA

comāT < cemaat: (I-5 \ 250) BĪA

camāT < cemaat: (IV-1 \ 56) BĪA

comāt < cemaat: (72 \ 20) TĪYA

“takrar”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Gubu Ağızları: Elazığ, Van ağızları.

takrar < tekrar (Ar.): (48 \ 3) VMKA, (XXII \ 16) KBAYA

tākrr < tekrar: (IV \ 9) KBAYA (yarı uyumludur.)

“masala”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağızı.

masala < mesela (Ar.): (I \ 10) KBAYA, (M109 \ 84) KAĪA

“navruz”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Amasya, Antalya, Çankırı, Kastamonu, Sivas, Tokat ağızları.

navruz < nevrüz (Far.): (167 \ 79) AYA, (100 \ 8) SĪYA, (18 \ 18) ÇĪYA, (21 \ 44) KMĪKA

nāsrūs < nevrüz: (167 \ 79)

Yarı uyumlular: amasya ve Tokat ağızlarında kullanılan “à” ünlüsü yarı uyumludur.

nāvruz < nevrüz: (96 \ 115) TĪYA

nāruz < nevrüz: (7 \ 233) AMMA

“darman”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

Darman < derman (Far.): (I \ 9) KBAYA

“vafat”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Amasya, Antalya, Aydın, Bolu, Malatya, Manisa, Ordu ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağızı.

vafat < vefat (Ar.): (80 \ 11) MÍA

mafat < vefat: (10 \ 4) GBAA (Manisa), (s.170) AİAD (Bolu)

bafat < vefat: (LXV \ 52) AİASSÖ, (77 \ 19) KİA

mafāt < vefat: (I-A \ 10-2) AYYA, (15 \ 25) AMMA

mafât < vefat: (IV-2 \ 119) MMKBAÖ

máfat < vefat: (40 \ 3) AYA

Yarı uyumlular: Malatya, Ordu ve Amasya ağızlarında kullanılan “à” ünlüsü yarı uyumludur.

màfat < vefat: (41 \ 3) MÍA

máfât < vefat: (26 \ 56) OİYA

màfad < vefat: (14 \ 29) AMMA

“asans”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

asans < esans (Fr.): (XXXVI \ 4) KBAYA

“ajdarha”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Van ağızları.

ardarha < ejderha (Far.): (54 \ s.197) EYAD, (50 \ 23) VMKA, (XVI \ 51)

KBAYA

“bayaz”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Ardauç, Erzincan, Erzurum, Kars, Tunceli ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Eskişehir ağızı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağızı.

bayaz < beyaz (Ar.): (08 040 01 \ 46) ERİA, (7 \ 620) EİMİYA, (s.222) AA, (XXXIII \ 77) AİASSÖ, (5 \ 55) KİA, (4-5 \ 36) EYA

bâyaz < beyaz: (20 \ s.107) TYAD (yarı uyumludur)

“caza”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağzları: Elazığ ağzı.
- 2) Batı Grubu Ağzları: Sivas ağzı.

caza < ceza (Ar.): (XXXVI \ 51) KBAYA, (2 \ 14) SİYA

ı < i değişimi:

“zıraat”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağzları: Erzincan, Van ağzları.
- 2) Batı Grubu Ağzları: Giresun, Isparta, Muğla, Ordu, Tokat ağzları.

Tasnifte örneklenmemiş ağzlar: Ardahan ağzı.

zıraat < ziraat (Ar.): (44 \ 7) TİYA, (XX \ 30) AİASŞÖ, (3-1 \ 1) EYA, (XII \ 87) IMA

zıraat < ziraat: (1 \ 34) GİYA, (19 \ 1) OİYA

zirat < ziraat: (II \ 8-144) MYA

zıraaT < ziraat: (10 \ 21) VMKA

“filan”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağzları: Elazığ, Urfa ağzları.
- 2) Batı Grubu Ağzları: Adana, Adıyaman, Balıkesir, Eskişehir, Giresun, Hatay, Kahramanmaraş, Muğla, Ordu ağzları.

Tasnifte örneklenmemiş ağzlar: Karabük ağzı.

filan < filan (Ar.): (3 \ 10) KARYA, (31 \ 2) GİYA, (A1.13 \ 11) AOİAII, (XXIX \ 13) KBAYA, (3 \ 172) UMA, (91 \ 20) OİYA, (59 \ 72) AİYA, (2.16.1 \ 5) HA, (III-13 \ 15) BİA, (II \ 8-10) MYA

filân < filan: (47 \ 147) EİMİYA

fułan < filan: (115 \ 66) KAYA

“nışan”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağzları: Elazığ, Erzincan ağzları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Amasya, Ankara, Aydın, Balıkesir, Giresun, Hatay, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Sakarya ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük, Tekirdağ ağızları.

nışan <nışan (Far.): (34 \ 99) SİA, (II \ 7-34) AYYA, (I \ 42-9) MYA, (1 \ 3) GBAA (Manisa), (30 \ 17) KMİKA, (VI \ 52) TMİKA, (I \ 46-52) AİA, (3.1.1 \ 9) HA, (I-1 \ 1) BİA, (4 \ 35) NYA, (20 \ 113) KAYA, (18 \ 29) KARYA, (79 \ 42) GİYA, (XV \ 1) KÜYA, (4-1 \ 19) EYA, (A1.19 \ 52) AOİAII, (98 \ 23) AİYA, (LVI \ 77) KYA, (IV-2 \ 04) MMKBKAÖ

nışan < nışan: (1 \ 36) AMMA (yarı uyumludur.)

“insan”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Manisa, Nevşehir ağızları.

insan < insan (Ar.): (I-3 \ 105) MMKBKAÖ

ınsan < insan: (III-11 \ 80) BİA

“ihtiyar”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Gaziantep, Hatay, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Malatya, Ordu, Sivas, Tokat, Yozgat ağızları.

ıhdıyar < ihtiyar (Ar.): (26 \ 19) TİYA, (A5.10 \ 117) AOİAII, (s.76 \ 1) KMİA, (s.152) OAAD (Yozgat)

ıhdıyar < ihtiyar: (82 \ 7) MİA

ıhdıyar < ihtiyar: (54 \ 83) SİYA

ıkdıyar < ihtiyar: (133 \ 1) SİYA, (59 \ 21) OİYA

ıhtıyar < ihtiyar: (XXIV \ 54) KYA, (2 \ 57) KMİKA, (s.419) GA-III

ıhtıyar < ihtiyar: (31 \ 3) AİYA

ıhdıyâr < ihtiyar: (s.151) AMAK

ıxtıyar < ihtiyar: (8.5.1 \ 9) HA

“ilaç”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, Balıkesir ağızları.

ilaç < ilaç (Ar.): (II-8 \ 76) BİA

ılaş < ilaç: (I-B1 \ 5-59) AYYA

ıla < ilaç: (30 \ 47) AYA

ilâç < ilaç: (I-B \ 1-67) AYYA (yarı uyumludur)

“sıgara”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Van ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Ankara, Kahramanmaraş ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

sıgara < sigara (İs.): (112 \ 33) KAYA, (II \ 73-121) AİA, (86 \ 177) KARYA

sıgara < sigara: (A1.17 \ 21) AOİAII, (47 \ 5) VMKA

sığara < sigara: (6 \ 35) AİYA

sıhara < sigara: (43 \ 70) AİYA

sıgara < sigara: (56 \ 66) KARYA

“cıgara”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Gümüşhane, Urfa ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Çorum, Denizli, Gaziantep, İçel (Anamur), Kayseri, Kırşehir, Malatya, Niğde, Sakarya, Yozgat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne ağızı.

cıgara < sigara: (s.332 \ 25) GKAYA, (37 \ 19) EİA, (s.130) GA-III

cıgara < sigara: (5 \ 4) UMA, (33 \ 112) SİA

cığara < sigara: (2-5 \ 40) EYA, (1 \ 44) MİA

cıara < sigara: (s.120) AÖAB, (s.191) OAAD (Yozgat), (s.19) OAAD (Niğde)

cıara < sigara: (B1.01 \ 4) AOİAII

cuvara < sigara: (s.193) OAAD (Yozgat), (LII \ 52) KYA, (s.70) ÇAS, (s.139)

GA-III

cağra < sigara: (s.121) TAÜBİ

cıgala < sigara: (s.71) DİAS

“lıra”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Van ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Balıkesir, Hatay ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızları.

lıra < lira (İt.): (B2.08 \ 19) AOİAII, (19 \ 270) VMKA, (1.8.1 \ 19) HA

lıra < lira: (98 \ 39) KARYA

u < ü değişimi:

“dunya”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç ağzı.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağzı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Kütahya, Sivas ağızları.

dunya < dünya (Ar.): (1 \ 33) RİA, (XXXIX \ 56) KÜYA, (B1.01 \ 39) AOİAII

Yarı uyumlular: Ardanuç, Ankara ağızlarında kullanılan “ú” ünlüsü yarı uyumlu kabul edilir.

dúnya < dünya: (s.151) AA, (s.117) AÖAB

“nufus”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum, Van ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Balıkesir, Çankırı, Çorum, Giresun, Kırıkkale, Muğla, Ordu, Sakarya, Sivas ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Tekirdağ ağızları.

nufus < nüfus (Ar.): (02 022 02 \ 70) ERİA, (I \ 93) TMİKA, (104 \ 59) ÇİYA, (II-1 \ 121) BİA, (1 \ 30) GİYA, (132 \ 67) TYA, (XLVI \ 14) AİASSÖ, (109 \ 31) SİYA, (21 \ 43) VMKA, (8.8.2 \ 5) HA

nuhus < nüfus: (I \ 91-5) MYA, (s.294) ÇAS

nufuz < nüfus: (18 \ 16) SİA

“duşman”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Aydın, Balıkesir, Çorum, Eskişehir, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırşehir, Kütahya, Muğla, Nevşehir, Sakarya, Yozgat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağzı.

duşman < düşman (Far.): (20 \ 8) KARYA, (B2.18 \ 9) AOİAII, (3-2 \ 2) EYA, (XXIV \ 135) KÜYA, (84 \ 65) KAYA, (s.146) OAAD (Yozgat), (25 \ 138) EİMİYA, (I-A1 \ 5-14) AYYA, (XVI \ 92) KYA, (II-8 \ 3) BİA, (s.119) ÇAS, (I-94 \ 241) MYA

Yarı uyumlular: Kastamonu ve Anamur ağızlarında kullanılan “ú” ünlüsü yarı uyum sağlamaktadır.

dúşman < düşman: (42 \ 23) KMİKA, (10 \ 10) ANYA

“musluman”: Arapça + Farsça (müslim (Ar.) + an (Far.))

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Van ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman ağızı.

musluman < müslüman: (IV \ 42) KBAYA

musulman < müslüman: (17 \ 100) VMKA

“luzum”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Kastamonu ağızı.

luzum < lüzum (Ar.): (17 \ 78) KMİKA

Úluzum < lüzum: (121 \ 11) TYA

“hucum”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Denizli, Muğla ağızları

hucum < hücum (Ar.): (50 \ 43) GBAA (Denizli), (I \ 97-91) MYA

huc´um < hücum: (41 \ 54) RİA

húcum < hücum: (XLVI \ 68) KBAYA (yarı uyumludur.)

“gunah”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ardıncık, Erzurum ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Ankara, Çankırı ağızları.

gunah < günah (Far.): (07 022 01 \ 9) ERİA, (s.290) AA

gúnaḥ < günah: (65 \ 45) ÇİYA (yarı uyumludur)

“tuccar”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

tuccar < tüccar (Ar.): (XLI \ 20) KBAYA

u < e değişimi:**“cuvap”:**

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Kars ağızları.

2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

3) Batı Grubu Ağızları: Amasya, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bolu, Gaziantep, Giresun, İçel (Anamur), Nevşehir, Sakarya, Sivas, Yozgat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Karabük ağızları.

cuvap < cevap (Ar.): (89 \ 194) SİYA, (197 \ 120) KARYA, (13 \ 53) GİYA, (24 \ 51) EİA, (s.317 \ 245) GKAYA, (3 \ 10) ANYA, (s.157) OAAD (Yozgat), (s.139) GA-III

c'uvab < cevap: (24 \ 14) RİA

cuğap < cevap: (4 \ 32) KİA

cuvaP < cevap: (I-3 \ 154) BİA

cuwap < cevap: (4-3 \ 52) EYA, (01 035 01 \ 70) ERİA

cuğab < cevap: (35 \ 8) NYA

cuğab < cevap: (14 \ s.96) EYAD

covap < cevap: (s.168) AİAD (Bolu)

cúvap < cevap: (59 \ 37) AYA (yarı uyumludur).

c) İlerleyici-Gerileyici Benzeşme Yoluyla**a < e değişimi:****“barabar”:**

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Kars, Tunceli, Urfa, Van ağızları.

2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Çankırı, Çorum, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, İçel (Anamur-Tarsus), İzmir, Kahramanmaraş,

Kırşehir, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat ağızları.

Tanifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Edirne, Karaman ağızları.

barabar < beraber (Far.): (33 \ 162) RĪA, (XI \ 7) DA, (14 \ 15) AYA, (I \ 12) KBAYA, (M021 \ 54) KAĪA, (1-8 \ 8) EYA, (II \ 3) AĪASSÖ, (S.313 \ 136) GKAYA, (16 \ 182) KĪA, (A5.10 \ 127) AOĪAII, (7 \ 51) TYA, (2 \ 32) GĪYA, (21 \ 49) UMA, (19 \ 4) SĪYA, (6 \ 84) AMMA, (s.166) AĪAD (Bolu), (s.329) AMAK, (1 \ 5) TĪYA, (s.18) OAAD (Niğde), (I \ 42-3) AĪA, (15 \ 1) MĪA, (s.133) AÖAB, (I-15 \ 10) UĪA, (04 056 01 \ 33) ERĪA, (I \ 13-26) MYA, (1.5.2 \ 6) HA, (14 \ 70) KAYA, (s.139) OAAD (Yozgat), (51 \ 23) NYA, (8 \ 232) AĪYA, (37 \ 5) OĪYA, (s.232) AA, (III-2 \ 255) MMKBKAÖ, (8 \ 11) VMKA, (s.32) ÇAS, (s.27) VGÇAS, (s.72) GA-III, (s.113) TAÜBĪ, (I-2 \ 128) BĪA, (10 \ 53) ANYA, (8 \ s.62) TYAD, (9 \ s.67) EYAD, (57 \ 43) ÇĪYA

barabaḡ < beraber: (19 \ 50) ZBKĪA

barābar < beraber: (186 \ 55) AYA

barībar < beraber: (7 \ 31) AĪYA

barābar < beraber: (II-1, 2, 3, 4 \ 11) MMKBKAÖ

barab < beraber: (s.45) DĪAS

barıba < beraber: (I \ 66-8) MYA

barābar < beraber: (40 \ 153) EİMĪYA, (6 \ 8) ÇĪYA

barıbar < beraber: (II \ 4-37) MYA

barabā < beraber: (32 \ 48) SĪA, (I \ 21-58) MYA, (III \ 6-58) AYYA, (18 \ 3) GBAA (İzmir), (6 \ 33) GBAA (Manisa), (7 \ 5) BĪAĪ, (XIII \ 4) KÜYA, (III-2 \ 338) SĪA

barbā < beraber: (I-A \ 9-60) AYYA

baraba < beraber: (60 \ 21) GBAA (Aydın), (2 \ 12) RĪA

Yarı uyumlular: Edirne, Kırşehir, Anamur yörelerinde bu kelime için kullanıldıkları “â” ünlüsü yarı kalın yarı ince bir ses olarak atınımlandığı için yarı uyumludur.

barābar < beraber: (24 \ 72) EĪA

bārābār < beraber: (XXI \ 319) KYA

bārabar < beraber: (1 \ 10) ANYA

“kamara”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Aydın, Balıkesir, Hatay, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağızı.

kamara < kamera (Fr.): (I-48 \ 5) UİA, (65 \ 78) AMMA

ğamara < kamera: (70 \ 129) AMMA, (III \ 110-49) AİA

“amanat”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Elazığ, Erzurum, Kars ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Gaziantep, Giresun, Hatay, Muğla ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağızı.

amanat < emanet (Ar.): (XXIX \ 5) KBAYA, (97 \ 22) KİA, (I \ 19) AİAŞŞÖ,
(s.345) AMAK, (51 \ s.188) EYAD, (s.284) AA, (III \ 9-2) MYA, (11.6.1 \ 12) HA,
(s.42) GA-III

amanaT < emanet: (84 \ 89) AİYA

amanàT < emanet: (XLVIII \ 77) AİAŞŞÖ (yarı uyumludur)

“amalyat”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, Manisa, Muğla, Ordu, Zonguldak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

amalyat < ameliyat (Ar.): (I \ 50-8) MYA, (VII-7 \ 60) MMKBKAÖ

amalaT < ameliyat: (I \ 26-141) MYA

amalat < ameliyat: (I-A \ 62-12) AYYA

amalyat < ameliyat: (109 \ 14) AİYA

Yarı uyumlular: Karabük, Zonguldak, Antalya ağızlarında bu kelime için kullanılan “à” ünlüsü yarı kalın yarı ince bir ses olarak tanımlanır. Bu nedenle kelime yarı uyum sergilemektedir.

amalyàt < ameliyat: (149 \ 14) KARYA

amalyàd < ameliyat: (2 \ 20) ZBKİA

amàlâyàd < ameliyat: (140 \ 8) AYA

“casarat”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Balıkesir ağızı.

casarat < cesaret (Ar.): (II-2 \ 34) BĪA

“sarmaya”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

sarmaya < sermaye (Far.): (I \ 33) KBAYA

a < e değişimi:

“maraşal”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Isparta ağızı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne ağızı.

maraşal < mareşal (Fr.): (22 \ 30) EĪA, (I \ 39) IMA, (02 002 01 \ 12) ERĪA

ı < i değişimi:

“padişah”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Kars, Tunceli, Van ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Ankara, Balıkesir, Bolu, Denizli, Kahramanmaraş, Kırşehir, Malatya, Muğla, Nevşehir, Niğde, Sivas, Yozgat ağızları.

padişah < padişah (Far.): (A5.09 \ 32) AOĪAII, (1 \ 27) KĪA, (55 \ 13) MĪA, (34 \ s.150) EYAD

padişah < padişah: (3-36 \ 40) EYA

patışah < padişah: (51 \ 8) GBAA (Denizli)

padişah < padişah: (2 \ 31) VMKA

pādişah < padişah: (s.163) AĪAD (Bolu), (6 \ 226) AĪYA

padişah < padişah: (26 \ s.126) TYAD

padişah < padişah: (54 \ 8) SĪYA

pātīşāh < padişah: (XLIX \ 75) KYA

pātīşā < padişah: (XXI \ 37) KYA

paTışa < padişah: (II-5 \ 169) BĪA

pādişā < padişah: (6 \ 222) AĪYA

padişā < padişah: (4 \ 9) SĪYA

padşah < padişah: (s.366) AMAK, (I \ 34-2) MYA

pātşah < padişah: (s.39) OAAD (Niğde)

“ısmayıl”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Balıkesir, Eskişehir, Kastamonu, Sakarya, Sivas ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Tekirdağ ağızları.

ısmayıl < ismayıl (İbr.): (A6.07 \ 5) AOİAII, (68 \ 24) SİYA, (10 \ 1) EİMİYA, (I-3 \ 9) BİA

ısmāyıl < ismayıl: (37 \ 51) SİA

ısmıyıl < ismayıl: (41 \ 21) KMİKA (“ı” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur)

“fabrika”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Van ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Giresun, Isparta, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırıkkale ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karabük ağızları.

fabrıka < fabrika (İt.): (III \ 39) IMA

fabrıka < fabrika: (LXII \ 1) AİASSÖ

fabrıha < fabrika: (54 \ 73) KARYA

fabrika < fabrika: (10 \ 13) VMKA

“mısafır”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Van ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Antalya, Eskişehir, Hatay ağızları.

mısafır < misafir (Ar.): (14 \ 8) AİYA, (1.10.1 \ 6) HA, (27 \ s.135) EYAD, (35 \ 38) VMKA, (s.159) AMAK

mısāfır < misafir: (A1.13 \ 25) AOİAII

mısāvır < misafir: (18 \ 13) EİMİYA

mısaḫfır < misafir: (31 \ 106) VMKA (“ı” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur)

a < e – ı < i değişimi:

“tadavı”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ordu, Tokat ağızları.

tadavı < tedavi (Ar.): (12 \ 11) OİYA, (47 \ 16) TİYA

3.1.1.2.1 Edatlarda Kalınlık Uyumu

3.1.1.2.1.1 Kalıplaşmış “ile” Edatı ve Kalınlık Uyumu

Yabancı kökenli kelimelerin birçoğu Türkiye Türkçesi ağızlarında yazı dilimize göre kalınlık uyumuna uygun şekilde yer almaktadır. Bu nedenle kelimeye getirilen ekler de uyuma uygun şekilde devam ettirilerek kelimeye eklenmektedir. Yabancı kökenli kelimelere gelen “ile” edatı “+ılan, +ınan, +unan, +ula,” gibi şekillere dönüşerek kalınlık uyumuna uygun şekilde yer almaktadır.

“+ınan”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzurum, Gümüşhane, Kars, Muş, Urfa ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Aydın, Balıkesir, Çankırı, Eskişehir, Giresun, Hatay, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak Ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karabük ağızları.

Aydın Yöresi (AYYA): bahçılarınan < bahçeler ile (Far.) (I-A \ 36-7), bağınan < bağ ile (Far.) (I-A \ 36-7), dovullarınāñ < davullar ile (Ar.) (I-A \ 3-12)

Adıyaman Yöresi (AİYA): motōrınan < motor ile (Fr.) (65 \ 68), paramızınan < paramın ile (Far.) (80 \ 28), malınan < mal ile (Ar.) (80 \ 28), mısırınan < mısır ile (Ar.) (80 \ 50), davılınan < davul ile (Ar.) (93 \ 77), hayvannağınan < hayvanlar ile (Ar.) (93 \ 28) arvadınāñ < avrat ile (Ar.) (6 \ 341)

Sivas Yöresi (SİYA): duvar _ inan < duvar ile (Far.) (1 \ 15), mal _ inan < mal ile (Ar.) (1 \ 15)

Ardahan Yöresi (AİASSÖ): malınan < mal ile (Ar.) (XXXIII \ 52)

Karabük Yöresi (KARYA): paramınan < param ile (Far.) (32 \ 51)

Kars Yöresi (KİA): pādīşahınan < padişah ile (Far.) (16 \ 4)

Gümüşhane Yöresi (GKAYA): malımızınan < malımız ile (Ar.) (s.339 \ 4), adamınan < adam ile (Ar.) (s.341 \ 2)

Kütahya Yöresi (KÜYA): param _ inan < param ile (Far.) (XXXV \ 1)

Ankara Yöresi (AİA): davılınan < davul ile (Ar.) (I \ 22-6), tabudınan < tabut ile (Ar.) (I \ 22-133), ahrabâlarıñınan < akrabaların ile (Ar.) (I \ 19-15), çorabınan < çorap ile (Far.) (II \ 86-47), adamlarınan < adamlar ile (Ar.) (II \ 99-57), ğalbırınan < kalbur ile (Ar.) (III \ 101-40), hayvannarınan < hayvanlar ile (Ar.) (II \ 99-78), sazınan < saz ile (Far.) (III \ 110-64), bavullarımızınan < bavullarımız ile (İt.) (II \ 62-70), allahınan < allah ile (Ar.) (I \ 31-8), mayısınan < mayıs ile (Rum.) (I \ 34-35)

Urfa Yöresi (UMA): adamınan < adam ile (Ar.) (33 \ 235)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): parañ _ınan < paran ile (Far.) (43 \ 28), çorbası _ınan < çorbası ile (Far.) (7 \ 479), ğalbır _ınan < kalbur ile (Ar.) (4 \ 102), şah _ınan < şah ile (Far.) (4 \ 293), tas _ınan < tas ile (Ar.) (35 \ 9), dāmād _ınan < damat ile (Far.) (132 \ 35)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): maydanızınan < maydanoz ile (Rum.) (87 \ 53), adamınan < adam ile (Ar.) (132 \ 35), çobanınan < çoban ile (Far.) (57 \ 10)

Muğla Yöresi (MYA): dāmādınan < damat ile (Far.) (III \ 8-11), zūnayınan < zurna ile (Far.) (III \ 9-1), ussāyınan < usta ile (Far.) (III \ 11-14), kayıdınan < kayıt ile (Ar.) (I \ 5-2), hayvannarınan < hayvanlar ile (Ar.) (I \ 97-163), malınınan < malın ile (Ar.) (II \ 7-69)

Kırşehir Yöresi (KYA): hısım _ınan < hısım ile (Ar.) (LXIX \ 67), hayvannar _ınan < hayvanlar ile (Ar.) (XXIII \ 42), arzıy _ınan < arzu ile (Far.) (II \ 82), poşular _ınan < poşular ile (I \ 19), sandığ _ınan < sandık ile (Ar.) (XLII \ 99)

Hatay Yöresi (HA): makasınan < makas ile (Ar.) (8.11.2 \ 20)

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): hırkamınan < hırkam ile (Ar.) (A1.15 \ 29)

Elazığ Yöresi (EYAD): parayınan < para ile (Far.) (60 \ s.210)

Balıkesir Yöresi (BİA): arımızınan < arımız ile (Ar.) (II-1 \ 118), namısımızınan < namusumuz ile (Ar.) (II-1 \ 118), çadırlarımızınan < çadırlarımız ile (Far.) (II-5 \ 180), adamlarınan < adamlar ile (Ar.) (II-5 \ 174), ğırmızılarınınan < kırmızılar ile (Ar.) (II-7 \ 84), cavırınan < ğâvur ile (Far.) (II-9 \ 81), adamınan < adam ile (Ar.) (I-4 \ 93), ğazınan < gaz ile (Far.) (I-3 \ 328), maķasınan < makas ile (Ar.) (IV-2 \ 34)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): ırgad-ınan < ırgat ile (Rum.) (110 \ 4), saz _ınan < saz ile (Far.) (91 \ 41), çorab _ınan < çorap ile (Far.) (129 \ 9), harac _ınan < haraç ile (Ar.) (5 \ 30), parañ _ınan < paran ile (Far.) (22 \ 18), adam _ınan < adam ile (Ar.) (78 \ 14), tas _ınan < tas ile (Ar.) (39 \ 63), çarşaf _ınan < çarşaf ile (Far.) (34 \ 25)

Tokat Yöresi (TİYA): rahat _ınan < rahat ile (Ar.) (11 \ 137), hayvanı _y _ınan < hayvanı ile (Ar.) (24 \ 4), allah _ınan < allah ile (Ar.) (36 \ 28), ğanallar _ınan < kanallar ile (Fr.) (44 \ 3), hayvanlarımız _ınan < hayvanlarımız ile (Ar.) (37 \ 22), davul _ınan < davul ile (Ar.) (6 \ 33), damad ınan < damat ile (Far.) (6 \ 72), paramız _ınan < paramız ile (Far.) (27 \ 22), ızgara _y _ınan < ızgara ile (Rum.) (29 \ 21), ğadarı _y _ınan < kadarı ile (Ar.) (6 \ 71), mal _ınan < mal ile (Ar.) (24 \ 2)

Kırıkkale Yöresi (KIİA): adamıñan < adam ile (Ar.) (6 \ 5), dāmatınan < damat ile (Far.) (6 \ 12), hısımınan < hısım ile (Ar.) (14 \ 33)

Kütahya Yöresi (GBAA): makasınan < makas ile (Ar.) (22 \ 14)

Afyon Yöresi (AMA): galbırınan < kalbur ile (Ar.) (13 \ 177), çayınan < çay ile (Çin.) (9 \ 73), suntayınan < sunta ile (Ar.) (28 \ 47), çārşafınan < çarşaf ile (Far.) (30 \ 46), satırınan < satır ile (Ar.) (30 \ 18), duvāyınan < dua ile (Ar.) (23 \ 39)

Ankara Yöresi (AÖAB): malınan < mal ile (Ar.) (s.106), adamınan < adam ile (Ar.) (s.113), hamırınan < hamur ile (Ar.) (s.151)

Malatya Yöresi (MİA): makas ınan < makas ile (Ar.) (43 \ 30), avrad ınan < avrat ile (Ar.) (56 \ 4), zurnayınan < zurna ile (Far.) (56 \ 29), adamlar ınan < adanlar ile (Ar.) (62 \ 25), sandıhlar ınan < sandıklar ile (Ar.) (75 \ 47), ataş ınan < ateş ile (Far.) (45 \ 4)

Kayseri Yöresi (KMİA): taşınan < tas ile (Ar.) (s.153 \ 6), sabınınan < sabun ile (Ar.) (s.38 \ 6), talaşınan < telaş ile (Ar.) (s.52 \ 23), çuvallarınan < çuvallar ile (Far.) (s.66 \ 25), adamınan < adam ile (Ar.) (s.143 \ 28)

Erzurum Yöresi (ERİA): sındığınan < sandık ile (Ar.) (01 111 01 \ 86), aşığınan < aşık ile (Ar.) (06 008 01 \ 9), parayınan < para ile (Far.) (07 022 01 \ 13), lambalarınan < lambalar ile (Rum.) (06 019 01 \ 41), vapurlarınan < vapurlar ile (Fr.) (08 041 01 \ 49)

Sakarya Yöresi (SİA): findığınan < fındık ile (Ar.) (42 \ 2), mısır ınan < mısır ile (Ar.) (42 \ 6), çadırlarınan < çadırlar ile (Far.) (40 \ 43), hayvannarınan < hayvanlar ile (Ar.) (40 \ 43)

Giresun Yöresi (GİYA): mal _ınan < mal ile (Ar.) (21 \ 12)

Niğde Yöresi (OAAD): halatlarınan < halatlar ile (Rum.) (s.22), mārıbınan < mağrıp ile (Ar.) (s.23)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): çufal _ınan < çuval ile (Far.) (24 \ 292), patozlar _ınan < patozlar ile (Fr.) (14 \ 9), mala _ınan < mala ile (Far.) (31 \ 85), mal _ınan < mal

ile (Ar.) (38 \ 52), tığ _ınan tığ ile (Far.) (39 \ 122), maķas _ınan < makas ile (Ar.) (57 \ 142), tırpan _ınan < tırpan ile (Rum.) (24 \ 209), hurma _y _ınan < hurma ile (Far.) (28 \ 196), hızar _ınan < hızar ile (Far.) (9 \ 49)

Amasya Yöresi (AMMA): ğazınan < gaz ile (Fr.) (46 \ 124), dāmadınan < damat ile (Far.) (23 \ 29), ğasaļarınan < kasalar ile (İt.) (51 \ 74), tırpanınan < tırpan ile (Rum.) (13 \ 13)

Nevşehir Yöresi (NYA): tas _ınan < tas ile (Ar.) (5 \ 65), davıl _ınan < davul ile (Ar.) (34 \ 2), adam _ınan < adam ile (Ar.) (34 \ 7), avrad _ınan < avrat ile (Ar.) (12 \ 12)

Ordu Yöresi (OİYA): tırpan ĩnan < tırpan ile (Rum.) (48 \ 12), çobanĩnan < çoban ile (Far.) (87 \ 1), zurnayĩnan < zurna ile (Far.) (76 \ 19), adam _ınan < adam ile (Ar.) (79 \ 33), hıdır _ınan < hıdır ile (Ar.) (122 \ 22), maķtabĩnan < matkap ile (Ar.) (19 \ 29), ğayvan ĩnan < ğayvan ile (Ar.) (45 \ 17)

Muş Yöresi (MMA): tasınan < tas ile (Ar.) (LIV \ 4)

Uşak Yöresi (UİA): hamırınan < hamur ile (Ar.) (II-88 \ 7), sazınan < saz ile (Far.) (I-23 \ 17)

“+unan”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Aĝrı, Erzurum aĝzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Aydın Balıkesir, Çankırı, Eskişehir, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Malatya, Muĝla, Niĝde, Ordu, Sakarya, Tokat, Uşak ağızları.

Sakarya Yöresi (SİA): zulununan < zulüm ile (Ar.8 (25 \ 20)

Ordu Yöresi (OİYA): macun ũnsn < macun ile (Ar.) (23 \ 31), davul ũnan < davul ile (Ar.) (105 \ 15), horuz ũnan < horoz ile (Far.) (49 \ 80)

Aĝrı Yöresi (AĜİA): pantolunan < pantolon ile (Fr.) (s.819)

Ankara Yöresi (AİA): moturunan < motor ile (Fr.) (I \ 35-39), hortununan < hortum ile (Ar.) (I \ 35-63)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): naylonunan < naylon ile (Fr.) (30 \ 61), çul _unan < çul ile (Ar.) (30 \ 61), ğalbur _unan < kalbur ile (Ar.) (44 \ 195), patoz _unan < patoz ile (Fr.) (47 \ 10), motur _unan < motor ile (Fr.) (21 \ 81), dud _unan < dut ile (Far.) (24 \ 271), mum _unan < mum ile (Far.) (28 \ 101), vapur _unan < vapur ile (Fr.) (6 \

47), davul _ unan < davul ile (Ar.) (2 \ 67), sabun _ unan < sabun ile (4 \ 180), sandu _ unan < sandık ile (Ar.) (14 \ 52)

Erzurum Yöresi (ERİA): vapurunan < vapur ile (Fr.) (08 041 01 \ 89), gawurnan < gâvur ile (Far.) (10 055 01 \ 9), gadasdıroyunan < kadaastro ile (Fr.) (14 043 02 \ 41)

Aydın Yöresi (AYYA): nohudūnan < nohut ile (Far.) (I-A \ 20-37)

Amasya Yöresi (AMMA): patozunan < patoz ile (Fr.) (50 \ 50), lohumunan < lokum ile (Ar.) (51 \ 45), sabununan < sabun ile (Ar.) (82 \ 81), davuḷunan < davul ile (Ar.) (35 \ 77), moturunan < motor ile (Fr.) (3 \ 9), haḷburunan < kalbur ile (Ar.) (3 \ 102), hortumunan < hortum ile (Ar.) (16 \ 113)

Niğde Yöresi (OAAD): Yusufunan < Yusuf ile (İbr.) (s.11)

Adıyaman Yöresi (AİYA): doğdurunan < doktor ile (Fr.) (26 \ 12), nohudunan < nohut ile (Far.) (71 \ 83), moturūnan < motor ile (Fr.) (79 \ 54)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): motur _ unan < motor ile (Fr.) (41 \ 17), gazoz _ unan < gazoz ile (Fr.) (43 \ 42), hamur _ unan < hamur ile (Ar.) (7 \ 575)

Muğla Yöresi (MYA): moturunan < motor ile (Fr.) (I \ 37-20), davulunan < davul ile (Ar.) (III \ 5-31)

Hatay Yöresi (HA): papucunan < papuç ile (Far.) (7.2.1 \ 65)

Balıkesir Yöresi (BİA): nohudunan < nohut ile (Far.) (IV-10 \ 64), orķunan < org ile (Fr.) (II-11 \ 24), dostuñnan < dostun ile (Far.) (I-5 \ 255)

Afyon Yöresi (AMA): muzunan < muz ile (Ar.) (16 \ 51)

Malatya Yöresi (MİA): zorunan < zor ile (Far.) (37 \ 27)

Kayseri Yöresi (KMİA): hortumunan < hortum ile (Ar.) (s.40 \ 14)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): nohudunan < nohut ile (Far.) (95 \ 61)

Isparta Yöresi (IMA): ğalburunan < kalbur ile (Ar.) (XVI \ 10)

Uşak Yöresi (UİA): bastonunan < baston ile (İt.) (I-64 \ 47)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): motur _ unan < motor ile (Fr.) (20 \ 71)

Tokat Yöresi (TİYA): nohud _ unan < nohut ile (Far.) (6 \ 8), davul _ unan < davul ile (Ar.) (8 \ 5)

“+una”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Malatya ağzı.

Malatya Yöresi (MİA): davul una < davul ile (Ar.) (16 \ 9)

“+ıla”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Antalya, Aydın, Isparta, İçel (Anamur), Muğla, Nevşehir ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağızı.

Muğla Yöresi (MYA): maşağgatin-ıla < meşakkatin ile (Ar.) (II \ 7-69)

Antalya Yöresi (AYA): malııla < mal ile (Ar.) (75 \ 58), hayvan ıla < hayvan ile (Ar.) (28 \ 11)

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): ar ıla < ar ile (Ar.) (B3.01 \ 23), nar ıla < nar ile (B3.01 \ 24)

Karaman Yöresi (KAİA): bostanıla < bostan ile (Far.) (M122 \ 5), payrazıla < poyraz ile (Rum.) (M123 \ 73)

Isparta Yöresi (IMA): mart ıla < mart ile (Lat.) (XII \ 63), zırat ıla < ziraat ile (Ar.) (XII \ 87), kayıtılar ıla < kayıtlar ile (Ar.) (VI \ 34), hayvan ıla < hayvan ile (Ar.) (II \ 10)

Anamur Yöresi (ANYA): taksımız ıla < taksimiz ile (Fr.) (36 \ 40), guvvatımız ıla < kuvvetimiz ile (Ar.) (38 \ 20), namaz ıla < namaz ile (Far.) (42 \ 76), naz ıla < naz ile (Far.) (19 \ 74), bahşış ıla < bahşış ile (Far.) (26 \ 80), sabın ıla < sabun ile (Ar.) (26 \ 82), hayvan ıla < hayvan ile (Ar.) (10 \ 15), ataş ıla < ateş ile (Far.) (10 \ 43), parayıla < para ile (Far.) (16 \ 23), traktor ıla < traktör ile (Fr.) (18 \ 34), laylan ıla < naylon ile (Fr.) (18 \ 48), tuhan ıla < tufan ile (Ar.) (13 \ 6), malımız ıla < malımız ile (Ar.) (13 \ 40), davıl ıla < davul ile (Ar.) (14 \ 5), hortum ıla < hortum ile (Ar.) (15 \ 7)

Nevşehir Yöresi (NYA): rızgımız ıla < rızkımız ile (Ar.) (28 \ 12)

Aydın Yöresi (AYYA): dovullarıla < davullar ile (Ar.) (I-A \ 6-33)

“+ılan”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Antalya, Aydın, İçel (Anamur) ağızları.

Antalya Yöresi (AYYA): vahılan < vah ile (Ar.) (73 \ 26)

Aydın Yöresi (AYYA): davılılan < davul ile (Ar.) (I-B \ 9-10)

Adıyaman Yöresi (AİYA): malıılan < mal ile (Ar.) (50 \ 72)

Anamur Yöresi (ANYA): damat ılan < damat ile (Far.) (26 \ 75)

“+ulan”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Aydın ağzı.

Aydın Yöresi (AYYA): loğumulan < lokum ile (Ar.) (I-A \ 32-29)

“+ula”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Antalya, İçel (Anamur), Kütahya, Muğla ağızları.

Muğla Yöresi (MYA): mum-ula < mum ile (Far.) (II \ 16-25), paraşot-ula < paraşüt ile (Fr.) (II \ 7-8)

Antalya Yöresi (AYA): motor ula < motor ile (Fr.) (80 \ 46)

Kütahya Yöresi (KÜYA): davul _ ula < davul ile (Ar.) (XL \ 9)

Anamur Yöresi (ANYA): mum _ ula < mum ile (Far.) (17 \ 45), moturula < motor ile (Fr.) (21 \ 3)

3.1.1.2.1.2 “için” Edatı ve Kalınlık Uyumu**“uçun”:**

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Amasya, Bartın ağızları.

Bartın Yöresi (BYA): hatır _ uçun < hatır için (Ar.) (I \ 14)

Ağızlarda bazı harfler kalınlık uyumuna tam uyum sağlayamazlar, yarı uyum gösterirler. “ú” ünlüsü “u-ü” arası bir ses olduğu için yarı uyumlu olarak kabul edilir. “úçún” gibi.

Amasya Yöresi (AMMA): nazar _ uçún < nazar için (Ar.) (12 \ 100), rızası _ uçún < rızası için (54 \ 28)

“çun”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Adıyaman Yöresi (AİYA): hatırasî _ çun < hatırası için (22 \ 19)

3.1.1.2.1.3 “dek” Edatı ve Kalınlık Uyumu:**“dak”:**

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Antalya ağzı.

Antalya Yöresi (AYA): sabahādak < sabahadek (Ar.) (56 \ 24)

3.1.1.2.2 Bağlaçlarda Kalınlık Uyumu

3.1.1.2.2.1 Bağlaç Olarak Kullanılan “ki” Ekinde Kalınlık Uyumu

“**halbukı**”: Arapça kökenlidir.

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Eskişehir, Manisa ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Karabük, Karaman ağızları.

halbukı < halbuki: (25 \ 315) EİA

halbuķı < halbuki: (M104 \ 155) KAİA

halbuķısı < halbuki: (1 \ 34) EİMİYA

halbuķı < halbuki: (8 \ 188) AMMA

Yarı uyumlular: Ankara ve Karabük ağızlarında bu kelime yarı uyumlu şekilde kullanılmaktadır. Çünkü kelime içerisinde kullanılan “ú” ünlüsü yarı uyumlu bir ses olarak kabul edilir.

halbúkı < halbuki: (20 \ 45) ZBKİA

hálbuķısı < halbuki: (II \ 94-98) AİA

hálbuķı < halbuki: (83 \ 174)

“**halbuku**”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ankara, Balıkesir, Çankırı ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızları.

halbuku < halbuki: (185 \ 87) KARYA

halbuķu < halbuki: (40 \ 22) ÇİYA

hálbuķuysa < halbuki: (I-3 \ 86) BİA

halbukusu < halbuki: (s.114) AÖAB

halbuķusu < halbuki: (II \ 94-164) AİA

3.1.1.2.3 Eklerde Kalınlık Uyumu

3.1.1.2.3.1 “ken” Zarf-fiil Ekinde Kalınlık Uyumu

“ken” zarf fiil eki standart Türkçede sadece ince şekli ile kullanılmaktadır ve uyuma aykırılık göstermektedir. Bu ek ağızlarda hem Türkçe hem de alıntı kelimelerde genel olarak kalın şekli ile kelimelere gelerek uyuma girer. Türkiye Türkçesi

ağızlarında alıntı kelimelere getirilen bu ek genel olarak kalın şekli ile kullanılmakta ve böylece kelime kalınlık uyumuna uygun şekle bürünmektedir.

“+kan”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağzı.

2) Batı Grubu Ağızları: Bolu ağzı.

Elazığ Yöresi (KBAYA): tanaykân < taneyken (Far.) (XVI \ 171)

Bolu Yöresi (AİAD): mapıydaykan < mapushanedeyken (Ar.) (s.173)

“+ıka”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Muğla ağzı.

Muğla Yöresi (MYA): çobanıka < çoban iken (I \ 23-61)

“+ka”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: İçel (Anamur) ağzı.

Anamur Yöresi (ANYA): hastayka < hastayken (Far.) (36 \ 30)

“+ıkan”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ordu ağzı.

Ordu Yöresi (OİYA): zaman _ıkan < zaman iken (Ar.) (73 \ 1), çoban ıkan < çoban iken (Far.) (37 \ 24)

“+ıkana”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ordu Ağzı.

Ordu Yöresi (OİYA): çoban ıkana < çoban iken (Far.) (37 \ 24)

“+hana”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kırşehir ağzı.

Kırşehir Yöresi (KYA): candarmayhana < jandarmayken (İt.) (LIX \ 138)

“+ıhan”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Yozgat ağzı.

Yozgat Yöresi (OAAD): goncaıhan < gonca iken (Far.) (s.176)

“+han”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş ağızı.

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): ihdıyārhan < ihtiyarken (Ar.) (15 \ 64) (“á” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

3.1.1.2.3.2 Aitlik Ekinde Kalınlık Uyumunu

Standart Türkçede sadece ince şekliyle yer alan ve kalınlık uyumuna aykırı şekilde bulunan aitlik eki “ki” ağızlarda genellikle kalınlık uyumuna uygun şekilde yer almaktadır.

“zamankı”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Çankırı, Giresun, Sakarya ağızları.

Tanifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

zamañkı < zamanki (Ar.): (39 \ 12) KARYA, (71 \ 16) ÇİYA, (I-A \ 52-22) AYYA, (28 \ 6) GİYA, (10 \ 3) BİAİ, (6 \ 17) ANYA

zamañkı < zamanki: (I-3 \ 123) BİA

zamañkı < zamanki: (108 \ 33) ÇİYA

zamāñkı < zamanki: (15 \ 20) ZBKİA

zāmañkı < zamanki: (42 \ 89) AYA

zāmañkı < zamanki: (A6.09 \ 17) AOİAII

“çarşıdaki”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Antalya, Zonguldak ağızları.

çarşıdaki < çarşıdaki: (24 \ 19) TYA

çaşıdaki < çarşıdaki: (1 \ 83) ZBKİA

çarşıdākı < çarşıdaki: (66 \ 44) AYA

“+kı”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon Ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Çankırı, Eskişehir, Hatay, Isparta, İçel (Anamur), Kütahya, Muğla, Ordu, Sakarya, Tokat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Karabük, Karaman ağızları.

Karabük Yöresi (KARYA): pazardağı < pazardaki (Far.) (18 \ 37), masadağı < masadaki (İt.) (195 \ 33)

Kütahya Yöresi (KÜYA): hafızınğı < hafızinki (Ar.) (V \ 155), tarafındağı < tarafındaki (Ar.) (V \ 60)

Antalya Yöresi (AYA): bañkadağı < bankadaki (İt.) (91 \ 13)

Aydın Yöresi (AYYA): zamanığı < zamanki (Ar.) (I-A \ 34-23), o ımannadağı < o zamanlardaki (Ar.) (I-A \ 16-75), o ımanğı < o zamanki (Ar.) (I-A \ 16-101)

Anamur Yöresi (ANYA): gayıtındağı < kayıtındaki (Ar.) (12 \ 54), tavadağı < tavadaki (Far.) (29 \ 53), ğaFamdāğı < kafamdaki (Ar.) (36 \ 2), mallarımızınğı < mallarımızinki (Ar.) (43 \ 33)

Sakarya Yöresi (SİA): zamānımızdağı < zamanımızdaki (Ar.) (46 \ 100), tarafTağı < taraftaki (Ar.) (19 \ 29)

Isparta Yöresi (IMA): taraftağı < taraftaki (Ar.) (XIII \ 28)

Hatay Yöresi (HA): halğındağı < hankındaki (Ar.) (12.2.1 \ 26), tarafındağı < tarafındaki (Ar.) (4.4.2 \ 4)

Tokat Yöresi (TİYA): camısındağı < camisindeki (Ar.) (36 \ 15)

Ordu Yöresi (OİYA): adamınğı < adamınki (Ar.) (21 \ 5)

Muğla Yöresi (MYA): sabahğı < sabahki (Ar.) (I \ 35-7)

Trabzon Yöresi (TYA): bahÇalardāğı < bahçelerdeki (Far.) (23 \ 5)

“+hı”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Çankırı, Kırşehir, Niğde ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağzı.

Çankırı Yöresi (ÇİYA): taraftağı < taraftaki (Ar.) (60 \ 38), ahlındağı < aklındaki (Ar.) (105 \ 23)

Kırşehir Yöresi (KYA): bahdımdağı < bahtımdaki (Far.) (XLV \ 30), çadırdāğı < çadırdaki (Far.) (LV \ 26)

Karabük Yöresi (KARYA): zırratdağı < ziraattaki (Ar.) (143 \ 78)

Niğde Yöresi (OAAD): garadağı < karadaki (Ar.) (s.11)

“+gı”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Balıkesir ağızı.

Balıkesir Yöresi (BİA): zamañğı < zamanki (Ar.) (II-9 \ 216)

3.1.1.2.3.3 “leyin” Ekin Alan Kelimelerde Kalınlık Uyumu

Türkiye Türkeçesinde “leyin” eki standart olarak sadece ince şekli ile yer almaktadır. Bu ek ağızlarda “+nan, +inan, +lan, +la, +layın, +ıla” şekillerinde kullanılarak kelimeyi kalınlık uyumuna uygun hale getirir.

“+nan”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Gümüşhane, Kars, Muş, Van ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Amasya, Ankara, Balıkesir, Çankırı, Denizli, Hatay, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Malatya, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Tokat ağızları.

sabānan < sabahleyin: (I \ 53-48) MYA, (2 \ 21) AMMA, (49 \ 36) GBAA (Denizli), (II \ 14) KYA, (17 \ 10) OİYA, (s.124 \ 14) KMİA, (I-2 \ 89) BİA, (17 \ 18) TİYA, (III \ 112-35) AİA, (7.5.1 \ 6) HA

sabanān < sabahleyin: (XVIII \ 6) KBAYA, (16 \ 16) AİYA

zabānan < sabahleyin: (II \ 200) KYA, (45 \ 133) KİA, (31 \ 8) MİA, (5 \ 41) ÇİYA, (43 \ 118) SİA, (2 \ 1) NYA, (I \ 27-46) AİA, (73 \ 48) OİYA, (A2.01 \ 52) AOİAII

zabānan < sabahleyin: (6 \ 17) AMMA

zabanān < sabahleyin: (6 \ 59) TİYA

zabağanan < sabahleyin: (21 \ 25) KİİA

sabahnān < sabahleyin: (16 \ 16) AİYA, (4 \ 66) VMKA, (s.351) AMAK, (XXIV \ 21) MMA

sabaynan < sabahleyin: (s.344 \ 20) GKAYA

sabağnan < sabahleyin: (50 \ s.185) EYAD

zabāğnan < sabahleyin: (s.4) OAAD (Niğde)

sabahnān < sabahleyin: (16 \ 39) KAYA (“ā” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

“+inan”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Kırıkkale, Malatya, Muğla, Niğde, Yozgat ağızları.

sabahınan < sabahleyin: (B4.02 \ 1) AOİAII, (5 \ 12) KIİA

sabañınan < sabahleyin: (4 \ 14) MİA

sabağınan < sabahleyin: (09 000 01 \ 50) ERİA, (81 \ 1 – sabağ ınan) MİA

“+lan”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağzı.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağzı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Denizli, Kütahya, Manisa, Muğla, Yozgat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Tekirdağ ağızları.

sabālan < sabahleyin: (XXXIX \ 20) KÜYA, (A5.14 \ 1) AOİAII, (17 \ 3) EİA, (I-A \ 6-32) AYYA, (V \ 225) TMİKA, (I \ 2-36) MYA, (50 \ 62) GBAA (Denizli)

sabañan < sabahleyin: (5 \ 18) AYA

sa`balan < sabahleyin: (2 \ 141) RİA

sabāñan < sabahleyin: (84 \ 69) AİYA

sabalan < sabahleyin: (74 \ 10) GBAA (Aydın)

sabalān < sabahleyin: (I-1 \ 183) MMKBKAÖ

sabālañ < sabahleyin: (III-1 \ 17) BİA

zabalān < sabahleyin: (s.190) OAAD (Yozgat)

sabahlan < sabahleyin: (6 \ 4) BİAİ

sabāhlan < sabahleyin: (50 \ s.185) EYAD

“+la”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Antalya, Balıkesir, Isparta, Kütahya, Manisa, Muğla, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Karaman ağızları.

sabāla < sabahleyin: (I-4 \ 1) UİA, (M006 \ 62) KAİA, (IV-4 \ 36) BİA, (XXIV \ 170) KÜYA, (9 \ 35) EİA, (I \ 6-90) MYA

sabala < sabahleyin: (I \ 40) IMA, (II-1, 2, 3, 4 \ 123) MMKBKAÖ

zabāla < sabahleyin: (17 \ 55) AYA

sabāla < sabahleyin: (10 \ 35) AYA

“+layın”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağızı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Ankara, Bartın, Çankırı, Kastamonu, Kırşehir, Manisa, Sakarya, Yozgat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne ağızları.

sabālayın < sabahleyin: (14 \ 1) EĀA, (3 \ 1) SĀA, (9 \ 26) BĀĀ

sabalayın < sabahleyin: (s.133) AÖAB

sabablayın < sabahleyin: (8 \ 17) GBAA (Manisa)

sabahlayın < sabahleyin: (09 011 01 \ 76) ERĀA, (23 \ 50) ÇĪYA

zabālayın < sabahleyin: (1 \ 50) KMĪKA, (L \ 178) KYA, (1 \ 43) ÇĪYA

zabalayın < sabahleyin: (I \ 42-11) AĀA

zabalayın < sabahleyin: (II \ 77) BYA

zabalayın < sabahleyin: (I \ 41-17) AĀA

zabālayın < sabahleyin: (s.190) OAAD (Yozgat)

“+ıla”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: İçel (Anamur)

sabah ıla < sabahleyin: (4 \ 5)

“+layı”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağızı.

sabalayı < sabahleyin: (M122 \ 16) KAĀA

3.1.1.2.3.4 Edatın “+nan, +lan, +na” Şeklinde Ekleşmiş Biçimlerinde

Kalınlık Uyumu

Yabancı kökenli kelimelere getirilen “ile+n” edatı kalınlık uyumuna uyumlu olarak “+nan, +lan, +na” biçimlerinde kelimelerle ekleşerek onları uyumlu yapar.

“+nan”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Kars, Urfa, Van ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Aydın, Balıkesir, Bartın, Çankırı, Eskişehir, Hatay, İçel (Anamur), Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

Ordu Yöresi (OİYA): tırpannan < tırpan ile (Rum.) (48 \ 14), moturnan < motor ile (Fr.) (45 \ 26), hayvanlarnan < hayvanlar ile (Ar.) (79 \ 29), mıhnan < mih ile (Far.) (45 \ 6), tağdanan < tahta ile (Far.) (52 \ 13)

Manisa Yöresi (MMKBKAÖ): tarafinnan < tarafı ile (Ar.) (II-1, 2, 3, 4 \ 233), parçasinnan < parçası ile (Far.) (II-1, 2, 3, 4 \ 234), akrannānnan < akranları ile (Ar.) (IV-2 \ 217), hayvannān < hayvan ile (Ar.) (IV-2 \ 352), çorabinnan < çorabı ile (Far.) (I-1 \ 290), parasinnan < parası ile (Far.) (VII-5,6 \ 218), tırpannan < tırpan ile (Rum.) (IV-2 \ 239), salçasinnan < salçası ile (İt.) (VII-1, 2, 3, 4 \ 149), orucunnan < orucu ile (Far.) (VII-5,6 \ 43), hayvannānan < hayvanlar ile (Ar.) (X-1 \ 21), çobannān < çoban ile (Far.) (IX-1 \ 143)

Diyarbakır Yöresi (DA): paranan < para ile (Far.) (XLIII \ 30)

Nevşehir Yöresi (NYA): hayvannan < hayvan ile (Ar.) (63 \ 32), tırpannan < tırpan ile (Rum.) (61 \ 9), sabınnan < sabun ile (Ar.) (61 \ 19)

Amasya Yöresi (AMMA): motullānan < motorlar ile (Fr.) (57 \ 44), sabunnan < sabun ile (Ar.) (29 \ 76), davulnan < davul ile (Ar.) (40 \ 15), tırpannan < tırpan ile (Rum.) (47 \ 45), sandūnan < sandık ile (Ar.) (9 \ 21), davılnan < davul ile (12 \ 16)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): pulūnan < pulluk ile (Bul.) (43 \ 1), tırbannan < tırpan ile (Rum.) (44 \ 236), tataynan < tahta ile (Far.) (60 \ 10), fopurnan < vapur ile (Fr.) (58 \ 3), gölaynan < kola ile (İt.) (58 \ 1), paraynan < para ile (Far.) (62 \ 27), motollarnan < motorlar ile (Fr.) (24 \ 97), baharıynan < baharı ile (Far.) (19 \ 75), ağılınan < akıl ile (Ar.) (19 \ 112), satırnan < satır ile (Ar.) (19 \ 234), motornan < motor ile (Fr.) (21 \ 81), tırpannan < tırpan ile (Rum.) (12 \ 7) adamnan < adam ile (Ar.) (1 \ 153), şapıkaynan < şapka ile (Rus.) (2 \ 95), turşunan < turşu ile (Far.) (3 \ 209), patataynan < patates ile (Rum.) (3 \ 209), sobunnan < sabun ile (Ar.) (16 \ 21)

Elazığ Yöresi (EYAD): davulnan < davul ile (Ar.) (26 \ s.129), zurnānan < zurna ile (Far.) (26 \ s.129), aylalarıynan < aileleri ile (54 \ s.200), hasannan < hasan ile (Ar.) (47 \ s.181), ħalburnan < kalbur ile (Ar.) (13 \ s.86), ħalayıhnan < halayık ile (Ar.) (2 \ s.40), mahafızlarnan < muhafızlar ile (Ar.) (54 \ s.202)

Niğde Yöresi (OAAAD): paraynan < para ile (Far.) (s.38)

Sivas Yöresi (SİYA): paraynan < para ile (Far.), motornan < motor ile (Fr.) (2 \ 22)

Sakarya Yöresi (SİA): davulnan < davul ile (Ar.) (45 \ 4), zurnıynan < zurna ile (Far.) (45 \ 5), dovulnan < davul ile (Ar.) (45 \ 96), daویلnan < davul ile (45 \ 95), parasıynan < parası ile (Ar.) (45 \ 109), satırnan < satır ile (Ar.) (46 \ 40), rāzısınnan < rızası ile (Ar.) (50 \ 39), bašanasınnan < bahanesi ile (Far.) (56 \ 25), mızıkaynan < mızıka ile (İt.) (56 \ 55), tırpannan < tırpan ile (Rum.) (61 \ 75), makamınnan < makamı ile (Ar.) (25 \ 146), zulumınnan < zulümü ile (Ar.) (25 \ 20), motorlarnan < motorlar ile (Fr.) (25 \ 23), cambaznan < cambaz ile (Far.) (31 \ 80), ğaymakamlānan < kaymakamlar ile (Ar.) (40 \ 235)

Van Yöresi (VMKA): parannan < paran ile (Far.) (6 \ 22), çuvalnan < çuval ile (Far.) (6 \ 33), sabunnan < sabun ile (Ar.) (7 \ 11), mağasnan < makas ile (Ar.) (7 \ 229), çobannan < çoban ile (Far.) (11 \ 49), tığnan < tığ ile (Far.) (11 \ 110), trahtornan < traktör ile (Fr.) (32 \ 6), lambanan < lamba ile (Rum.) (1 \ 85), pambuhnānan < pamuk ile (Far.) (1 \ 92), sahanan < sahan ile (Ar.) (1 \ 101), zamannan < zaman ile (Ar.) (1 \ 101), mumnan < mum ile (Far.) (2 \ 68), daवलnan < davul ile (Ar.) (4 \ 76), damatnan < damat ile (Far.) (19 \ 281), hayvanlarnan < hayvanlar ile (Ar.) (16 \ 18), otobosnan < otobüs ile (Fr.) (40 \ 52), saatnan < saat ile (Ar.) (41 \ 123), tırpannan < tırpan ile (Rum.) (43 \ 27), çaynan < çay ile (Çin.) (48 \ 110), nohūTnan < nohut ile (Far.) (49 \ 25), ajdarhaynan < erderha ile (Far.) (50 \ 25), sağatlarınan < sakatlar ile (Ar.) (3 \ 110), halnan < hal ile (Ar.) (38 \ 48)

Erzurum Yöresi (ERİA): gawurnan < gâvur ile (Far.) (06 008 01 \ 29), adamınnan < adamı ile (Ar.) (07 015 03 \ 19), suvarıynan < süvari ile (Far.) (08 029 01 \ 82), hayvannan < hayvan ile (Ar.) (01 123 01 \ 9), tırpannan < tırpan ile (Rum.) (08 047 01 \ 39)

Ardanuç Yöresi (AA): zurnaynan < zurna ile (Far.) (s.309), paraynan < para ile (Far.) (s.225)

Manisa Yöresi (GBAA): vāstasıynan < vasıtası ile (Ar.) (13 \ 17)

Kayseri Yöresi (KMİA): çukulatıynan < çikolata ile (İt.) (s.111 \ 14), ğafıynan < kafa ile (Ar.) (s.119 \ 24), parıynan < para ile (Far.) (s.83 \ 8) tarafıynan < tarafı ile (Ar.) (s.90 \ 89, zorunan < zoru ile (Far.) (s.60 \ 19)

Malatya Yöresi (MİA): kavgıynan < kavga ile (Far.) (37 \ 28), patlıcannan < patlıcan ile (Ar.) (16 \ 3), davulnan < davul ile (Ar.) (56 \ 29), parıynan < para ile (Far.) (56 \ 93), saziynan < sazi ile (Far.) (64 \ 7), lambasıynan < lambası ile (Rum.) (127 \ 8), tırpannan < tırpan ile (Rum.) (127 \ 33), parasıynan < parası ile (Far.) (134 \ 13), halıynan < hali ile (139 \ 27), vasıtaynan < vasıta ile (Ar.) (78 \ 1), zamannan < zaman ile (Ar.) (90 \ 4), fazlasıynan < fazlası ile (Ar.) (117 \ 16), çuvalnan < çuval ile (Far.) (8 \ 3)

Ankara Yöresi (AÖAB): lambasıynan < lambası ile (Rum.) (s.100), hayvannan < hayvan ile (Ar.) (s.100), mallarnan < mallar ile (Ar.) (s.106), gamyonan < kamyon ile (Fr.) (s.123), tırpannan < tırpan ile (Rum.) (s.112), batlıcannan < patlıcan ile (Ar.) (s.113)

Afyon Yöresi (AMA): çuvalınnan < çuvalı ile (Far.) (13 \ 96), zımbaynan < zımba ile (Far.) (17 \ 105), çorbasınnan < çorbası ile (Far.) (10 \ 154)

Muğla Yöresi (GBAA): noğumnan < lokum ile (Ar.) (76 \ 2)

Kırıkkale Yöresi (KIİA): ahrabaynān < akraba ile (Ar.) (17 \ 14), davulnan < davul ile (Ar.) (14 \ 10), zurnaynan < zurna ile (Far.) (14 \ 10), akrabaynan < akraba ile (Ar.) (14 \ 13), hocayñan < hoca ile (25 \ 1)

Afyon Yöresi (GBAA): yahudunan < Yahudi ile (Ar.) (31 \ 20)

Adıyaman Yöresi (AMAK): davıllarnan < davullar ile (Ar.) (s.320)

Tokat Yöresi (TİYA): paraynan < para ile (Far.) (34 \ 46), ğavurlanan < ğavurlar ile (Far.) (36 \ 16), şartıynan < şartı ile (Ar.) (41 \ 11), tulumbaynan < tulumba ile (İt.) (43 \ 17), tırpannan < tırpan ile (Rum.) (61 \ 7), ğınasıynan < kınası ile (Ar.) (47 \ 24), saziynan < sazi ile (Far.) (81 \ 49), salçaynan < salça ile (İt.) (96 \ 56)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): sabunnan < sabun ile (Ar.) (81 \ 24), lambasınnan < lambası ile (Rum.) (81 \ 37), satırnan < satır ile (Ar.) (94 \ 11), moturlarnan < motorlar ile (Fr.) (103 \ 15), adamnan < adam ile (Ar.) (107 \ 16), sandalyaynan < sandalye ile (Ar.) (110 \ 11), zurnaynan < zurna ile (Far.) (116 \ 37), paraynan < para ile (Far.) (27 \ 12), patosnan < patos ile (Fr.) (9 \ 2), ğalburnan < kalbur ile (Ar.) (10 \ 7), dırahtornan < traktör ile (Fr.) (14 \ 12), duaynan < dua ile (Ar.) (21 \ 19), davulnan < davul ile (Ar.) (1 \ 41), moturnan < motor ile (Fr.) (2 \ 10), hayvannan < hayvan ile (Ar.) (49 \ 2), patozlarnan < patozlar ile (Fr.) (49 \ 8), vagonnan < vagon ile (Fr.) (38 \ 26), mayaynan < maya ile (Far.) (43 \ 27), maşrapaynan < maşrapa ile (Ar.) (8 \ 23), tırpannan < tırpan ile (Rum.) (3 \ 6)

Bartın Yöresi (BYA): dovulnan < davul ile (Ar.) (II \ 65), zurnaynan < zurna ile (Far.) (II \ 65)

Balıkesir Yöresi (BİA): ocaynan < hoca ile (Far.) (I-4 \ 188), moturnan < motor ile (Fr.) (II-11 \ 27), kıamıyonnan < kanyon ile (Fr.) (II-11 \ 27), hayvannan < hayvan ile (Ar.) (II-11 \ 42), ğavılınnan < kavli ile (Ar.) (II-12 \ 164), programınnan < programı ile (Fr.) (III-16 \ 112), sabınnan < sabun ile (Ar.) (III-16 \ 155), zamannan < zaman ile (Ar.) (IV-1 \ 42), sazınnan < sazı ile (Far.) (III-8 \ 48), alıynan < ali ile (Ar.) (III-3 \ 98), suratnan < surat ile (Ar.) (III-5 \ 87), çorbasınnan < çorbası ile (Far.) (IV-5 \ 55), rızāsınnan < rızası ile (Ar.) (IV-13 \ 30), bağınnan < bağı ile (Far.) (IV-4 \ 63), davılınan < davul ile (Ar.) (IV-7 \ 43), zamannānan < zamanlar ile (Ar.) (IV-21 \ 72), bamyaynan < bamyā ile (Ar.) (IV-24 \ 35), parasınnan < parası ile (Far.) (II-3 \ 30), çadırlarnan < çadırlar ile (Far.) (II-5 \ 178), ğavılınnan < kavli ile (Ar.) (II-7 \ 43), taravınnan < tarafı ile (Ar.) (II-7 \ 58), pādīşafnan < padişah ile (Far.) (II-9 \ 133), hormunnānan < hormon ile (Fr.) (I-2 \ 47), usduraynan < ustura ile (Far.) (I-4 \ 199), hayvannānan < hayvanlar ile (Ar.) (I-3 \ 113), ğalbırnan < kalbur ile (Ar.) (III-7 \ 18), fiçılānan < fiçılar ile (Rum.) (IV-17 \ 82), çuvalnan < çuval ile (Far.) (IV-18 \ 3), nurunan < nuru ile (Ar.) (I-5 \ 211)

Hatay Yöresi (HA): xocalarnan < hocalar ile (Far.) (8.8.2 \ 6), paraynan < para ile (Far.) (11.1.1 \ 5), hamurnan < hamur ile (Ar.) (12.4.2 \ 22), arvadınnan < avradı ile (Ar.) (12.1.1 \ 31), zurnaynan < zurna ile (Far.) (10.6.1 \ 10), ğuvatıynan < kuvveti ile (Ar.) (5.6.1 \ 2), pasdaynan < pasta ile (İt.) (6.1.1 \ 12), adamlarıynan < adamları ile (Ar.) (7.2.1 \ 6), sabunnan < sabun ile (Ar.) (3.7.1 \ 7), usulunnānan < usulü ile (Ar.) (3.7.1 \ 1), hayalınnan < hayali ile (Ar.) (3.7.1 \ 12), Kāmyo nnan < kamyon ile (Fr.) (2.1.1 \ 5)

Kırşehir Yöresi (KYA): zoruynan < zoru ile (Far.) (LXI \ 60), parasıynan < parası ile (Far.) (XXXII \ 29), davılınan < davul ile (Ar.) (II \ 61), arzıynan < arzu ile (Far.) (II \ 81), davulnan < davul ile (Ar.) (XVI \ 64), hocaynan < hoca ile (LVI \ 140)

Muğla Yöresi (MYA): zurnaynan < zurna ile (Far.) (III \ 5-31), adamnarnan < adamlar ile (Ar.) (III \ 6-23), sandalnan < sandal ile (Rum.) (III \ 1-14), motornan < motor ile (Fr.) (III \ 1-20), doĒdurnan < doktor ile (Fr.) (I \ 26-145), hocanan < hoca ile (Far.) (I \ 20-56), namazınnan < namazın ile (Far.) (I \ 64-1), maqsadınnan < malsadı ile (Ar.) (I \ 91-71), ğavılınnan < kavli ile (Ar.) (I \ 47-21), darbıkanan < darbuka ile (Ar.) (I \ 43-17), hayvannan < hayvan ile (Ar.) (I \ 45-21), ūamatasınnan <

şamatası ile (Ar.) (I \ 87-9), hısımınnan < hısımı ile (Ar.) (III \ 13-16), buharınnan < buharı ile (Ar.) (I \ 96-346), hayvannānan < hayvanlar ile (Ar.) (I \ 96-75), parannan < paran ile (Far.) (I \ 97-134)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): pasdanan < pasta ile (İt.) (43 \ 42), çaynan < çay ile (Çin.) (43 \ 42), tasınnan < tasın ile (Ar.) (7 \ 489), kamyonnan < kamyon ile (Fr.) (43 \ 160), paraynan < para ile (Far.) (47 \ 178)

Anamur Yöresi (ANYA): zurnaynan < zurna ile (Far.) (22 \ 61)

Uşak Yöresi (UİA): kamyonnan < kamyon ile (Fr.) (I-9 \ 20)

Zonguldak Yöresi (ZBKİA): vazıkaynan < vesika ile (Ar.) (1 \ 39) (“ı” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

Ankara Yöresi (AİA): muhdarnan < nuhtar ile (Ar.) (I \ 3-30), hocaynan < hoca ile (Far.) (I \ 19-15), ğalıplarnan < kalıplar ile (Ar.) (I \ 20-71), paraynan < para ile (Far.) (I \ 20-85), masalnan < masal ile (Ar.) (I \ 21-12), zurnaynan < zurna ile (Far.) (I \ 22-6), davılnan < davul ile (Ar.) (I \ 4-49), tırpannan < tırpan ile (Rum.) (I \ 15-19), pullūnan < pulluk ile (Bul.) (I \ 28-16), tırpannarnan < tırpanlar ile (Rum.) (II \ 58-12), avazıynan < avazı ile (Far.) (I \ 48-95), moturuynan < motoru ile (Fr.) (II \ 76-22), hamurnan < hamur ile (Ar.) (II \ 84-17), çıraynan < çıra ile (Far.) (II \ 90-11), tahtaynan < tahta ile (Far.) (III \ 100-184), hayvannan < hayvan ile (Ar.) (III \ 103-81), hallarnan < haller ile (Ar.) (III \ 102-97), okkaynan < okka ile (Ar.) (II \ 98-20), okkasiynan < okkası ile (Ar.) (II \ 98-22), ğazālarnan < kazalar ile (Ar.) (III \ 111-7), ashabıynan < ashabı ile (Ar.) (II \ 71-3), zorunan < zoru ile (Far.) (I \ 18-8), vāsitasıynan < vasıtası ile (Ar.) (I \ 32-135), palaynan < pala ile (İt.) (I \ 32-77), parasıynan < parası ile (Far.) (I \ 48-122), çuvallarnan < çuvallar ile (Far.) (I \ 52-78), lambaynan < lamba ile (Rum.) (I \ 50-33)

Aydın Yöresi (AYYA): paralarinnan < paraları ile (I-A1 \ 4-103), hayvannānan < hayvanlar ile (Ar.) (II \ 1-24), ğuvatınnan < kuvveti ile (Ar.) (II \ 1-41), dovulnan < davul ile (Ar.) (I-A \ 3-12), hayvannāñ < hayvanlar ile (Ar.) (I-A \ 3-15), dovullānan < davullar ile (Ar.) (I-A \ 9-18), fisdannan < fistan ile (Rum.) (I-A \ 9-86), orūcunnan < orucu ile (Far.) (I-A \ 57-45), halasınnan < halası ile (Ar.) (I-A1 \ 3-236)

Adıyaman Yöresi (AİYA): fistanannan < fistan ile (Rum.) (39 \ 42), zurnānañ < zurna ile (Ar.) (6 \ 249), hayvannan < hayvan ile (Ar.) (66 \ 29), salātaynan < salata ile (İt.) (71 \ 56), paraynan < para ile (Far.) (74 \ 24), parasıynan < parası ile (Far.) (74 \ 24) salçasıynan < salçası ile (İt.) (91 \ 66), ğınasınnāñ < kınası ile (Ar.) (20 \ 79), sabınnan <

sabun ile (Ar.) (1 \ 22), fıstıhnan < fıstık ile (Ar.) (99 \ 59), paranan < para ile (Far.) (11 \ 28), makasnan < makas ile (Ar.) (16 \ 122)

Urfa Yöresi (UMA): makasnan < makas ile (Ar.) (6 \ 101), zurnanan < zurna ile (Far.) (21 \ 122), avradınan < avradı ile (Ar.) (33 \ 194), parasınan < parası ile (Far.) (6 \ 29)

Karabük Yöresi (KARYA): paraynan < para ile (Far.) (6 \ 57)

Kars Yöresi (KİA): traħdornan < traktör ile (Fr.) (64 \ 1)

Kütahya Yöresi (KÜYA): vasıtasıynan < vasıtası ile (Ar.) (XIX \ 23), paraynan < para ile (Far.) (XIX \ 16), motornan < motor ile (Fr.) (XLVI-2 \ 24)

“+na”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Van ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Amasya, Ankara, Balıkesir, Kastamonu, Malatya, Manisa, Muğla ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): parasınna < parası ile (Far.) (I \ 503)

Balıkesir Yöresi (BİA): zurnayna < zurna ile (Far.) (II-3 \ 55), fısdannā < fıstan ile (Rum.) (IV-21 \ 84), paçasınna < paçası ile (Far.) (IV-16 \ 81), mñsanna < insan ile (Ar.) (I-5 \ 30)

Manisa Yöresi (MMKBKAÖ): fıstannā < fıstan ile (Rum.) (IV-2 \ 467)

Van Yöresi (VMKA): parayna < para ile (Far.) (52 \ 246)

Elazığ Yöresi (EYAD): amaTna < ahmet ile (Ar.) (44 \ s.178)

Adıyaman Yöresi (AİYA): motorna < motor ile (Fr.) (67 \ 24), hayvanna < hayvan ile (Ar.) (67 \ 33), hayvannarna < hayvanlar ile (Ar.) (25 \ 4), adamna < adam ile (Ar.) (46 \ 47), davulna < davul ile (Ar.) (6 \ 249)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): ıstasyonna < istasyon ile (Fr.) (9 \ 71) (“ı” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

Ankara Yöresi (AİA): zurnayna < zurna ile (Far.) (I \ 28-65)

Malatya Yöresi (MİA): parasıyna < parası ile (Far.) (127 \ 40), lambayna < lamba ile (Rum.) (127 \ 8)

Amasya Yöresi (AMMA): davulna < davul ile (Ar.) (81 \ 28), tırpanna < tırpan ile (Rum.) (80 \ 38), ğutułarna < kutular ile (Rum.) (82 \ 43)

Muğla Yöresi (MYA): zurnalarna < zurnalar ile (Far.) (I \ 75-29)

“+lan”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Ankara, Aydın, Bilecik, İçel (Anamur), Manisa, Muğla, Sakarya ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

Rize Yöresi (RİA): paraylan < para ile (Far.) (10 \ 138), aynalan < ayna ile (Far.) (5 \ 2)

Trabzon Yöresi (TYA): parasıylan < parası ile (Far.) (25 \ 26), fasulyalan < fasulye ile (Rum.) (64 \ 13), makaslan < makas ile (Ar.) (131 \ 61)

Bilecik Yöresi (BİAİ): hamamlañ < hamam ile (Ar.) (3 \ 28)

Muğla Yöresi (MYA): arıflañ < arif ile (Ar.) (I \ 5-34), davullan < davul ile (Ar.) (I \ 75-29), sabunulañ < sabunu ile (Ar.) (I \ 94-109), muğdarlān < muhtar ile (Ar.) (I \ 25-60)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): davullan < davul ile (Ar.) (II \ 31), zurnaylan < zurna ile (Far.) (II \ 31), zararlan < zarar ile (Ar.) (II \ 144), motorlan < motor ile (Fr.) (II \ 210), damātlān < damat ile (Far.) (I \ 86)

Manisa Yöresi (MMKBKAÖ): çıraylan < çıra ile (Far.) (VI-1,2 \ 64), motorlan < motor ile (Fr.) (IV-1 \ 33), namazlān < namaz ile (Far.) (IV-2 \ 28), damatlan < damat ile (Far.) (I-1 \ 222), davullan < davul ile (Ar.) (VII-5,6 \ 139), torozlan < horoz ile (Far.) (VII-7 \ 29), davullālan < davullar ile (Ar.) (VII-1, 2, 3, 4 \ 15), zurnalālan < zurnalar ile (Far.) (VII-1, 2, 3, 4 \ 15), hocalālan < hocalar ile (Far.) (VII-1, 2, 3, 4 \ 86), çuvallān < çuval ile (Far.) (XIII-1 \ 18), pamuklān < pamuk ile (Far.) (VI-1,2 \ 143), arzulan < arzu ile (Far.) (VII-1, 2, 3, 4 \ 150)

Ankara Yöresi (AİA): vasıtasıyla < vasıtası ile (Ar.) (I \ 32-66)

Anamur Yöresi (ANYA): ğurbanlan < kurban ile (Ar.) (22 \ 61)

Aydın Yöresi (AYYA): moturlan < motor ile (Fr.) (I-A \ 3-9), covurlan < gâvur ile (Far.) (I-A \ 10-50), maşrıpaylan < maşrapa ile (Ar.) (I-A \ 11-155), mıkdarlan < muhtar ile (Ar.) (I-A \ 25-82), işāratlān < işaret ile (Ar.) (I-A \ 27-127), dovullan < davul ile (Ar.) (II \ 12-17)

Adıyaman Yöresi (AİYA): malaylan < mala ile (Ar.) (80 \ 56)

Sakarya Yöresi (SİA): paraylan < para ile (Ar.) (14 \ 114), parasıylan < parası ile (Ar.) (20 \ 33), pamuklan < pamuk ile (Far.) (40 \ 205), davullan < davul ile (Ar.) (41 \ 124)

3.1.1.2.3.5 Ek Fiilde (i-mek) Çekimlerinde Kalınlık Uyumu

3.1.1.2.3.5.1 Görülen Geçmiş Zaman Eki (idi)

Kelimeleri aldıkları şahıs eklerine göre kullanımı:

I. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Antalya, Aydın Eskişehir, İçel (Anamur), Kastamonu, Kırıkkale, Niğde, Sakarya ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karabük ağızları.

Kastamonu Yöresi (KMİKA): candarma _ y _ idim < jandarma idim (İt.) (10 \ 3), fağır _ idim < fakir idim (Ar.) (1 \ 85)

Sakarya Yöresi (SİA): adamıdım < adam idim (Ar.) (40 \ 235), muhtarıdım < muhtar idim (Ar.) (40 \ 231)

Niğde Yöresi (OAAAD): saray idim < saray idim (Far.) (s.163)

Karabük Yöresi (KARYA): muhtarıdım < muhtar idim (Ar.) (32 \ 32)

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): şoför _ udum < şoför idim (Fr.) (A2.05 \ 17)

Antalya Yöresi (AYA): şoforudum < şoför idim (Fr.) (165 \ 44)

Anamur Yöresi (ANYA): sınıf _ idim < sınıf idim (Ar.) (32 \ 26)

Ankara Yöresi (AİA): şoforudum < şoför idim (Fr.) (I \ 32-74), bahçıvanıdım < bahçıvan idim (Far.) (II \ 73-111)

Nevşehir Yöresi (NYA): mum _ udum < mum idim (Far.) (58 \ 43)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): tarafday _ idim < tarafta idim (Ar.) (5 \ 216)

Ardahan Yöresi (AİASSÖ): şoforudum < şoför idim (Fr.) (XXXVIII \ 45)

Kırıkkale Yöresi (KİİA): hocayıdım < hoca idim (Far.) (17 \ 21)

Aydın Yöresi (GBAA): ırrahat _ idim < rahat idim (Ar.) (63 \ 39)

III. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Kars ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Çankırı, Eskişehir, Giresun, Hatay, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Malatya, Muğla, Nevşehir, Ordu, Yozgat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karabük, Karaman, Tekirdağ ağızları.

Aydın Yöresi (AYYA): zorudu < zor idi (Far.) (I-B1 \ 7-6), kasap ıdı < kasap idi (Ar.) (I-A \ 21-66)

Yozgat Yöresi (OAAD): çırağdı < çirak idi (Far.) (s.187)

Ordu Yöresi (OİYA): muğdar ıdı < muhtar idi (Ar.) (10 \ 38)

Balıkesir Yöresi (BİA): zorudu < zor idi (Far.) (IV-12 \ 9), adamıdı < adam idi (Ar.) (I-4 \ 94)

Muğla Yöresi (MYA): zaman-ıdı < zaman idi (Ar.) (I \ 78-16)

Hatay Yöresi (HA): adamıdı < adam idi (Ar.) (7.13.1 \ 27), çobanıdı < çoban idi (Far.) (8.2.4 \ 19), zamanıdı < zaman idi (Ar.) (8.3.1 \ 12)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): zamanıdı < zaman idi (Ar.) (104 \ 65), zorudu < zor idi (Far.) (48 \ 34)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): ıramazan ıdı < ramazan idi (Ar.) (38 \ 145), tayın ıdı < tahin idi (Ar.) (59 \ 16), fağır ıdı < fakir idi (Ar.) (16 \ 95), hasta ıy ıdı < hasta idi (Far.) (28 \ 246), ğadar ıdı < kadar idi (Ar.) (9 \ 22), adam ıdı < adam idi (Ar.) (32 \ 141), vağıd ıdı < vakit idi (Ar.) (56 \ 39), zor ıdu < zor idi (Far.) (12 \ 3), marangoz ıdu < marangoz idi (Rum.) (32 \ 101)

Karabük Yöresi (ZBKİA): fağırıdı < fakir idi (Ar.) (29 \ 55)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): ıraat ıdı < rahat idi (Ar.) (81 \ 53), ağrābāmız ıdı < akrabamız idi (Ar.) (86 \ 18), sakat ıdı < sakat idi (Ar.) (99 \ 27), fağır ıdı < fakir idi (Ar.) (17 \ 4), rağat ıdı < rahat idi (Ar.) (5 \ 48)

Amasya Yöresi (AMMA): çobanıdı < çoban idi (Far.) (26 \ 17), adamıdı < adam idi (Ar.) (28 \ 62), mihdarıdı < muhtar idi (Ar.) (65 \ 22), nasıbıdı < nasip idi (Ar.) (60 \ 42), zorudu < zor idi (Far.) (50 \ 49)

Ardahan Yöresi (AİASSÖ): zulumudu < zulüm idi (Ar.) (XLVIII \ 84), hoşudu < hoş idi (Far.) (XXXII \ 83)

Karabük Yöresi (KARYA): rahatıdı < rahat idi (Ar.) (189 \ 4), lâzımıdı < lazım idi (Ar.) (47 \ 88), zorudu < zor idi (Far.) (15 \ 55), sarhoşudu < sarhoş idi (Far.) (85 \ 53)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): hak ıdı < hak idi (Ar.) (9 \ 165), fakır ıdı < fakir idi (Ar.) (7 \ 235), loğum ıdu < lokum idi (Ar.) (45 \ 79)

Giresun Yöresi (GİYA): zayıf ıdı < zayıf idi (Ar.) (47 \ 5), haşam ıdı < halam idi (Ar.) (78 \ 2)

Karaman Yöresi (KAİA): hapıdı < hap idi (Ar.) (M117 \ 23), ısyanıdı < isyan idi (Ar.) (M130 \ 53)

Adıyaman Yöresi (AİYA): ğısımıdı < kısım idi (Ar.) (8 \ 67), ma' murıdı < memur idi (Ar.) (12 \ 24), zaım ıdı < zalim idi (Ar.) (83 \ 57), hastay ıdı < hasta idi (Far.) (91 \ 32), adam ıdı < adam idi (Ar.) (65 \ 91), rum ıdı < rum idi (Ar.) (83 \ 57)

Elazığ Yöresi (EYAD): adamıdı < adam idi (Ar.) (9 \ s.67)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): ataşıdı < ateş idi (Far.) (I \ 932)

Kırıkkale Yöresi (KİİA): rahatıdı < rahat idi (Ar.) (9 \ 8), zorudu < zor idi (Far.) (7 \ 5)

Ankara Yöresi (AÖAB): zorudu < zor idi (Far.) (s.111)

Nevşehir Yöresi (NYA): adam ıdı < adam idi (Ar.) (25 \ 43), ıramazan ıdı < ramazan idi (Ar.) (1 \ 32)

Ankara Yöresi (AİA): adamıdı < adam idi (Ar.) (II \ 57-49), bosdanıdı < bostan idi (Far.) (I \ 19-79), fahırıdı < fakir idi (Ar.) (I \ 2-9), sahatıdı < sakat idi (Ar.) (I \ 9-29), zorudu < zor idi (Ar.) (II \ 77-51)

Anamur Yöresi (ANYA): namaz ıdı < namaz idi (Far.) (32 \ 39), muhtar ıdı < muhtar idi (Ar.) (36 \ 12), marangoz ıdı < marangoz idi (Rum.) (32 \ 66), zor ıdı < zor idi (Far.) (11 \ 24)

Kırşehir Yöresi (KYA): usdalar ıdı < ustalar idi (Far.) (XXVII \ 14), lâzım ıdı < lazım idi (Ar.) (LXIV \ 52)

Malatya Yöresi (MİA): adamıdı < adam idi (Ar.) (98 \ 8), çadır ıdı < çadır idi (Far.) (113 \ 10), ihtıyarıdı < ihtiyar idi (Ar.) (142 \ 5)

Antalya Yöresi (AYA): muhtarıdı < muhtar idi (Ar.) (5 \ 5)

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): zor ıdu < zor idi (Far.) (A2.05 \ 17)

Kars Yöresi (KİA): karvanıdı < kervan idi (Far.) (61 \ 81)

Kayseri Yöresi (KMİA): adamlarıdı < adamlar idi (Ar.) (s.72 \ 9), ğasapıdı < kasap idi (Ar.) (s.38 \ 3)

I. Çokluk Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ankara, Çankırı, Giresun İçel (Anamur), Nevşehir ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük

Nevşehir Yöresi (NYA): oruc _ uduh < oruç idik (Far.) (1 \ 31)

Ankara Yöresi (AİA): fağırırđık < fakir idik (Ar.) (II \ 91-77)

Anamur Yöresi (ANYA): çoban _ ıdığ < çoban idik (Far.) (12 \ 2)

Giresun Yöresi (GİYA): çoban _ ıduğ < çoban idik (Far.) (71 \ 177)

Karabük Yöresi (KARYA): fağırırđuk < fakir idik (Ar.) (84 \ 60)

Çankırı Töresi (ÇİYA): rağat _ ıdığ < rahat idik (Ar.) (5 \ 44)

3.1.1.2.3.5.2 Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki (imiş)

III. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Aydın, Balıkesir, Eskişehir, Hatay, İçel (Anamur), İzmir, Isparta, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Malatya, Muğla, Niğde, Ordu, Sakarya, Sivas, Uşak ağızları.

Sakarya Yöresi (SİA): hocayımış < hoca imiş (Far.) (19 \ 23), sazımış < saz imiş (19 \ 62)

Malatya Yöresi (MİA): ihtiyar ımış < ihtiyar imiş (136 \ 1), çamaşırıyımış < çamaşırı imiş (Far.) (94 \ 2)

Ordu Yöresi (OİYA): doğdur _ umuş < doktor imiş (Fr.) (49 \ 216)

Erzurum Yöresi (ERİA): abbasımış < abbas imiş (Ar.) (13 020 01 \ 69)

Niğde Yöresi (OAAD): Yusufumuş < Yusuf imiş (İbr.) (s.11)

Isparta Yöresi (IMA): hızmaTğar ımış < hizmetkâr imiş (Ar. + Far.) (XX \ 1)

Tokat Yöresi (TİYA): çoban _ ımış < çoban imiş (Far.) (105 \ 2)

Kayseri Yöresi (KMİA): adamımış < adam imiş (Ar.) (s.36 \ 8)

Kırşehir Yöresi (KYA): armit _ ımış < armut imiş (Far.) (XXXVI \ 282), fağır _ ımış < fakir imiş (Ar.) (XIX \ 1)

Anamur Yöresi (ANYA): zor _ imiş < zor imiş (Far.) (3 \ 3), yar _ imiş < yar imiş (Far.) (27 \ 56)

Ankara Yöresi (AİA): adamımış < adam imiş (Ar.) (I \ 24-48), mantarımış < mantar imiş (Rum.) (I \ 3-2), nohutumuş < nohut imiş (Far.) (I \ 16-3)

Nevşehir Yöresi (NYA): fahır _ imiş < fakir imiş (Ar.) (65 \ 1)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): gâvır _ imiş < gâvur imiş (Far.) (51 \ 2)

Amasya Yöresi (AMMA): zâmanımış < zaman imiş (Ar.) (50 \ 67)

Ankara Yöresi (AÖAB): muhdarımış < muhtar imiş (Ar.) (s.126)

İzmir Yöresi (GBAA): hızır-ımiş < hızır imiş (Ar.) (15 \ 45)

Afyon Yöresi (GBAA): zulumkar _ imiş < zulümkar imiş (Ar. + Far.) (33 \ 1)

Adıyaman Yöresi (AİYA): çınarımış < çınar imiş (Far.) (85 \ 56), salata ĩmiş < salata imiş (İt.) (71 \ 68)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): mihtar _ imiş < muhtar imiş (Ar.) (32 \ 146), adam _ imiş < adam imiş (Ar.) (61 \ 67), adamlar _ imiş < adamlar imiş (Ar.) (17 \ 37)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): adamımış < adam imiş (Ar.) (29 \ 62)

Hatay Yöresi (HA): zorumuş < zor imiş (Far.) (11.4.2 \ 11)

Muğla Yöresi (MYA): papaz-ımiş < papaz imiş (Rum.) (I \ 51-7), hayalat-ımiş < hayalet imiş (Ar.) (I \ 7-13)

Uşak Yöresi (UİA): muhtarımış < muhtar imiş (Ar.) (I-32 \ 33), bakgalımış < bakkal imiş (Ar.) (I-44 \ 43), çobanımış < çoban imiş (Far.) (I-59 \ 9), zorumuş zor imiş (Far.) (I-41 \ 5)

Sivas Yöresi (SİYA): adam _ imiş < adam imiş (Ar.) (108 \ 37), han _ imiş < han imiş (Far.) (8 \ 55)

Balıkesir Yöresi (BİA): hasannarımış < hasanlar imiş (Ar.) (I-4 \ 6)

3.1.1.2.3.5.3 Şart Çekiminde Kalınlık Uyumu (ise)

II. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

Karabük Yöresi (KARYA): adamısan < adam isen (Ar.) (152 \ 123)

III. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağzı.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Ankara, Çankırı, Eskişehir, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Malatya, Sakarya, Sivas ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağzı.

Çankırı Yöresi (ÇİYA): hayvan_ısa < hayvan ise (ar.) (45 \ 22), fahır_ısa < fakir ise (Ar.) (44 \ 23), ğurban_ısa < kurban ise (Ar.) (60 \ 40), lazım_ısa < lazım ise (Ae.) (61 \ 26)

Kırşehir Yöresi (KYA): adam_ısa < adam ise (Ar.) (LXI \ 25), düşmanım_ısa < düşmanım ise (Far.) (“ú” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

Trabzon Yöresi (TYA): adam_ısa < adam ise (Ar.) (187 \ 44)

Kırıkkale Yöresi (KIİA): lazımısa < lazım ise (Ar.) (18 \ 40)

Malatya Yöresi (MİA): davul usa < davul ise (Ar.) (103 \ 8), sahan ısa < sahan ise (Ar.) (19 \ 21)

Eskişehir Yöresi (EİMİYA): hocasısa < hoca ise (Far.) (41 \ 22)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): noksan_ısa < noksan ise (Ar.) (23 \ 43)

Sakarya Yöresi (SİA): ğamaratısā < hamarat ise (Ar.) (53 \ 73)

Erzurum Yöresi (ERİA): lazımısa < lazım ise (Ar.) (09 040 01 \ 55)

Ankara Yöresi (AİA): salonusa < salon ise (Fr.) (III \ 104-42)

3.1.1.2.3.6 Çekim Eki Alan Kelimelerde Kalınlık Uyumu

3.1.1.2.3.6.1 İsim Çekim Ekleri

3.1.1.2.3.6.1.1 İyelik Ekleri

3.1.1.2.3.6.1.1.1 I. Teklik Şahıs İyelik Eki

“halım”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ, Erzincan ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Ankara, Antalya, Bolu, Hatay, Kahramanmaraş, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Tokat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağzı.

halım < halim (Ar.): (s.160) AĪAD (Bolu), (2.6.2 \ 1) HA, (42 \ 15) NYA, (L \ 102) KBAYA, (VI \ 42) AĪASSÖ, (II \ 73-89) AĪA

haĭım < halim: (31 \ 16) AĪYA, (8 \ 30) KAYA

ħalım < halim: (I \ 89) DA

halım < halim: (4-22 \ 7) EYA

hālım < halim: (XXXI \ 21)

ħalım < halim: (63 \ 3) TYA, (24 \ 24) TĪYA

ħālım < halim: (20 \ 1) KIĪA

hālım < halim: (67 \ 56) AYA

“vaktım”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Aydın, İzmir, Nevşehir ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağızı.

vaĭtım < vaktim: (XI \ 15) DA, (31 \ 8) NYA

vaĭTım < vaktim: (VI \ 42) AĪASSÖ

vaĥTım < vaktim: (3 \ 434)

vaĭdım < vaktim: (64 \ 2) GBAA (Aydın)

vaĶdım < vaktim: (17 \ 7)

3.1.1.2.3.6.1.1.2 II. Teklik Şahıs İyelik Eki

“vahdın”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Çankırı, Manisa, Muğla, Sakarya ağızları.

vaĭdın < vaktin: (22 \ 28) ÇĪYA, (17 \ 54) KĪA

vāĭtın < vaktin: (41 \ 124) SĪA

vaĭdın < vaktin: (I \ 47-24) MYA

vaktın < vaktin: (IV-2 \ 156) MMKBKAÖ

“halın”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Çankırı, Kahramanmaraş, Tokat ağızı.

ħalın < halin: (24 \ 23) TĪYA

halĩñ <halin: (A8.16 \ 24) AOİAII

halĩñ < halin: (91 \ 30) KAYA

ħalıñ < halin: (22 \ 7) ÇİYA

3.1.1.2.3.6.1.1.3 III. Teklik Şahıs İyelik Eki

“vakti”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Muş ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Antalya, Hatay, İçel (Anamur), Kayseri, Kırşehir, Muğla, Nevşehir, Sakarya ağızları.

vakti < vakti: (30 \ 110) ANYA

vaḳtı < vakti: (1.8.1 \ 12) HA

vağdı < vakti: (I \ 21-65) MYA

vağTı < vakti: (45 \ s.179) EYAD

vaħdı < vakti: (s.66 \ 26) KMİA, (L \ 7) KYA, (26 \ 26) NYA, (1-1 \ 24 vahdı)

EYA

vaħtı < vakti: (L \ 4) MMA, (XII \ 1) DA

vāħtı < vakti: (21 \ 59) AYA

vaħTı < vakti: (XI \ 58) KBAYA

3.1.1.2.3.6.1.1.4 I. Çokluk Şahıs İyelik Eki

“halımız”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Gümüşhane, Kars, Muş, Van ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Afyon, Hatay, Nevşehir ağızları.

halımız <halimiz: (62 \ 93) NYA, (2.3.1 \ 14) HA, (XXIII \ 40) MMA, (1-1 \ 14)

EYA, (s.360 \ 72) GKAYA, (35 \ 5) KİA

ħalıımız < halimiz: (IV \ 137) DA, (20 \ s.116) EYAD

halımız < halimiz: (I-A \ 18-24) AYYA

halımız < halimiz: (49 \ 4) AİYA

halımız < halimiz: (20 \ 56) VMKA (“ı” ünlüsünden dolayı ayrı uyumludur.)

“vaktımız”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, van ağızları.
 - 2) Batı Grubu Ağızları: Aydın, Çankırı, Eskişehir, Hatay, Manisa ağızları.
- vaktımız < vaktimiz: (IV-1 \ 27) MMKBKAÖ
 vaḳtımız < vaktimiz: (I-A \ 27-116) AYYA
 vaḥtımız < vaktimiz: (47 \ 164) EİMİYA
 vaḥdımız < vaktimiz: (90 \ 7) ÇİYA, (35 \ s.156) EYAD
 vaK_otımız < vaktimiz: (2.3.1 \ 14) HA
 vaḥtımız < vaktimiz: (I-A \ 55-8) AYYA
 vakTımız < vaktimiz: (20 \ 56) VMKA (“ı” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

3.1.1.2.3.6.1.2 Hal Ekleri**3.1.1.2.3.6.1.2.1 Yönelme Hali Eki**

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Kars, Tunceli, Van ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Çankırı, Eskişehir, Giresun, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Edirne, Karaman ağızları.

Rize Yöresi (RİA): halumuza < halimize (Ar.) (22 \ 101)

Kars Yöresi (KİA): halımıza < halimize (Ar.) (43 \ 11), halına < haline (Ar.) (43

\ 14)

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): saatna < saatine (Ar.) (A6.19 \ 56)

Gümüşhane Yöresi (GKAYA): yarıma < yârime (Far.) (s.405 \ 28)

Trabzon Yöresi (TYA): harba < harbe (Ar.) (1 \ 27)

Elazığ Yöresi (KBAYA): harbına < harbine (Ar.) (XLVI \ 154), harba < harbe

(Ar.) (XLVI \ 156)

Balıkesir Yöresi (BİA): harba < harbe (Ar.) (III-2 \ 108)

Bartın Yöresi (BYA): bahçaya < bahçeye (Far.) (II \ 83)

Aydın Yöresi (AYYA): hālımıza < halimize (Ar.)

Tunceli Yöresi (TYAD): harba < harbe (Ar.) (12 \ s.76)

Van Yöresi (VMKA): saata < saate (Ar.) (40 \ 51)

Ardanuç Yöresi (AA): halına < haline (ar.) (s.205)

Adıyaman Yöresi (AMAK): halına < haline (Ar.) (s.347)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): halına < haline (Ar.) (1 \ 70)

Yozgat Yöresi (OAAD): hayalına < hayaline (Ar.) (s.162)

Sakarya Yöresi (SİA): hālımızā < halimize (Ar.) (33 \ 177)

Elazığ Yöresi (EYAD): saħata < saate (Ar.) (14 \ s.96), ħarba < harbe (Ar.) (27 \ s.137)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): hallara < hallere (Ar.) (39 \ 18)

Kırşehir Yöresi (KYA): vaħdınıza < vaktinize (Ar.) (L \ 267), halıña < haline (Ar.) (LVIII \ 69), halıma < halime (Ar.) (XLV \ 1)

Adıyaman Yöresi (AİYA): halına < haline (Ar.) (23 \ 28)

Erzurum Yöresi (ERİA): vaħdına < vaktine (Ar.) (02 031 01 \ 36), halına < haline (02 031 01 \ 36)

3.1.1.2.3.6.1.2.2 Belirtme Hali Eki

“vakti”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Bartın, Bolu, Kütahya, Malatya, Niğde, Tokat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman, Karabük ağızları.

vaħtı < vakti (Ar.): (XLIX \ 18) KÜYA, (M050 \ 106) KAİA, (V \ 127)

TMİKA

vatdı < vakti: (s.172) AİAD (Bolu)

vaħTı < vakti: (14 \ 22) ZBKİA

vağTı < vakti: (26 \ 1) TİYA

vaħdı < vakti: (s.329) AMAK, (s.3) OAAD (Niğde), (16 \ 1) KİA

vaħdı < vakti: (33 \ 1) MİA

3.1.1.2.3.6.1.2.3 Bulunma Hali Eki

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Elazığ, Erzincan, Erzurum ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Antalya, Çankırı, Hatay, Muğla, Ordu, Yozgat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağızı.

Adıyaman Yöresi (AİYA): normalda < normalde (Fr.) (63 \ 89), halda < halde (Ar.) (13 \ 164)

Muğla Yöresi (MYA): kalpda < kalpte (Ar.) (II \ 9-81)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): halda < halde (Ar.) (80 \ 35), saatda < saatte (Ar.) (110 \ 9)

Karaman Yöresi (KAİA): normalda < normalde (Fr.) (M111 \ 14)

Erzincan Yöresi (EYA): halda < halde (Ar.) (6-3 \ 7)

Elazığ Yöresi (KBAYA): sahatTa < saatte (Ar.) (XLII \ 13)

Elazığ Yöresi (EYAD): sahatTa < saatte (Ar.) (10 \ s.71)

Yozgat Yöresi (OAAD): halda < halde (Ar.) (s.189)

Erzurum Yöresi (ERİA): saatda < saatte (Ar.) (09 050 01 \ 44), halda < halde (Ar.) (07 015 03 \ 75)

Adıyaman Yöresi (AMAK): halda < halde (Ar.) (s.369)

Ardanuç Yöresi (AA): halda < halde (s.230)

Hatay Yöresi (HA): halda < halde (Ar.) (11.4.2 \ 16)

Antalya Yöresi (AYA): harflarda < harflerde (Ar.) (185 \ 74)

Ordu Yöresi (OİYA): halda < halde (Ar.) (91 \ 33)

3.1.1.2.3.6.1.2.4 Ayrılma Hali Eki

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Antalya, Balıkesir, Giresun, Muğla ağızları.

Adıyaman Yöresi (AİYA): galbından < kalbinden (Ar.) (68 \ 56)

Giresun Yöresi (GİYA): haldan < halden (Ar.) (30 \ 16)

Balıkesir Yöresi (BİA): haldan < halden (Ar.) (IV-22 \ 4)

Antalya Yöresi (AYA): harPdan < harpten (Ar.) (160 \ 54)

Muğla Yöresi (MYA):harbdan < harpten (Ar.) (I \ 96-27)

3.1.1.3 Kökeni Yabancı Olup Türkçe Ekler Almış Kelimelerde

Kalınlık Uyumu

Yazı dilimizde yer alan bazı alıntı kelimeler kök ve gövde yapısı olarak kalınlık uyumuna aykırı şekilde kullanılmaktadır. Bu alıntı kelimeler Türkiye Türkçesi ağızlarında yapım eki olarak Türkçeleşmektedir. Kök olarak kalınlık uyumuna uyumlu şekilde yer aldığı için gelen yapım eki de kök ve gövdeye uygun şekilde kelimeye getirilmektedir. Böylece kelime kalınlık uyumuna uygun hale gelmiş olur.

3.1.1.3.1 Arapça Kökenli Kelimeler

Yazı dilimizde Arapça kökenli bazı kelimelere Türkçe bir ek getirildiğinde kalınlık uyumuna aykırı şekilde eklenmektedir; ancak bu ekler TT ağızlarında kalınlık uyumuna uygun şekilde kelimeye gelmektedir.

Hatay Yöresi (HA): saatlık < saatlik: (8.11.1 \ 16)

Erzincan Yöresi (EYA): şahātçı < saatçi (1-3 \ 23), şahatcılığ < saatçilik (1-3 \ 23)

Elazığ Yöresi (EYAD): halsuz < halsiz (64 \ s.224)

Erzurum Yöresi (ERİA): sahatliğ < saatlik (08 029 01 \ 49), halsız < halsiz (09 000 01 \ 81)

3.1.1.3.1.1 Arapça Kökenli Kelimelerdeki Edatlarda Kalınlık Uyumu

3.1.1.3.1.1.1 Kalıplaşmış “ile” Edatında Kalınlık Uyumu

“+inan”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağzı.

2) Batı Grubu Ağızları: Aydın, Tokat ağızları.

Tokat Yöresi (TİYA): gayvancılı inan < hayvancılık ile (99 \ 28)

Erzurum Yöresi (ERİA): hayvancılığınan < hayvancılık ile (03 063 01 \ 54), malcılığınan < malcılık ile (03 009 01 \ 29)

Aydın Yöresi (AYYA): hayvancılınan < hayvancılık ile (III \ 1-2)

Farsça kökenli kelimeler:

“+inan”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağzı.

2) Batı Grubu Ağızları: Aydın, Hatay, Kırıkkale ağızları.

Kırıkkale Yöresi (KIİA): hastalığınan < hastalık ile (2 \ 5)

Erzurum Yöresi (ERİA): çobannıgınan < çobanlık ile (14 062 08 \ 49)

Aydın Yöresi (AYYA): çobancılınan < çobancılık ile (I-A \ 30-5) (“ó”
ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

Hatay Yöresi (HA): çobannınan < çobanlık ile (III \ 107-73)

3.1.1.3.1.2 Eklerde Kalınlık Uyumu

3.1.1.3.1.2.1 Edatlarda “+nan, +lan” Şeklinde Ekleşmiş Biçimlerinde

Kalınlık Uyumu

“+nan”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Aydın, Balıkesir, Çankırı, Eskişehir,
Manisa, Sakarya ağızları.

Ankara Yöresi (AİA): sandıhlıynan < sandıklı ile (I \ 17-12), malcılınan <
malcılık ile (III \ 107-15)

Aydın Yöresi (AYYA): dovulcularınnan < davulcuların ile (I-A \ 53-58)

Manisa Yöresi (MMKKBKAÖ): hayırlısınnan < hayırlısı ile (IX-2,3 \ 310)

Balıkesir Yöresi (BİA): davılcısınnan < davulcusu ile (III-8 \ 48)

Eskişehir Yöresi (EİMIYA): hayvancılıknan < hayvancılık ile (49 \ 19)

Afyon Yöresi (AMA): davılcıynán < davulcu ile (13 \ 92) (“ı” ve “á”
ünlülerinden dolayı yarı uyumludur.)

Sakarya Yöresi (SİA): davulçuynan < davulcu ile (43 \ 110), hayvancılınan <
hayvancılık ile (36 \ 53)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): hayvancılınan < hayvancılık ile (128 \ 9), davulcularnan
< davulcular ile (40 \ 70)

“+lan”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Aydın ağzı.

Aydın Yöresi (AYYA): davılcıların < davulcular ile (I-A \ 11-62)

3.1.1.3.1.2.2 (i-mek) Ek Fiilinde Kalınlık Uyumu

3.1.1.3.1.2.2.1 Görülen Geçmiş Zaman Eki (idi)

I. Teklik Şahıs Eki

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş ağızı.

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA): rahatsızdım < rahatsız idim (97 \ 18)

III. Teklik Şahıs Eki

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Antalya, Kırıkkale, Sivas ağızları.

Sivas Yöresi (SİYA): hayırsüzudu < hayırsız idi (28 \ 8)

Kırıkkale Yöresi (KIİA): havacıydı < havacı idi (13 \ 20), farklıydı < farklı idi (15 \ 16)

Antalya Yöresi (AYA): hayırsızdı < hayırsız idi (3 \ 70) (“ı” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

3.1.1.3.1.2.2.2 Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki (imiş)

III. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Isparta ağızı.

Isparta Yöresi (IMA): akılsız ımış < akılsız imiş (XVI \ 26)

3.1.1.3.1.2.2.3 Şart Çekimi (ise)

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Sivas ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): hacılığ ısa < hacılık ise (A2.10 \ 21)

Sivas Yöresi (SİYA): hayırsız ısan < hayırsız isen (28 \ 1)

3.1.1.3.2.3 Farsça Kökenli Kelimelere Gelen Eklerde Kalınlık Uyumu

3.1.1.3.2.3.1 Edatın “+nan” Şeklinin Ekleşmiş Biçiminde Kalınlık Uyumu

“+nan”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Van ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Aydın, Çankırı, Manisa ağızları.

Aydın Yöresi (AYYA): nişannısınan < nişanlısı ile (I-A \ 51-42)

Çankırı Yöresi (ÇİYA): çobannīnan < çobanlık ile (90 \ 39), zurnacıynan < zurnacı ile (116 \ 29) (“i” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

Van Yöresi (VMKA): zorlūhnan < zorluk ile (43 \ 4)

Manisa Yöresi (MMKBKAÖ): nişanlısınan < nişanlısı ile (IV-2 \ 235)

Elazığ Yöresi (EYAD): bağcılıhnan < bağcılık ile (26 \ s. 129)

3.1.1.3.2.3.2 “i-mek” Ek Fiilde Kalınlık Uyumu

3.1.1.3.2.3.2.1 Görülen Geçmiş Zaman Eki (idi)

I. Teklik Şahıs Zaman Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Eskişehir, Kastamonu, Kırıkkale ağızları.

Kırıkkale Ağızları (KIİA): hocayıdım < hoca idim (17 \ 21)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): huysuz _udum < huysuz idim (24 \ 55)

Eskişehir Yöresi (EİMIYA): nişannı _ıdım < nişanlı imiş (1 \ 4)

III. Teklik Şahıs Zaman Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kırıkkale, Nevşehir ağzı.

Nevşehir Yöresi (NYA): bağcıy _ıdı < bağcı idi (27 \ 42)

Kırıkkale Yöresi (KIİA): bağcılığıdı < bağcılık idi (13 \ 14)

3.1.1.3.2.3.2.2 Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki (imiş)

III. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kastamonu ağzı.

Kastamonu Yöresi (KMİKA): zorlamış _ımış < zorlamış imiş (32 \ 2)

3.1.1.3.2.3.2.3 Şart Çekimi (ise)

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana ağzı.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): hocalığ _ısa < hocalık ile (A2.10 \ 20)

3.1.1.4 Özel İsimlerde Kalınlık Uyumu

Standart Türkçede yer adı olarak kullanılan bazı kelimeler kalınlık uyumuna aykırıdır. Bu kelimelerin bazıları Türkiye Türkçesi ağızlarında genel olarak kalınlık uyumuna uygun şekilde kullanılmaktadır.

a) İlerleyici Benzeşme Yoluyla:

“çanakkala”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Van ağzı.

2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman ağzı.

çánaçkala < çanakkale: (23 \ 41) AİYA (“á” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

“afşın”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş, Sivas ağızları.

āfşın < afşin: (81 \ 38) SİYA

“amık”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Hatay ağzı.

amık < amik: (1.2.1 \ 17) HA

“antap”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır ağzı.

‘antap < antep: (XXXII \ 37) DA

“mardın”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır ağzı.

mardın < mardin: (XI \ 12) DA

“garabuk”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Çankırı ağzı.

Tasnifte örnekelnemiş ağızlar: Karabük ağzı.

Bu kelime ağızlarda yarı uyumlu şekilde kullanılmıştır. “ú” ünlüsü “u-ü” arası bir sesi karşıladığı için yarı uyumlu olmaktadır.

garabúk < karabük: (73 \ 20) KARYA

Ḳarabúk < karabük: (6 \ 74) ÇİYA

“halap”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

halap < halep: (XI \ 106) KBAYA

“haliç”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Balıkesir ağızı.

haliç < haliç: (I-4 \ 36)

“ulukala”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Tunceli ağızı.

ulukala < ulukale: (20 \ s. 105) TYAD

“acıgol”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Nevşehir ağızı.

Acıgol < acıgöl: (7 \ 4) NYA

b) Gerileyici Benzeşme Yoluyla:

“ıstanbul”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Aydın, Balıkesir, Bartın, Çankırı, Eskişehir, Giresun, Hatay, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırşehir, Malatya, Nevşehir, Ordu, Sivas ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Karabük, Tekirdağ ağızları.

ıstanbul < istanbul: (68 \ 26) ÇİYA, (25 \ 7) EİMİYA

ıstanbul < istanbul: (40 \ 46) AİYA

ıstanbol < istanbul: (25 \ 102) EİA

ısdanbul < istanbul: (11.5.1 \ 3) HA, (30 \ 27) GİYA, (2-2 \ 36) EYA, (II \ 61-

37) AİA

ısdanbul < istanbul: (31 \ 93) AMMA, (2 \ 10) KARYA

ısdambul < istanbul: (III \ 14-59) AYYA, (32 \ 48) KMİKA

ısdambul < istanbul: (83 \ 51) AİYA

ısdanbıl < istanbul: (I \ 2-19) AİA, (14 \ 38) NYA

ısdambıl < istanbul: (I \ 2) BYA

ısdanbıl < istanbul: (30 \ 46) AMMA

“albıstan”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Kahramanmaraş, Sivas ağızları.

albıstan < elbistan: (6-13 \ 1) EYA

albısdan < elbistan: (53 \ 24) KAYA

“sıvas”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Kars ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Ordu ağızı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

sıvas < sıvas: (95 \ 9) OİYA

suvas < sıvas: (16 \ 288) KİA

“ıspanya”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Balıkesir ağızı.

ıspanya < ispanya: (II-8 \ 6) BİA

“ıspanyol”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

ıspanyol < ispanyol: (IV \ 107) TMİKA

“almalu”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Muğla ağızı.

almalu < elmalı: (II \ 7-57) MYA

“gölbaşı”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Amasya ağızı.

gölbaşı < gölbaşı: (78 \ 7) AMMA (“ó” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

c) İlerleyici-Gerileyici Benzeşme Yoluyla

“gumuşhana”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç

gumuşhana < gümüştane: (s.432) AA

“manısa”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Çankırı, Manisa ağızları.

manısa < manisa: (IV-8 \ 6) BİA, (II-1 \ 18) MMKBKAÖ

“ılgazı”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Amasya ağızı.

ılgazı < ilgazi: (29 \ 1) AMMA

“doğubayazıt”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

doğubayazıt < doğubeyazıt: (5-13 \ 19) EYA

“ısmayılı”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

ısmayılı < ismayilli: (III \ 219) TMİKA

3.1.1.4.1 Özel İsimlere Gelen Eklerde Kalınlık Uyumu

3.1.1.4.1.1 Aitlik Eki “ki” ve Kalınlık Uyumu

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Ankara, Balıkesir, Hatay, Sakarya

Adıyaman Yöresi (AİYA): almanyadaki < almanyadaki (81 \ 86)

Ankara Yöresi (AİA): nallıhandaKı < nallıhandaki (II \ 99-115)

Balıkesir Yöresi (BİA): manısadaki < manisadaki (III-9 \ 9), ısdambuldaki < istanbuldaki (III-14 \ 61), osmancıkdaKı < osmancıktaki (III-6 \ 62)

Hatay Yöresi (HA): japonunķu < japonunki (4.1.1 \ 3)

Sakarya Yöresi (SİA): ankaradakılā < ankaradakiler (65 \ 89)

3.1.1.4.1.2 “ken” Zarf Fiil Eki Alan Kelimelerde Kalınlık Uyumu

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ankara, Balıkesir, Muğla, Sakarya ağızları.

“+kan”:

Balıkesir Yöresi (BİA): ardāndağan < ardahandayken (III-9 \ 3)

“+ka”:

Muğla Yöresi (MYA): bandırmadayka < bandırmadayken (II \ 8-74)

“+kana”:

Sakarya Yöresi (SİA): almanya’dâykana < almayadayken (40 \ 111)

“+hana”:

Ankara Yöresi (AİA): hataydāhana < hataydayken (I \ 17-67)

3.1.1.4.1.3 “i-mek” Ek Fiilini Alan Kelimelerde Kalınlık Uyumu

3.1.1.4.1.3.1 Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Eskişehir, Kastamonu, Kırşehir ağızları.

laz ımış < laz imiş: (7 \ 194) EİMİYA, (LII \ 50) KYA

Kastamonu Yöresi (KMİKA): toros umuş < toros imiş (11 \ 5)

3.1.1.4.1.4 Edatın “+nan” Biçiminde Ekleşmesi ve Kalınlık Uyumu

“+nan”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Çankırı, Kastamonu ağızları.

Çankırı Yöresi (ÇİYA): rusyaynan < rusya ile (48 \ 27), ğurannan < kur’an ile (55 \ 26)

Kastamonu Yöresi (KMİKA): anğırı’ynan < ankara ile (23 \ 119)

Adıyaman Yöresi (AİYA): rusnarnan < ruslar ile (16 \ 137)

3.1.1.4.2 Özel İsimlere Gelen Edatlarda Kalınlık Uyumu

3.1.1.4.2.1 Kalıplaşmış “ile” Edatı ve Kalınlık Uyumu

“+unan”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kastamonu ağzı.

Kastamonu Yöresi (KMİKA): istambul _ unan < istambul ile (23 \ 119)

“+ıla”:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: İçel (Anamur) ağzı.

Anamur Yöresi (ANYA): Kuran ıla < kur’an ile (42 \ 76)

3.1.2 İncelik Uyumu

3.1.2.1 Türkçe Kökenli Kelimelerde İncelik Uyumu

Yazı dilimizde bazı kelimeler incelik uyumuna aykırı şekilde kullanılmaktadır; ancak bu kelimeler ağızlarda genel olarak uyuma girmektedir.

3.1.2.1.1 Kelime Kök ve Gövdelerinde İncelik Uyumu

a) İlerleyici Benzeşme Yoluyla

“bekteş”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kırşehir ağzı.

bekteş < beктаş: (XXIX \ 38) KYA

b) Gerileyici Benzeşme Yoluyla:

“hedi”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Kars ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Antalya, Çankırı, Hatay, Muğla ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağzı.

hedi < hadi: (6-6 \ 35) EYA, (106 \ 88) AYA, (45 \ 3) KARYA, (8.10.2 \ 17)

HA, (I \ 92-96) MYA, (81 \ 16) ÇİYA

hedè < hadi: (32 \ 30) KİA

“heni”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Antalya, Kastamonu ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

heni < hani: (10 \ 38) KMİKA, (7 \ 72) KARYA

hèni < hani: (40 \ 64) AYA

“hengi”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Amasya, Denizli ağızları.

hengi < hangi: (35 \ 76) KİA, (40 \ 52) AMMA

henki < hangi: (s.175) DİAS

“ketmer”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağızı.

keTmer < katmer: (L \ 30) AİASŞÖ

“heydi”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ankara, Gaziantep, Nevşehir ağızları.

heydi < haydi: (s.114) AÖAB

hèydi < haydi: (5 \ 53) NYA

héydi < haydi: (s.400) GA-III

“elev”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Tunceli ağızı.

elev < alev: (23 \ s.118) TYAD

“temteze”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.

temteze < taptaze: (93 \ 8) KİA

3.1.2.1.2 Birleşik Kelimelerde İncelik Uyumu

a) İlerleyici Benzeşme Yoluyla

“birez”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ağrı, Ardahan, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Kars, Muş, Tunceli, Urfa ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Çankırı, Çotum, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, İçel (Anamur-Tarsus), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Manisa, Nevşehir, Niğde, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karabük, Karaman ağızları.

birez < biraz: (01 000 01 \ 39) ERİA, (2 \ 13) NYA, (9 \ 17) TIYA, (1 \ 46) MİA, (s.20 \ 6) KMİA, (I \ 17-32) AİA, (5 \ s.53) EYAD, (s.330) AMAK, (1 \ 33) AİYA, (8 \ s.63) TYAD, (I \ 63) BYA, (V-2 \ 335) MMKBKAÖ, (I-1 \ 143) BİA, (10 \ 36) ÇİYA, (6 \ 29) KMİKA, (36 \ 15) ANYA, (38 \ 98) SİA, (57 \ 4) AMMA, (2.6.1 \ 10) HA, (33 \ 25) EİMİYA, (II \ 105) KYA, (s.97) AÖAB, (1 \ 104) AMA, (XIV \ 10) MMA, (26 \ 15) RİA, (I-1 \ 16) EYA, (I \ 57) KÜYA, (10 \ 38) AYA, (13 \ 4) GİYA, (25 \ 20) ZBKİA, (I \ 64) DA, (s.338 \ 9) GKAYA, (157 \ 139) KARYA, (M005 \ 21) KAİA, (XLVII \ 31) KBAYA, (3 \ 19) KİA, (46 \ 45) BİAİ, (A1.02 \ 12) AOİAII, (7 \ 29) SİYA, (III \ 21) AİASSÖ, (114 \ 27) TYA, (32 \ 59) KAYA, (1 \ 67) UMA, (I-56 \ 2) UİA, (s.161) AA, (s.102) GA-III, (s.117) TAÜBİ, (s.58) DİAS, (s.45) ÇAS, (s.826) AĞİA

bires < biraz<. (I-6 \ 112) BİA, (4 \ 28) KAYA

biréz < biraz: (23 \ 27) KAYA

bir_éz < biraz: (s.36) OAAD (Niğde), (s.139) OAAD (Yozgat)

“sütleç”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Bilecik ağızı.

sütleç < sütlaç: (54 \ 238) BİAİ

“ne keder”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Kars, Tunceli, Van ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Tokat ağızları.

ne _ğeder < ne kadar: (64 \ 44) TİYA

neğğeder < ne kadar: (61 \ 145) KİA

ne keder < ne kadar: (17 \ 4) VMKA

ne _ keder < ne kadar: (51 \ 55) AİYA

ne ķeder < ne kadar: (11 \ s.73) TYAD

b) Gerileyici Benzeşme Yoluyla:**“bügün”:**

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Kars, Muş, Tunceli, Urfa, Van ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Aydın, Çorum, Eskişehir, Hatay, İçel (Tarsus), Malatya, Manisa, Muğla, Sakarya ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Tekirdağ ağızları.

bögün < bugün: (6 \ 37) UMA, (1 \ 45) MİA, (2b \ s.47) EYAD, (30 \ s.142) TYAD, (XXVI \ 26) AİASSÖ, (s.331 \ 16) GKAYA, (1-17 \ 9) EYA, (13 020 01 \ 27) ERİA

bóğün < bugün: (XX \ 197) MMA

bügün < bugün: (II \ 41) TMİKA

böün < bugün: (A1.16 \ 49) AOİAII

böğün < bugün: (26 \ 231) SİA, (IV-2 \ 126) MMKBKAÖ, (25 \ 119) EİMİYA, (I \ 94-333) MYA, (1.12.2 \ 1) HA, (s.49) ÇAS, (s.119) TAÜBİ

böğün < bugün: (1.7.1 \ 19) HA

böyün < bugün: (04 056 01 \ 28) ERİA, (I-A \ 55-25) AYYA, (52 \ 45) GBAA (Aydın), (I \ 17-32), (7 \ 391) EİMİYA, (16 \ 21) KİA, (186 \ 2) AYA, (s.34) VGÇAS

böyüñ < bugün: (108 \ 3) AİYA

3.1.2.1.3 Eklerde İncelik Uyumu

3.1.2.1.3.1 Şimdiki Zaman Eki Olarak Kullanılan “-yor” Ekinde İncelik Uyumu

Türkiye Türkçesinde şimdiki zaman eki olarak kullanılan “-yor” tek şekillidir, sadece kalın şekli ile kullanılır ve ince ünlülü fiillerle uyuma girmez. Bu ek Türkiye Türkçesi ağızlarında kelimelere genellikle uyumlu biçimde gelerek kelimeleri incelik uyumuna uygun hale getirir. “yor” eki TT ağızlarında “-yür, -yir, -yer, -yü” gibi şekillerde kullanılmaktadır.

Türkiye Türkçesi ağızlarında şimdiki zamanı ifade eden çok sayıda ek bulunmaktadır. Bu ekler kaynaklarına göre şöyle gruplandırılabilir:

1. -yor (-yör < -yor) grubu şimdiki zaman ekleri
2. -r / -Ir (-ir / -ür, -i, -iy/ -üy, < -r / -Ir) grubu şimdiki zaman ekleri
3. -Ar (-er \ -ër < Ar) grubu şimdiki zaman ekleri
4. -yer (-yer \ -yèr, -ye \ -yè < -yer) grubu şimdiki zaman ekleri
5. -yUr (-yür, -yir, -yi < -yUr) grubu şimdiki zaman ekleri²⁷

“yor” ekinin ince şekilde kullanıldığı ağızlar:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Kars, Urfa, Van ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Amasya, Antalya, Giresun, Hatay, Malatya, Muğla, Nevşehir, Kahramanmaraş, Kastamonu ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızları: Ardahan, Tekirdağ ağızları.

I. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum, Gümüşhane, Urfa, Van ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Amasya, Hatay, Kahramanmaraş ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

²⁷ Detaylı bilgi için bk. Fatih Özek, “Türkiye Türkçesi Doğu Grubu Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekleri”, Turkish Studies, Volume 7 / 1 Winter 2012, s.1751-1765.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII):

-yem: bilmiyem < bilmiyorum (A5.02 \ 34)

Urfa Yöresi (UMA):

-yem: ediyem < ediyorum (1 \ 32), çözemiyem < çözemiyorum (1 \ 42),
süremiyem < süremiyorum (3 \ 219), kesemiyem < kesemiyorum (12 \ 2)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA):

-yüm: bilmüyüm < bilmiyorum (2 \ 41), bülmyüm < bilmiyorum (110 \ 13)

Gümüşhane Yöresi (GKAYA):

-yrim: bülmeyrim < bilmiyorum (s.367 \ 15), büliyrim < biliyorum (s.376 \ 5)

Trabzon Yöresi (TYA):

-yrem: düşünüyrem < düşünüyorum (118 \ 2)

Van Yöresi (VMKA):

irem: diyirem < diyorum (47 \ 215)

Amasya Yöresi (AMMA):

-yöm: bilmiyöm < bilmiyorum (34 \ 20)

Erzurum Yöresi (ERİA):

-rem: bülirem < biliyorum (01 000 01 \ 12), söylemirem < söylemiyorum (01
038 02 \ 23)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA):

-yüm: götürüyüm < götürüyorum (I \ 445), ediyüm < ediyorum (I \ 524)

Adıyaman Yöresi (AİYA):

-yüm: bilmiyüm < bilmiyorum (68 \ 70)

Hatay Yöresi (HA): geziyüm < geziyorum (8.1.1 \ 1), bilmiyüm < bilmiyorum
(8.2.1 \ 22)

II. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Antalya, Hatay ağızları.

Elazığ Yöresi (KBAYA):

-sin: düşünisin < düşünüyorsun (I \ 8)

Hatay Yöresi (HA):

-yürsün: getiriyürsün < getiriyorsun (6.2.1 \ 8), seviniyürsün < seviniyorsun
(6.2.1 \ 8), getiriyörsün < getiriyorsun (6.2.1 \ 10)

Antalya Yöresi (AYA):

-yörsün: biniveriyörsün < biniveriyorsun (18 \ 13), bilemeyörsün < bilemiyorsun
(21 \ 10)

III. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Erzurum, Kars ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Antalya, Hatay, Kahramanmaraş, Kastamonu, Malatya, Muğla, Nevşehir ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Tekirdağ ağızları.

Antalya Yöresi (AYA):

-yör: deniyör < deniyor (23 \ 6)

Erzincan Yöresi (EYA):

-yir: diyir < diyor (1-22 \ 5)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA):

-yör: diyör < diyor (47 \ 8)

-yü: d niyü < deniyor (134 \ 52)

Kastamonu Yöresi (KMİKA):

-ye: geliye < geliyor (1 \ 135)

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII):

-yör: diyör < diyor (A3.03 \ 4), ediyör < ediyor (A3.04 \ 14)

-yür: diyür < diyor (A4.01 \ 8), gidiyür < gidiyor (A4.01 \ 11), geliyür < geliyor
(A4.01 \ 12), seçiyür < seçiyor (A4.01 \ 76), ölüyür < ölüyor (A1.19 \ 11)

-yir: bekliyer < bekliyor (A5.04 \ 5), gidiyir < gidiyor (A8.11 \ 56)

Ardahan Yöresi (AİASSÖ):

-yër: benziyër < benziyor (XVIII \ 64)

Erzurum Yöresi (ERİA):

-ir: benzir < benziyor (01 000 01 \ 61), zennedir < zannediyor (01 000 01 \ 80),
vermir < vermiyor (01 035 01 \ 60)

Kars Yöresi (KİA):

-yir: diyir < diyor (1 \ 6), gidiyir < gidiyor (28 \ 16)

Malatya Yöresi (MİA):

-yir: tezeliyer < tazeliyor (134 \ 11)

Nevşehir Yöresi (NYA):

-yör: diyör < diyor (51 \ 36)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA):

-yü: ediyü < ediyor (I \ 120), dönüyü < dönüyor (I \ 121), ekiliyü < ekiliyor (I \ 400), yetiştiriyü < yetiştiriyor (I \ 444), geliyü < geliyor (VI \ 95), bitiriyü < bitiriyor (VI \ 262), diyü < diyor (VI \ 293), istemiyü < istemiyor (VI \ 398)

Adıyaman Yöresi (AİYA):

-yür: diyür < diyor (6 \ 183)

-yü: geçiniyü < geçiniyor (50 \ 72)

Muğla Yöresi (MYA):

-yür: eriyür < eriyor (III \ 4-57)

Hatay Yöresi (HA):

-yür: diyür < diyor (5.2.1 \ 5), kesiyür < kesiyor (5.2.1 \ 7), ediyür < ediyor (5.2.1 \ 8), gidiyür < gidiyor (5.3.2 \ 19), etmiyür < etmiyor (5.4.1 \ 1), veriyür < veriyor (5.4.1 \ 1), yetmiyür < yetmiyor (11.4.2 \ 25), biçiriliyür < biçiriliyor (10.1.1 \ 4), birleşiyür < birleşiyor (11.5.1 \ 8), isdeniyür < isteniyor (11.5.1 \ 9), giremiyür < giremiyor (12.2.1 \ 26), evleniyür < evleniyor (7.2.1 \ 39), giriyür < giriyor (7.2.1 \ 36), biliyür < biliyor (7.1.1 \ 13), geliyür < geliyor (7.2.1 \ 77), işliyür < işliyor (7.2.1 \ 78), gèdiyür < gidiyor (7.2.1 \ 65), geziyür < geziyor (8.3.1 \ 7)

I. Çokluk Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Ağrı, Elazığ ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Hatay, Giresun ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

Giresun Yöresi (GİYA):

-rük: bilmürük < bilmiyoruz (2 \ 37)

Ağrı Yöresi (AĞİA):

-yrik: gidiryik < gidiyoruz (s.820)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA):

-yöz: ediyöz < ediyoruz (I \ 151)

-yüs: bilmiyüs < bilmiyoruz (III \ 50)

-yüz: veriyüz < veriyoruz (V \ 48)

Hatay Yöresi (HA):

-yük: bekliyük < bekliyoruz (5.4.1 \ 4)

Elazığ Yöresi (KBAYA):

-ik: bilmik < bilmiyoruz (V \ 23)

Antalya Yöresi (AYA):

-yörüs: diyörüs < diyoruz (80 \ 14)

III. Çokluk Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Antalya, Hatay, Kahramanmaraş ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA):

-yöler: düyöler < diyorlar (129 \ 15)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA):

-yüler: ekiyüler < ekiyorlar (II \ 4)

-yiler: gidiyiler < gidiyorlar (II \ 49)

Hatay Yöresi (HA):

-yürler: evleniyürler < evleniyorlar (7.2.1 \ 49), besliyürler < besliyorlar (8.3.1 \ 8), veriyürler < veriyorlar (11.4.2 \ 1), isdiyürler < istiyorlar (10.1.1 \ 27)

Antalya Yöresi (AYA):

-yörüller: ekiyörüller < ekiyorlar (18 \ 16)

Şimdiki Zamanın Şartı:

Hatay Yöresi (HA): geliyürse < geliyor (11.4.2 \ 24)

Elazığ Yöresi (EYAD): deyise < diyorsa (2b \ s.48)

Şimdiki Zamanın Rivayeti:

Elazığ Yöresi (EYAD): gidimiş < gidiyormuş (2 \ s.39)

Şimdiki Zamanın Hikâyesi:

Adıyaman Yöresi (AİYA): diyülerdi < diyorlardı (49 \ 14)

3.1.2.2 Yabancı Kökenli Kelimelerde İncelik Uyumunu

Yazı dilimizde incelik uyumuna aykırı şekilde yer alan bazı alıntı kelimeler ağızlarda incelik uyumuna uygun şekilde kullanılmaktadır.

a) İlerleyici Benzeşme Yoluyla:**“kirez”:**

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Elazığ ağızları.

2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Amasya, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Çorum, Denizli, Eskişehir, Giresun, Kastamonu, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Yozgat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağzı.

kirez < kiraz (Rum.): (4 \ 6) TYA, (178 \ 211) SİYA, (M106 \ 84) KAİA, (40 \ 8) BİAİ, (58 \ 63) GİYA, (B3.01 \ 31) AOİAII, (s.161) AA, (70 \ 148) AMMA, (38 \ 25) TİYA, (9 \ 40) KMİKA, (2 \ 42) EİMİYA, (101 \ 9) OİYA, (32 \ 25) ÇİYA, (34 \ 162) SİA, (80 \ 8) AİYA, (s.211) DİAS, (s.253) ÇAS

kerez < kiraz: (19 \ 1) RİA

“defe”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Kars, Tunceli ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağzı.

defe < defa (Ar.): (32 \ s.146) TYAD, (s.165) AA, (IX \ 5) AİASSÖ, (23 \ 27)

KİA

“mezer”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Kars, Tunceli ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Amasya, Ankara, Aydın, Balıkesir, Çankırı, Çorum, Eskişehir, Hatay, İçel (Anamur), Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sivas, Tokat, Yozgat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağzı.

mezer < mezar (Ar.): (s.257) AA, (19 \ s.103) TYAD, (32 \ 5) TİYA, (52 \ 14) OİYA, (X-1 \ 14) MMKBKAÖ, (15 \ 12) ÇİYA, (3 \ 223) KMİKA, (25 \ 213) EİMİYA, (I \ 52-17) MYA, (2b \ s.47) EYAD, (II \ 87-54) AİA, (I \ 27) KYA, (s.361) AMAK, (28 \ 13) KİA, (III \ 5-58) AYYA, (s.184) OAAD (Yozgat), (45 \ 148) KİA, (44 \ 102) SİA, (A1.16 \ 38) AOİAII, (M010 \ 63) KAİA, (I-3 \ 192) BİA, (28 \ 195) AİYA, (39 \ 8) MİA, (10 \ 85) AMMA, (13 020 01 \ 22) ERİA, (2-5 \ 33) EYA, (s.284) ÇAS

“ezen”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Erzincan, Erzurum, Kars, Muş, Tunceli ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Çankırı, Çorum, Eskişehir, Giresun, Hatay, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Sakarya, Sivas ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karabük, Karaman ağızları.

ezen < ezan (Ar.): (23 \ 140) KMİKA, (3 \ 55) EİMİYA, (I \ 14-3) MYA, (I \ 8-57) AİA, (130 \ 65) MİA, (I-1 \ 258) MMKBKAÖ, (s.115) AÖAB, (40 \ 171) SİA, (LXI \ 2) KYA, (L \ 22) DA, (58 \ 19) SİYA, (21 \ 31) GİYA, (I \ 252) KÜYA, (M012 \ 44) KAİA, (LVII \ 50) AİASSÖ, (49 \ 122) KİA, (2 \ 16) KARYA, (2.7.1 \ 3) HA, (68 \ 9) ÇİYA, (L \ 6) MMA, (10 017 01 \ 17) ERİA, (2-13 \ 63) EYA, (s.141) ÇAS

èzen < ezan: (15 \ 2) AYA, (6 \ 53) KAYA

“nüfus”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzurum, Kars ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Afyon, Çankırı, Giresun, Hatay, Kahramanmaraş, Kastamonu, Muğla, Ordu, Tokat ağızları.

nüfus < nüfus (Ar.): (2.4.1 \ 1) HA, (5 \ 37) ÇİYA, (9 \ 16) AMA, (55 \ 2) OİYA, (57 \ 5) TİYA, (53 \ 1) GİYA, (XV \ 34) KBAYA, (76 \ 12) TYA, (37 \ 58) KİA, 832 \ 419 KMİKA

nüvüs < nüfus: (41 \ 6) KAYA

nêfus < nüfus: (25a \ s.128) EYAD

“ileç”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Bilecik, Kahramanmaraş, Kastamonu ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karabük ağızları.

ileç < ilaç (Ar.): (B3.04 \ 25) AOİAII, (5 \ 66) KMİKA

ilêç < ilaç: (17 \ 66) KAYA

ilec < ilaç: (29 \ 28) KARYA

illeç < ilaç: (XXVI \ 29) AİASSÖ

iliç < ilaç: (1 \ 6) TYA

ileş < ilaç: (7 \ 144) BİAİ, (B1.04 \ 102) AOİAII

“mektüp-mektip”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Erzurum, Kars ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Amasya, Balıkesir, Eskişehir, Giresun, Kastamonu, Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Zonguldak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Edirne ağızları.

mektüp < mektup (Ar.): (25 \ 17) EİA, (17 \ 95) KMİKA

mekTüP < mektup: (58 \ 10) GİYA, (LVII \ 11) AİASSÖ

mekdüP < mektup: (1-22 \ 23) EYA, (63 \ 26) NYA, (2 \ 3) KMİKA

mekdüP < mektup: (A6.17 \ 72) AOİAII

megdüP < mektup: (5 \ 70) AİYA

meyhtüp < mektup: (14 013 02 \ 8) ERİA

mektip < mektup: (1 \ 4) ZBKİA, (s.24) OAAD (Niğde)

meKtiP < mektup: (XXXV \ 2) KBAYA

mekdip < mektup: (45 \ 175) KİA, (1-21 \ 36) EYA, (LIX \ 41) KYA

meKdiP < mektup: (I-6 \ 5) BİA

mektib < mektup: (9 \ 37) EİMİYA

“lire-nire”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Kars, Van ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Amasya, Antalya, Aydın, Balıkesir, Eskişehir, Gaziantep, Isparta, Kastamonu, Malatya, Muğla, Nevşehir, Ordu, Tokat, Yozgat, Zonguldak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karabük ağızları.

lire < lira (İt.): (13 \ 16) NYA, (5 \ 81) KMİKA, (11 \ s.72) EYAD, (64 \ 4) TİYA, (92 \ 5) OİYA, (53 \ 1) KİA, (XXVII \ 43) AİASSÖ, (52 \ 46) AYA, (1-29 \ 53) EYA, (11 \ 3) ZBKİA, (60 \ 135) KARYA, (71 \ 6) TYA, (VI \ 65) IMA, (1 \ 10) MİA, (s.479) GA-III

l re < lira: (I \ 25-69) MYA, (I-A \ 21-138) AYYA

lere < lira: (II \ 6-81) MYA

lère < lira: (37 \ 39) VMKA

líre < lira: (I-64 \ 134) UÍA

nire < lira: (33 \ 30) KARYA, (92 \ 4) OİYA

“filen”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Antalya, Aydın, Balıkesir, Çankırı, Isparta, Kastamonu, Manisa, Muğla, Ordu, Tokat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

filen < filan (Ar.): (111 \ 64) OİYA, (18 \ 1) KMİKA, (VIII-1 \ 81) MMKBKAÖ, (35 \ 84) KÍA, (A4.11 \ 13) AOİAII, (30 \ 24) AYA, (97 \ 4) TYA, (2 \ 5) KARYA, (I \ 106) IMA, (I \ 82-11) MYA, (105 \ 12) ÇİYA, (I-5 \ 325) BÍA, (I \ 85) BYA

fèlen < filan: (3 \ 17) TİYA

fileñ < filan: (I-A \ 11-199) AYYA

feleñ < filan: (56 \ 28) AYA

“mesele”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Kars, Tunceli, Urfa, Van ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Antalya, Giresun, Hatay, Isparta, İçel (Anamur), Manisa, Muğla, Sivas, Tokat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karaman ağızları.

mesele < mesela (Ar.): (37 \ 26) ANYA, (14 \ s.88) TYAD, (I \ 26-146) MYA, (15 \ 39) VMKA, (1.1.2 \ 1) HA, (51 \ 7) TİYA, (V-2 \ 240) MMKBKAÖ, (1 \ 5) GİYA, (2-1 \ 13) EYA, (62 \ 1) SİYA, (M003 \ 108) KAİA, (122 \ 6) TYA, (70 \ 41) AYA, (16 \ 126) KÍA, (XX \ 57) AİAŞŞÖ, (I \ 66) IMA, (3 \ 175) UMA, (3 \ 489) AİYA, (I-4 \ 121) BÍA, (A1.11 \ 126) AOİAII

“rüzger”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Eskişehir, Giresun, Ordu ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağzı.

rüzger < rüzgâr (Far.): (II-4 \ 113) BİA, (XV \ 202) AİASSÖ, (1-9 \ 15) EYA

rōzger < rüzgâr: (14 \ 88) GİYA

yüzger < rüzgâr: (137 \ 21) OİYA

örüzger < rüzgâr: (II-4 \ 114) BİA, (49 \ 66) OİYA, (179 \ 45) AYA

ürüzger < rüzgâr: (4 \ 60) EİMİYA, (13 \ 60) AYA

ölüsger < rüzgâr: (4 \ 208) EİMİYA

örüzgē < rüzgâr: (29 \ 129) BİAİ

“helve”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Çankırı, Kastamonu, Kırşehir, Nevşehir, Zonguldak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağzı.

helve < helva (Ar.): (13 \ 56) ZBKİA, (LVII \ 4) KYA, (3 \ 170) KMİKA, (77 \ 20) ÇİYA

hevle < helva: (129 \ 55) KARYA, (II \ 63-19) AİA, (29 \ 29) NYA

hèvle < helva: (53 \ 98) KARYA

“fiyet”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Urfa ağızları.

2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

3) Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Ankara, Aydın, Balıkesir, Nevşehir, Ordu ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağzı.

fiyet < fiyat (Ar.): (7 \ 1) NYA, (24 \ 9) OİYA, (7 \ 48) AMA, (97 \ 32) TYA, (27 \ 21) UMA, (4-6 \ 24) EYA

fiyét < fiyat: (138 \ 62) KARYA

“memnün”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Erzurum, Kars ağızları.

2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

3) Batı Grubu Ağızları: Çankırı, Giresun, Kırşehir ağızları.

memnün < memnun (Ar.): (21 \ 1) TYA, (60 \ 16) GİYA, (6-2 \ 78) EYA, (16 \ 59) KİA, (14 062 05 \ 8) ERİA, (XXIV \ 16) KYA, (102 \ 23) ÇİYA

“hesep”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Kars ağzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın ağızları.

hesep < hesap (Ar.): (I-B1 \ 6-94) AYYA

heseb < hesap: (40 \ 3) KİA

hèseb < hesap: (77 \ 8) AYA

“hücüm”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Antalya, Hatay, Kastamonu, Yozgat ağızları.

hücüm < hücum (Ar.): (03 038 01 \ 37) ERİA, (143 \ 9) AYA, (40 \ 25) KMİKA, (A2.02 \ 21) AOİAII, (5.2.1 \ 8) HA

höcüm < hücum: (s.152) OAAD (Yozgat)

“dünye”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Bolu, Kırşehir, Yozgat ağızları.

dünye < dünya (Ar.): (s.164) AİAD (Bolu), (25 \ 179) BİAİ, (XLIV \ 148) KYA, (4-5 \ 4) EYA

“sileh”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum, Urfa ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Kütahya ağzı.

sileh < silah (Ar.): (XXVII \ 12) AİASSÖ, (XXIV \ 77) KÜYA, (27 \ 71) UMA

“süleymen”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Kars ağzı.
 - 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Balıkesir, Hatay, Kahramanmaraş, Sivas ağızları.
- Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağzı.

süleymen < Süleyman (Ar.): (35 \ 31) KİA, (A1.20 \ 38) AOİAII, (47 \ 34) KARYA, (1.6.1 \ 13) HA, (II-1 \ 89) BİA

“lüzüm”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzurum ağızları.
 - 2) Batı Grubu Ağızları: Antalya, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Sivas ağızları.
- Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağızı.

lüzüm < lüzum (Ar.): (9 \ 68) KMİKA, (VI \ 38) KYA, (129 \ 13) SİYA, (2-1 \ 12) EYA, (M064 \ 10) KAİA, (22 \ 63) AYA

Íüzüm < lüzum: (s.126 \ 29) KMİA

“ceze”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Antalya ağızları.

cèzè < ceza (Ar.): (67 \ 52) AYA

cézé < ceza: (B2.08 \ 75) AOİAII

“eses”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum, Kars ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Aydın, Hatay, Kırşehir, Yozgat ağızları.

eses < esas (Ar.): (36 \ 103) KİA, (s.152) OAAD (Yozgat), (2.6.2 \ 6) HA, (I-A \ 111-14) AYYA, (09 028 01 \ 19) ERİA, (XXI \ 47) KYA

“kile”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Aydın, Balıkesir, Kahramanmaraş, Muğla ağızları.

kile < kilo (Fr.): (I-B1 \ 2-57) AYYA, (13 \ 31) KAYA, (II-2 \ 16) BİA

kilü < kilo: (III \ 4-32) MYA

“bezirgen”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Kars, Tunceli ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağızı.

bezirgen < bezirgan (Far.): (11 \ s.72) TYAD, (28 \ 76) KİA

bezirgen < bezirgan: (XXXVII \ 82) AİASSÖ

“merek”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Urfa ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağızı.

merek < merak (Ar.): (XIII \ 77) AİASSÖ

mereğ < merak: (37 \ 33) UMA

mereh < merak: (50 \ s.186) EYAD

“tekrer”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Erzurum ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Balıkesir, Çankırı, Kırşehir ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağızı.

tekrer < tekrar (Ar.): (A2.05 \ 73) AOİAII, (07 015 02 \ 26) ERİA, (XXXIII \ 19) KYA, (58 \ 6) ÇİYA

teKrer < tekrar: (LVI \ 48) AİASSÖ

tegrer < tekrar: (70 \ 79) AİYA, (12 017 01 \ 63) ERİA

teyhrar < tekrar: (14 062 02 \ 96) ERİA

tekrel < tekrar: (3-8 \ 38) EYA

teKger < tekrar: (II-7 \ 23) BİA

b) Gerileyici Benzeşme Yoluyla:**“tene”:**

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Ağrı, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Kars, Muş, Tunceli, Urfa, Van ağızları.

2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

3) Batı Grubu Ağızları: Afyon, Adıyaman, Antalya, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Eskişehir, Giresun, Hatay, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Sakarya, Sivas, Tokat, Zonguldak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Edirne, Karabük, Karaman, Tekirdağ ağızları.

tene < tane (Far.): (17 \ 40) TYA, (20 \ 41) AYA, (V \ 13) AİASSÖ, (1 \ 64) KİA, (1 \ 3) SİYA, (12 \ 5) KARYA, (M047 \ 112) KAİA, (XLVII \ 86) KBAYA, (31 \

23) BĪAĪ, (13 \ 8) EĪA, (1-1 \ 45) EYA, (1 \ 11) RĪA, (XXX \ 23) KŪYA, (13 \ 23) GĪYA, (5 \ 4) ZBKĪA, (II \ 32) DA, (1 \ 16) UMA, (22 \ 3) KAYA (01 000 01 \ 28) ERĪA, (2 \ s.39) EYAD, (1 \ 49) AĪYA, (I \ 30-16) MYA, (1.1.1 \ 8) HA, (47 \ 30) EĪMĪYA, (8 \ s.61) TYAD, (1 \ 61) VMKA, (26 \ 210) TĪYA, (1 \ 34) KMĪKA, (s.326) AMAK, (1 \ 40) ÇĪYA, (9 \ 78) AMA, (IX \ 2) MMA, (26 \ 52) SĪA, (II-1, 2, 3, 4 \ 243) MMKBKAÖ, (58 \ 10) OĪYA, (23 \ 16) NYA, (1 \ 11) MĪA, (II \ 213) TMĪKA, (s.36) OAAD (Niğde), (s.819) AĞĪA

téne < tane: (2 \ 10) ANYA

“dene”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Gümüşhane, Kars ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Amasya, Ankara, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Çankırı, Eskişehir, Hatay, Isparta, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu Tokat, Uşak, Yozgat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağızı.

dene < tane (Far.): (1 \ 26) NYA, (I-1 \ 22) MMKBKAÖ, (7 \ 3) ANYA, (27 \ 14) ÇĪYA, (2 \ 71) KMĪKA, (13 \ 5) TĪYA, (29 \ 29) EĪMĪYA, (1.10.1 \ 13) HA, (I \ 3-1) MYA, (6 \ 199) AĪYA, (13 \ s.87) EYAD, (s.106) AÖAB, (s.17 \ 11) KMĪA, (I \ 1-7) AĪA, (I \ 13) KYA, (s.163) AĪAD (Bolu), (s.19) OAAD (Niğde), (I-1 \ 85) BĪA, (1 \ 17) KAĪA, (41 \ 9) BĪAĪ, (A1.03 \ 14) AOĪAII, (s.315 \ 176) GKAYA, (M082 \ 20) KAĪA, (I \ 64) IMA, (I-2 \ 46) UĪA

déne < tane: (1 \ 62) AMMA, (49 \ 34) KAYA

“mehkeme”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Kahramanmaraş ağızları.

mehgame < mahkeme (Ar.): (91 \ 40) KAYA

mehgame < mahkeme: (s.159) AMAK

“teze”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Van ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Amasya, Ankara, Balıkesir, Çankırı, Eskişehir, Hatay, Kastamonu, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Sivas, Uşak ağzları.

Tasnifte örneklenmemiş ağzlar: Ardahan ağzı.

teze < taze (Far.): (8 \ 36) KMİKA, (43 \ 140) EİMİYA, (I \ 19-8) MYA, (24 \ s. 122) EYAD, (II \ 61-27) AİA, (5 \ 21) VMKA, (05 052 01 \ 62) ERİA, (1 \ 39) MİA, (II-8 \ 79) BİA, (12 \ 160) AİYA, (8.4.1 \ 4) HA, (s.269) AA, (IV-2 \ 279) MMKBKAÖ, (59 \ 15) ÇİYA, (s.342 \ 8) GKAYA, (XXIII \ 12) DA, (55 \ 27) SİYA, (XLVI \ 31) KÜYA, (B4.01 \ 131) AOİAII, (III \ 1) AİASSÖ, (I-17 \ 97) UİA, (3-17 \ 2) EYA

téze < taze: (6 \ 77) AMMA

“heber”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Erzurum, Kars, Muş, Urfa, Van ağzları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman ağzı.

Tasnifte örneklenmemiş ağzlar: Ardahan ağzı.

heber < haber (Ar.): (50 \ s.186) EYAD, (04 000 01 \ 8) ERİA, (s.357) AMAK, (XII \ 36) AİASSÖ, (19 \ 3) KİA, (6 \ 42) VMKA

heber < haber: (LXI \ 34) MMA, (3-3 \ 56) EYA

heber < haber: (33 \ 43) UMA

“esker”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Erzurum, Kars, Tunceli, Van ağzları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bolu, Eskişehir, Hatay, İçel (Anamur), Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Malatya, Manisa, Muğla, Niğde, Zonguldak ağzları.

Tasnifte örneklenmemiş ağzlar: Ardahan, Karabük ağzları.

esger < asker (Ar.): (14 \ s.93) EYAD, (23 \ 67) KMİKA, (s.163) AİAD (Bolu), (I-5 \ 73) BİA, (II \ 7-34) MYA, (LIX \ 13) KYA, (7.4.1 \ 6) HA, (XXII \ 11) AİASSÖ, (12 \ 4) KİA, (12 \ 83) KARYA, (1 \ 145) ZBKİA, (B4.10 \ 14) AOİAII, (XIX \ 58) KBAYA, (01 111 01 \ 74) ERİA, (3-36 \ 69) EYA

ésger < asker: (27 \ 23) ANYA, (51 \ 110) AMMA

esġer < asker: (s.15) OAAD (Niġde)

esKer < asker: (1 \ 28) VMKA

esker < asker: (II-1, 2, 3, 4 \ 336) MMKBKAÖ

èsger < asker: (47 \ 19) AYA

“ehmet”:

Kelimenin TT aġızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doġu Grubu Aġızları: Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Kars, Van aġızları.
- 2) Batı Grubu Aġızları: Adana, Adıyaman, Kahramanmaraş, Kastamonu, Sivas aġızları.

Tasnifte örneklelenmemiş aġızlar: Ardahan, Karabük aġızları.

ehmet < ahmet (Ar.): (s.510) GKAYA, (A1.20 \ 54) AOİAII, (3 \ 47) SİYA, (36 \ 4) KİA, (XL \ 236) AİASSÖ, (13 \ s.87) EYAD, (04 056 01 \ 13) ERİA, (s.342) AMAK, (52 \ 74) KMİKA

ehmed < ahmet: (5 \ s.52) EYAD, (09 052 01 \ 50) ERİA, (4-1 \ 17) EYA

éġmet < ahmet: (19 \ 30) KAYA

eġmed < ahmet: (46 \ 139) VMKA

emet < ahmet: (XIII \ 5) KBAYA

emed < ahmet: (XXX \ 12) AİASSÖ

ēmet < ahmet: (31 \ 91) KÜYA

“ebdes”:

Kelimenin TT aġızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doġu Grubu Aġızları: Diyarbakır, Erzincan, Van aġızları.
- 2) Batı Grubu Aġızları: Bilecik, Kastamonu, Kütahya, Malatya, Sivas aġızları.

Tasnifte örneklelenmemiş aġızlar: Karabük aġzı.

ebdes < abdest (Far.): (XV \ 64) KÜYA, (57 \ 159) KMİKA, (4-6 \ 80) EYA

‘ebdes < abdest: (XXXII \ 78) DA

‘ebdest < abdest: (13 \ 2) SİYA

eptes < abdest: (13 \ 150) BİAİ

ebdès < abdest: (18 \ 96) KARYA

ebdèst < abdest: (17 \ 130) VMKA

ebdest < abdest: (69 \ 16) MİA

epdes < abdest: (69 \ 16) MİA

“şöför-şofer”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Erzurum, Kars ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Ankara, Balıkesir, Hatay, Kahramanmaraş, Malatya ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük, Tekirdağ ağızları.

şöför < şoför (Fr.): (I \ 591) TMİKA, (14 \ 25) KİA, (100 \ 42) KARYA, (s.376)

AMAK

şöFör < şoför: (II \ 80-50) AİA, (III-2 \ 101) BİA

şofer < şoför: (5.6.1 \ 3) HA, (101 \ 30) MİA, (38 \ 20) KAYA

şüfer < şoför: (14 062 03 \ 32) ERİA, (3-11 \ 35) EYA

şöFir < şoför: (35 \ 15) AİYA

“hetice”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş ağızı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

hetice < hatice (Ar.): (40 \ 4) KAYA

het ce < hatice: (114 \ 72) KARYA

“ecep”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzurum, Kars, Urfa ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Kırşehir ağızı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağızı.

ecep < acep (Ar.): (XV \ 261) AİASSÖ, (4 \ 29) KİA, (01 000 02 \ 79) ERİA, (XXXVI \ 169) KYA, (11 \ s.74) EYAD

‘eceb < acep: (33 \ 200) UMA

“zetten”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Tunceli, Urfa ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Amasya, Antalya, Bilecik, Kastamonu ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karabük ağızları.

zetten < zaten (Ar.): (78 \ 91) AMMA, (LV \ 42) AİASSÖ, (11 \ 39) BİAİ, (6 \ 71) KARYA, (19 \ 1) UMA, (5 \ 61) KMİKA, (2-33 \ 74) EYA

seten < zaten: (14 \ s.89) TYAD, (39 \ 43) AMMA

zēten < zaten: (28 \ 217) KMĪKA, (100 \ 28) AYA

“peket”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Antalya, Bilecik, Hatay, Kastamonu ağızları.

peket < paket (Fr.): (62 \ 65) KMĪKA, (50 \ 6) BĪAĪ, (10.1.1 \ 8) HA

pēket < paket: (178 \ 126) AYA

“söhbət”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Kars, Van ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Balıkesir, Sivas, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağızı.

söhbət < sohbet (Ar.): (1 \ 1) KĪA, (77 \ 73) SĪYA, (A2.01 \ 66) AOĪAII, (I-74 \ 28) UĪA, (I \ 17-22) AĪA, (s.100) AÖAB, (1 \ 51) VMKA

söhbət < sohbet: (XLIII \ 154) AĪASSÖ

“şübe”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Hatay, Kütahya, Sivas ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Tekirdağ ağızları.

şübe < şube (Ar.): (I \ 126) TMĪKA

şūbe < şube: (89 \ 11) AĪYA, (XXXV \ 3) KÜYA, (12 \ 7) EĪA

şöbe < şube: (81 \ 16) SĪYA

“mehelle”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Gümüşhane ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Antalya, Kastamonu ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karabük ağızları.

mehelle < mahalle (Ar.): (34 \ 6) KARYA, (13 \ s.87) EYAD, (19 \ 97) KMĪKA

méhelle < mahalle: (18 \ 51) AYA

mehle < mahalle: (LXVI \ 5) AĪASSÖ, (s.389 \ 35) GKAYA

mehle < mahalle: (s.94) AMAK

“mekine”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Antalya, Hatay, Kahramanmaraş, Muğla ağızları.

mekine < makine (İt.): (14 \ 35) KAYAi (1.1.1 \ 43) HA

mêkine < makine: (30 \ 46) AYA

“zehmet”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Erzurum, Kars, Urfa, Van ağızları.

zehmet < zahmet (Ar.): (14 013 03 \194) ERİAi (1-16 \ 16) EYA, (9 \ s.66)

EYAD

zeḥmet < zahmet: (17 \ 5) UMA, (72 \ 39) KİA

zeḥmeT < zahmet: (1 \ 28) VMKA

“nesib”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Elazığ, Erzurum, Kars, Van ağızları.

2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağzı.

3) Batı Grubu Ağızları: Çankırı ağzı.

nesib < nasip (Ar.): (s.256) AA, (37 \ 66) KİA, (15 \ 6) RİA

nēsib < nasip: (49 \ 10) ÇİYA

nesiP < nasip: (50 \ 21) VMKA

neseb < nasip: (14 062 02 \ 34) ERİA

“rehmet”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Erzurum, Kars, Urfa, Van ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Aydın, Muğla ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karabük ağızları.

rehmet < rahmet (Ar.): (6 \ s.58) EYAD, (08 041 01 \ 98) ERİA, (III \ 2)

AİASSÖ, (2 \ 74) UMA, (2 \ 6) KARYA, (6-3 \ 49) EYA

rehmed < rahmet: (11 \ s.72) EYAD

reḥmeT < rahmet: (1 \ 157) VMKA

reḥmet < rahmet: (s.405) AMAK

irehmet < rahmet: (78 \ 15) KİA, (1-13 \ 3) EYA, (11 \ s.72) EYAD

irēmet < rahmet: (II \ 4-5) AYYA

remet < rahmet: (LIV \ 75) AİASSÖ, (I \ 45-4) MYA

“edet”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Kars, Urfa ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Ankara ağızı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağızları.

edet < adet (Ar.): (67 \ 5) KĪA, (20 \ s.117) EYAD, (I \ 5-13) AĪA, (4-22 \ 38)

EYA

èdet < adet: (33 \ 77) UMA

edeT < adet: (XXI \ 18) AĪASSÖ

“hesret”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Gümüşhane, Kars ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızları: Ardahan ağızı.

hesret < hasret (Ar.): (s.256) AA, (s.316 \ 206) GKAYA

hèsret < hasret: (82 \ 225) KĪA

hesreT < hasret: (LXV \ 57) AĪASSÖ

“heyret”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Kars, Urfa ağızları.

heyret < hayret (Ar.): (37 \ 64) KĪA, (1 \ 32) UMA

“lekin”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Antalya, Hatay, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

lekin < lakin (Ar.): (1.1.2 \ 39) HA

lekiñ < lakin: (B2.07 \ 58) AOĪAII

lëkin < lakin: (16 \ 49) KARYA

lëkin < lakin: (1 \ 17) AYA

rëkin < lakin: (147 \ 34) AYA

Íëkin < lakin: (II-87 \ 79) UĪA

lëkin < lakin: (3-38 \ 93) EYA

“hüsüsü”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Bilecik, İçel (Anamur), Tokat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağzı.

hüsüsü < hususi (Ar.): (M032 \ 15) KAİA, (40 \ 15) TİYA, (24 \ 121) ANYA

hüsüsü < hususi: (M019 \ 13) KAİA

hüsüsü < hususi: (66 \ 42) BİAİ

“fasille”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Antalya ağzı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağzı.

feselli < fasulye (Rum.): (LXVI \ 23) AİASSÖ

fësille < fasulye: (178 \ 63) AYA

“tebi”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Urfa ağızları.

2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağzı.

3) Batı Grubu Ağızları: Çankırı ağzı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızları: Karabük ağzı.

tebi < tabi (Ar.): (7 \ 40) KARYA, (20 \ 3) RİA, (s.341 \ 17) GKAYA, (1 \ 88)

UMA, (09 046 01 \ 68) ERİA

tébi < tabi: (6-11 \ 155) EYA

teb < tabi: (74 \ 27) ÇİYA

“ecele”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzurum, Kars, Urfa ağızları.

ecele < acele (Ar.): (08 029 01 \ 39) ERİA, (XLVII \ 28) KBAYA, (1 \ 63) KİA

écele < acele : (33 \ 131) UMA

“trefik”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Zonguldak ağzı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağzı.

trefik < trafik (Fr.): (8 \ 62) ZBKİA

trevik < trafik: (84 \ 7) KARYA

“vesiyet”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Kars, Tunceli ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman ağızı.

vesiyet < vasiyet (Ar.): (16 \ 89) KİA, (26 \ 61) RİA, (s.326) AMAK

vesiyet < vasiyet: (23 \ s.117) TYAD (“ı” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.

“lesdik”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Hatay, Isparta ağızları.

lesdik < lastik (Fr.): (VI \ 80) IMA

lesdiK < lastik: (IV-1 \ 31) BİA

lesTik < lastik: (2.8.1 \ 13) HA

“devet”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Urfa ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karabük ağızlar.

devet < davet (Ar.): (3-35 \ 43) EYA, (XXIV \ 16) AİAŞŞÖ

de‘vet < davet: (33 \ 77) UMA

dēvet < davet: (117 \ 166) KARYA

“trektör”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Çankırı, Kastamonu ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

tirektör < traktör (Fr.): (63 \ 5) ÇİYA, (15 \ 78) KMİKA

trektör < traktör: (112 \ 149) KARYA

drektör < traktör: (34 \ 4) KARYA

direktör < traktör: (38 \ 12) ÇİYA, (16 \ 96) KMİKA

c) İlerleyici-Gerileyici Benzeşme Yoluyla**“ceneze”:**

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Tunceli ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

3) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Çankırı, Kahramanmaraş, Kırşehir, Malatya, Manisa, Muğla, Ordu, Sakarya, Sivas ağızları.

ceneze < cenaze (Ar.): (129 \ 49) ÇİYA, (23 \ s.118) TYAD, (1 \ 30) MİA, (1 \ 54-3) MYA, (s.170) TYA, (49 \ 12) SİYA, (23 \ 40) AİYA, (2-45 \ 54) EYA

cenēze < cenaze: (40 \ 164) SİA

cènēze < cezane: (81 \ 21) KAYA

cenneze < cenaze: (1-3 \ 45) MMKBKAÖ

“bereber”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum, Kars, Tunceli, Urfa, Van ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Amasya, Bilecik, Sakarya ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karabük ağızları.

bereber < beraber (Far.): (14 \ 15) KİA, (102 \ 97) KARYA, (XIII \ 16) AİAŞÖ, (28 \ 32) UMA, (67 \ 29) SİA, (43 \ 37) AİYA, (11 013 02 \ 19) ERİA, (30 \ s.141) TYAD, (1 \ 174) VMKA

berēbē < beraber: (53 \ 35) BİAİ

bèreber < beraber: (5 \ 167) AMMA

“şefteli”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ, Erzincan ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Antalya ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük, Karaman ağızları.

şefteli < şeftali (Far.): (4 \ s.51) EYAD, (16 \ 47) AMA, (M021 \ 14) KAİA, (81 \ 6) KARYA, (3-36 \ 49) EYA

şēfdeli < şeftali: (70 \ 43) AMMA

şēfteli < şeftali: (26 \ 55) AYA

şevteli < şeftali: (XI \ 3) DA

“tedevi”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Kars ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Antalya, Muğla, Sivas ağızları.

tedevi < tedavi (Ar.): (55 \ 40) SİYA, (69 \ 36) KİA (II \ 3-63) MYA, (4-16 \ 62) EYA

têdevi < tedavi: (68 \ 36) AYA

“terezi”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç ağzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Ordu ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karaman ağızları.

terezi < terazi (Far.): (XII \ 5) AİASSÖ, (A5.01 \ 85) AOİAII, (M107 \ 84)

KAİA, (s.280) AA

“kesdene”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Bilecik, Giresun, Kastamonu, Muğla, Ordu ağızları.

kesdene < kestane (Rum.): (43 \ 2) GİYA, (62 \ 42) BİAİ, (IV-23 \ 74) BİA, (73 \ 43) OİYA

kestene < kestane: (28 \ 194) KMİKA

“hikeye”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Sivas, Tokat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağzı.

hikeye < hikâye (Ar.): (66 \ 22) SİYA, (XII \ 28) AİASSÖ

“merhemet”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Van ağzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Giresun ağzı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karaman ağızları.

merhemet < merhamet (Ar.): (XV \ 256) AİASSÖ, (M027 \ 33) KAİA

merhemed < merhamet: (58 \ 5) GİYA

meḥremeT < merhamet: (46 \ 101) VMKA

“enteri”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Kars, Tunceli ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Balıkesir, Bilecik, Eskişehir, Giresun, İçel (Anamur), Kırşehir, Malatya, Muğla, Nevşehir, Sakarya ağızları.

enteri < entari (Ar.): (49 \ 28) SİA, (14 \ s.91) TYAD, (3 \ 26) NYA, (s.135) AÖAB, (II \ 90-28) AİA, (48 \ 204) EİMİYA, (30 \ 25) ANYA, (IV-3 \ 122) BİA, (57 \ 30) KİA, (54 \ 48) GİYA, (13 \ 102) BİAİ

henteri < entari (I \ 26-27) MYA

entere < entari: (II-1 \ 14) BİA

êñtere < entari: (11 \ 120) AMMA

“misefir”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Erzurum, Kars ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Aydın, Balıkesir, Bilecik, Hatay, Kastamonu, Manisa, Muğla ağızları.

misefir < misafir (Ar.): (2-1 \ 12) EYA, (IV-17 \ 52) BİA, (02 031 01 \ 41) ERİA, (5.3.1 \ 2) HA, (II \ 3-91) MYA

misēvir < misafir: (44 \ 22) BİAİ

misēfir < misafir: (III-1 \ 56) BİA, (16 \ 32) KİA, (31 \ 22) KMİKA

müsevir < misafir: (I-6 \ 8) BİA, (I \ 7-30) MYA, (IV-2 \ 472) MMKBKAÖ

müseFir < misafir: (II \ 9-115) AYYA

“kilemetre”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Ankara, Eskişehir, Kahramanmaraş, Kastamonu ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağzı.

kilemetire < kilometre (Fr.): (A2.03 \ 61) AOİAII, (13 \ 32) KAYA

kilemetre < kilometre: (29 \ 19) EİMİYA, (s.96) AÖAB, (19 \ 28) KMİKA

kilemētīre < kilometre: (8 \ 1) KARYA

kilēmētre < kilometre: (62 \ 42) KARYA

kilemeTre < kilometre: (52 \ 150) AİYA

külōmetire < kilometre: (42 \ 32) KAYA

“ziyeret”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağzı.

ziyeret < ziyaret (Ar.): (178 \ 103) TYA, (XVII \ 65) AİASSÖ

“ceseret”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Erzurum ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağızı.

ceseret < cesaret (Ar.): (03 038 01 \ 35) ERİA, (2-43 \ 10) EYA, (14 \ s.93)

EYAD

cesereT < cesaret: (XLIV \ 72) AİASSÖ

“emeliyet”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Ağrı, Erzurum, Van ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Giresun, Kastamonu, Nevşehir ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karabük ağızları.

emeliyet < ameliyat (Ar.): (14 062 05 \ 8) ERİA, (13 \ 65) GİYA, (23 \ 173)

KMİKA, (s.820) AĞİA

emeliyeT < ameliyat: (XXXVII \ 358) AİASSÖ

émelyét < ameliyat: (177 \ 20) KARYA

imeliyet < ameliyat: (1 \ 56) NYA

‘emeliyeT < ameliyat: (7 \ 111) VMKA

3.1.2.3 Yabancı Kökenli Olup Türkçe Ekler Almış Kelimelerde**İncelik Uyumu****3.1.2.3.1 Arapça Kökenli Kelimeler****“cümertesi”:**

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Amasya, Ankara, Çankırı, Eskişehir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırıkkale, Manisa, Muğla, Sivas, Tokat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağızı.

cümertesi < cumartesi: (2 \ 46) KMİKA, (20 \ 14) TİYA, (III \ 13-31) MYA, (47 \ 59) EİMİYA, (84 \ 18) ÇİYA, (11 \ 13) SİYA, (M047 \ 168) KAİA, (25 \ 5) KIİA

cümêrtesi < cumartesi: (65 \ 154) AMMA

cümērtesi < cumartesi: (III \ 8-2) MYA

cümörtesi < cumartesi: (s.110) AMAK

cümeýertesı < cumartesi: (A3.09 \ 17) AOİAII

cümürtesi < cumartesi:(A7.02 \ 7) AOİAII

cümertesı < cumartesi:(84 \ 60) AYA

cümërtesi < cumartesi: (A7.10 \ 8) AOİAII, (90 \ 17) KAYA, (I \ 19-33) AİA

cümessi < cumartesi: (5 \ 67) AMMA

3.1.2.4 Özel İsimlerde İncelik Uyumu

Standart Türkçede kullanılan bazı yer isimleri incelik uyumuna aykırı biçimde bulunmaktadır. Bu isimler Türkiye Türkçesi ağızlarının bazı yörelerinde uyuma uygun biçimde düzenlenerek kullanılmaktadır.

3.1.2.4.1 Kelime Kök ve Gövdelerinde İncelik Uyumu

a) İlerleyici Benzeşme Yoluyla:

“erzürüm”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ağrı, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Kars ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Amasya, Çankırı, Hatay, Tokat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

erzürüm < erzurum: (1-17 \ 20) EYA, (01 000 01 \ 13) ERİA, (124 \ 35) ÇİYA,
(7 \ 12) TİYA,

Erzürüm < erzurum: (s.827) AĞİA

erzirim < erzurum: (12 \ 25) KİA

“lefköşe”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Muğla ağızı.

lefköşe < lefkoşa: (II \ 7-8) MYA

“erzincen”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

erzincen < erzincan: (3-9 \ 16) EYA

“eleziz”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Erzurum ağızları.

eleziz < elaziğ: (1-17 \ 6) EYA

b) Gerileyici Benzeşme Yoluyla:

“tünceli”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Elaziğ ağızı.

tünceli < tunceli: (XV \ 41) KBAYA, (9 \ s.63) EYAD

“melezgirt”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağızı.

melezgirt < malazgirt: (08 040 01 \ 110) ERİA

c) İlerleyici-Gerileyici Benzeşme Yoluyla:

“selenik”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kütahya ağızı.

selēnik < selanik: (XXIV \ 15) KÜYA

“emeriken”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağızı.

emeriken < amerikan: (08 040 01 \ 91) ERİA

“kirezderesi”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Aydın ağızı.

kirezderesi < kirazderesi: (III \ 2-6) AYYA

3.2 Düzlük- Yuvarlaklık Uyumu

3.2.1 Düzlük Uyumu

3.2.1.1 Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

3.2.1.1.1 Türkçe Kökenli Kelimelerde Düzlük Uyumu

3.2.1.1.1.1 Kelime Kök ve Gövdelerinde Düzlük Uyumu

u < ı değişimi:

“çamır”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum, Kars ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Afyon, Ankara, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Çorum, Denizli, Gaziantep, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Muğla, Niğde, Sakarya, Yozgat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Edirne, Karabük, Karaman, Tekirdağ ağızları.

çamır < çamur: (221 \ 77) KARYA, (XXI \ 1) KÜYA, (9 \ 25) KİA, (7 \ 395) BİAİ, (M120 \ 57) KAİA, (LXIX \ 27) AİASSÖ, (21 \ 24) EİA, (11 \ 43) KAYA, (63 \ 56) AİYA, (III-6 \ 100) BİA, (VI \ 252) TMİKA, (VI \ 52) KYA, (s.31) OAAD (Niğde), (s.347) AMAK, (II \ 91-97) AİA, (X \ 4) IMA, (70 \ 21) GBAA (Aydın), (s.146) GA-III, (s.82) DİAS, (s.73) ÇAS, (11 \ 17) AMA

çámır < çamur. (I \ 6-21)

ça:mır < çamur: (08 029 01 \ 16) ERİA

“tavık”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Urfa ağızı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bilecik, Çorum, Denizli, Eskişehir, Hatay, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kırıkkale, Kırşehir, Manisa, Muğla, Sivas, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Karaman ağızları.

tavik < tavuk: (17 \ 24) ANYA, (156 \ 20) SİYA, (6 \ 23) EİA, (A1.22 \ 101) AOİAII, (25 \ 229) BİAİ, (M025 \ 23) KAİA, (I-A \ 11-32), (I \ 11-24) MYA, (42 \ 47) AİYA

tavik < tavuk: (III-96 \ 19) UİA, (7 \ 10) AİYA, (s.366) ÇAS, (18 \ 19) AMA

tāvīk < tavuk: (20 \ 35) AYA

tavıK < tavuk: (87 \ 66) KAYA

tavıĝ < tavuk: (I \ 25-31) MYA, (M105 \ 2) KAİA.

tavıĥ < tavuk: (A4.01 \ 181) AOİAII, (II \ 135) KYA

tavıĥ < tavuk: (23 \ 15) AİYA

Bazı harfler yarı uyum sergilemektedir. Örneğin; “ i” ünlüsü “u-i” arası bir sesi karşılamaktadır. Bu nedenle tam bir uyum serlemez ve yarı uyumlu şekilde değerlendirilirler. Ankara, Amasya, Sakarya, Kırıkkale gibi bazı yöre ağızlarında örnekleri bulunmaktadır.

tavıĥ < tavuk: (III \ 106-11) AİA

tavıĥ < tavuk: (26 \ 217) SİA

tavik < tavuk: (24 \ 63) KIİA

tavıĝ < tavuk: (7 \ 108) AMMA

“yağmır”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Erzurum, Kars ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Eskişehir, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Muğla, Nevşehir, Sivas, Uşak, Yozgat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Karaman, Tekirdağ ağızları.

yağmır < yağmur: (4 \ 16) KİA, (B5.01 \ 139) AOİAII, (III \ 13-21) AYYA, (1.10.1 \ 9) HA, (06 019 01 \ 28) ERİA, (III \ 43) IMA, (s.174) OAAD (Yozgat), (s.403) AMAK, (2-23 \ 21) EYA, (I-29 \ 33) UİA

yağmir < yağmur: (43a \ s.176) EYAD

yáğmır < yağmur: (39 \ 90) AİYA

yáğmır < yağmur: (7 \ 81) AİYA

yāmır < yağmur: (53 \ 5) SİYA, (XXVI \ 17) KÜYA, (25 \ 80) EİA, (A1.13 \ 24) AOİAII, (7 \ 437) BİAİ, (M006 \ 7) KAİA, (133 \ 13) TYA, (50 \ 84) KAYA, (s.34 \

5) KMİA, (25 \ 7) NYA, (III \12-43) MYA, (31 \ 94) KMİKA, (III-10 \ 53) BİA, (V \ 17), TMİKA, (LII \ 90) KYA, (I \ 16-2) AİA, (5 \ 107) EİMİYA, (I-1 \ 108) UİA

ya'mır < yağmur: (39 \ 45) AYA

Adıyaman yöresinde kullanılan yáğmır sözcüğü yarı uyumludur. “i” ünlüsü “u-i” arası bir sestir bu nedenle tam uyum gösterememektedir.

yáğmır < yağmur: (39 \ 88) AİYA

“tapı”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Erzurum ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Amasya, Antalya, Balıkesir, Nevşehir ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Tekirdağ ağızları.

tapı < tapu: (167 \ 13) TYA, (47 \ 36) EİA, (6-7 \ 16) EYA, (11 \ 31) AYA, (26 \ s.133) EYAD, (II \ 340) TMİKA

dapı < tapu: (81 \ 49) AİYA

“çavış”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Tunceli Ağızı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Ankara, Balıkesir, Bilecik, Eskişehir, Gaziantep, Hatay, İzmir, Kahramanmaraş, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Muğla, Nevşehir, Sakarya, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman, Tekirdağ ağızları.

çavış < çavuş: (LV \ 113) KYA, (2.6.2 \ 6) HA, (s.405) AMAK, (48 \ 13) NYA, (I-5 \ 187) BİA, (I \ 855) TMİKA, (75 \ 69) AİYA, (32 \ s.146) TYAD, (7 \ 112) BİAİ, (A1.20 \ 6) AOİAII, (II \ 7) KÜYA, (25 \ 9) EİMİYA, (I \ 56-10) MYA, (s.151) GA-III, (14 \ 34) AMA, (I \ 2-19) AİA, (I-19 \ 4) UİA

çavış < çavuş: (XXXVI \ 272) KYA

çavış yarı uyumludur. “i” ünlüsü “u-i” arası bir ses olduğu için tam uyumlu değildir. Kahramanmaraş, Karaman, Kırıkkale, Sakarya ağızlarında kullanımı vardır.

çavış < çavuş: (M001 \ 56) KAİA, (78 \ 35) KAYA, (38 \ 53) SİA, (18 \ 17)

KİIA

“çapıt”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Çorum, Denizli, Gaziantep, Hatay, İçel (Anamur- Tarsus), Kahramanmaraş, Kayseri, Kütahya, Malatya, Muğla, Sivas, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağızı.

çapıt < çaput: (M048 \ 30) KAİA, (B4.12 \ 21) AOİAII, (46 \ 8) AYA, (77 \ 1) SİYA, (s.76 \ 13) KMİA, (s.364) AMAK, (8.1.1 \ 18) HA, (I \ 67-44) MYA, (131 \ 6) MİA, (12 \ 44) ANYA, (s.128) TAÜBİ, (s.83) DİAS, (s.148) GA-III, (s.74) ÇAS, (s.36) EYSV, (3 \ 61) AMA, (I-A \ 53-37) AYYA, (I-1 \ 21) UİA

çapıT < çaput: (XII \ 2) KÜYA

çaPıt < çaput: (II \ 249) KYA

çabıt < çaput: (M106 \ 67) KAİA, (89 \ 125) SİYA, (I-A \ 54-2) AYYA, (s.120)

AÖAB

çabıT < çaput: (49 \ 20) AİYA

çábıt < çaput: (23 \ 52) KAYA

“aviç”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Ankara, Balıkesir, Bilecik, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Kayseri, Muğla, Nevşehir ağızları.

aviç < avuç: (7 \ 49) BİAİ, (77 \ 80) KAYA, (s.35 \ 2) KMİA, (34 \ 19) NYA, (s.155) AMAK, (s.131) AÖAB, (I \ 3-63) MYA, (s.56) GA-III, (I-6 \ 89) BİA

aviş < avuç: (IV-16 \ 98) BİA

“gavın”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Ankara, Antalya, Aydın, Gaziantep, İçel (Tarsus), Kahramanmaraş, Kayseri, Kırıkkale, Nevşehir, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağızı.

gavın < kavun: (I-B \ 2-38) AYYA, (123 \ 48) AYA, (82 \ 69) KAYA, (s.47 \ 23) KMİA

gavın < kavun: (s.156) TAÜBİ, (s.306) GA-III

ğavın < kavun: (s.65) ŞÇYAS

kavın < kavun: (II \ 91-1) UİA

ķavın < kavun: (s.149) AMAK

“gavın” sözcüğü “i” ünlüsü ile karşılandığı için yarı uyumlu kabul edilir.

Ankara, Adıyaman, Karaman, Kırıkkale ağızlarında kullanımı vardır.

gavın < kavun: (II \ 81-15) AİA, (20 \ 104) AİYA, (28 \ 18) KIİA

ğavın < kavun: (M057 \ 55) KAİA

“hatın”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Çorum, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kırşehir, Yozgat ağızları.

hatın < hatun: (B3.11 \ 16) AOİAII, (75 \ 11) KİA, (21 \ 21) KAYA, (s.193)

ÇAS

ħatın < hatun: (s.334) AMAK, (s.394) GA-III, (s.182) OAAD (Yozgat)

hātın < hatun: (LV \ 38) KYA

“yavrı”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Gümüşhane, Muş, Tunceli, Urfa, Van ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Amasya, Ankara, Balıkesir, Eskişehir, Hatay, Isparta, İçel (Anamur), Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Malatya, Muğla, Sakarya, Tokat ağızları.

yavrı < yavru: (I \ 34-55) AİA, (s.153) AÖAB, (20 \ 87) EİMİYA, (LXV \ 118)

KYA, (III \ 7-24) MYA, (I-1 \ 84) BİA

yavri < yavru: (s.362 \ 30) GKAYA, (s.280) AA

yaṽri < yavru: (3 \ 168) VMKA

“yaṽri” sözcüğü yarı uyumludur. Sakarya yöresinde kullanımı vardır.

yaṽri < yavru: (53 \ 42) SİA

“gambır”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Balıkesir, Gaziantep, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

gambır < kambur: (A4.02 \ 89) AOİAII, (s.287) GA-III, (I-17 \ 121) UİA

ğambır < kambur: (IV-14 \ 11) BİA

ķambır < kambur: (V \ 41) TMİKA

“yavız”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Urfa ağzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Bilecik, Eskişehir, Hatay, Kahramanmaraş, Kayseri, Muğla ağızları.

yavız < yavuz: (39 \ 10) BİAİ, (s.120 \ 23) KMİA, (14 \ 20) UMA, (8.2.1 \ 53)

HA, (I-1 \ 44) BİA, (III \ 15-81) MYA

yavız yarı uyumludur. Kahramanmaraş yöresinde kullanımı vardır.

yavız < yavuz: (79 \ 10) KAYA

“havlı”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Van ağzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Afyon, Ankara, Bilecik, Hatay, Kırşehir, Muğla, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağzı.

havlı < havlu: (M011 \ 57) KAİA, (31 \ 105) BİAİ, (II-85 \ 10) UİA, (3.1.1 \ 11)

HA

havla < havlu: (III \ 12-36) MYA

havlı < havlu: (5 \ 8) AİYA

“tabır”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Balıkesir, Bilecik, Kütahya, Muğla, Nevşehir, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne ağzı.

tabır < tabur: (s.351) AMAK, (01 111 01 \ 129) ERİA, (12 \ 13) EİA, (B4.04 5)

AOİAII, (28 \ 53) BİAİ, (I-23 \ 14) UİA

tabıl < tabur: (I \ 34-40) MYA

tabır < tabur: (XXIII \ 4) KÜYA

“başçavış”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Balıkesir, Eskişehir, Kahramanmaraş, Manisa, Nevşehir, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağzı.

başçavış < başçavuş: (B2.04 \ 4) AOİAII, (M001 \ 50) KAİA, (25 \ 8) EİMİYAi, (I \ 17-56) AİA, (13 \ 16) GBAA (Manisa), (III \ 8-25) BİA, (I-24 \ 12) UİA

“başçavış” yarı uyumludur. Kahramanmaraş yöresinde kullanımı vardır.

başçavış < başçavuş: (78 \ 27) KAYA

“savınma”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: karaman ağzı.

savınma < savunma: (M104 \ 12) KAİA

“gavırma”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Ankara, Bilecik, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağzı.

gavırma < kavurma: (A4.03 \ 12) AOİAII, (21 \ 35) BİAİ, (3 \ 52) KAYA, (I \ 39-39) AİA, (s.112 \ 17) KMİA, (LVI \ 87) KYA, (7 \ 3) AİYA, (I-47 \ 21) UİA

gavırma < kavurma: (M059 \ 9) KAİA

kavırma < kavurma: (s.306) GA-III

“gavırma” yarı uyumludur. Karaman, Adıyaman ağızlarında kullanımı vardır.

gavırma < kavurma: (M068 \ 6) KAİA

ğavırma < kavurma: (107 \ 5) AİYA

ğavırma < kavurma: (23 \ 105) AİYA

“assıbay”: Birleşik kelimedir.

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağzı.

assıbay < astsubay: (223 \ 67) KARYA

“gabık”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağzı.

2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Afyon, Balıkesir, İçel (Anamur), Malatya, Sakarya, Uşak ağızları.

gabık < kabuk: (I-32 \ 80) UİA

gabıķ < kabuk: (23 \ 73) ANYA

gabıK < kabuk: (12 \ 164) AMA

gabıĶ < kabuk: (I-3 \ 334) BİA

kabık < kabuk: (16 \ 14) ANYA

gabıĥ < kabuk: (01 000 02 \ 67) ERİA

gabıĥ < kabuk: (16 \ 19) MİA

“hamıt”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Afyon ağızı.

hamıt < hamut: (1 \ 31) AMA

“yamık”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Muğla ağızları.

yamık < yamuk: (II \4-47) MYA

yamıĶ < yamuk: (I-5 \ 307) BİA

“çabıcak”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Aydın, Bilecik, Muğla ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne ağızı.

çabıcak < çabucak: (51 \ 173) BİAİ

çabcaķ < çabucak: (38 \ 9) EİA

çābıcaķ < çabucak: (II \ 6-151) MYA

çabıcıĶ < çabucak: (65 \ 18) GBAA (Aydın)

“çabıcacık”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Afyon ağızı.

çabıcacıK < çabucacık: (12 \ 204) AMA

Yazı dilimizde bu örnekler uyumsuz şekilde bulunmaktadır. Genel olarak dudak ünsüzü barındıran bu kelimeler yanındaki ünlüyü yuvarlaklaştırarak kelimeleri uyum dışı bırakmıştır. TT ağızlarında ise kelimeleri uyuma uydurmak esas olduğu için yuvarlak ünlülerde düzleşme meydana getirerek kelimeleri düzlük uyumuna uygun hale getirmiştir.

3.2.1.1.2 Eklerde Düzlük Uyumu

3.2.1.1.2.1 Şimdiki Zaman Eki

Standart Türkçede şimdiki zaman eki olarak kullanılan “yor” eki düzlük uyumunun dışında kalmaktadır. Bu ek Türkiye Türkçesi ağızlarında düzlük uyumuna uygun şekilde kullanılmaktadır. Türkçede ilk heceden sonra gelen “o” ünlüsü düzlük ve yuvarlaklık uyumunu bozmaktadır.

Şimdiki zaman eki düzlük uyumu açısından şu şekilde gruplandırılabilir:

- “1. -r /-Ir grubu şimdiki zaman ekleri
- 2.-Ar grubu şimdiki zaman ekleri
3. -yer grubu şimdi zaman ekleri
4. -yUr grubu şimdiki zaman ekleri (-yı / -yi < -yır / -yir < yur / -yür)”²⁸

Şimdiki zamanın I.teklik şahıs eki ile ağızlardaki kullanımı:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Kars, Muş, Urfa, Van ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Amasya, Ankara, Çankırı, Kahramanmaraş, Kırıkkale, Malatya, Sakarya, Sivas ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Karaman ağızları.

Trabzon Yöresi (TYA):

-yırım: biliyırım < biliyorum (62 \ 44), pağamāyrum < bakamıyorum (70 \ 21), yapāyırım < yapıyorum (77 \ 14), bilmērim < bilmiyorum (94 \ 11), gidemēyırım < gidemiyorum (70 \ 15)

Yarı uyum sağlayanlar: deyirim < diyorum (77 \ 4)

Karaman Yöresi (KAİA):

-yırım: bilmeyırım < bilmiyorum (M057 \ 28)

- rim: çalışam rim < çalışamıyorum (M056 \ 3)

Kars Yöresi (KİA):

-irim: bilmirim < bilmiyorum (22 \ 18)

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII):

²⁸ Fatih Özek, “Türkiye Türkçesi Doğu Grubu Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekleri”, Turkish Studies, Volume 7 / 1 Winter 2012, s.1753.

-yem: bilmiyem < bilmiyorum (B2.01 \ 73)

-yırım: yaşıyırım < yaşıyorum (B2.06 \ 32)

Edirne Yöresi (EİA):

-yam: seviyam < seviyorum (9 \ 6)

-rim: bilmērim < bilmiyorum (24 \ 4)

Erzincan Yöresi (EYA):

-yım: yapmıyım < yapmıyorum (1-3 \ 1)

-yim: yatıyım < yatıyorum (24 \ 4)

Sivas Yöresi (SİYA):

-yırım: çalışıyırım < çalışıyorum (55 \ 16)

Gümüşhane Yöresi (GKAYA):

-yırım: başıyırım < bakıyorum (s.349 \ 56)

Diyarbakır Yöresi (DA):

-yam: yapıyam < yapıyorum (I \ 97)

-yem: bilmiyem < bilmiyorum (XXI \ 39)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA):

-yám: bilmiyám < bilmiyorum (117 \ 39)

Yarı uyumlu olan sözcükler: “-yım” “ı” sesi “ü-i” arası bir sestir. Bu nedenle

yarı uyum sağlamaktadır.

-yım: bilmiyım < bilmiyorum (92 \ 21)

Adıyaman Yöresi (AİYA):

-yrim: istemiyrim < istemiyorum (59 \ 3)

-yım: seviyim < seviyorum (92 \ 71)

-yşrim: seviyşrim < seviyorum (42 \ 75), bilmiyşrim < bilmiyorum (42 \ 76),

atam yşrim < atamıyorum (42 \ 46), gidemiyşrim < gidemiyorum (42 \ 79)

Sakarya Yöresi (SİA):

-yám: satıyám < satıyorum (17 \ 52)

Kırıkkale Yöresi (KİİA):

-yirim: uyuyamıyirim < uyuyamıyorum (20 \ 2)

Malatya Yöresi (MİA):

-yrem: tanıyrem < tanıyorum (83 \ 7)

-yim: siliyim < siliyorum (147 \ 26)

Van Yöresi (VMKA):

-yem: baḡ yem < bakıyorum (7 \ 24), at yem < atıyorum (7 \ 25), yıhan yem < yıkanıyorum (7 \ 26), baḡır yem < baḡırıyorum (7 \ 41), aḡl yem < aḡlıyorum (7 \ 41), sızl yem < sızlıyorum (7 \ 41), istem yem < istemiyorum (11 \ 29)

-ırem: yatamırem < yatamıyorum (36 \ 56), baḡırem < bakıyorum (36 \ 65), ḡapadamırem < kapatamıyorum (36 \ 69), anlamırem < anlamıyorum (41 \ 112), vermırem < vermiyorum (47 \ 17), diyırem < diyorum (47 \ 215), gidırem < gidiyorum (52 \ 196)

-yam: taḡ yam < takıyorum (19 \ 269)

-ram: ḡaçamaram < kaçamıyorum (52 \ 193)

Amasya Yöresi (AMMA):

-yem: bilmiyem < bilmiyorum (54 \ 12), biliyem < biliyorum (82 \ 79)

- m: tanım m < tanımıyorum (82 \ 79), bilm m < bilmiyorum (82 \ 79)

Muş Yöresi (MMA):

-rem: beklirem < bekliyorum (XXVI \ 3), aḡlirem < aḡlıyorum (LVI \ 178), demerem < demiyorum (LX \ 7), bülmerem < bilmiyorum (LXIV \ 30), istirem < istiyorum (XIII \ 36), bilmerem < bilmiyorum (XV \ 42)

-rim: yapemirim < yapamıyorum (XVIII \ 35), yapirim < yapıyorum (VI \ 4)

Elazığ Yöresi (EYAD):

-im: istim < istiyorum (60 \ s.211)

-rım: bilmërım < bilmiyorum (35a \ s.157)

Urfa Yöresi (UMA):

-yem: bilmeyem < bilmiyorum (33 \ 13), ediyem < ediyorum (1 \ 32), kesemiyem < kesemiyorum (12 \ 2)

-yam: çalışmıyam < çalışmıyorum (12 \ 7), yapıyam < yapıyorum (17 \ 11), çalışmıyam < çalışmıyorum (12 \ 24)

Erzurum Yöresi (ERİA):

-rem: geçemirem < geçemiyorum (09 005 02 \ 80), seçmirem < seçmiyorum (09 005 02 \ 80), açamirem < açamıyorum (09 005 02 \ 79), gezirem < geziyorum (01 121 01 \ 64)

-ram: yapiram < yapıyorum (14 063 01 \ 7)

-yrim: bilmeyrim < bilmiyorum (03 000 01 \ 10)

Ankara Yöresi (AÖAB):

-yam: inanamıyam < inanamıyorum (s.108)

Ardanuç Yöresi (AA):

-yerim: gediyerim < gidiyorum (s.344)

Çankırı Yöresi (ÇİYA):

-yam: arayam < arıyorum (81 \ 53)

-yem: biliyem < biliyorum (72 \ 25)

Şimdiki zaman ekinin II. teklik şahıs eki ile ağızlarda kullanımı:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ağrı, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Muş, Urfa, Van ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Bolu, Çankırı, Kastamonu, Kırşehir, Malatya, Sivas ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Karabük ağızları.

Kırşehir Yöresi (KYA):

- señ: bil señ < biliyorsun (I \ 2)

Ağrı Yöresi (AĞİA):

-sin: tahirsin < takıyorsun (s.820)

Erzurum Yöresi (ERİA):

-irsin: annirsin < ankıyorsun (04 056 01 \ 64)

Elazığ Yöresi (KBAYA):

-sın: istisın < istiyorsun (XXXVI \ 7), satı _mısın < satıyor musun

Edirne Yöresi (EİA):

-sın: seviyasın < seviyorsun (9 \ 6)

Sivas Yöresi (SİYA):

-ysin: biçıysın < biçiyorsun (55 \ 16)

Karabük Yöresi (KARYA):

-yán: biliyán < biliyorsun (142 \ 62), gidiyán < gidiyorsun (142 \ 62), bilmiyán < bilmiyorsun (138 \ 8)

Diyarbakır Yöresi (DA):

-san: baħısan < bakıyorsun (XXI \ 34), yapısan < yapıyorsun (I \ 112)

-sen: bilişen < biliyorsun (I \ 144)

Balıkesir Yöresi (BİA):

-yîñ: barınamayîñ < barınamıyorsun (II-8 \ 57)

Urfa Yöresi (UMA):

-san: atısan < atıyorsun (12 \ 16), biraħısan < bırakıyorsun (12 \ 28), yatırısan < yatırıyorsun (12 \ 35)

-sen: bil sen < biliyorsun (24 \ 100)

Kastamonu Yöresi (KMİKA):

-yán: yapıyán < yapıyorsun (1 \ 71)

Elazığ Yöresi (EYAD):

-sın: ağlısın < ağlıyorsun (54 \ s.196)

Bolu Yöresi (AİAD):

-yan: yapıyan < yapıyorsun (s.161), ediyasan < ediyorsun (s.166), ediyan < ediyorsun (s.166)

-yın: yapıyın < yapıyorsun (s.161)

Muş Yöresi (MMA):

-sin: bağır sin < bağırıyorsun (XIII \ 63)

Van Yöresi (VMKA):

-ır̄sen: yaPmır̄sen < yapmıyorsan (36 \ 36), diyır̄sen < diyorsan (46 \ 1), bilmır̄sen < bilmiyorsan (46 \ 20), beğenmır̄sen < beğenmiyorsan (47 \ 17), istemır̄sen < istemiyorsan (47 \ 17), ağlıyır̄sen < ağlıyorsun (47 \ 51), bağmır̄sen < bakmıyorsun (47 \ 80)

Malatya Yöresi (MİA):

-ysın: tanıysın < tanıyorsun (83 \ 16)

Çankırı Yöresi (ÇİYA):

-yan: yaşıyan < yaşıyorsun (70 \ 36)

Erzincan Yöresi (EYA):

-ysın: seviysin < seviyorsun (2-45 \ 125)

Şimdiki zamanın III. teklik şahıs eki ile ağızlardaki kullanımı:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Kars, Muş, Tunceli, Urfa, Van ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Amasya, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bartın, Bolu, Çankırı, Giresun, Hatay, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırıkkale, Malatya, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Edirne, Karabük, Karaman, Tekirdağ ağızları.

Trabzon Yöresi (TYA):

-ya: yapıya < yapıyor (7 \ 6)

-yı: alıyı < alıyor (28 \ 13)

Elazığ Yöresi (KBAYA):

-i: sahlani < saklanıyor (XI \ 42), baħi < bakıyor (XI \ 42), yati < yatıyor (XVI \ 199), parli < parlıyor (XVI \ 201), gidi < gidiyor (XX \ 26), isti < istiyor (XX \ 69), diyi < diyor (XX \ 69)

Kars Yöresi (KİA):

-ır: çalışmır < çalışmıyor (74 \ 16)

-ir: diyir < diyor (1 \ 6), alamir < alamıyor (4 \ 3), vermir < vermiyor (4 \ 3)

-yir: yazıyır < yazıyor (16 \ 231), gidiyir < gidiyor (28 \ 16)

Erzurum Yöresi (ERİA):

-ir: vermir < vermiyor (01 035 01 \ 160)

Ardahan Yöresi (AİASSÖ):

-yèr: benziyèr < benziyor (XVIII \ 64), yapıyèr < yapıyor (XX \ 32), yapamıyèr < yapamıyor (XX \ 32), alıyèr < alıyor (XX \ 34), geliyèr < geliyor (XX \ 88), seviyèr < seviyor (XXI \ 10)

-yir: veriyir < veriyor (XL \ 162)

Adana Yöresi (AOİAII):

-yır: ağrıyır < ağrıyor (A6.13 \ 11), kesdiriyır < kestiriyor (A6.19 \ 88), adıyır < adıyor (A7.03 \ 24), ekiyır < ekiyor (A7.10 \ 20), dikiyır < dikiyor (A7.10 \ 20), gidiyır < gidiyor (A7.10 \ 100), kırıyır < kırıyor (A8.16 \ 8), geliyır < geliyor (A8.07 \ 36), ğalıyır < kalıyır (A8.11 \ 55), yiyr < yiyor (A8.16 \ 26), getiriyır < getiriyor (A8.16 \ 60), dayanıyır < dayanıyor (B1.02 \ 57), yāmıyır < yağmıyor (B1.03 \ 15), seslenmiyır < seslenmiyor (B2.06 \ 38), sıhılıyır < sıkılıyor (A5.04 \ 27), baĶmıyır < bakmıyor (A1.04 \ 16), giTmiyır < gitmiyor (A1.07 \ 3), diyır < diyor (A1.07 \ 14), beKliyır < bekliyor (A1.09 \ 9), ālıyır < alıyor (A1.15 \ 36), veriliyır < veriliyor (A1.16 \ 21), çıĶmıyır < çıkmıyor (A1.20 \ 71), istiyır < istiyor (A1.20 \ 58), varıyır < varıyor (A6.04 \ 5)

-yar: çıkıyar < çıkıyor (A1.22 \ 68)

-yır: çalınıyır < çalınıyor (A8.02 \ 48), yatıyır < yatıyor (A5.10 \ 98)

Yarı uyumlu şekilde bulunan örnekler: -yır: bahıyır < bakıyor (A5.04 \ 5), bekliyır < bekliyor (A5.04 \ 5), seviyır < seviyor (A5.10 \ 113)

Edirne Yöresi (EİA):

-ya: sıkılıya < sıkılıyor (23 \ 13), kılıya < kalıyor (32 \ 9)

-ye: bitiye < bitiyor (32 \ 7)

Erzincan Yöresi (EYA):

-ir: gelmir < gelmiyor (5-6 \ 10), diyir < diyor (1-22 \ 5)

-y: yapıy < gelmiyor (1-3 \ 23), tahiy < takıyor (1-3 \ 24), aliy < alıyor (2-13 \ 27)

Sivas Yöresi (SİYA):

-yer: geliyer < geliyor (45 \ 109)

-yir: geliyir < geliyor (45 \ 104)

-yır: yağalıyır < yakalıyor (45 \ 112), gelmiyır < gelmiyor (54 \ 78), eşiyır < eşiyor (54 \ 78)

Karabük Yöresi (KARYA):

-yè: biliyè < biliyor (56 \ 56), ediyè < ediyor (73 \ 30)

-yá: edebiliyá < edebiliyor (18 \ 41), gidiyá < gidiyor (189 \ 22)

Diyarbakır Yöresi (DA):

-i: ali < alıyor (IV \ 20), çeki < çekiyor (IV \ 135), sıhılı < sıkılıyor (XXXVII \ 3)

Antalya Yöresi (AYA):

-yır: sayıyır < sayıyor (44 \ 49), çıkıyır < çıkıyor (44 \ 70)

-yir: atılıyir < atılıyor (52 \ 22)

-ye: biliye < biliyor (16 \ 65)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA):

-yır: gèdiyır < gidiyor (17 \ 18), èkiliyır < ekiliyor (46 \ 57)

Ankara Yöresi (AÖAB):

-ya: alıya < alıyor (s.106), almiya < almıyor (s.106), daşıya < taşıyor (s.107), viriya < veriyor (s.116)

-ye: yitmiye < yetmiyor (s.106)

Balıkesir Yöresi (BİA):

-yı: yatmıyı < yatmıyor (II-4 \ 154), alınıyı < alınıyor (IV-13 \ 16)

-ye: demiye < demiyor (IV-6 \ 86)

Hatay Yöresi (HA):

-yır: alıyır < alıyor (10.1.1 \ 28), yapıyır < yapıyor (10.1.1 \ 29), istiyır < istiyor (10.1.1 \ 29)

-yir: gêtım yir < gitmiyor (5.3.2 \ 16), veri yir < veriyor (5.3.2 \ 17), çalışı yir < çalışıyor (5.6.1 \ 14)

Ankara Yöresi (AİA):

- r: verm r < vermiyor (III \ 102-93), alm r < almıyor (III \ 102-93)

Erzurum Yöresi (ERİA):

-ir: getmir < gitmiyor (01 035 01 \ 29), aşmir < aşmıyor (01 111 01 \ 93), gelemir < gelemiyor (01 121 01 \ 103), benzir < benziyor (01 000 01 \ 61), diyir < diyor (01 000 01 \ 75), gelmir < gelmiyor (03 000 01 \ 46), galmir < kalmıyor (05 067 01 \ 31), vermir < vermiyor (09 000 04 \ 10), tanımir < tanımıyor (09 050 01 \ 53), gıymir < kıymıyor (09 052 01 \ 29)

Urfa Yöresi (UMA):

- : dey < diyor (12 \ 17) , kes (12 \ 17)

Elazığ Yöresi (EYAD):

-i: ağılı < ağılıyor (2 \ s.41), bağılı < bakıyor (2 \ s.41), deyi < diyor (5 \ s.53), yaptiri < yaptırıyor (54 \ s.196), ettiri < ettiri (54 \ s.196), parlı < parlıyor (54 \ s.200), bahmi < bakmıyor (60 \ s.210), yapılı < yapılıyor (61 \ s.213), bahmi < bakmıyor (60 \ s.210)

-ı: geçı < geçiyor (2a \ s.44), yéyı < yiyor (2a \ s.44), içı < içiyor (2a \ s.44)

-y: yatıy < yatıyor (59 \ s.209)

-er: gaşer < kalkıyor (64a \ s.226)

-ër: yatmër < yatmıyor (60 \ s.210), galër < kalıyor (64a \ s.226)

Bolu Yöresi (AİAD):

-ya: bırakıya < bırakıyor (s.169), açıya < açıyor (s.169), satıya < satıyor (s.169), gılıya < kılıyor (s.169), çağırıya < çağırıyor (s.169), çıkarmıya < çıkarmıyor (s.161), diya < diyor (s.161), yapıya < yapıyor (s.161), çıkariya < çıkarıyor (s.161), yazıya < yazıyor (s.163), bağıya < bakıyor (s.163), alıya < alıyor (s.163), gaçıya < kaçıyor

(s.163), haykırıya < haykırıyor (s.163), bağıriya < bağırıyor (s.163), varıya < varıyor (s.163), geçiye < geçiyor (s.164), isdeya < istiyor (s.165), evleniya < evleniyor (s.169)

-ye: gidiye < gidiyor (s.161), yetişiye < yetişiyor (s.162), iniye < iniyor (s.163)

Muş Yöresi (MMA):

-ir: sevir < seviyor (VI \ 29), sevemir < sevemiyor (VI \ 32), baħır < bakıyor (VIII \ 4), geçir < geçiyor (X \ 29), atir < atıyor (X \ 32), gidir < gidiyor (X \ 46), gelir < geliyor (X \ 47), yetişmir < yetişmiyor (X \ 50), demir < demiyor (XIII \ 36), istir < istiyor (XIII \ 58), edemir < edemiyor (XIII \ 124), yemir < yemiyor (XXVI \ 2), vermir < vermiyor (XXVI \ 28), gidilmir < gidilmiyor (XXVI \ 16), çihartmir < çıkartmıyor (XXVI \ 19), ağlır < ağlıyor (XXVI \ 64), almir < almıyor (XXVI \ 64), sandıramir < kandıramıyor (XXXIV \ 12)

-yir: deyir < diyor (XIII \ 58)

- : verm < vermiyor (X \ 12)

Tokat Yöresi (TIYA):

-yá: bayılıyá < bayılıyor (3 \ 15)

-yĩ: çihıyĩ < çıkıyor (9 \ 42)

Amasya Yöresi (AMMA):

-yá: bitiyá < bitiyor (23 \ 44), baħiyá < bakıyor (26 \ 81), gitmiyá < gitmiyor (20 \ 40), yáħılmıyá < yakılmıyor (29 \ 26), yáħmiyá < yakmıyor (64 \ 39), çıgmiyá < çıkmıyor (83 \ 22), bişiyá < pişiyor (16 \ 10)

-ir: bilinmir < bilinmiyor (26 \ 81)

-yé: gėliyė < geliyor (11 \ 96)

Ordu Yöresi (OİYA):

- : gel < geliyor (1 \ 3), pişir < pişiriyor (1 \ 4), bağ < bakıyor (1 \ 4), Kalk < kalmıyor (1 \ 5), çat < çatıyor (6 \ 48), gid < gidiyor (6 \ 52), alam < alamıyor (6 \ 52), gelm < gelmiyor (6 \ 53)

-i: etmi < etmiyor (6 \ 49)

-ya: yapıya < yapıyor (49 \ 27), yatıya < yatıyor (49 \ 28), yimiya < yemiyor (49 \ 31), diya < diyor (49 \ 45), alıya < alıyor (49 \ 46), vermiya < vermiyor (49 \ 29), (istiya < istiyor (49 \ 35), daralıya < daralıyor (49 \ 37), bilmiya < bilmiyor (49 \ 99),

gatiya < katıyor (49 \ 100), varıya < varıyor (49 \ 167), açılıya < açılıyor (49 \ 178), tanıya < tanıyor (49 \ 179), geliya < geliyor (49 \ 212), yapmiya < yapmıyor (100 \ 26)

Bartın Yöresi (BYA):

-ya: varıya < varıyor (I \ 29), gidiya < gidiyor (I \ 29), sarıya < sarıyor (I \ 38), acıkıya < acıkıyor (I \ 55), yiyya < yiyor (I \ 57), geliya < geliyor (I \ 54), geziya < geziyor (I \ 63), verya < veriyor (I \ 61), bıraķıya < bırakıyor (I \ 65), alışıya < alışıyor (I \ 66), sıkılıya < sıkılıyor (I \ 90), dèya < diyor (I \ 64), ıkıya < ıkıyor (I \ 64), alıya < alıyor (I \ 102), annadıya < anlatıyor (I \ 148), seviniya < seviniyor (II \ 9), ayrılıya < ayrılıyor (II \ 24), varıya < varıyor (II \ 25), yanaşıya < yanaşıyor (II \ 27), yapıya < yapıyor (II \ 23), açıya < açıyor (II \ 51), bakıya < bakıyor (II \ 51), ıkıya < ıkıyor (II \ 83)

Van Yöresi (VMKA):

-ya: havliya < havlıyor (17 \ 199)
 -y : behliy < bekliyor (30 \ 108)
 -ir: benzir < benziyor (51 \ 139), edir < ediyor (52 \ 190), kesilmir < kesilmiyor (37 \ 95)
 -yer: diyer < diyor (11 \ 119)
 -ir: ağlır < ağlıyor (37 \ 74), isTiyir < istiyor (39 \ 38), yaTmır < yatmıyor (41 \ 51), almır < kalmıyor (41 \ 149), titriyir < titriyor (45 \ 14), diyir < diyor (46 \ 112), tanımır < tanımıyor (51 \ 63), eynir < kaynıyor (47 \ 149), bağır < bakıyor (51 \ 63)
 : yıhan < yıkanıyor (7 \ 25)

Tunceli Yöresi (TYAD):

-i:ıhi < çıkıyor (8 \ s.61), çalışı < çalışıyor (8 \ s.62), gèdi < gidiyor (9 \ s.66), èdi < ediyor (9 \ s.66)

-ya: yahıya < yakıyor (19 \ s.103)

Tekirdağ Yöresi (TMKA):

-ye: diriliye < diriliyor (VII \ 45)

Malatya Yöresi (MIA):

-yi: bindiriyi < bindiriyor (38 \ 15), gabarıyi < kabarıyor (115 \ 10), ediyi < ediyor (83 \ 16)

-yı: gavırıyı < kavuruyor (34 \ 1), arıyı < arıyor (41 \ 9), bağıyı < bakıyor (54 \ 13), ıhıyı < çıkıyor (95 \ 9)

-y: ağlıy < ağlıyor (38 \ 17), yağıy < yağıyor (38 \ 17), aadıly < aadılyor (38 \ 17), siliy < siliyor (83 \ 16), getiriy < getiriyor (83 \ 16), istiy < istiyor (95 \ 1), alıy < alıyor (95 \ 1), geliy < geliyor (95 \ 2), veriy < veriyor (115 \ 6)

-yır: dağıyır < takıyor (110 \ 43)

-yir: biliyir < biliyor (147 \ 25), biliyir < biliyor (147 \ 27)

-yır: taşıyır < taşıyor (147 \ 28)

-yar: yıhıyar < yıkıyor (84 \ 26)

Kastamonu Yöresi (KMİKA):

-ya: ğırdırıya < kırdırıyor (24 \ 262), gidiya < gidiyor (28 \ 132), ŐıŐiya < ŐıŐiyor (28 \ 132), yapıya < yapıyor (28 \ 240), çekiya < çekiyor (28 \ 305), alıya < alıyor (28 \ 305), dikiliya < dikiliyor (28 \ 305), gidiya < gidiyor (30 \ 102), yapıŐiya < yapıŐıyor (33 \ 10), baraya < bağırıyor (36 \ 35), beklēya < bekliyor (37 \ 16), yapamaya < yapamıyor (18 \ 3), canlanıya < canlanıyor (19 \ 13), yapıya < yapıyor (19 \ 107), çıkyā < çıkıyor (19 \ 112), deniya < deniyor (19 \ 156), bağıya < bakıyor (21 \ 104), yıkyā < yıkıyor (22 \ 14), yapıya < yapıyor (23 \ 35), varıya < varıyor (23 \ 37), dağılıya < takılıyor (23 \ 37), ğalıya < kalıyor (23 \ 38), beslenmeye < beslenmiyor (23 \ 143), dağıya < takıyor (46 \ 3), biçıya < biçıyor (47 \ 10), atıya < atılıyor (50 \ 19), yatıya < yatıyor (38 \ 143), iniveriya < iniveriyor (56 \ 28), yağıya < yağıyor (57 \ 67), giriya < giriyor (61 \ 44), alıya < alıyor (41 \ 30), ığıırıya < ığırıyor (41 \ 30), yerleŐiya < yerleŐiyor (42 \ 43), bırakıya < bırakıyor (45 \ 10), satıya < satıyor (1 \ 30), aadıveriya < aadıveriyor (1 \ 75), alışıya < alışıyor (1 \ 91), geliya < geliyor (1 \ 105), bağıya < bakıyor (1 \ 155), ārıya < arıyor (2 \ 35), sızlamıya < sızlamıyor (3 \ 157), bitiya < bitiyor (14 \ 90)

-ye: çekiyē < çekiyor (30 \ 53), bilmēye < bilmiyor (19 \ 155), deliniye < deliniyor (51 \ 34), gidiye < gidiyor (4 \ 84), biciye < biçıyor (14 \ 11), yapılye < yapılyor (14 \ 40)

-yā: ıkyā < çıkıyor (3 \ 168)

Kırıkkale Yöresi (KIİA):

-yir: istiyir < istiyor (16 \ 9), yapıyir < yapıyor (16 \ 11), ağlamıyir < ağlamıyor (16 \ 26), söyleniyir < söyleniyor (16 \ 26), diyir < diyor (16 \ 27), geliyir < geliyor (18 \ 26), gediyr < gidiyor (19 \ 14)

-yi: yatıyi < yatıyor (18 \ 8), bağıyi < bakıyor (18 \ 6)

Sakarya Yöresi (SİA):

-yá: geliyá < geliyor (40 \ 70)

-yè: seviye < seviyor (46 \ 118)

-ya: yapamiya < yapamıyor (46 \ 118), yapıya < yapıyor (65 \ 89), çalışıya < çalışıyor (36 \ 64)

-yâ: geliyâ < geliyor (67 \ 107), aliyâ < alıyor (17 \ 85), giyyâ < gidiyor (17 \ 85), çalışıyâ < çalışıyor (8 \ 20), biçiyâ < biçiyor (8 \ 20), yakıştıryâ < yakıştııyor (38 \ 126)

-ye: bitiyè < bitiyor (3 \ 76)

-yâ: gidiyâ < gidiyor (7 \ 5)

Yarı uyumlu şekilde bulunan örnekler: “â” ünlüsü “o-a” arası bir sesi karşılamaktadır. Sakarya yöresinde de kullanımı vardır.

-yâ: geliyâ < geliyor (55 \ 21), seçiyâ < seçiyor (43 \ 111), bakılıya < bakılıyor (57 \ 33)

Adıyaman Yöresi (AİYA):

-yâ: yatılıyâ < yatılıyor (80 \ 26), yâtırtmayâ < yâtırtmaya (22 \ 84)

-y: vermiy < vermiyor (42 \ 52)

-yi: açamiyi < açamıyor (79 \ 16), gidiyi < gidiyor (46 \ 31), bahıyi < bakıyor (46 \ 32)

-yir: ediyir < ediyor (42 \ 51), kalımiyir < kalmıyor (42 \ 45), vazgeçiyir < vazgeçiyor (42 \ 45)

-yır: isdiyir < istiyor (51 \ 48)

-yí: yapamiyi < yapamıyor (50 \ 54)

-yı: çalışıyı < çalışıyor (65 \ 53), alıyı < alıyor (70 \ 82)

Yarı uyumlu şekilde bulunan örnekler:

-yâ: geliyâ < geliyor (96 \ 40)

Nevşehir Yöresi (NYA):

-yir: isdiyir < istiyor (67 \ 23)

Çankırı Yöresi (ÇİYA):

-y: êkiy < ekiyor (3 \ 4), yapıdiy < yapıyor (3 \ 43), atiy < atıyor (115 \ 6)

- : yetiş < yetişiyor (59 \ 34), dâd < dağıtıyor (60 \ 6), ah < akıyor (60 \ 38),

gel < geliyor (61 \ 18), diy < diyor (43 \ 73), âr < arıyor (64 \ 18), gâbar < kabarıyor

(84 \ 18), evlen < evleniyor (84 \ 23)

-ya: geliya < geliyor (70 \ 37), yapıya < yapıyor (72 \ 15), aliya < alıyor (72 \ 26), gidiya < gidiyor (73 \ 24), veriliya < veriliyor (73 \ 29), atiya < atıyor (74 \ 34), yiniya < yeniyor (74 \ 38), yaiya < yağıyor (79 \ 21), āriya < arıyor (79 \ 30)

-ye: daıdiye < dağıtıyor (76 \ 2), geziye < geziyor (78 \ 30), gidiye < gidiyor (73 \ 17), gidiliye < gidiliyor (87 \ 32), veriliye < veriliyor (87 \ 32)

Muğla Yöresi (MYA):

-yır: yımırTlayır < yumurtluyor (III \ 15-64)

-ye: bākıye < bakıyor (I \ 79-11)

Ardanuç Yöresi (AA):

-yer: geliyer < geliyor (s.146), çıhmıyer < çıkmıyor (s.268), seviyer < seviyor (s.320), kaçiyer < kaçıyor (s.320), vermiyer < vermiyor (s.322), demiyer < demiyor (s.323), kaħmiyer < kalkmıyor (s.330), veriyer < veriyor (s.357)

-ya: patliya < patlıyor (s.359)

Şimdiki zaman ekinin I.çokluk şahıs eki ile kullanımı:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ağrı, Elazığ, Urfa, Van ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Ankara, Antalya, Balıkesir, Çankırı, Giresun, Kırıkkale, Malatya, Sakarya ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Tekirdağ ağızları.

Elazığ Yöresi (KBAYA):

-k: bilmik < bilmiyoruz (V \ 23)

Ağrı Yöresi (AĞİA):

-yrik: gidiyrik < gidiyoruz (s.820)

Edirne Yöresi (EİA):

-yeriz: yapıyeriz < yapıyoruz (32 \ 53)

-yaz: duruyaz < duruyoruz (1 \ 9), güveniyaz < güveniyoruz (15 \ 8)

Giresun Yöresi (GİYA):

-yik: at yik < atıyoruz (80 \ 67), gel yik < geliyoruz (80 \ 67), ed yik < ediyoruz (80 \ 68), bak yik < bakıyoruz (80 \ 67)

Antalya Yöresi (AYA):

-yáz: ğaynadıyáz < kaynatıyoruz (64 \ 32)

-yáS: sıkıyáS < sıkıyoruz (64 \ 31)

Sakarya Yöresi (SİA):

- yärız: kılıyärız < kılıyoruz (3 \ 68)
- yez: gidiyez < gidiyoruz (8 \ 7)
- ÿaz: çalıſıÿaz < çalıſıyoruz (31 \ 95)
- yeriz: geziyeriz < geziyoruz (39 \ 95)

Kırıkkale Yöresi (KIİA):

- yık: yapıyık < yapıyoruz (8 \ 6), gidiyık < gidiyoruz (8 \ 6)
- yirik: ediyirik < ediyoruz (18 \ 27)

Çankırı Yöresi (ÇİYA):

- z: çevir z < çeviriyoruz (59 \ 16), yap z < yapıyoruz (59 \ 17)

Elazığ Yöresi (EYAD):

- k: annamik < anlamıyoruz (12 \ s.83)

Karaman Yöresi (KAİA):

- yız: ğavırınız < kavuruyoruz (M021 \ 36)

Malatya Yöresi (MİA):

- yih: ediyih < ediyoruz (23 \ 27)
- yih: çalıſıyih < çalıſıyoruz (23 \ 27)
- yih: atiyih < atıyoruz (147 \ 25)
- yik: vermiyik < vermiyoruz (23 \ 27)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA):

- yız: yapıyız < yapıyoruz (II \ 250), bakıyız < bakıyoruz (IX \ 21)

Van Yöresi (VMKA):

- rih: ğülrih < ğülüyoruz (46 \ 6), bilmrih < bilmiyoruz (52 \ 46)

Urfa Yöresi (UMA):

- yih: yapıyih < yapıyoruz (12 \ 20), çalıſıyih < çalıſıyoruz (12 \ 24), kazanıyih < kazanıyoruz (1 \ 39)

Balıkesir Yöresi (BİA):

- yık: biſiriyık < piſiriyoruz (IV-13 \ 10), yapıyık < yapıyoruz (IV-13 \ 10)
- yız: ğatıyız < katıyoruz (IV-13 \ 9)

Ankara Yöresi (AÖAB):

- yag: alıyag < alıyoruz (s.106)
- yaz: izle:yaz < izliyoruz (s.115), deirle:diyaz < değerle:diyiyoruz (s.115), gızardıyaz < kızartıyoruz (s.115)

Adıyaman Yöresi (AİYA):

-yrik: yanıyrik < yanıyoruz (42 \ 14)

Kastamonu Yöresi (KMİKA):

-yaz: sıvāyaz < sıvıyoruz (6 \ 7)

Şimdiki zamanın II. çokluk şahıs eki ile kullanımı:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Muş ağızı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Sivas ağızı.

Sivas Yöresi (SİYA):

-ysiz: biçıysiz < biçiyorsunuz (55 \ 17)

Muş Yöresi (MMA):

-irsiz: arırsiz < arıyorsunuz (VI \ 23)

Şimdiki zamanın III. çokluk şahıs eki ile kullanımı:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Elazığ, Erzurum, Kars, Muş, Urfa, Van ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Amasya, Ankara, Balıkesir, Bartın, Bolu, Çankırı, Hatay, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırıkkale, Ordu, Sakarya ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Tekirdağ ağızları.

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA):

-yıllar < bilimiyıllar < bimiıyorlar (17 \ 54)

Van Yöresi (VMKA):

- lar: sat lar < satıyorlar (11 \ 56), çıh lar < çıkıyorlar (11 \ 56), gel lar < geliyorlar (11 \ 56)

-ırlar: eTmırlar < etmiyorlar (35 \ 55), bilmırlar < bilmiyorlar (38 \ 48)

Ankara Yöresi (AÖAB):

-yalar: başlıyalar < başlıyorlar (s.117)

Balıkesir Yöresi (BİA):

-yila: biliyila < biliyorlar (I-6 \ 8)

Hatay Yöresi (HA):

-yırlar: çıkıyırlar < çıkıyorlar (8.1.1 \ 21)

-yirler: istemirler < istemiyorlar (12.2.4 \ 5)

Urfa Yöresi (UMA):

-ilar: yapılar < yapıyorlar (12 \ 36), alılar < alıyorlar (12 \ 29), kavışılar < kavuşuyorlar (37 \ 101), kalmılar < kalmıyorlar (33 \ 189), kaḫılar < kalkıyorlar (33 \ 190)

Erzurum Yöresi (ERİA):

-irlar: çihirlar < çıkıyorlar (01 035 01 \ 25)

-iller: yanıyemiller < tanıyamıyorlar (10 000 01 \ 26), yapamiller < yapamıyorlar (10 000 01 \ 26), bulamiller < bulamıyorlar (10 000 01 \ 37), yapillar < yapıyorlar (14 013 03 \ 194)

-iylar: sarılıylar < sarılıyorlar (04 056 01 \ 64)

Elazığ Yöresi (EYAD):

-iler: bahiler < bakıyorlar (12 \ s.82), anliler < anlıyorlar (12 \ s.82)

-ilar: dëyilar < diyorlar (54 \ s.197)

Bolu Yöresi (AİAD):

-yalla: veriyalla < veriyorlar (s.164), geliyalla < geliyorlar (s.170), bıraḫıyalla < bırakıyorlar (s.170)

-yallar: başlıyallar < başlıyorlar (s.170)

Muş Yöresi (MMA):

-irlar: anlaşmirlar < anlaşmıyorlar (XXXIV \ 10), yapirler < yapıyorlar (XXXVI \ 1), gidirler < gidiyorlar (XXXVI \ 3), istemirlar < istemiyorlar (VI \ 2), istirler < istiyorlar (VI \ 6), diyirler < diyorlar (XXIII \ 30)

Amasya Yöresi (AMMA):

-yelâr: haşlıyelâr < haşlıyorlar (78 \ 82), yâpiyelâr < yapıyorlar (78 \ 83), êkiyelâr < ekiyorlar (53 \ 121), gëliyelâr < geliyorlar (3 \ 9)

-yelar: sıyıriyelar < sıyıriyorlar (78 \ 82)

-yelâ: gëtiriyelâ < getiriyorlar (74 \ 117)

-yeler: içiyeler < içiyorlar (76 \ 77), satiyeler < satıyorlar (76 \ 87)

yêlâr: satiyêlâr < satıyorlar (56 \ 68)

Ordu Yöresi (OİYA):

-yalar: veriyalar < veriyorlar (49 \ 22), yatıyalar < yatıyorlar (49 \ 120)

Bartın Yöresi (BYA):

-yalâ: yanaşıyalâ < yanaşıyorlar (II \ 38), ḡılıyalâ < kılıyorlar (I \ 45), isdeyalâ < istiyorlar (I \ 58), başlayalâ < başlıyorlar (I \ 102), èriyalâ < eriyorlar (I \ 153)

-yala: vèryala < veriyorlar (I \ 42), dèyala < diyorlar (I \ 121), diyala < diyorlar (I \ 122), baylıyala < bayılıyorlar (I \ 147), bālayala < bağlıyorlar (I \ 152), yapıyala < yapıyorlar (I \ 153)

Adıyaman Yöresi (AİYA):

-yılar: alıyılar < alıyorlar (67 \ 24), yapıyılar < yapıyorlar (67 \ 24), atıyılar < atıyorlar (67 \ 25), biçiyılar < biçiyorlar (67 \ 26)

Yarı uyum sağlayan kelimeler:

-yālar: dikiyālar < dikiyorlar (96 \ 25)

Sakarya Yöresi (SİA):

-yalā: yapıyalā < yapıyorlar (31 \ 66), çalışıyalā < çalışıyorlar (36 \ 64), gidiyalā < gidiyorlar (45 \ 40), gaçıyalā < kaçıyorlar (45 \ 40), barışıyalā < barışıyorlar (45 \ 42), yatiştiremiyalā < yatiştiremiyorlar (46 \ 59)

-yallā: gidiyallā < gidiyorlar (34 \ 179), yapıyallā < yapıyorlar (34 \ 206), sevişiyallā < sevişiyorlar (45 \ 51)

-yālar: bilmiyālar < bilmiyorlar (40 \ 61), gedyālar < gidiyorlar (40 \ 62), edèyālar < ediyorlar (40 \ 67)

-yalar: bakıyalar < bakıyorlar (40 \ 71)

-yellar: geliyallar < geliyorlar (40 \ 60)

Kırıkkale Yöresi (KİİA):

-yıllar: yapıyıllar < yapıyorlar (4 \ 6), saçyıllar < saçıyorlar (6 \ 12)

Ardanuç Yöresi (AA):

-yellar: benziyellar < benziyorlar (s.262)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA):

-yalā: yapıyalā < yapıyorlar (II \ 7)

-ylar: çıkmaylar < çıkmıyorlar (IV \ 76)

-yiler: gidiyiler < gidiyorlar (II \ 49)

Malatya Yöresi (MİA):

-ylar: kaçıryılar < kaçııyorlar (86 \ 7), bırağıylar < bırakıyorlar (86 \ 7)

Kastamonu Yöresi (KMİKA):

-yalā: dayanıyalā < dayanıyorlar (3 \ 193), ısıdıyalā < ısıtıyorlar (3 \ 97), dakıyalā < takıyorlar (4 \ 30), gidiyalā < gidiyorlar (8 \ 9), ediyalā < ediyorlar (9 \ 12), ekiyalā < ekiyorlar (10 \ 7), yapıyalā < yapıyorlar (3 \ 14), giriyalā < giriyorlar (2 \ 90),

sarıyalā < sarıyorlar (2 \ 90), çırıyalā < çığııyorlar (2 \ 92), sarılıvēyalā < sarılıveriyorlar (2 \ 94), baırıyalā < bağııyorlar (2 \ 94)

-yala: inanmāyala < inanmıyorlar (10 \ 33), daķnıyala < takınıyorlar (13 \ 28), biçiyala < biçiyorlar (14 \ 10), varıyala < varıyorlar (17 \ 15), baķıyala < bakıyorlar (17 \ 15), veriyala < veriyorlar (17 \ 29), çalıyala < çalıyorlar (17 \ 14), deyala < diyorlar (17 \ 46), harcayala < harcıyorlar (17 \ 36), ğonuyala < konuyorlar (5 \ 46), veriyala < veriyorlar (1 \ 115), alıyala < alıyorlar (1 \ 98), satıyala < satıyorlar (1 \ 98), geçiniyala < geçiniyorlar (2 \ 49), yiyala < yiyorlar (2 \ 50), gidiyala < gidiyorlar (2 \ 50), saçıyala < saçıyorlar (2 \ 58), sanıyala < sanıyorlar (3 \ 178), çarıyala < çağıyorlar (17 \ 102), baķıyala < bakıyorlar (19 \ 158), geliyala < geliyorlar (21 \ 26), ānaşıyala < anlaşıyorlar (25 \ 9), yapamayala < yapamıyorlar (28 \ 304), basıyala < basıyorlar (28 \ 305), deyala < diyorlar (33 \ 32), ğatıyala < katıyorlar (34 \ 29), yiyala < yiyorlar (39 \ 42), edmēyala < etmiyorlar (39 \ 38), yıķıyala < yıkıyorlar (44 \ 203), atıyala < atıyorlar (45 \ 13), beslēyala < besliyorlar (56 \ 44)i açıyala < açıyorlar (57 \ 69)

-yalar: aşıyalar < haşıyorlar (29 \ 19)

Elazığ Yöresi (KBAYA):

-ilar: gidilar < gidiyorlar (XLVI \ 24), isTilar < istiyorlar (XLVI \ 24)

Kars Yöresi (KİA):

-iller: yapiller < yapıyorlar (16 \ 133)

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII):

-ıllar: diyıllar < diyorlar (B1.04 \ 70)

-allar: diyallar < diyorlar (A1.22 \ 64)

Edirne Yöresi (EİA):

-yalar: veriyalar < veriyorlar (32 \ 11)

-yeller: kalkıyeller < kalkıyorlar (32 \ 50)

Çankırı Yöresi (ÇİYA):

- lar: yaķ lar < yakıyorlar (59 \ 56), giydır lar < giydiriyorlar (60 \ 25), yap lar < yapıyorlar (61 \ 21), besl lar < besliyorlar (61 \ 22)

- ler: dey ler < diyorlar (59 \ 32), çal ler < çalıyorlar (59 \ 55), daıd ler < dağıtıyorlar (60 \ 11)

- leş: daıd leş < dağıtıyorlar (60 \ 11), giy leş < giyiyorlar (60 \ 20)

-yalar: ediyalar < ediyorlar (73 \ 2)

-yalā: isdiyalā < istiyorlar (71 \ 51), biniyalā < biniyorlar (73 \ 10), çırıyalā < çıgırıyorlar (74 \ 13), yapıyalā < yapıyorlar (76 \ 12), geliyalā < geliyorlar (78 \ 24)

Şimdiki Zamanın Birleşik Zaman Çekimi

Şimdiki Zamanın Hikâyesi:

I. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Ağrı, Elazığ, Muş, Urfa ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana ağzı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne ağzı.

Elazığ Yöresi (KBAYA):

-dım: çalışdım < çalışıyordum (XXXII \ 6)

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII):

-yıdım: yatıydım < yatıyordum (A7.08 \ 36)

Edirne Yöresi (EİA):

-ydım: kazıydım < kazıyordum (21 \ 1), çapalıydım < çapalıyordum (21 \ 1)

Ağrı Yöresi (AĞİA):

-irdim: tanımirdim < tanımıyordum (s.820)

Muş Yöresi (MMA):

-irdim: bilmirdim < bilmiyordum (XIII \ 128), tanımirdim < tanımıyordum (XIII \ 128)

Urfa Yöresi (UMA):

-idım: çalışıdım < çalışıyordum (12 \ 6)

III. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Erzurum, Kars, Kırıkkale ağızları.

Diyarbakır Yöresi (DA):

-idi: yapılıdi < yapılıyordu (XXI \ 155), yemidi < yemiyordu (XLV \ 6)

Kırıkkale Yöresi (KIİA):

-yırdı: yapılıyrdı < yapılıyordu (16 \ 2)

Erzurum Yöresi (ERİA):

-irdi: bilmirdi < bilmiyordu (06 019 01 \ 64)

Kars Yöresi (KİA):

-irdi: gelmirdi < gelmiyordu (7 \ 8)

I. Çokluk Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Van ağzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Balıkesir ağzı.

Van Yöresi (VMKA):

-yirdi: yırdı < yıkıyorduk (37 \ 108)

Balıkesir Yöresi (BİA):

-yıdık: yiydik < yiyorduk (IV-13 \ 10)

III. Çokluk şahıs Eki

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Amasya ağzı.

Amasya Yöresi (AMMA):

-yelardı: yapıyelardı < yapıyorlardı (29 \ 74), yâhiyelardı < yakıyorlardı (53 \ 70)

Şimdiki Zamanın Rivayeti

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Elazığ ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Kastamonu ağzı.

I. Teklik Şahıs Eki:

Elazığ Yöresi (EYAD):

-miş: gidimiş < gidiyormuş (2 \ s.39)

III. Teklik Şahıs Eki:

Ardanuç Yöresi (AA):

-yermiş: seviyermiş < seviyormuş (s.357)

III. Çokluk Şahıs Eki:

Kastamonu Yöresi (KMİKA):

-yalarmış: bekleyalarmış < bekliyorlarmış (16 \ 25)

Şimdiki Zamanın Şartı

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağzı.

Elazığ Yöresi (EYAD):

-yise: deyise < diyorsa (2b \ s.48)

3.2.1.1.2.2 “-yor” Ekinde Düzleşme

“-yor” eki bazı kelimelerde “-r, -ir, -ır, er, -ér, -ya, -ye, -yı, -yi, -y” biçimlerinde kullanılarak uyuma uygun şekilde kelimeye getirilir. Verdiğimiz örneklerde kelime kökü yuvarlak ünlü barındırsa da ekte düzleşme meydana geldiği için bu başlık altında değerlendirilmiştir. Şimdiki zaman ekleri düzlük uyumu bakımından aşağıda gösterildiği şekilde gruplandırılabilir:

1. -r / -Ir (-ı / -i < -ir / -ır) grubu şimdiki zaman ekleri
2. -yer (-ya, -ye, -yel, -yal < -yer) grubu şimdiki zaman ekleri
3. -yUr (-yır, -yir, -yı, -yi < yur /-yür) grubu şimdiki zaman ekleri
4. -Ar (-er / -ér < -ar) grubu şimdiki zaman ekleri²⁹

Örneklere de bu ekler şahıs eklerine göre sıralanarak karışık şekilde yörelerde kullanımı verilecektir.

I. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum, Gümüşhane, Muş, Urfa, Van Ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Amasya, Ankara ağızları.

Van Yöresi (VMKA):

- ĩrem: Kõnuşamĩrem < konuşamıyorum (36 \ 74)

Gümüşhane Yöresi (GKAYA):

-yrim: bũlmeyrim < bilmiyorum (s.367 \ 15)

Erzurum Yöresi (ERİA):

-irem: söylemirem < söylemiyorum (01 038 02 \ 23), bũlũrem < biliyorum (01 046 01 \ 21)

-yrem: bũlmeyrem < bilmiyorum (03 000 01 \ 86)

Muş Yöresi (MMA):

-rem: bulemirem < bulamıyorum (XIII \ 82)

Urfa Yöresi (UMA):

-yem: çõzemiyem < çõzemiyorum (1 \ 42), sũremiyem < sũremiyorum (3 \ 219)

Ankara Yöresi (AÖAB):

-yam: oturamıyam < oturamıyorum (s.107)

-yem: oturabiliyem < oturabiliyorum (s.107)

²⁹ Detaylı bilgi için bk. Fatih Özek, “Türkiye Türkçesi Doğu Grubu Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekleri”, Turkish Studies, Volume 7 / 1 Winter 2012 s.1751-1765.

Adıyaman Yöresi (AİYA):

-rim: dutamiyırım < tutamıyorum (42 \ 47)

-yam: bulamıyam < bulamıyorum (90 \ 54)

Amasya Yöresi (AMMA):

-yám: bülümüám < bilmiyorum (25 \ 83)

II. Teklik Şahıs Eki:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Muş, Van ağızları.

Muş Yöresi (MMA):

-rsin: söylemirsin < söylemiyorsun (XIX \ 16)

Van Yöresi (VMKA):

-ırşen: bulamırşen < bulamıyorsun (52 \ 247)

III. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Erzurum, Muş ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Amasya, Ankara, Bartın, Balıkesir, Bolu, Kastamonu, Malatya, Ordu, Sakarya, Sivas ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII):

-yér: ölüyér < ölüyor (B4.02 \ 38)

Sivas Yöresi (SİYA):

-yer: oluyer < oluyor (45 \ 107)

Erzincan Yöresi (EYA):

-y: bonaltmıy < bulanmıyor (1-9 \ 15)

Elazığ Yöresi (KBAYA):

-i: sölami < söylemiyor (XX \ 5)

Kastamonu Yöresi (KMİKA):

-ya: götürüya < götürüyor (3 \ 195), uçuya < uçuyor (4 \ 68), sürüya < sürüyor (11 \ 36), oluya < oluyor (19 \ 138), doluya < doluyor (19 \ 209), uçamaya < uçamıyor (19 \ 213), uraşıya < uğraşılıyor (47 \ 9), tütüya < tütüyor (52 \ 72), duruya < duruyor (57 \ 158), dolduruya < dolduruyor (28 \ 231), ölüya < ölüyor (28 \ 306), görüya < görüyor (28 \ 307), oküya < okuyor (29 \ 126), dönüya < dönüyor (30 \ 110), oturuya < oturuyor (32 \ 217), düşüya < düşüyor (32 \ 41), sürükleniya < sürükleniyor (33 \ 16), söylemeye < söylemiyor (37 \ 4), sormaya < sormuyor (37 \ 4)

-yá: bozuyá < bozuyor (14 \ 41)

-ye: dokunúye < dokunuyor (28 \ 120), boşanıye < boşanıyor (28 \ 269)

Ordu Yöresi (OİYA):

-ya: yükleniya < yükleniyor (1 \ 3)

Erzurum Yöresi (ERİA):

-r: uzanamir < uzanamıyor (01 021 01 \ 102)

Malatya Yöresi (MİA):

-yı: bulamıyı < bulamıyor (41 \ 10), doğanıyı < dokunuyor (41 \ 7)

-yir: döşeniyyir < döşeniyor (35 \ 10)

Muş Yöresi (MMA):

-r: konuşamir < konuşamıyor (IX \ 31), uyanır < uyanıyor (X \ 36)

Bolu Yöresi (AİAD):

-ye: görüye < görüyor (s.161), gönderiye < gönderiyor (s.162), gozüküye < gözücüyor (s.167), bütüremiye < bitiremiyor (s.170)

-ya: vuruya < vuruyor (s.163), dolduruya < dolduruyor (s.163), duyuya < duyuyor (s.165), oluya < oluyor (s.169), söyleya < söylüyor (s.170), bulamaya < bulamıyor (s.170)

Ankara Yöresi (AÖAB):

-ya: oluya < oluyor (s.106), doyurmuya < doyurmuyor (s.106)

Balıkesir Yöresi (BİA):

-ya: doyuruya < doyuruyor (II-6 \ 84)

Adıyaman Yöresi (AİYA):

-ya: oluya < oluyor (34 \ 74)

Amasya Yöresi (AMMA):

-yá: dókúyá < döküyor (53 \ 94)

Elazığ Yöresi (EYAD):

-ér: oturér < oturuyor (64a \ 226)

-er: götürmer < götürmüyor (64a \ s.226), uyaner < uyanıyor (65a \ s.226)

Bartın Yöresi (BYA):

-ya: dolaşıya < dolaşiyor (I \ 8), vuruya < vuruyor (I \ 54), oluya < oluyor (I \ 67), dönüya < dönüyor (I \ 111), doyuya < doyuyor (I \ 139), oynaya < oynuyor (I \ 153), süpürüya < süpürüyor (II \ 25), koçuya < kokuyor (II \ 29), göparya < koparıyor

(II \ 26), uçuya < uçuruyor (II \ 69), ğonuya < konuyor (II \ 77), döruluya < doğruluyor (II \ 64)

Sakarya Yöresi (SİA):

-ya: oluya < oluyor (3 \ 68), ğullanıya < kullanıyor (53 \ 91)

-yá: ğonuşuyá < konuşuyor (40 \ 234)

-yâ: çoṵalıyâ < çoğalıyor (16 \ 14)

I. Çokluk Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Malatya, Manisa ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne ağızı.

Ankara Yöresi (AÖAB):

-yag: duruyag < duruyoruz (s.106)

-yaz: gönderiyaz < gönderiyoruz (s.115)

Edirne Yöresi (EİA):

-yaz: duruyaz < duruyoruz (1 \ 9)

Antalya Yöresi (AYA):

-yáS: topléyáS < topluyoruz (64 \ 31)

Manisa Yöresi (MMKBKAÖ):

-yarız: okuyarız < okuyoruz (VI-1,2 \ 273)

Malatya Yöresi (MİA):

-yik: suvariyik < suluyoruz (147 \ 14)

III. Çokluk Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Amasya, Bartın, Bolu, Kastamonu, Sakarya ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne ağızı.

Edirne Yöresi (EİA):

-yeller: oynayeller < oynuyorlar (32 \ 50)

Amasya Yöresi (AMMA):

-yelár: büşürüyelár < pişiriyorlar (75 \ 117), ovalyelár < ovalıyorlar (78 \ 82), sürüyelár < sürüyorlar (3 \ 9)

Bolu Yöresi (AİAD):

-yalla: bırakıyalla < bırakıyorlar (s.164), bütürüyalla < bitiriyorlar (s.110)

Adıyaman Yöresi (AİYA):

-yılar: oturuyılar < oturuyorlar (50 \ 65)

Bartın Yöresi (BYA):

-yala: komüyala < koymuyorlar (I \ 41), oluyyala < oluyorlar (I \ 56), üzülüyala < üzülüyorlar (I \ 119), düşünüyala < düşünüyorlar (I \ 120), buluyala < buluyorlar (1 \ 82)

Sakarya Yöresi (SİA):

-yallā: koğuşuyallā < koğuşuyorlar (45 \ 51)

-yalā: okuduyalā < okutuyorlar (45 \ 135), oluyalā < oluyorlar (45 \ 136)

Kastamonu Yöresi (KMİKA):

-yala: vuruyala < vuruyorlar (2 \ 91), gönuyala < konuyala (5 \ 46), dönüyala < dönüyorlar (20 \ 94), sürüyala < sürüyorlar (20 \ 117), vuruyala < vuruyorlar (22 \ 4), soruyala < soruyorlar (23 \ 6), ölçüyala < ölçüyorlar (53 \ 21), okutduruyala < okutturuyolar (39 \ 13), ğurtarıyala < kurtarıyorlar (42 \ 47), ğötürüyala < götürüyorlar (44 \ 48), dutuyala < tutuyorlar (29 \ 38), būlayala < buluyorlar (29 \ 88), örtüyala < örtüyorlar (29 \ 88)

-yalā: gülüyalā < gülüyorlar (2 \ 94), oynayalā < oynuyorlar (2 \ 94), okuyalā < okuyorlar (3 \ 191), bulanıyalā < bulamıyorlar (3 \ 206)

-yalā: toplāşiyalā < toplāşıyorlar (8 \ 10)

-yalar: uzadıyalar < uzatıyorlar (51 \ 10)

Şimdiki Zamanın Hikâyesi**II. Teklik Şahıs Eki:**

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Van ağzı.

Van Yöresi (VMKA):

-rdín: bulamırdín < bulamıyordun (37 \ 91)

I. Çokluk Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Van ağzı.

Van Yöresi (VMKA):

-rdiḡ: bulemırdiḡ < bulamıyorduk (47 \ 105)

III. Çokluk Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Amasya ağzı.

Amasya Yöresi (AMMA):

-yelardı: büşürüyelardı < pişiriyorlardı (56 \ 76)

3.2.1.1.3 Yabancı Kökenli Kelimelerde Düzlük Uyumu

ı < u değişimi:

“hamır”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Kars, Muş, Van ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Antalya, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Eskişehir, Hatay, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Muğla, Nevşehir, Niğde, Sakarya, Sivas, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Karaman ağızları.

hamır < hamur (Ar.): (22 \ 20) ANYA, (s.35 \ 2) KMİA, (I-A \ 15-113) AYYA, (50 \ 9) EİMİYA, (I \ 68-25) MYA, (27 \ 56) NYA, (7 \ 121) AMA, (I \ 19-36) AİA, (76 \ 21) GBAA (Muğla), (s.31) OAAD (Niğde), (24 \ 27) KIİA, (2.5.2 \ 23) HA, (s.151) AÖAB, (I-2 \ 40) BİA, (14 \ 77) AMMA, (2 \ 60) AYA, (13 \ 93) EİA, (A3.10 \ 8) AOİAII, (M032 \ 27) KAİA, (11 \ 11) BİAİ, (123 \ 14) TYA, (38 \ 25) SİYA, (90 \ 18) KAYA, (17 \ 43) ÇİYA, (30 \ 24) AİYA, (I-17 \ 125) UİA

hamır < hamur: (XXXII \ 1) KÜYA, (7 \ 35) KİA, (64 \ 47) SİA

xamır < hamur: (2.11.2 \ 40) HA

hamır < hamur: (7 \ 593) EİMİYA

hemir < hamur: (LXX \ 6) MMA

hemír < hamur: (35 \ 62) VMKA

hämír < hamur: (34 \ 98) VMKA

Yarı uyumlu şekilde bulunan ağızlar: Kastamonu, Sakarya, Adıyaman, Amasya

hamır < hamur: (39 \ 42) KMİKA, (13 \ 202) AİYA, (40 \ 4) AMMA

hamır < hamur: (46 \ 205) SİA

hammır < hamur: (11 \ 91) AİYA

“fatıra:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağzı.

Batı Grubu Ağızları: Kırıkkale ağzı.

fatıra < fatura (İt.): (13 \ 36) KIİA, (5-4 \ 9) EYA

“davıl”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Urfa ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Hatay, İçel (Anamur), İzmir, Kahramanmaraş, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Sakarya, Uşak, Yozgat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağzı.

davıl < davul (Ar.): (XLIX \ 7) KÜYA, (A2.04 \ 20) AOİAII, (I \ 4-40) AİA, (15 \ 8) NYA, (I \ 51-8) MYA, (11 \ 16) ANYA, (46 \ s.180) EYAD, (s.327) AMAK, (VIII \ 13) KYA, (III \ 101-48) AİA, (I-5 \ 247) BİA, (I-7 \ 11) UİA, (I-A \ 27-107) AYYA

dawıl < davul: (s.140) AÖAB

davıl < davul: (17 \ 20) GBAA (İzmir)

davıl < davul: (4 \ 25) AMMA, (26 \ 89) AİYA, (44 \ 36) KAYA

Kelimeyi yarı uyumlu kullanan ağızlar: “davıl” Amasya, Antalya, Karaman, Kahramanmaraş, Adıyaman ağızlarında kullanımı mevcuttur.

davıl < davul: (3 \ 32) AMMA, (8 \ 56) KAYA, (41 \ 77) AİYA

davıl < davul: (11 \ 36) AYA

davı°l < davul: (M003 \ 114) KAİA

“namıs”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Antalya, Balıkesir, Malatya ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağzı.

namıs < namus (Ar.): (158 \ 6) AYA, (A6.06 \ 212) AOİAII, (M130 \ 61) KAİA, (IV-25 \ 73) BİA

nâmıs < namus: (s.141) AMAK

namıs < namus: (144 \ 4) MİA

Kelime yarı uyumlu olanlar: Adıyaman yöresinde kullanılmaktadır.

namıs < namus: (48 \ 99) AİYA

“garpız”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Urfa ağzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Hatay, Kırıkkale, Kırşehir, Muğla, Nevşehir, Sakarya, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük, Karaman, Tekirdağ ağızları.

ğarpız < karpuz(Far.): (26 \ 54) AYA, (A4.04 \ 43) AOİAII, (4 \ 54) BİAİ, (M057 \ 65) KAİA, (I \ 18-6) AİA, (7.13.1 \ 31) HA, (29 \ 20) AİYA

ğarpıs < karpuz: (56 \ 31) AYA, (68 \ 15) AİYA

ķarpız < karpuz: (s.141) AMAK, (I \ 29) TMİKA, (10 \ 25) UMA, (I-A \ 55-82)

AYYA, (I-71 \ 6) MYA

ķarpız < karpuz: (II-91 \ 1) UİA, (102 \ 108) KARYA

ķarpıs < karpuz: (I \ 848) TMİKA

ķāpız < karpuz: (I-A \ 42-3) AYYA, (I \ 41-5) MYA

ķāpıs < karpuz: (59 \ 19) GBAA (Aydın)

Kelimeyi yarı uyumlu kullanan ağızlar: Adıyaman, Kırıkkale ağızları.

ğarpız < karpuz: (20 \ 104) AİYA, (28 \ 18) KIİA

“vapır”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ankara, Aydın, Hatay, Kahramanmaraş, Kırşehir, Sakarya, Sivas ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağzı.

vapır < vapur (Fr.): (40 \ 29) SİYA, (M103 \ 15) KAİA, (XXI \ 33) KYA, (I-A \ 28-209) AYYA

Kelimeyi yarı uyumlu kullanan ağızlar: Sakarya ağzında kullanımı mevcuttur.

vāpır < vapur: (59 \ 60) SİA

“armıt”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Gümüşhane ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Kahramanmaraş, Kırşehir, Muğla, Nevşehir, Niğde, Sakarya ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağzı.

armıt < armut (Far.): (A6.11 \ 10) AOİAII, (41 \ 21) AYA, (M054 \ 17) KAİA, (38 \ 8) KAYA, (93 \ 16) TYA, (62 \ 101) BİAİ, (s.425) GKAYA, (VI \ 26) KYA, (s.381) AMAK, (I \ 26-20) AİA, (59 \ 68) NYA, (I-B1 \ 4-5) AYYA

armıT < armut: (III-7 \ 5) BİA

āmıt < armut: (I-A \ 27-138) AYYA

armıd < armut: (s.36) OAAD (Niğde), (II \ 5-165) MYA, (XI \ 91) KYA, (33 \ 54) AYA, (A6.06 \ 114) AOİAII

armıt: yarı uyumludur. Sakarya, Adıyaman, Erzincan, Karaman ağızlarında kullanımı mevcuttur.

armıt < armut: (46 \ 195) SİA, (57 \ 24) AİYA, (1-18 \ 10) EYA

armıd < armut: (M091 \ 13) KAİA

“çabık”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Hatay, Kahramanmaraş, Malatya, Sakarya, Sivas, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Tekirdağ ağızları.

çabık < çabuk (Far.): (20 \ 8) EİA, (B1.01 \ 47) AOİAII, (30 \ 19) BİAİ, (8 \ 3) AYA, (s.116) AÖAB, (18 \ 17) AMA, (I-2 \ 59) UİA

çabık < çabuk: (7-4 \ 13) EYA, (24 \ s.124) EYAD

çabıķ < çabuk: (84 \ 35) SİYA

çapıh < çabuk: (35 \ 43) MİA

çıbık < çabuk: (8.2.1 \ 53) HA

çapik < çabuk: (s.330) AMAK

çabıK < çabuk: (IV-4 \ 22) BİA

çabıķ < çabuk: (88 \ 72) AİYA, (I-A \ 22-25) AYYA, (I \ 61) TMİKA, (2 \ 57)

ÇİYA

çabıg < çabuk: (144 \ 40) AYA, (6 \ 9) KAYA

çabıG < çabuk: (II-4 \ 161) BĪA

çabıḥ < çabuk: (s.67 \ 22) KMĪA; (A5.10 \ 14) AOĪAII

çabiġ: Yarı uyumludur. Kahramanmaraş, Sakarya ağızlarında kullanımı vardır.

çabiġ < çabuk: (47 \ 22) KAYA

çabiḳ < çabuk: (7 \ 59) SĪA

ı, i < u deġiřimi:

“fasılye”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doġu Grubu Ağızları: Erzincan, Van ağızları.
- 2) Kuzeydoġu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Eskişehir, Giresun, Hatay, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırıkkale, Manisa, Muġla, Nevşehir, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Edirne, Karabük, Karaman ağızları.

fasille < fasulye (Rum.): (4 \ 55) BĪAĪ, (M002 \ 26) KAĪA, (4 \ 20) OĪYA, (9 \ 76) TĪYA, (7 \ 220) EĪMĪYA, (13 \ 86) AMMA, (I-47 \ 21) UĪA, (10 \ 3) KIĪA, (I-3 \ 304) BĪA, (I-A \ 2-22) AYYA, (s.151) AÖAB, (5 \ 13) AYA, (I \ 47-37) MYA, (7 \ 2) ÇĪYA, (LXI \ 7) KYA, (3 \ 99) SĪA, (33 \ 32) AĪYA

fasillē < fasulye: (I \ 48-10) MYA, (I \ 45-24) AĪA, (26 \ 258) SĪA

fasılye < fasulye: (9 \ 34) AMA, (4.4.2 \ 3) HA, (103 \ 84) KAYA

fasılye < fasulye: (6 \ 13) ANYA, (I-3 \ 90) MMKBKAÖ, (19 \ 227) KMĪKA, (110 \ 23) KARYA, (22 \ 116) ZBKĪA, (I \ 19-5) AĪA, (6 \ 15) TYA, (80 \ 48) AĪYA, (39 \ 14) ÇĪYA

fasilyě < fasulye: (64 \ 9) AĪYA

fasılya < fasulye: (13 \ 88) MMKBKAÖ, (34 \ 8) NYA, (26 \ 45) SĪYA

fasılyá < fasulye: (1 \ 37) AMMA

fasılıya < fasulye: (1-10 \ 5) EYA

fasılye < fasulye: (M014 \ 9) KAĪA, (6 \ 13) TYA

fasilyá < fasulye: (22 \ 60) KARYA

fasile < fasulye: (4 \ 22) NYA, (6 \ 45) EĪA, (66 \ 30) GĪYA, (XXIII \ 1)

AĪASSÖ

fesille < fasulye: (A1.19 \ 81) AOĪAII

feselli < fasulye: (LXVI \ 23) AĪASSÖ

fasilli < fasulye: (I-A \ 13-27) AYYA, (45 \ 43) EĪMĪYA

hasilli < fasulye: (I \ 39-42) MYA

fasilyi < fasulye: (6 \ 15) TYA

fasill < fasulye: (IV-20 \ 6) BĪA, (4 \ 18) OĪYA

“pamık”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kayseri, Manisa, Muğla, Sakarya, Sivas ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Karaman ağızları.

pamık < pamuk (Far.): (13 \ 83) BĪAĪ, (4 \ 80) EĪA, (I \ 86-44) MYA

pamıK < pamuk: (I-A \ 21-95) AYYA, (59 \ 53) GBAA (Aydın), (I-3 \ 198) BĪA, (II \ 17-26) MYA

pamık < pamuk: (III-6 \ 1) BĪA, (VI-1,2 \ 183) MMKBKAÖ

pamıK < pamuk: (40 \ 278) SĪA

pamıK < pamuk: (II \ 60-12) AĪA

pamıĥ < pamuk: (65 \ s.227) EYAD

pambıK < pamuk: (121 \ 41) TYA, (A1.12 \ 3) AOĪAII, (144 \ 3) SĪYA, (109 \ 7) AYA, (25 \ 72) ANYA, (II \ 13-3) MYA

pamıĝ < pamuk: (77 \ 24) GBAA (Muğla), (59 \ 45) GBAA (Aydın), (I \ 44-62) MYA

pamıG < pamuk: (II-6 \ 62) BĪA

pambıĥ < pamuk: (6 \ 122) AĪYA, (s.96) AMAK

panbıĥ < pamuk: (14 \ 6) AĪYA

pambıĝ < pamuk: (15 \ 7) KAYA, (12 \ 48) AYA, (27 \ 67) AĪYA

pambıĝ < pamuk: (s.141 \ 4) KMĪA

pambıK < pamuk: (24 \ 23) KAYA

panbıĝ < pamuk: (45 \ 130) AĪYA

pambĪ < pamuk: (s.141 \ 5) KMĪA, (M107 \ 40) KAĪA

“sabın”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Amasya, Antalya, Balıkesir, Bilecik, Giresun, Isparta, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kayseri, Muğla, Nevşehir ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman, Tekirdağ ağızları.

sabın < sabun (Ar.): (I \ 3-30) MYA, (23 \ 47) ANYA, (VI \ 94) IMA, (VI \ 243) TMİKA, (17 \ 1) NYA, (M001 \ 67) KAİA, (A4.02 \ 29) AOİAII, (21 \ 29) GİYA, (20 \ 59) AYA, (7 \ 322) BİAİ, (77 \ 60) KAYA, (III-11 \ 145) BİA, (s.75 \ 20) KMİA, (27 \ 84) AİYA

sabın: Yarı uyumludur. Amasya yöresinde kullanımı mevcuttur.

sabın < sabun: (17 \ 55) AMMA

“gabil”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzurum, Kars ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Eskişehir, Giresun, Hatay, Kahramanmaraş, Muğla, Ordu, Sakarya, Sivas, Yozgat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağızı.

gabil < kabul (Ar.): (08 040 01 \ 107) ERİA

gabil < kabul: (12 \ 66) AMMA, (38 \ 12) OİYA

ğabil < kabul: (I-A \ 15-132) AYYA, (36 \ 16) GBAA (Afyon), (65 \ 13) GBAA (Aydın), (16 \ 77) BİAİ, (16 \ 97) KİA, (10.6.3 \ 3) HA, (I-3 \ 12) BİA, (2 \ 30) EİMİYA

gabi < kabul: (s.168) OAAD (Yozgat)

kabıl < kabul: (s.340) AMAK, (47 \ 16) GİYA, (I-4 \ 149) BİA

ğabil < kabul: (85 \ 3) SİYA, (M036 \ 23) KAİA, (A6.08 \ 31) AOİAII, (85 \ 3)

SİA

ğabil < kabul: (63 \ 137) AİYA, (65 \ 27) AMMA

kabıl < kabul: (63 \ 109) AİYA

ğabil: Yarı uyumludur. Adıyaman, Amasya, Sakarya, Kahramanmaraş ağızlarında kullanımı vardır.

gabıl < kabul: (12 \ 62) AMMA

kabıl < kabul: (12 \ 26) AİYA, (52 \ 75) SİA, (10 \ 27) KAYA

“barıt”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Kars ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Hatay ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağızı.

barıt < barut (Far.): (1-5 \ 14) EYA, (A3.04 \ 16) AOİAII, (45 \ 59) KİA

barıd < barut: (19 \ s.113) EYAD, (12.2.1 \ 24) HA

barıT < barut: (2.11.1 \ 34) HA

barıt: yarı uyumludur. Karaman yöresinde kullanımı vardır.

barıt < barut: (M065 \ 47) KAİA

“kalbır”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum, Gümüşhane, Kars ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Antalya, Aydın, Balıkesir, Eskişehir, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Karabük ağızları.

galbır < kalbur (Ar.): (II \ 76) KÜYA, (4 \ 102) EİMİYA, (s.146 \ 6) KMİA

galbır < kalbur: (I-62 \ 25) UİA

halbır < kalbur: (s.187) OAAD (Yozgat), (s.326) AMAK, (10 017 01 \ 7) ERİA,

(72 \ 1) KİA

halbır < kalbur: (XLI \ 45) KYA, (A7.10 \ 94) AOİAII

halvir < kalbur: (s.520) GKAYA

kalbır < kalbur: (19 \ 5) KARYA

kalbır < kalbur: (10 \ 1) EİA

galbır: Yarı uyumludur. Antalya, Kahramanmaraş ağızlarda kullanımı vardır.

galbır < kalbur: (141 \ 25) AYA

halbır < kalbur: (42 \ 42) KAYA

“mazıt”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Uşak ağızı.

Tasnifte örnekenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

mazıt < mazot (Rus.): (98 \ 44) TYA

mazat < mazot: (I-41 \ 96) UÍA

mazât < mazot: (35 \ 56) KARYA (yarı uyumludur.)

“avıkat”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır ağızı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Antalya, Eskişehir, Muğla ağızları.

abiķat < avukat (Fr.): (XXXII \ 43) DA

avķat < avukat: (49 \ 175) EİMİYA

avıkat: Yarı uyumludur. Antalya yöresinde kullanılmaktadır.

avıķat < avukat: (162 \ 22) AYA

“veyahıt”: Arapça (ve) + Farsça (yāḥōd)

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Antalya, Çankırı, Ordu ağızları.

veyahıt < veyahut: (75 \ 7) OİYA

veyavıT < veyahut: (7 \ 180) AMA

vayāT < veyahut: (II \ 78-27) AÍA

véyáhıt < veyahut: (185 \ 66) AYA

veyahıt: yarı uyumludur. Çankırı yöresinde kullanımı vardır.

veyāḥıT < veyahut: (18 \ 28) ÇİYA

“darbıka”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Muğla ağızı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne ağızı.

dabırka < darbuka (Ar.): (30 \ 16) EÍA

“gavır”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Kars, Urfa ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Antalya, Balıkesir, Denizli, Eskişehir, İçel (Anamur), Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Muğla, Sakarya, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Karaman ağızları.

gavır < gâvur (Far.): (75 \ 31) KÍA, (1 \ 4) EÍA, (III -8 \ 78) BÍA

gávır < gâvur: (A1.03 \ 63) AOÍAI, (14 \ 34) SÍA, (LIX \ 113) KYA

gávır < gâvur: (3 \ 10) AYA

gavır < gâvur: (s.172) AMAK, (34 \ 11) UMA, (I-7 \ 82) UĪA

gavır < gâvur: (s.70 \ 5) KMĪA

gâvır < gâvur: (2 \ 2) EĪMĪYA

cavır < gâvur: (XXIV \ 170) KŪYA, (M007 \ 49) KAĪA, (II \ 11-68) MYA, (43 \ 78) GBAA (Denizli), (II-9 \ 81) BĪA, (60 \ 46) AĪYA

gavır: Yarı uyumludur. Adıyaman, Antalya, Sakarya ağızlarında kullanımı vardır.

gavır < gâvur: (60 \ 47) AĪYA

gâvır < gâvur: (18 \ 27) SĪA

cavır < gâvur: (11 \ 12) AYA

“marıl”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Antalya, Kütahya, Sakarya ağızları.

marıl < marul (Rum.): (XLVI \ 4) KŪYA

mārıl < marul: (72 \ 28) TYA

marıl: Yarı uyumludur. Antalya, Sakarya ağızlarında kullanımı vardır.

marıl < marul: (167 \ 20) AYA, (62 \ 21) SĪA

“havız”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Urfa ağızı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Aydın, Nevşehir ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

havız < havuz (Ar.): (56 \ 53) AĪYA, (II \ 6-62) AYYA, (45 \ 125) NYA, (s.383) AMAK, (A5.10 \ 14) AOĪAII

havız: Yarı uyumludur. Karabük, Adıyaman ağızlarında kullanımı vardır.

havız < havuz: (65 \ 32) KARYA

havız < havuz: (52 \ 13) AĪYA

“gabırğa”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Amasya, Eskişehir, Niğde, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağızı.

gabırğa < kaburğa (Moğ.): (II-88 \ 1) UĪA

ğavırğa < kaburga: (M006 \ 26) KAİA

ğabırğa < kaburga: (s.249) AMAK

ğabırğa: Yarı uyumludur. Amasya yöresinde kullanılır.

ğabırğa < kaburga: (7 \ 158) AMMA

“mapıs”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Bolu, Hatay, İzmir, Kahramanmaraş, Tokat, Yozgat ağızları.

mapıs < mapus (Ar.): (123 \ 23) KAYA, (7.5.1 \ 5) HA

mapıs < mapus: (01 035 01 \ 45) ERİA, (s.146) OAAD (Yozgat), (A1.22 \ 67)

AOİAII

“mahmıt”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Antalya, Nevşehir, Sakarya, Sivas ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne ağzı.

mahmıt < mahmut (Ar.): (17 \ 76) AYA, (01 000 02 \ 64) ERİA

mahmıd < mahmut: (71 \ 16) AİYA

máhmít < mahmut: (1 \ 91) AİYA

māmıt < mahmut: (11 \ 6) EİA, (45 \ 3) NYA

māmıd < mahmut: (45 \ 46) NYA, (155 \ 6) SİYA

mamıd: Yarı uyumludur. Sakarya yöresinde kullanımı vardır.

mamıd < mahmut: (11 \ 85) SİA

“abdıllah”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Urfa ağzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Aydın, Balıkesir, Kayseri, Kırşehir, Muğla, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağzı.

Abdıllah < abdullah (Ar.): (s.353) AMAK

abdılla < abdullah: (3 \ 48) AİYA, (XLVII \ 35) KYA

abdıllah < abdullah: (3 \ 62) AİYA

‘abdıllah < abduallah: (11 \ 15) UMA

abdıllah < abduallah: (I-45 \ 28) UİA

aPdıllah < abduallah: (A8.06 \ 81) AOİAII

apdıllā < abduallah: (M001 \ 53) KAİA

apdıllah < abduallah: (I \ 70-36) MYA, (I-B \ 4-24) AYYA

apdıllah < Abdullah: (s.135 \ 6) KMİA

“memır”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Kahramanmaraş, Kastamonu ağızları.

memır < memur (Ar.): (14 062 03 \ 32) ERİA

mémır < memur: (B3.05 \ 44) AOİAII

māmır < memur: (122 \ 18) KAYA

“abdıraman”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Ankara, Aydın, Kırşehir ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağızı.

abdıraman < abduallah (Ar.): (M003 \ 10) KAİA, (II \ 96-13) AİA

abdırrahman < abduallah: (24 \ 4) AİYA, (XIV \ 1) KYA, (M007 \ 28)

KAİA, (I-A \ 61-88) AYYA

“yahıt”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş, Muğla ağızları.

yavıt < yahut (Ar.): (18 \ 6) EİA, (I \ 2-31) MYA

yahıt: Yarı uyumludur. Kahramanmaraş yöresinde kullanımı vardır.

yāhiT < yahut: (34 \ 29) KAYA

“farık”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana ağızı.

fārıK < faruk (Ar.): (B2.02 \ 30) AOİAII

fariḥ < faruk: (4 \ 7) KİA

“babıç”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Ankara, Aydın, Balıkesir, Kütahya, Manisa, Muğla, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağızı.

babıç < papuç (Far.): (XVII \ 12) KÜYA, (M106 \ 65) KAİA, (I \ 26-1) MYA, (III-7 \ 33) BİA, (I-A \ 62-94) AYYA, (I-1 \ 5) UİA

babıç < papuç: (I \ 26-27) MYA

papıç < papuç: (A1.16 \ 21) AOİAII

babış < papuç: (10 \ 11) GBAA (Manisa)

pabıç < papuç: (s.396) AMAK

“palamıt”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Aydın, Balıkesir, Muğla, Uşak ağızları.

balamıt < palamut (Rum.): (I-A1 \ 4-336) AYYA, (I-6 \ 34) BİA

balāmıt < palamut: (I \ 15-3) MYA

palamıt < palamut: (I-71 \ 43) UİA

palamırt < palamut: (I-56 \ 25) UİA

i < ü değişimi:**“tecrıbe”:**

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ankara, Balıkesir, Kırşehir, Muğla ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Karabük ağızları.

tecrıbe < tecrübe (Ar.): (II-1 \ 60) BİA, (I \ 28-2) AİA, (12 \ 60) EİA, (222 \ 27)

KARYA

tecerebe < tecrübe: (II \ 9-141) MYA

“terciman”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Sivas ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

terciman < tercüman (Ar.): (135 \ 28) SİYA, (102 \ 40) KARYA

tercimen < tercüman: (I-2 \ 145) BİA

“zilfikar”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ordu ağızı.

Tasnifte örneklelenmemiş ağızlar: Ardahan ağızı.

zilfiḳar < zülfikar (Ar.): (LVII \ 257) AİAŞŞÖ

zilfikar < zülfikar: (73 \ 25) OİYA

“eyip”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Kars, Urfa ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Muğla, Tokat ağızları.

eyip < Eyüp (Ar.): (38 \ 16) TİYA

Eyip < eyüp: (23 \ 10) KİA

eyib < eyüp: (I \ 93-7) MYA

“aleykim”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Van ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Aydın, Kastamonu ağızları.

aleykim < aleyküm (Ar.): (31 \ 71) KMİKA

elëkim < aleyküm: (15 \ 38) VMKA

alëkim < aleykim: (I-A \ 12-43) AYYA

aleygim < aleyküm: (75 \ 1) AİYA

u < i değişimi:

“halbiki”: Arapça (hâl) + Türkçe (bu) + Farsça (ki)

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Antalya, Aydın ağızları.

Tasnifte örneklelenmemiş ağızlar: Karaman ağızı.

halbiki < hâlbuki: (A1.21 \ 6) AOİAII, (M130 \ 10) KAİA

hâlbike < hâlbuki: (179 \ 26) AYA

halbısı ki < hâlbuki: (13 011 01 \ 130) ERİA

halbisi < hâlbuki: (I-B1 \ 5-34) AYYA

halbikî < hâlbuki. (6 \ 129) AİYA

“mektip”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Kars ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Eskişehir, Kırşehir, Niğde, Zonguldak ağızları.

mektip < mektup (Ar.): (s.24) OAAD (Niğde)

meKtiP < mektup: (XXXV \ 2) KBAYA, (46 \ s.180) EYAD

mektib < maektup: (9 \ 37) EİMİYA

mekdip < mektup: (1-21 \ 36) EYA, (45 \ 175) KİA, (LIX \ 41) KYA

mekdiP < mektup: (I-6 \ 5) BİA

mektîp: Yarı uyumludur. Zonguldak yöresinde kullanımı vardır.

mektîp < mektup: (1 \ 4) ZBKİA

a < o değişimi:**“leman”:**

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.
- 2) Doğu Grubu Ağızları: Adana, Antalya, Balıkesir, Muğla ağızları.

leman < limon (Rum.): (154 \ 8) TYA

iliman < limon: (I-5 \ 66) BİA, (I \ 26-95) MYA

ileman < limon: (117 \ 48) AYA

limân: Yarı uyumludur. Adana yöresinde kullanımı vardır.

limân < limon: (A3.05 \ 23) AOİAII

“tansiyan”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Antalya ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağzı.

tānsiyân < tansiyon (Fr.): (104 \ 26) AYA

tasnsiyân: Yarı uyumludur. Karabük yöresinde kullanımı vardır.

tansiyân < tansiyon: (195 \ 8) KARYA

a-e < o değişimi:**“radiya”:**

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Sakarya, Uşak ağızları.

radiya < radyo (Fr.): (I-41 \ 207) UİA

radiye < radyo: (3 \ 75) SİA

e < o değişimi:

“kilemetre”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Ankara, Eskişehir, Kahramanmaraş, Kastamonu ağızlar.

kilemetre < kilometre (Fr.): (29 \ 19) EİMİYA, (s.96) AÖAB, (19 \ 28) KMİKA

kilemeTre < kilometre: (52 \ 150) AİYA

kilemetire < kilometre: (A2.03 \ 6) AOİAII, (13 \ 32) KAYA

“televizen”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, Balıkesir, Kahramanmaraş, Sakarya ağızları.

televizen < televizyon (Fr.): (146 \ 74) AYA, (I-6 \ 3) BİA

televzân < televizyon: (122 \ 81) KAYA

ı < o değişimi:

“patıs”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ankara, Kahramanmaraş ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağzı.

patıS < patoz (Fr.): (I \ 21-35) AİA

patâz: yarı uyumludur. “â” ünlüsü “o-a” arası bir ünlüdür.

patâz < patoz: (122 \ 53) KARYA

3.2.1.1.4 Kökeni Yabancı Olup Türkçe Ekler Almış Kelimelerde Düzlük

Uyumu

3.2.1.1.4.1 Şimdiki Zaman Ekinde Düzlük Uyumu

I. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Van ağzı.

2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

Van Yöresi (VMKA): hatırlamırem < hatırlamıyorum (38 \ 75)

Trabzon Yöresi (TYA): hatırlıyemıyım < hatırlamıyorum (118 \ 65)

III. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzurum ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Malatya ağızları.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII): sabunıyır < sabunluyor (B4.07 \ 40)

Amasya Yöresi (AMMA): zayıflamıyá < zayıflamıyor (76 \ 77)

Elazığ Yöresi (EYAD): hesdeleni < hastalanıyor (7 \ s.59)

Erzurum Yöresi (ERİA): zennedir < zannediyor (01 000 01 \ 80)

Malatya Yöresi (MİA): tezeliyir < tazeliyor (134 \ 11), hazzetmiyir < hazetmiyor (134 \ 11)

III. Çokluk Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Tekirdağ ağzı.

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): nişanlayılâ < nişanlıyorlar (I \ 52)

3.2.1.1.4.1.2 Birleşik Zamanlı Çekimler

3.2.1.1.4.1.2.1 Şimdiki Zamanın Hikâyesi

III. Teklik Şahıs Eki:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Van ağzı.

Van Yöresi (VMKA): nişannıyirdi < nişanlıyordu (37 \ 31)

3.2.1.1.5 Özel İsimlerde Düzlük Uyumu

3.2.1.1.5.1 Kelime Kök ve Gövdelerinde Düzlük Uyumu

“İstanbul”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Gümüşhane ağzı.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Amasya, Ankara, Balıkesir, Bartın, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Manisa, Nevşehir, Sakarya, Zonguldak ağızları.

istanbıl < istanbul: (I-12 \ 19) AİA

istanbıl < istanbul: (30 \ 46) AMMA

isdambıl < istanbul: (I \ 2) BYA

Isdambıl < istanbul: (14 \ 38)NYA

istanbıl < istanbul: (s.41 \ 22) KMİA

istanbıl: Yarı uyumludur. Sakarya yöresinde kullanımı vardır.

istanbıl < istanbul: (38 \ 51) SİA

Özel isimlerin TT ağızlarında tespit ettiğimiz kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağzı.

2) Batı Grubu Ağızları: İçel (Anamur), Nevşehir ağızları.

Erzincan Yöresi (ERİA): baybırd < bayburt (5-8 \ 1), harpıt < harput (4-21 \ 100)

Anamur Yöresi (ANYA): anamır < anamur (41 \ 33)

Nevşehir Yöresi (NYA): Arnavıd < Arnavut (29 \ 35)

3.2.2 Yuvarlaklık Uyumu

3.2.2.1 Türkçe Kökenli Kelimelerde Yuvarlaklık Uyumu

Yazı dilimizde yuvarlaklık uyumuna uymayan bazı kelimeler ve ekler mevcuttur. Bu kelimeler ve ekler Türkiye Türkçesi ağızlarında uyuma uygun şekilde kullanılmaktadır.

“çomur”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kastamonu, Tokat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağzı.

çomur < çamur: (28 \ 179) KMİKA, (130 \ 20) KARYA

çâmur: Yarı uyumludur. “â” ünlüsü “o-a” arası bir ses olarak tanımlanmaktadır.

Bundan dolayı yarı uyumludur. Tokat yöresinde kullanımı vardır.

çâmur < çamur: (22 \ 20) TİYA

“tovuk”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Van ağzı.

2) Batı Grubu Ağızları: Aydın, Kastamonu ağızları.

tovuk < tavuk: (I-A \ 1-5) AYYA

tou \check{c} < tavuk: (55 \ 30) KMİKA

toyuh < tavuk: (s.133) VGÇAS

“çovuş”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Çorum, Kastamonu ağızları.

çovuş < çavuş: (s.89) ÇAS

çouş < çavuş: (4 \ 162) KMİKA

3.2.2.1.1 Eklerde Yuvarlaklık Uyumu

3.2.2.1.1.1 Şimdiki Zaman Eki

Birçok başlık altında incelediğimiz şimdiki zaman eki olarak kullanılan “-yor” ekini yuvarlaklık başlığı altında da değerlendireceğiz. TT yazı dilinde uyum dışı bir kullanım olarak karşımıza çıksa da Türkiye Türkçesi ağızlarında genellikle “-yür, -yur, -yu, -yü” biçiminde yuvarlaklık uyumuna uygun olarak kullanılmaktadır.

Şimdiki zaman ekinin şahıs ekleri ile kullanımını şöyledir:

I. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Amasya, Ankara, Balıkesir, Kahramanmaraş, Malatya ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızları: Tekirdağ ağzı.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII):

-yúrum: sölyüyúrum < sölyüyorum (A8.02 \ 39)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA):

-yüm: götürüyüm < götürüyorum (I \ 445)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA):

-yüm: bülmyüm < bilmiyorum (110 \ 13)

Malatya Yöresi (MİA):

-yum: gorhuyum < korkuyorum (54 \ 12)

Ankara Yöresi (AÖAB):

-yüm: yörüyüm < yürüyorum (s.107)

Balıkesir Yöresi (BİA):

-yum: oturmuyum < oturmuyorum (III-17 \ 119), görmüyum < görmüyorum (II-1 \ 244)

Adıyaman Yöresi (AİYA):

-yum: gorkuyum < korkuyorum (102 \ 105)

Amasya Yöresi (AMMA):

-yêm: bûlmüyêm < bilmiyorum (82 \ 102)

-yúm: oħuyúm < okuyorum (10 \ 63)

-ûm: bûşürmûm < pişirmiyorum (7 \ 144), bûlmûm < bilmiyorum (19 \ 6) bûlûm < biliyorum (29 \ 109)

-yüm: bûlmüyüm < bilmiyorum (44 \ 33)

II. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Muğla ağızları.

Muğla Yöresi (MYA):

-yusun: düşünüyusun < düşünüyorsun (III \ 4-117)

Balıkesir Yöresi (BİA):

-yun: Korkmuyun < korkmuyorsun (IV-6 \ 10)

III. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Amasya, Ankara, Antalya, Balıkesir, Hatay, Kahramanmaraş, Malatya, Manisa, Muğla ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

Adana-Osmaniye Yöresi (AOİAII):

-yür: ölüyür < ölüyor (A1.19 \ 11), oluyür < oluyor (A4.01 \ 17)

-yur: söylüyür < söylüyor (A1.20 \ 12), ölüyür < ölüyor (A7.10 \ 90), oturuyür < oturuyor (A6.19 \ 78), duruyür < duruyor (A7.10 \ 90), olmuyür < olmuyor (A7.11 \ 25), oluyür < oluyor (A8.12 \ 23), topluyür < topluyor (A8.16 \ 66)

Antalya Yöresi (AYA):

-yür: ólüyür < oluyor (52 \ 21)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA):

-yu: oturuyu < oturuyor (I \ 303), oluyu < oluyor (V \ 101), konuşuyu < konuşuyor (VI \ 89), duruyu < duruyor (VI \ 230), konuşuyu < kokutuyor (VI \ 397)

-yü: dönüyü < dönüyor (I \ 121)

Malatya Yöresi (MİA):

-yü: tökülüyü < dökülüyor (38 \ 17), götürüyü < götürüyor (39 \ 3)

-yu: oluyu < oluyor (41 \ 10)

-yü: n'oluyü < ne oluyor (33 \ 32)

Manisa Yöresi (MMKBKAÖ):

-yu: okuyu < okuyor (IV-2 \ 35)

Hatay Yöresi (HA):

-yur: oluyur < oluyor (2.3.2 \ 36), hopluyur < hopluyor (4.1.3 \ 13), bozmuyur < bozmuyor (7.2.1 \ 73), dutuyur < tutuyor (7.5.2 \ 1), ğonuşuyur < konuşuyor (7.8.3 \ 8), ğoyuyur < koyuyor (8.2.1 \ 52), duymuyur < duymuyor (9.3.2 \ 15), götürüyur < götürüyor (10.1.1 \ 32), K. okuyur < kokuyor (11.6.1 \ 27), olmuyur < olmuyor (8.3.1 \ 13)

-yür: ölüyür < ölüyor (5.1.2 \ 1), söylüyür < söylüyor (7.2.1 \ 36), düşüyür < düşüyor (7.2.1 \ 48)

Ankara Yöresi (AÖAB):

-yu: dutmuyu < tutmuyor (s.107)

-yur: oluyur < oluyor (s.116)

Muğla Yöresi (MYA):

-yur: oluyur < oluyor (III \ 4-36)

-yu: oluyu < oluyor (III \ 2-92)

Balıkesir Yöresi (BİA):

-yu: oluyu < oluyor (I-1 \ 4), yoluyu < yoluyor (I-1 \ 76), durmuyu < durmuyor (I-1 \ 76), soruyu < soruyor (I-1 \ 77), oturuyu < oturuyor (I-3 \ 220), yolluyu < yolluyor (I-3 \ 219), ğuruluyu < kuruluyor (I-4 \ 105), olunuyu < olunuyor (I-4 \ 200), topluyu < topluyor (I-5 \ 1), ğonuşuyu < konuşuyor (I-6 \ 7), buyuruyu < buyuruyor (I-6 \ 9), uçuyu < uçuyor (II-1 \ 231), düşürüyü < düşürüyor (II-4 \ 64), dolduruyu < dolduruyor (II-6 \ 85), bulunmuyu < bulunmuyor (III-1 \ 58), olmuyu < olmuyor (III-14 \ 42), duruyu < duruyor (IV-13 \ 16), buluyu < buluyor (I-3 \ 328)

-yü: gülüyü < gülüyor (II-1 \ 24)

Adıyaman Yöresi (AİYA):

-yúr: yútúyúr < yutuyor (6 \ 208), dutúyúr < tutuyor (6 \ 206)

-yu: hoPıyuy < hopluyor (27 \ 58), oıuyuy < oluyor (29 \ 19), topluyuy < topluyor (35 \ 46), oturuyuy < oturuyor (68 \ 61), duruyuy < duruyor (70 \ 110), yoluyuy < yoluyor (95 \ 84), bulunuyuy < bulunuyor (102 \ 111)

-yü: ğonuşuyü < konuşuyor (68 \ 71), olmuyü < olmuyor (41 \ 70)

-yü: ölüyü < ölüyor (31 \ 86)

Amasya Yöresi (AMMA):

-yú: oıuyú < okuyor (1 \ 74), tópluyú < toplanıyor (4 \ 57), oıuyú < oluyor (6 \ 31), duruyuy < duruyor (15 \ 30), dutuyuy < tutuyor (41 \ 124), ğonuşuluyú < konuşuluyor (65 \ 15)

Kahramanmaraş Yöresi (KAYA):

-yúr: oıuyúr < oluyor (9 \ 50)

I. Çokluk Şahie Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Muğla ağızları.

Muğla Yöresi (MYA):

-yuruz: doķüyuruz dokuyoruz (III \ 4-36)

Balıkesir Yöresi (BİA):

-yuz: korkuyuz < korkuyoruz (II-6 \ 31)

-yuķ: yüruyuķ < yoğuruyoruz (II-2 \ 43)

III. Çokluk Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Hatay, Kırıkkale, Sivas ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

Sivas Yöresi (SİA):

-yurler: buluyurler < buluyorlar (45 \ 116)

Kırıkkale Yöresi (KİA):

-yullar: ğoyuyullar < koyuyorlar (6 \ 12)

Hatay Yöresi (HA):

-yurlar: söylüyorlar < söylüyorlar (8.10.2 \ 1), döşşüyurlar < döşüyorlar (10.1.1 \

35)

Balıkesir Yöresi (BİA):

-yular: ğuruyular < kuruyorlar (I-2 \ 6)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA):

-yular: duruyular < duruyorlar (V \ 81)

Şimdiki Zamanın Hikâyesi

III. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Balıkesir, Malatya ağızları.

Balıkesir Yöresi (BİA):

-yudu: oluyudu < oluyordu (I-5 \ 112), duruyudu < duruyordu (I-2 \ 53),
olmuyudu < olmuyordu (I-2 \ 48), koğuyudu < kokuyordu (I-2 \ 45), dönüyudu <
dönüyordu (II-6 \ 94)

-yurudu: koşuluyurudu < koşuluyordu (IV-13 \ 19)

Adıyaman Yöresi (AİYA):

-yüdu: olúyúdu < oluyordu (28 \ 116)

Malatya Yöresi (MİA):

-ydü: görüydü < görmüyordu (43 \ 2)

I. Çokluk Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızlar: Balıkesir ağzı.

Balıkesir Yöresi (BİA):

-yuduK: oynuyorduk < oynuyorduk (II-1 \ 286)

III. Çokluk Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Malatya ağızları.

Adıyaman Yöresi (AİYA):

-yúlardı: öPdürmüyúlardı < öptürmüyörlardı (109 \ 79)

Malatya Yöresi (MİA):

-ylardı: gorhuylardı < korkuyörlardı (88 \ 11)

Şimdiki Zaman Rivayeti

III. Teklik Şahıs Eki:

Ekin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Balıkesir ağızları.

Adıyaman Yöresi:

-ymuş: oluymuş < oluyormuş (103 \ 34)

Balıkesir Yöresi (BİA):

-yumuş: duruyumuş < duruyormuş (I-6 \ 92)

3.2.2.2 Yabancı Kökenli Kelimelerde Yuvarlaklık Uyumu

Türkiye Türkçesi ağızlarında alıntı kelimelerde yuvarlaklık uyumu genel olarak sağlam şekilde yer almaktadır.

u < o değişimi:

“doktur”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum, Kars ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Amasya, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Çorum, Eskişehir, Giresun, Hatay, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Manisa, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük, Karaman ağızları.

doğtur < doktor (Fr.): (49 \ 171) EİMİYA, (I-A \ 29-59) AYYA, (77 \ 15) SİYA, (20 \ 44) GİYA, (28 \ 44) TYA, (II \ 91-121) AİA, (13 \ 55) AYA

doğdur < doktor: (5 \ 55) KAYA, (I \ 26-91) MYA, (I-1 \ 83) BİA, (A1.17 \ 30) AOİAII

doğdur < doktor: (13 \ 38) KIİA

doktur < doktor: (I-2 \ 36) UİA, (28 \ 1) KIİA, (VII-7 \ 80) MMKBAÖ

dokdur < doktor: (s.120) AÖAB

doğtur < doktor: (16 \ 20) ANYA

doğtur < doktor: (2.3.2 \ 40) HA

doğtur < doktor: (XXXIII \ 4) KÜYA

doğdur < doktor: (82 \ 82) KAYA, (13 \ 95) AMMA

doğtur < doktor: (7.1.2 \ 25) HA

dōğdur < doktor: (102 \ 47) AİYA

doğdur < doktor: (05 052 01 \ 110) ERİA, (27 \ 9) OİYA, (39 \ 1) NYA, (I \ 38-23) AİA, (s.27 \ 9) KMİA, (24 \ 43) ÇİYA, (19 \ 34) MİA, (69 \ 34) KİA

doğtur < doktor: (XXVI \ 53) KÜYA

doğdur < doktor: (47 \ 63) KARYA

dohdur < doktor: (s.112) ÇAS

tohdur < doktor: (XXIV \ 92) KYA, (8 \ 6) NYA, (07 024 01 \ 26) ERİA

tohdur < doktor: (70 \ 151) AMMA, (60 \ 94) KARYA

tohdur < doktor: (M059 \ 12) KAİA

toktur < dohtor: (2.3.1 \ 4) HA, (M006 \ 5) KAİA, (36 \ 56) AYA

toktur < dohtor: (VI-1,2 \ 266) MMKBKAÖ, (I-15 \ 72) UİA, (s.378) ÇAS,
(s.235) TAÜBİ

tohtur < doktor: (s.107) AÖAB

tohtur < doktor: (55 \ 13) MİA

toktür doktor: (28 \ 170) AİYA

toKdur < doktor: (41 \ 34) KAYA, (II-3 \ 98) BİA

toKdur < doktor: (II \ 4-45) MYA, (41 \ 49) AİYA, (24 \ 144) BİAİ, (XXII \ 4)
KÜYA, (76 \ 9) TYA

toğdur < doktor: (39 \ 38) KAYA

“motur”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Çorum, Eskişehir, Hatay, Giresun, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sakarya, Tokat, Uşak ağızları.

motur < motor (Fr.): (33 \ 183) SİA, (67 \ 33) AİYA, (1.8.1 \ 3) HA, (I \ 37-18) MYA, (II-4 \ 118) BİA, (I-12 \ 2) UİA, (10 \ 15) ANYA, (VII-5,6 \ 104) MMKBKAÖ, (3 \ 16) KIİA, (s.123) AÖAB, (LVII \ 71) KYA, (6 \ 4) ÇİYA, (s.54 \ 8) KMİA, (I \ 17-13) AİA, (40 \ 78) EİMİYA, (30 \ 7) TİYA, (I-A1 \ 3-243) AYYA, (42 \ 10) GİYA, (M006 \ 5) KAİA, (7 \ 431) BİAİ, (A2.05 \ 58) AOİAII, (6 \ 19) AYA, (54 \ 87) KARYA, (1 \ 65) KAYA, (7 \ 51) AMMA, (s.288) ÇAS

motúr < motor: (31 \ 82) AİYA

“horuz”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Amasya, Bilecik, Çorum, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, Kastamonu, Kırşehir, Muğla, Ordu, Sivas, Tokat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağızı.

horuz < horoz (Far.): (28 \ 3) TİYA, (XLIX \ 60) KYA, (3 \ 83) AMMA, (I \ 58-7) MYA, (12.2.4 \ 7) HA, (4 \ 7) KMİKA, (47 \ 29) KİA, (119 \ 3) SİYA, (62 \ 34) BİAİ, (M092 \ 29) KAİA, (s.204) ÇAS

horuz < horuz: (4 \ 295) EİMİYA, (49 \ 79) OİYA, (13 \ 50) GİYA

horus < horoz: (s.204) ÇAS

horuz < horoz: (s.412) GA-III

“foturaf ”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Aydın, Balıkesir, Denizli, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Malatya, Muğla, Nevşehir ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karabük, Karaman ağızları.

foturaf < fotoğraf (Fr.): (90 \ 5) AİYA, (9 \ s.66) EYAD, (s.110 \ 6) KMİA, (M127 \ 90) KAİA, (76 \ 2) TYA, (XVI \ 47) AİAŞŞÖ, (212 \ 13) KARYA, (111 \ 62) KAYA, (s.75) SYSV

foturaF < fotoğraf: (83 \ 55) AİYA

futuraf < fotoğraf: (15 \ 18) KMİKA

fotuğraf < fotoğraf: (III \ 10-13) MYA

foturap < fotoğraf: (s.140) DİAS

poturaf < fotoğraf: (90 \ 5) AİYA, (II \ 9-163) MYA

“orusbu”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağızı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Amasya, Nevşehir, Yozgat ağızları.

orusbu < orospu (Far.): (12 \ 8) NYA, (s.194) OAAD (Yozgat),

orusbu < orospu: (70 \ 105) AMMA

oraspı < orospu: (M033 \ 5) KAİA (a < o , ı < u)

“hormun”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Uşak ağızı.

hormun < hormon (Fr.): (I-2 \ 110) UİA

o < a değişimi:**“dovul”:**

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Aydın, Bilecik, Kastamonu, Sakarya ağızları.

Tasnifte rneklememiş ağızlar: Edirne, Karabük ağızları.

dovul < davul (Ar.): (2 \ 67) KMİKA, (25 \ 17) BİAİ, (41 \ 14) EİA, (I-A \ 57-

11) AYYA

dou| < davul: (178 \ 2) KARYA

doṽul < davul: (19 \ 64) SİA

“pontulun”: (o < a – o < u değişimi)

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Çorum, Denizli, Manisa, Tokat ağızları.

Tasnifte rneklememiş ağızlar: Karaman ağzı.

pontulun < pantolon (Fr.): (5 \ 39) RİA, (118 \ 83) TYA

pontuluñ < pantolon: (7 \ 434) BİAİ

pontul < pantolon: (M106 \ 70) KAİA, (II-9 \ 200) BİA, (113 \ 25) TİYA,

(s.318) AS

pontur < patolon: (s.254) DİAS

“ponsuman”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Bilecik ağzı.

ponsuman < pansuman (Fr.): (3 \ 26) BİAİ

“bobu”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Manisa ağzı.

bobu < papuç (Far.): (II-1, 2, 3, 4 \ 284) MMKBKAÖ

“pomuk”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kastamonu ağzı.

pomu < pamuk (Far.): (29 \ 89) KMİKA

“fopur”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kastamonu ağzı.

fopur < vapur (Fr.): (58 \ 2) KMİKA

“ğolanya”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Hatay, Muğla ağzıları.

ğolanya < kolonya (İt.): (11.5.1 \ 11) HA, (A5.02 \ 38) AOİAII

ğolaḡya < kolonya: (II \ 6-122) MYA

“potuz”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Balıkesir ağzı.

potuz < patoz (Fr.): (IV-16 \ 36) BİA

“horaz”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Afyon, Aydın, Balıkesir, Denizli, Isparta, Kırşehir, Muğla, Zonguldak ağzıları.

horaz < horoz (Far.): (IX \ 25) IMA, (40 \ 19) GBAA (Denizli), (I \ 59-10) MYA, (I-A \ 21-36) AYYA

horāz < horoz: (23 \ 102) AMA

horas < horoz: (IV-13 \ 49) BİA

ḡoraz < horoz: (1 \ 425) ZBKİA

horāz: Yarı uyumludur. Afyon yöresinde kullanımını vardır.

horāz < horoz: (15 \ 89) AMA

“yohut”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Ankara, Eskişehir ağzıları.

yohut < yahut (Far.): (A2.05 \ 32) AOİAII, (III \ 100-149) AİA

yoḡut < yahut: (7 \ 36) EİMİYA

“horan”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

1) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

2) Batı Grubu Ağızları: Giresun ağzı.

horan < horon (Rum.): (16 \ 9) TYA

ḡoran < horon: (77 \ 11) GİYA

u < i değişimi:**“hurşud”:**

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum, Kars ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Gaziantep ağızları.

hurşut < hurşit (Far.): (A6.06 \ 51) AOİAII

hurřúT < hurşit: (A6.06 \ 1) AOİAII

ħurřut < hurşit: (84 \ 4) TYA

huşşut < hurşit: (41 \ 92) RİA

hurşud < hurşit: (72 \ 25) KİA

ħurřud < hurşit: (01 000 01 \ 43) ERİA

ħurřut < hurşit: (s.415) GA-III

“kumpur”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Çorum, Uşak ağızları.

kumpur < kumpir (Bul.): (I-35 \ 28) UİA

ęumpur < kumpir: (II-4 \ 170) BİA

gumpür < kumpir: (s.181) ÇAS

“çukulata”: (u < i , u < o)

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Afyon, Amasya, Bilecik, Eskişehir, Kayseri ağızları.

çukulata < çikolata (İt.): (11 \ 31) BİAİ

çuħulata < çikolata: (83 \ 75) AMMA

çuķulata < çikolata: (9 \ 17) AİYA

çuķulata < çikolata: (45 \ 66) EİMİYA

çuklata < çikolata: (50 \ 30) BİAİ

ü < i değişimi:**“zölfükar”:**

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş, Kırşehir ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağızı.

zülfikar < Zülfikar (Ar.): (LVII \ 14) AİASSÖ

zülfikár < zülfikar: (78 \ 71) KAYA, (LVI \ 35) KYA

zülfügar < zülfikar: (24 \ s.124) EYAD

“hüsüsü”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: İçel (Anamur), Tokat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağızı.

hüsüsü < hususi (Ar.): (40 \ 15) TİYA, (24 \ 121) ANYA, (M032 \ 15) KAİA

“münübüs”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Amasya, Ankara ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Edirne ağızları.

münübüs < minibüs (Fr.): (B2.06 \ 4) AOİAII, (XI \ 10) AİASSÖ, (5 \ 32) EİA,
(I \ 32-24) AİA

“büsküvü”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Ankara, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Çorum,
Manisa, Muğla, Sakarya, Tokat, Uşak ağızları.

büsgüvü < bisküvi (Fr.): (103 \ 57) TİYA

püsküvüt < bisküvi: (I-33 \ 59) UİA

püskürüt < bisküvi: (I-3 \ 110)MMKBAÖ

püsküyüt < bisküvi: (23 \ 107) AMA

püskevit < bisküvi: (III \ 13-68) MYA

tüskü < bisküvi: (I-A \ 51-14) AYYA

püsküt < bisküvi: (51 \ 306) BİAİ

püsküt < bisküvi: (II-5 \ 122) BİA

püsgüt < bisküvi: (35 \ 31) AMMA

püsküt < bisküvi: (45 \ 18) SİA

büsguut < bisküvi: (s.54) ÇAS

püsküüt < bisküvi: (s.321) ÇAS

“ünüversite”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Ankara, Balıkesir, Çankırı, Hatay, Kahramanmaraş, Manisa, Manisa, Sakarya ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağzı.

ünüversite < üniversite (Fr.): (71 \ 39) ÇİYA

ünüversİte < üniversite: (32 \ 10) ÇİYA

ünversİte < üniversite: (29 \ 117) SİA

ünversTe < üniversite: (67 \ 91) SİA

ünüversTe < üniversite: (I \ 49-15) MYA

ünüversde < üniversite: (32 \ 37) KARYA

“müthüş”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Sivas ağzı.

müthüş < müthiş (Ar.): (44 \ 4) SİYA

“kümpür”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağzı.

kümpür < kumpir (Bul.): (M040 \ 31) KAİA

“küle metre”: (ü < i , e < o)

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne ağzı.

küle metre < kilometre (Fr.): (12 \ 48) EİA

e < ö değişimi:

“şöfer”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağzı.

2) Batı Grubu Ağızları: Antalya, Eskişehir, Hatay, Kahramanmaraş, Malatya ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Tekirdağ ağzı.

şöfer < şoför (Fr.): (128 \ 13) AYA, (5.6.1 \ 3) HA, (101 \ 30) MİA, (38 \ 20)

KAYA

şüfer < şoför: (14 062 03 \ 32) ERİA

è < i değişimi:

“**polès**”: Yarı uyum sağlamaktadır. Çünkü “è” ünlüsü “e-i” arası bir ünlüyü tanımlamaktadır.

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Ağrı, Elazığ, Van ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağızı.

polès < polis (Fr.): (21 \ 22) VMKA, (60 \ s.211) EYAD, (LIV \ 83) AİASSÖ, (XI \ 87) KBAYA, (s.819) AĞİA

e < i değişimi:**“torpel”:**

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları Erzurum ağızı.

torpel < torpil (Fr.): (14 062 05 \ 27) ERİA

u < a değişimi:**“yuhut”:**

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Tokat ağızı.

yuhut < yahut (Far.): (9 \ 76) TİYA

“murul”: (u < a , o < a)

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: İçel (Anamur), Kastamonu ağızları.

murul < marul (Rum.): (26 \ 67) ANYA

morul < marul: (19 \ 248) KMİKA

ö < ü-ú değişimi:**“kontür”:**

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Amasyai Muğla ağızları.

kontür < kontör (Fr.): (I \ 94-50) MYA

kontur < kontör: (61 \ 71) AMMA

3.2.2.3 Özel İsimlerde Yuvarlaklık Uyumu**“türkúye”:**

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

türkúye < türkiye: (2 \ 15) KARYA

türkúye < türkiye: (8 \ 39) KARYA

“torus”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Antalya ağızı.

torus < toros: (8 \ 66) AYA

3.3 Ünsüz Uyumu

Türkiye Türkçesinde ünsüzler ses tellerini titreştirip titreştirmemesine göre tonlu - tonsuz (sedalı-sedasız, ötümlü-ötümsüz) şeklinde isimlendirilerek sınıflandırılmıştır.

Tonlu ünsüzler: b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, r, v, y, z, ñ, k, ğ

Tonsuz ünsüzler: ç, f, h, k, p, s, ş, t

Tonlu ünsüzler ses tellerini titreştiren yumuşak ünsüzlerdir. Tonsuz ünsüzler ise ses tellerinde bir titreşim meydana getirmeyen sert ünsüzlerdir.

“p, ç, t, k” sert tonsuz ünsüzlerin yumuşak tonlu karşılığı “b, c, d, g” ünsüzleridir.

<u>Tonlu</u>	<u>Tonsuz</u>
b	p
c	ç
d	t
g	k
ğ	ķ
v	f
z	s
j	ş

Karşılıklı ünsüzler yanına geldikleri ünsüze göre birbirinin yerine geçerek ünsüz uyumu dediğimiz kurala uygun davranırlar. Bunların dışında kalan ğ, l, m, n, ñ, r, y ünsüzlerinin tonsuz karşılığı yoktur. Yazı dilimizde bu uyum genel olarak sağlam şekilde yer almaktadır. Ancak bazı kelimeler ve alıntı kelimelerde bu uyumun bozulduğu görülebilir. Yazı dilinde uyuma girmeyen bazı kelimeler TT ağızlarında uyuma sokulmaktadır.

3.3.1 Tonluluk Uyumu

Biri tonlu diğeri tonsuz olan yan yana iki ünsüzden tonsuz olanın tonlulaşması ile meydana gelir.

3.3.1.1 Türkçe Kökenli Kelimelerde Tonluluk Uyumu

3.3.1.1.1 İç Seste Meydana Gelen Tonluluk Uyumu

3.3.1.1.1.1 Birleşik Kelimelerde Tonluluk Uyumu

“bozğır”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağızı.

bozğır < bozkır: (M026 \ 13) KAİA

“bozğurt”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Tasnifte örneklenmemiş ağızları: Karabük ağızı.

bozğurt < bozkurt: (24 \ 55) KARYA

“ağbulut”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağızı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağızı.

ağbulut < akbulut: (M101 \ 1) KAİA

ağbulut < akbulut: (07 022 02 \ 5) ERİA

“cahırdaş”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağızı.

cahırdaş < çakırdaş: (09 046 01 \ 5) ERİA

“ağdeniz”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: İçel(Anamur) ağızı.

ağdeniz < akdeniz: (22 \ 31) ANYA

ağdeniz < akdeniz: (25a \ s.127) EYAD

3.3.1.1.1.2 Kelime Kök ve Gövdelerinde Tonluluk Uyumu

“arba”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Aydın ağızı.

arba < arpa: (172 \ 40) TYA

arbi < arpa: (I-A 126-34) AYYA

“yabrağ”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

yabrağ < yaprak: (40 \ 63) TYA

“argadaş”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Eskişehir, Zonguldak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

argadaş < arkadaş: (5 \ 48) ZBKİA, (VI \ 289) TMİKA, (7 \ 693) EİMİYA

“debrem”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Kütahya, Zonguldak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

debrem < deprem: (13 \ 94) ZBKİA, (XL \ 49) KÜYA, (74 \ 29) AİYA, (I \ 434)

TMİKA

“ergeg”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Giresun ağızı.

ergeg < erkek: (90 \ 37) GİYA

“baglava”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ankara ağızı.

baglava < baklava: (s.151) AÖAB

“bayguş”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Muş ağzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Kırşehir, Niğde, Tokat, Yozgat ağızları.

bayguş < baykuş: (XXXIII \ 7) MMA

bayguş < baykuş: (60 \ 8) TİYA, (XVII \ 48) KYA

“egmek”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Van ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman ağzı.

egmek < ekmek: (22 \ s.120) EYAD

egmeK < ekmek: (7 \ 89) VMKA

egmeg < ekmek: (54 \ 14) AİYA

“türg”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağzı.

türg < türk: (9 \ s.67) EYAD

“begmez”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır ağzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Amasya, Manisa ağızları.

bègmez < pekmez: (11 \ 92) AMMA

begmez < pekmez: (12 \ 110) AİYA

bedmez < pekmez: (VI-1,2 \ 73) MMKBKAÖ

pedmez < pekmez: (30 \ 38) AİYA

“südlac”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Amasya, Zonguldak ağızları.

südlac < sütlaç: (69 \ 137) AMMA

südlac < sütlaç: (1 \ 49) ZBKİA

“südlü”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Amasya, Çankırı, Kastamonu ağızları.

südlü < sütlü: (2b \ s.45) EYAD, (69 \ 137) AMMA, (21 \ 40) ÇİYA, (19 \ 248)

KMİKA

3.3.1.2 Yabancı Kökenli Kelimelerde Tonluluk Uyumu

“abril”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Gümüşhane ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızları.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Giresun, Ordu, Tokat ağızları.

abril < april (İng.): (13 \ 84) GİYA, (s.400 \ 1) GKAYA, (4 \ 32) TYA, (93 \ 6)

TİYA

abril < april: (s.379) AA

abril < april: (15 \ 2) OİYA, (38 \ 25) TİYA

“pağla”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Amasya ağızları.

pağla < bakla (Ar.): (82 \ 53) AMMA

“teğlif”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Amasya ağızları.

teğlif < teklif (Ar.): (40 \ 54) AMMA

“tegrar”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Afyon, Amasya ağızları.

tegrar < tekrar (Ar.): (13 \ 118) AMA, (34 \ 19) AİYA

tégrar < tekrar: (38 \ 86) AMMA

“pañga”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Aydın, Çankırı, Kastamonu, Nevşehir, İçel (Anamur) ağızları.

pañga < banka (İt.): (62 \ 41) NYA

panga < banka: (09 049 01 \ 28) ERİA

banğa < banka: (38 \ 22) ÇİYA

“herges”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Ordu, Tokat ağızları.

herges < herkes (Far.): (52 \ 20), (50 \ 14) TYA, (15 \ 8) OİYA

“tadbikat”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne ağzı.

tadbiqât < tatbikat (Ar.): (23 \ 30) EİA

3.3.2 Tonsuzluk Uyumu

Biri tonlu diğeri tonsuz olan yan yana iki ünsüzden tonlu olanın tonsuzlaşması olayıdır.

3.3.2.1 Türkçe Kökenli Kelimelerde Tonsuzluk Uyumu

“tospağa”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Tunceli ağzı.

tosPağa < tosbağa: (10 \ s.68) TYAD

3.3.2.1.1 Birleşik Kelimelerde Tonsuzluk Uyumu

“östürk”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Amasya, Antalya ağızları.

östürk < öztürk: (50 \ 3) AYA

öStürk < öztürk: (89 \ 3) AİYA

östürk < öztürk: (29 \ 41) AMMA

“boskurt”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Antalya ağzı.

boşkurt < bozkurt: (45 \ 1) AYA

“öskaya”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Antalya ağzı.

öskaya < özkaya: (46 \ 52) AYA

3.3.2.2 Yabancı Kökenli Kelimelerde Tonsuzluk Uyumu

3.3.2.2.1 İç Seste Meydana Gelen Tonsuzluk Uyumu

“sohpet”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Amasya, Antalya, Giresun, Sivas ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağzı.

sohpet < sohbet (Ar.): (71 \ 101) GİYA

sóhpeT < sohbet: (75 \ 24) AİYA

sóhpet < sohbet: (14 \ 28) AMMA

sóhPet < sohbet: (LXVII \ 90) AİAŞŞÖ

sehpet < sohbet: (121 \ 28) SİYA

sopPet < sohbet: (157 \ 39) AYA

“tehtit”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağzı.

tehtit < tehdit (Ar.): (LXX \ 31) AİAŞŞÖ

“rehPer”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağzı.

rehPer < rehber (Far.): (XXXII \ 132) AİAŞŞÖ

“takTir”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Tunceli ağzı.

takTir < takdir (Ar.): (1 \ s.24) TYAD

“teskere”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Ağrı, Erzurum ağzı.

2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Balıkesir, Bilecik, Eskişehir, Kastamonu, Kırşehir, Manisa, Sakarya, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağızı.

teskere < tezkere (Ar.): (I - 50 \ 31) UİA, (IX - 2, 3 \ 196) MMKBKAÖ, (38 \ 50) SİA, (1 \ 5) KMİKA, (LXVIII \ 70) KYA, (63 \ 90) AİYA, (II - 9 \ 139) BİA, (M069 \ 6) KAİA, (06 008 01 \ 33) ERİA, (s.827) AĞİA

tesKerē < tezkere: (37 \ 19) SİA

“meşKul”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Antalya ağızı.

meşKul < meşgul (Ar.): (159 \ 33) AYA

“aspap”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Urfa ağızı.

aspap < esvap (Ar.): (24 \ 86) UMA

“ihpar”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

ihpar < ihbar (Ar.): (VI \ 370) TMİKA

3.3.2.3 Özel İsimlerde Ünsüz Uyumu

3.3.2.3.1 İç Seste Meydana Gelen Ünsüz Uyumu

3.3.2.3.1.1 Tonluluk Uyumu

“angara”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Ankara, Aydın, Balıkesir, Çankırı, Eskişehir, Isparta, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Malatya, Manisa, Nevşehir, Ordu, Sakarya, Tokat, Uşak, Yozgat, Zonguldak ağızları.

Tasnifte öreneklenmemiş ağızlar: Karaman ağızı.

anğara < ankara: (81 \ 3) TİYA, (1 \ 41) KMİKA, (27 \ 28) RİA, (VI - 1, 2 \ 220) MMKBKAÖ, (23 \ 39) KAYA, (13 \ 27) KIİA, (36 \ 21) ANYA, (95 \ 3) OİYA, (6 \ 46) ÇİYA, (XXXIV \ 27) KYA, (s.66 \ 6) KMİA, (15 \ 21) SİA

Angara < ankara: (8 \ 5) ZBKİA

anğara < ankara: (s.100) AÖAB

Anğara < ankara: (25 \ 28) EİMİYA

angara < ankara: (I-2 \ 94) UİA

anğarıy < ankara: (s.41 \ 12) KMİA

“çanğırı”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Çankırı, Kastamonu ağızları.

çanğırı < çankırı: (16 \ 4) KMİA, (13 \ 39) ÇİYA

“türkiye”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

türkiye < türkiye: (9 \ s.64) EYAD

“ğangaya”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağızı.

Çangaya < çankaya: (01 038 02 \ 48) ERİA

“ağmezreli”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

ağmezreli < akmezralı: (21 \ s.118) EYAD

3.4 Uyum Değişmeleri

3.4.1 Kalınlık Uyumundan İncelik Uyumuna Geçiş

Standart Türkçede kalınlık uyumuna uygun şekilde yer alan bazı kelimeler Türkiye Türkçesi ağızlarında uyum değişmesi ile incelik uyumuna dönüştürülmüş şekliyle kullanılmaktadır.

3.4.1.1 Türkçe Kökenli Kelimelerde

3.4.1.1.1 Kelime Kök ve Gövdelerinde

“çente”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, Balıkesir, Hatay, Kastamonu, Kırşehir, Malatya, Muğla, Niğde, Ordu, Yozgat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

çente < çanta: (4 \ 157) KMİKA, (IV-1 \ 47) BİA, (I \ 94-254) MYA, (130 \ 55)

MİA, (2 \ 12) KARYA

çende < çanta: (192 \ 41) TYA

çēnte < çanta: (46 \ 10) AYA

“ülen”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Urfa ağızı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Balıkesir ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağızı.

ülen < ulan: (M052 \ 12) KAİA, (A6.01 \ 47) ADİAII, (IV-17 \ 11) BİA, (10 \

20) UMA

“pencer”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Kars, Urfa, Van ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman ağızı.

pencer < pancar: (52 \ 1) KİA, (54 \ 15) AİYA, (23 \ 56) UMA

pēncer < pancar: (33 \ 52) VMKA

“ecik”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Bilecik, Çankırı, Kastamonu, Kırıkkale, Kütahya, Manisa, Sivas ağızları.

eccik < azıcık: (IV-2 \ 467) MMKBKA8, (I \ 8-8) AİA, (22 \ 4) KİİA, (33 \ 63)

BİAİ

ec ‘cik < azıcık: (XXXII \ 1) KÜYA

ecik < azıcık: (89 \ 55) SİYA

eccük < azıcık: (13 \ 68) ÇİYA

eccüy < azıcık: (II \ 86 – 10) AİA

èccüg < azıcık: (16 \ 60) AMA

ecük < azıcık: (4 \ 152) KMİKA, (114 \ 61) ÇİYA, (3 \ 14) SİYA

écüy < azıcık: (1 \ 23) AMMA

“dehe”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kütahya ağızı.

dehe < daha: (XXX \ X \ 5) KÜYA

“çöcük”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne ağızı.

çöcük < çocuk: (3 \ 36) EİA

“çepe”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.

çepe < çapa: (52 \ 7) KİA

“bezleme”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kütahya ağızı.

bezleme < bazlama: (XXIII \ 18) KÜYA

“büçük”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kütahya, Nevşehir ağızları.

büçük < buçuk: (II \ 10) KÜYA

büçüğ < buçuk: (16 \ 23) NYA

“eyrice”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Sivas ağızı.

eyrice < ayrıca: (40 \ 40) SİYA

“emce”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Kars, Tunceli, Urfa, Van ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Ordu ağızları.

emce < amca: (35 \ 38) VMKA, (103 \ 30) AİYA, (76 \ 20) DİYA

emice < amca: (32 \ 44) KİA

“beyrem”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Muş ağzı.

Muş Yöresi (MMA): beyrem<bayram (LXVII \ 9)

“eyni”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Van ağzı.

Van Yöresi: (UMKA): eyni<aynı (4 \ 85)

“çenteli”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana ağzı.

çenteli < çantalı: (83.12 \ 6) AOİAII

3.4.1.2 Yabancı Kökenli Kelimelerde Uyum Değişmesi

“emme”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Kars ağzı

2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Burdur, Bolu, Çankırı, Eskişehir, Giresun, Hatay, Isparta, İçel (Anamur), Kastamonu, Kırıkkale, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Ordu, Zonguldak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karabük, Karaman ağızları.

emme < amma (Ar.): (I - A \ 1-15) AYYA, (33 \ 141) SİA, (1 \ 26) AMMA, (14 \ 41) ÇİYA, (2 \ 71) KMİKA, (I-1 \ 75) BİA, (I \ 4-63) MYA, (56 \ 61) MİA, (I \ 137) BYA, (40 \ 43) TİYA, (2.4.2 \ 36) HA, (s.166) AİAD (Bolu), (5 \ 11) DİYA, (s.97) AÖAB, (XXIX \ 33) IMA, (42 \ 87) AİYA, (8 \ 27) ANYA, (I-14 \ 16) UİA, (I-1 \ 115) MMKBKAÖ, (1 \ 8) KIİA, (I \ 49 - 44) AİA, (1 \ 28) EİMİYA, (XXXIX \ 51) KÜYA, (19 \ 1) SİYA, (XL \ 110) AİASSÖ, (M021 \ 45) KAİA, (16 \ 60) KİA, (8 \ 13) KARYA, (7 \ 14) ZBKİA, (47 \ 24) GİYA

ëmme < amma: (15 \ 31) AYA

“hüdüt”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum, Kars ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızları.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Antalya, Aydın, İçel (Anamur), Kastamonu, Ordu, Sakarya, Tokat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Tekirdağ ağızları.

hüdüt < hudut (Ar.): (17 \ 70) KYİKA, (III \ 234) TMİKA, (1404302 \ 9) ERİA, (41 \ 42) KİA, (7 \ 23) AYA, (41 \ 9) ANYA

hüdüd < hudut: (I - A1 \ 3-75) AYYA, (1 \ 30) TYA, (30 \ 7) OİYA

“misir”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Tunceli ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Amasya, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Çankırı, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırşehir, Ordu, Sakarya, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Karabük, Karaman, Tekirdağ ağızları.

misir < mısır (Ar.): (71 \ 20) TYA, (3 \ 29) EİA, (55 \ 27) AYA, (7 \ 17) RİA, (1 \ 33) BİAİ, (M040 \ 31) KAİA, (6 \ 11) ZBKİA, (143 \ 66) KARYA, (1 \ 17) KMİKA, (52 \ 35) AMMA, (3 \ 98) SİA, (LVII \ 111) KYA, (111 \ 21) KAYA, (I \ 1-82) AİA, (I-4 \ 10) UİA, (7 \ 10) AİYA, (5 \ 14) OİYA, (7 \ 2) TİYA, (III-1 \ 1) BİA

mİsir < mısır: (26 \ 9) ÇİYA

“heyir”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Ardanoç, Elazığ, Erzurum, Gümüşhane, Kars ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağızları.

heyir < hayır (Ar.): (XXXII \ 228) AİASSÖ, (35 \ 133) KİA

heyir < hayır: (s.391 \ 82) GKAYA, (08 041 01 \ 88) ERİA, (s.155) AA

“sehet”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Van ağızları.

2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağzı.

3) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Çankırı, Kastamonu, Kütahya, Malatya, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağzı.

sehet < saat (Ar.): (118 \ 14) KARYA, (XXIII \ 13) KÜYA, (4-7 \ 5) EYA, (27 \ 68) VMKA, (106 \ 4) MİA

seet < saat: (44 \ 18) RİA, (3 \ 66) VMKA, (109 \ 10) MİA, (I-61 \ 87) UİA, (65 \ 23) ÇİYA, (30 \ 3) KMİKA

se'et < saat: (s.152) AMAK

“keder”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Ağrı, Erzurum, Kars, Tunceli, Urfa, Van ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Kahramanmaraş ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağzı.

ķeder < kadar (Ar.): (XVII \ 63) AİASSÖ, (11 \ s.73) TYAD, (1 \ 93) UMA

ķeden < kadar: (LXV \ 33) AİASSÖ

keder < kadar: (s.342) AMAK, (51 \ 20) AİYA

Keder < kadar: (1 \ 26) VMKA

ķeder < kadar: (127 \ 65) KAYA, (98 \ 76) AİYA, (0104601 \ 12) ERİA, (s.826)

AĞİA

geder < kadar: (17 \ 2) KİA

“cenderme”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Erzurum, Kars, Muş ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Kastamonu, Kırşehir, Malatya, Nevşehir, Yozgat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağzı.

cenderme < jandarma (Ar.): (XXXI \ 45) KYA, (23 \ 64) KMİKA, (0111101 \ 154) ERİA, (63 \ 42) NYA, (s.175) OAAD (Yozgat), (XX \ 223) MMA, (35 \ s.152) EYAD, (1-17 \ 24) EYA, (B2.07 \ 46) AOİAII, (23 \ 8) KİA, (84 \ 105) KARYA

“eme”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Kars ağzı.

2) Batı Grubu Ağızları: Manisa ağzı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Karabük ağızları.

eme < ama (Ar.): (74 \ 103) KARYA, (27 \ 36) EİA, (17 \ 17) KİA, (V-2 \ 270)

MMKBKAÖ

“feyde”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kütahya ağzı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağzı.

feyde < fayda (Ar.): (5 \ 29) KARYA, (XXI \ 4) KÜYA

“teref”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanoç, Elazığ, Erzurum, Kars, Muş, Tunceli, Urfa, Van ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Çankırı ağzı.

teref < taraf (Ar.): (20 \ 19) UMA, (14 \ s.83) TYAD, (0804001 \ 43) ERİA, (36 \ 90) KİA, (1 \ 258) VMKA

“felen”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağzı.

2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Amasya, Aydın, Balıkesir, Giresun, Kastamonu, Ordu ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağzı.

felen < falan (Ar.): (124 \ 8) KARYA, (18 \ 20) GİYA, (38 \ 141) KMİKA, (1401303 \ 131) ERİA, (I-2 \ 8) BİA, (42 \ 16) OİYA, (III \ 1-8) AYYA

felen < falan: (5 \ 157) AMMA

felen < falan: (33 \ 32) AİYA

“ecebe”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Kars, Urfa ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman ağzı.

Tasnifte örneklenmiş ağızlar: Ardahan ağzı.

ecebe < acaba (Ar.): (LIII \ 1) AİAŞŞÖ, (37 \ 17) KİA

‘ecebe < acaba: (36 \ 32) UMA, (s.331) AMAK

“hesen”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Kars, Muş, Van ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman ağızı.

hesen < hasan (Ar.): (48 \ 159) VMKA, (LXVII \ 1) MMA, (32 \ s.145)

EYAD, (49 \ 100) KİA

hesen < hasan: (s.333) AMAK

“kezim”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kütahya ağızı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne ağızı.

kēzim < kazım (Ar.): (XXXIX \ 96) KÜYA

kēzim < kazım: (3 \ 27) EİA

“yüsüf”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Kars ağızları.

yüsüf < Yusuf (İbr.): (3-3 \ 4) EYA, (65 \ s.227) EYAD, (5 \ 56) KİA

“feket”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzurum ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman ağızı.

feket < fakat (Ar.): (10 \ 240) RİA, (s.351) AMAK

fekeT < fakat: (35a \ s.157) EYAD

feget < fakat: (0403001 \ 20) ERİA

“cüme”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Aydın, Balıkesir, Bolu, Eskişehir, Kastamonu, Isparta ağızları.

cüme < cuma (Ar.): (s.163) AİAD (Bolu), (14 \ 76) KMİKA, (48 \ 94) EİMİYA, (I-5 \ 86) BİA

cüm'e < cuma: (s.110) AMAK

cümeY < cuma: (I-A \ 25) AYYA, (XXIX \ 7) IMA

cüm < cuma: (III-4 \ 133) BİA

“heste”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzurum, Muş, Urfa, Van ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman ağızı.

heste < hasta (Far.): (7 \ 141) UMKA

hesTe < hasta: (10 \ s.70) TYAD

heste < hasta: (17 \ 2) UMA

hesde < hasta: (1300203 \ 36) ERİA, (s.357) AMAK

“hefte”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Urfa, Van ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Kastamonu, Malatya ağızları.

hefte < hafta (Far.): (21 \ 206) UMA, (110 \ 33) MİA, (19 \ 25) KMİKA

heFte < hafta: (4 \ 6) VMKA

“hette”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Erzurum, Kars, Urfa ağızları.

hette < hatta (Ar.): (7 \ 44) UMA

hetde < hatta: (0300001 \ 33) ERİA

hetde < hatta: (78 \ 8) KİA

“rehet”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Urfa, Van ağızları.
- 2) Batı Grubu ağızları: Adıyaman ağızı.

rehet < rahat (Ar.): (9 \ 51) VMKA, (s.355) AMAK, (5 \ 13) UMA

“sehen”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Van ağızı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman ağızı.

sehen < sahan (Ar.): (14 \ 22) VMKA

sehen < sahan: (s.163) AMAK

“temem”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Tokat ağızı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

temem < tamam (Ar.): (25 \ 14) TİYA, (151 \ 23) KARYA

“teket”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman ağızı.

teket < takat (Ar.): (s.167) AMAK

değēt < takat: (45 \ 5) KİA

“mehgüm”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.

mehgüm < mahkum (Ar.): (I-1 \ 36) EYA

“mürteze”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.

mürteze < Murtaza (Ar.): (16 \ 271) KİA

“zeneet”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Antalya ağızı.

zeneet < zanaat (Ar.): (89 \ 57) AYA

“sedrezem”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.

sedrezem < sadrazam (Ar.): (97 \ 7) KİA

“melüm”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

mēlüm < malum (Ar.): (1-1 \ 17) EYA

“miselle”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağzı.

miselle < musalla (Ar.): (7-5 \ 12) EYA

“tendir”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağzı.

tendir < tandır (Ar.): (LXIX \ 55) AİASSÖ

“gezep”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Kars ağzı.

gezep < gazap (Ar.): (49 \ 75) KİA

“mekerne”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Bilecik ağzı.

mekerne < makarna (İt.): (35 \ 1) BİAİ

“şevler”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kütahya ağzı.

şevler < şalvar (Far.): (XXVII \ 35) KÜYA

“lele”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Kars ağzı.

lele < lala (Far.): (91 \ 67) KİA

“hiyer”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağzı.

hiyer < hıyar (Far.): (M074 \ 49) KAİA

“nümere”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Kars ağzı.

nümere < numara (İt.): (35 \ 79) KİA

3.4.1.3 Özel İsimlerde Uyum Değişmesi

“yünen”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

yünen < yunan: (4-3 \ 14) EYA

“tersüs”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Urfa ağızı.

tersüs < tarsus: (5 \ 9) UMA

3.4.2 İncelik Uyumundan Kalınlık Uyumuna Geçiş

Standart Türkçede incelik uyumuna bazı kelimeler uyum değişmesi yaşayarak TT ağızlarında kalınlık uyumuna doğru bir eğilim gösterirler.

3.4.2.1 Türkçe Kökenli Kelimelerde Uyum Değişmesi

3.4.2.1.1 Kelime Kök ve Gövdelerinde Uyum Değişmesi

“ıçın - uçun”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Ankara, Bartın, Çankırı, Eskişehir, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kırşehir, Malatya, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Sivas, Zonguldak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük, Karaman ağızları.

ıçın < için: (s.131) AÖAB, (126 \ 14) TYA

uçun < için: (35 \ 20) SİYA, (A2.01 \ 38) AOİAII, (M075 \ 70) KAİA, (10 \ 11) KARYA, (12 \ 20) TYA, (I \ 100) BYA, (27 \ 17) OİYA, (XLIX \ 129) KYA, (14 \ 6) MİA, (VIII \ 10) IMA, (1 \ 11) KAYA, (s.25) OAAD (Niğde), (10 \ 51) AMA, (68 \ 17) ÇİYA, (I \ 43 - 72) AİA, (4 \ 43) AİYA, (2 \ 34) EİM YA, (6 \ 21) NYA

ıçun < için: (26 \ 118) SİA, (26 \ 118) SİA

uçun < için: (I \ 22 - 90) AİA, (5 \ 49) ZBKİA (Yarı uyumludur. Bazı sözcükler yarı uyum gösterirler. “uçun” sözcüğü yarı uyumludur. Çünkü “ú” ünlüsü “ü-i” arası bir sesi karşılar. Ankara ve Zonguldak ağızlarında örneği vardır.)

ıçun < için: (11 \ 2) AİYA, (1.2.1 \ 7) HA, (15 \ 16) SİYA

uçın < için: (s.328) AMAK

“çızgı”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Amasya, Ankara, Balıkesir, Giresun, Kahramanmaraş, Kayseri, Kütahya, Sakarya, Sivas ağızları.

cızgı < çizgi: (87 \ 59) GİYA, (22 \ 78) SİA, (I-5 \ 305) BİA, (46 \ 119) AMMA

cızķı < çizgi: (s.388) AMAK

çızgı < çizgi: (XLVI \ 1) KÜYA, (52 \ 27) SİYA

çızgı < çizgi: (I \ 52-151) AİA

çızgı < çizgi: (102 \ 37) KAYA

“gıbı”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Kahramanmaraş ağızları.

gıbı < gibi: (A6.19 \ 39) ADİA

gımı < gibi: (21 \ 66) KAYA

“ķomur”

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Yozgat ağızı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

ķomur < kömür: (s.191) OAAD (Yozgat)

ķómúr < kömür: (57 \ 44) KARYA (“ó ve ú” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

“şındı”: (zarf)

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Urfa ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman ağızı.

şındı < şimdi: (63 \ 9) AİYA

şındı < şimdi: (3 \ 16) UMA

“cızma”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzurum, Kars ağızları.

cızma < çizme: (12 \ s.83) EYAD, (0100002 \ 17) ERİA, (42 \ 56) KİA

“damır”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

damır < demir: (XXVI \ 7) KBAYA, (40 \ s.170) EYAD

“kopag”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

kopeg < köpek: (XXXVIII \ 19) KBAYA

“hapsı”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

hapsı < hepsi: (XVI \ 67) KBAYA, (58 \ s.206) EYAD

hápısı < hepsi: (180 \ 31) KARYA

“butun”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Ankara ağızı.

butun < bütün: (2 \ 116) RÍA

butún < bütün: (III \ 107 - 82) AÍA (“ú” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

“kuçuk”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

kuçuk < küçük: (1 \ 33) RÍA

“ókúz”: Yarı uyumludur. “ú” sesi “u-ü” arası bir ses olduğu için yarı uyumludur.

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Antalya, Çankırı, Kırşehir ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

ókúz < öküz: (4 \ 23) AYA, (47 \ 43) KARYA, (II \ 70) KYA, (3 \ 14) AMMA

ókuz < öküz: (6 \ 19) GİYA

ókúz < öküz: (2 \ 9) ÇİYA

ókúz < öküz: (I \ 44-13) AÍA

ókuz < öküz: (s.153) AA

“búyúg”: Yarı uyumludur.

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara ağızları.

búyúg < büyük: (I \ 28-45) AÍA

bóyúg < büyük: (2 \ 72) AMMA

“duğun”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Amasya, Çankırı, Hatay, İçel (Anamur), Kastamonu, Nevşehir, Tokat ağızları.

duğun < düğün: (11 \ 40) ANYA

dúğún < düğün: (2.16.1 \ 17) HA

đuğun < düğün: (15 \ 18) NYA

đuğun < düğün: (22 \ 2) NYA

“dúún”: Yarı uyumludur.

dúún < düğün: (1 \ 74) KMİKA, (17 \ 6) TİYA, (4 \ 69) AMMA, (10 \ 1) ANYA

dúún < düğün: (72 \ 11) ÇİYA

dúgun < düğün: (s.146) AA

“ustun”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize ağızı.

ustun < üstün: (12 \ 3) RÍA

“gonul”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Amasya ağızı.

gonul < gönül: (s.155) AA

gónúl < gönül: (19 \ 27) AMMA (“ó” ve “ú” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

“olum”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç ağızı.

ólum < ölüm: (s.146) AA

“**dunur**”: Halk dilinde.

Ağızlarda yarı uyumlu şekilde kullanılmıştır.

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ankara, Kastamonu, Nevşehir ağızları.

dúñúr < dünür: (36 \ 18) KMİKA

đũñuf < dünür: (2 \ 6) NYA

dúñúr < dünür: (I \ 41-29) AİA

3.4.2.1.2 Eklerde Uyum Değişmeleri

3.4.2.1.2.1 Ek Filde Uyum Değişmesi

3.4.2.1.2.1.1 Görülen Geçmiş Zaman Ekin (-idi)

I. Teklik Şahıs Eki:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: İçel (Anamur) ağzı.

Anamur Yöresi (ANYA): güccúg _ idim < küçük idim (25 \ 17) (“ú”
ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

III. Teklik Şahıs Eki:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: İçel (Anamur) ağzı.

Anamur Yöresi (ANYA): kúçug _ idı < küçük idi (42 \ 46) (yarı uyumludur.)

3.4.2.1.2.1.2 Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki (-imiş)

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: İçel (Anamur) ağzı.

Anamur Yöresi (ANYA): güccuğumuş < küçük imiş (10 \ 62)

3.4.2.1.2.1.3 Şart Çekimi (ise)

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: İçel (Anamur) ağzı.

Anamur Yöresi (ANYA): goğ _ isa < gök ise (8 \ 37)

3.4.2.2 Yabancı Kökenli Kelimelerde Uyum Değişmesi

“hızmat”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Kars ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Trabzon ağızları.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Eskişehir, Giresun, Hatay, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırşehir, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızları: Karabük, Karaman ağızları.

hızmat < hizmet (Ar.): (29 \ 57) AYA, (34 \ 36) KARYA, (M009 \ 182) KAİA, (s.35) OAAD (Niğde), (s.168) OAAD (Yozgat), (41 \ 4) NYA, (8.4.1 \ 2) HA, (32 \ 7) ANYA, (102 \ 28) KAYA, (10 \ 56) GBAA (Manisa), (I-A \ 16-24) AYYA, (57 \ 87) KMİKA, (II \ 8-26) MYA, (54 \ 221) BİAİ, (15 \ 68) AMMA

hızmaT < hizmet: (IV-23 \ 10) BİA, (78 \ 1) GBAA (Muğla)

hızımat < hizmet: (II \ 66-1) AİA

hızmat < hizmet: (35 \ 12) SİYA, (1 \ 53) EİMİYA, (22 \ 12) TİYA, (35 \ 10) GİYA, (130 \ 35) TYA

hızmat < hizmet: (s.107) AÖAB, (30 \ 10) ZBKİA

hızmat < hizmet: (45 \ 12) KİA, (LV \ 5) KYA

hızmat < hizmet: (4-1 \ 29) EYA

“ıbrık”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Çankırı, Eskişehir, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Muğla, Nevşehir, Sivas, Tokat, Zonguldak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağızları.

ıbrık < ibrik (Ar.): (55 \ 8) SİYA

ıbrık < ibrik: (7 \ 734) EİMİYA, (XLIV \ 4) KYA

ıbrık < ibrik: (27 \ 25) AYA

ıbrıK < ibrik: (29 \ 55) AMA

ubruk < ibrik: (54 \ 30) ÇİYA

ıbrığ < ibrik: (I \ 25-51) MYA

ıbrıĝ < ibrik: (29 \ 54) AMA

ırbıĥ < ibrik: (10 \ 11) NYA, (26 \ 21) TİYA, (s.89) AMAK

ırbıĥ < ibrik: (70 \ 112) AMMA, (55 \ 8) MİA

ırbık < ibrik: (M066 \ 11) KAİA

ıprık < ibrik: (I \ 43-61) AİA

ıprıĶ < ibrik: (28 \ 21) GBAA (Kütahya)

ıprıĥ < ibrik: (s.114 \ 26) KMİKA

ıprık < ibrik: (M064 \ 10) KAİA

“haman”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doĝu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Gümüşhane, Kars ağızları.
- 2) Kuzeydoĝu Grubu Ağızları: Rize ağızı.
- 3) Batı Grubu Ağızları. Bilecik, Malatya ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan zĝı.

haman < hemen (Far.): (45 \ 119) BİAİ, (s.314 \ 171) GKAYA, (X \ 1) AİASSÖ, (2-13 \ 37) EYA, (1 \ 172) RİA, (XLVI \ 66) KBAYA, (3 \ 12) KİA, (36 \ s.158) EYAD

ĥaman < hemen: (III \ 23) DA

hamán < hemen: (115 \ 43) MİA (“á” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

“şukur”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doĝu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Antalya, Çankırı, Kahramanmaraş ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karabük ağızları.

şukur < şükür (Far.): (XXXV \ 23) AİASSÖ, (XIX \ 41) KBAYA

şokur < şükür: (4-1 \ 4) EYA

şúkür: Yarı uyumludur. Karabük, Antalya, Amaya, Afyon, Çankırı, Kahramanmaraş, Ankara ağızlarında kullanılır.

şúkür < şükür: (13 \ 25) ZBKİA, (15 \ 63) AMMA, (10 \ 105) AMA, (6 \ 57) ÇİYA

şúķür < şükür: (16 \ 23) KARYA, (20 \ 48) AYA, (13 \ 61) KAYA

şúkūr < şükür: (I \ 38-41) AĪA

“raçal”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

raçal < reçel (Far.): (10 \ 43) TYA

“şarbat”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Giresun ağızı.

şarbat < şerbet (Far.): (78 \ 68) GĪYA

“havas”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Afyon, Ankara, Antalya, Balıkesir, Eskişehir, Kütahya ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağızı.

havas < heves (Ar.): (4 \ 44) AYA, (63 \ 79) AĪYA, (M107 \ 18) KAĪA, (II-10 \ 87) BĪA, (s.135) AÖAB, (17 \ 1) AMA

ħavas < heves: (XLVI \ 76) KÜYA

ħavas < heves: (45 \ 188) EĪMĪYA

“çunku”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ankara, Kütahya, Muğla ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağızı.

çunķu < çünķü (Far.): (I \ 98-68) MYA, (132 \ 29) KARYA

cunķu < çünķü: (LI \ 34) KÜYA

Yarı uyumlu olanlar: Ankara ve Karabük ağızlarında kullanımı vardır.

çúnķú < çünķü: (I \ 28-44) AĪA

çúnķú < çünķü: (60 \ 90) KARYA

“mudur”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

mudur < müdür (Ar.): (IV \ 39) KBAYA

“sapat”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağzı.

sapat < sepet (Ar.): (XLI \ 14) KBAYA

“sabap”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağzı.

2) Batı Grubu Ağızları: Rize ağzı.

sabaP < sebep (Ar.): (XXXVI \ 48) KBAYA

sábab < sebep: (43 \ 10) RÍA (“á” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

“omar”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Muğla ağzı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağzı.

Omar < ömer (Ar.): (M007 \ 16) KAÍA

omar < ömer: (I \ 5-30) MYA

“tarhıs”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağzı.

tārḥıs < terhis (Ar.): (1-29 \ 24) EYA

“cırd”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağzı.

2) Batı Grubu Ağızları: Kırşehir, Malatya ağızları.

cırd < cirit (Ar.): (08 000 04 \ 8) ERÍA, (45 \ 1) MÍA

cırd < cirit: (110 \ 93) MÍA

cırd < cirit: (LVI \ 43) KYA (“ı” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

“turba”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Muğla, Ordu ağızları.

turba < türbe (Ar.): (II \ 4-56) MYA

turbu < türbe: (I \ 57-2) MYA

turbá < türbe: (25 \ 11) OİYA (“á” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

“ıhlım”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Yozgat ağzı.

ıhlım < iklim (Ar.): (s.163) OADD (Yozgat)

“ıhlım”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Muğla ağzı.

ıhlım < ilim (Ar.): (II \ 9-25) MYA

“omur”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç ağzı.

omur < ömür (Ar.): (s.167) AA

“çangal”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Urfa ağzı.

2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman ağzı.

çangal < çengel (Far.): (s.82) AMAK, (12 \ 53) UMA

“amır”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağzı.

amır < emir (Ar.): (27 \ s.136) EYAD

“masala”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağzı.

masala < mesele (Ar.): (27 \ s.137) EYAD

“davlat”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağzı.

davlat < devlet (Ar.): (40 \ s.170) EYAD

“mudur”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağzı.

mudur < müdür (Ar.): (58 \ s.205) EYAD

“comart”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Malatya ağızları.

comart < cömert (Ar.): (s.142) AMAK, (98 \ 8) MİA

“ammi”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu grubu Ağızları: Urfa ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Malatya ağızı.

ammı < emmi (Ar.): (11 \ 50) MİA

‘ammı < emmi: (3 \ 291) UMA

“kamaça”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: İçel (Anamur) ağızı.

kamaça < kemaça (Far.): (11 \ 16) ANYA

“zamharı”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Çankırı, Kırşehir ağızları.

zamharı < zemheri (Ar.): 52 \ 26) ÇİYA

zahmarı < zemheri: (LVI \ 79) KYA

3.4.3 Düzlük Uyumundan Yuvarlaklık Uyumuna Geçiş

Standart Türkçede düzlük uyumuna uygun olarak kullanılan bazı kelimeler Türkiye Türkçesi ağızlarında uyum değişmesi yoluyla yuvarlaklık uyumuna geçmiştir.

3.4.3.1 Türkçe Kökenli Kelimelerde Uyum Değişmesi

3.4.3.1.1 Kelime Kök ve Gövdelerinde Uyum Değişmesi

“uçun-üçün”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Gümüşhane, Kars, Tunceli, Urfa ağızları.

2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

3) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Balıkesir, Bartın, Bolu, Çankırı, Eskişehir, Giresun, Hatay, Isparta, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Malatya, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat, Yozgat, Zonguldak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karabük, Karaman ağızları.

üçün < için: (2 \ 41) KMİKA, (XXXVI \ 106) KYA, (II-4 \ 97) BİA, (17 \ 11) MİA, (5 \ s.52) EYAD, (7 \ 148) AMA, (21 \ 11) ÇİYA, (4 \ 179) EİMİYA, (s.9) OAAD (Niğde), (s.148) OAAD (Yozgat), (01 035 01 \ 41) ERİA, (7 \ 4) TİYA, (s.164) AİAD (Bolu), (18 \ 15) GBAA (İzmir), (40 \ 88) SİA, (7.11.1 \ 10) HA, (6 \ 1) KIİA, (12 \ s.77) TYAD, (s.39 \ 8) KMİA, (62 \ 51) KARYA, (s.322 \ 398) GKAYA, (XVIII \ 40) AİAŞŞÖ, (2 \ 20) GİYA, (M010 \ 28) KAİA, (XXXII \ 62) DA, (60 \ 5) KİA

üçün < için: (26 \ 50) OİYA

uçun < için: (14 \ 6) MİA, (I \ 43-72) AİA, (10 \ 51) AMA, (6 \ 21) NYA, (1 \ 11) KAYA, (2 \ 34) EİMİYA, (26 \ 118) SİA, (2.11.1 \ 1) HA, (4 \ 43) AİYA, (VIII \ 10) IMA, (35 \ 20) SİYA, (A2.01 \ 38) AOİAIL, (M075 \ 70) KAİA, (10 \ 11) KARYA, (27 \ 17) OİYA, (I \ 100) BYA, (12 \ 20) TYA, (XLIX \ 129) KYA, (14 \ 6) MİA, (s.25) OAAD (Niğde), (68 \ 17) ÇİYA, (I \ 43-72) AİA, (6 \ 21) NYA

úçún < için: (I \ 22-90) AİA, (3 \ 77) AMMA, (5 \ 49) ZBKİA

üçun < için: (1 \ 38) UMA

“ükü”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kütahya ağzı.

ükü < iki: (XXVI \ 5) KÜYA

“nüçün”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Kars ağzı.

nüçün < niçin: (49 \ 78) KİA

Dudak ünsüzlerinin etkisiyle yuvarlaşmanın meydana geldiği kelimeler şöyledir:

“buba”: “b” nin etkisiyle yuvarlaklaşma meydana gelmiştir.

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bolu, Çankırı, Denizli, Eskişehir, Hatay, Isparta, İçel (Anamur), İzmir, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Manisa, Muğla, Ordu, Tokat, Uşak, Zonguldak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Karabük, Karaman, Tekirdağ ağızları.

buba < baba: (4 \ 1) EİA, (50 \ 153) KARYA, (I \ 36-2) MYA, (s.163) AİAD (Bolu), (10 \ 25) GBAA (Manisa), (55 \ 17) GBAA (Denizli), (19 \ 49) SİA, (2.6.2 \ 10) HA, (XIX \ 13) IMA, (II \ 11) BYA, (XI-1 \ 296) MMKBKAÖ, (III-3 \ 169) BİA, (7 \ 22) AMA, (19 \ 37) ANYA

būba < baba: (1 \ 171) ZBKİA

būbā < baba: (XIV \ 3) IMA

buva < baba: (I-18 \ 12) UİA

boba < baba: (2 \ 1) EİA, (56 \ 26) TYA, (M018 \ 3) KAİA, (A1.18 \ 10) AOİAII, (s.161) AİAD (Bolu), (II \ 3-14) MYA, (21 \ 2) TİYA, (6 \ 2) OİYA

Yarı uyumlu olanlar:

bāba < baba: (15 \ 27) TİYA, (s.149) AÖAB

“böbek”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Balıkesir, Kütahya, Manisa ağızları.

böbek < bebek: (XLVI \ 1) KÜYA

böbeğ < bebek: (A3.13 \ 53) AOİAII

bübek < bebek: (IV-20 \ 12) BİA

“punar”: “p” ünsüzünün etkisiyle yuvarlaklaşma meydana gelmiştir.

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Balıkesir, Kahramanmaraş, Kırşehir, Manisa, Nevşehir, Ordu, Uşak, Yozgat ağızları.

puñar < pınar: (11 \ 99) KAYA, (50 \ 7) AMMA, (IV \ 35) KYA, (A6.06 \ 125)

AOİAII

punar < pınar: (45 \ 39) AİYA, (s.332) AMAK, (72 \ 12) OİYA

puñar < ğınar: (I-40 \ 78) UİA

puñgar < pınar: (s.269) AA

pünar < pınar: (III-2 \ 216) MMKBKAÖ

“çümenlik”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Uşak ağızı.

çümenlik < çimenlik: (I-18 \ 34) UİA

“örtesi”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Muş ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Giresun, Malatya, Tokat ağızları.

örtesi < ertesı: (32 \ 8) GİYA, (5-9 \ 23) EYA, (8 \ 14) MİA, (LXVII \ 9) MMA

êrtesi < ertesı: (46 \ 8) TİYA (“ê” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.

3.4.3.2 Yabancı Kökenli Kelimelerde Uyum Değişmesi**“furun”:**

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Muş ağızları.

2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Rize, Trabzon ağızları.

3) Batı Grubu Ağızları: Ankara, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Çankırı, Kastamonu, Manisa, Muğla, Sakarya, Tokat ağızları.

furun < fırın (Rum.): (18 \ 137) SİA, (85 \ 10) ÇİYA, (7 \ 36) KMİKA, (I-A \ 9-5) AYYA, (s.278) AA, (7 \ 32) RİA, (103 \ 24) TYA, (53 \ 8) BİAİ

fürün < fırın: (LXV \ 1) MMA

hurun < fırın: (VI-1,2 \ 182) MMKBKAÖ, (4 \ 193) KMİKA

“dövlet”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Gümüşhane, Urfa ağızları.

2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

3) Batı Grubu Ağızları: Ankara, Aydın, Balıkesir, Hatay, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Malatya, Nevşehir, Tokat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

dövlet < devlet (Ar.): (42 \ 4) BİAİ, (XII \ 47) KBAYA, (112 \ 11) TYA, (I-A \ 38-18) AYYA, (1 \ 75) KMİKA, (13 \ 38) KAYA, (53 \ 8) MİA, (8 \ 11) NYA, (I \ 33-22) AİA, (8.9.1 \ 14) HA, (9 \ 60) TİYA, (127 \ 68) KARYA, (s.345 \ 5) GKAYA, (2-13 \ 49) EYA

tövlet < devlet: (155 \ 5) TYA

dúvled < devlet: (II-3 \ 78) BİA

“cuvap”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Aydın, Balıkesir, Bolu, Giresun, İçel (Anamur), Kahramanmaraş, Kastamonu, Kütahya, Malatya, Manisa, Nevşehir, Sakarya, Sivas, Yozgat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne ağzı.

cuvap < cevap (Ar.): (I-3 \ 154) BİA, (s.157) OAAD (Yozgat), (24 \ 51) EİA, (s.317 \ 245) GKAYA, (13 \ 53) GİYA, (161 \ 44) SİYA, (3 \ 10) ANYA

cuwap < cevap: (01 035 01 \ 70) ERİA, (4-3 \ 52) EYA

cuğap < cevap: (35 \ 8) NYA, (14 \ s.96) EYAD

cüvap < cevap: (1 \ 29) MİA, (IX-2,3 \ 320) MMKBKAÖ, (2-1 \ 3) EYA

cüvâp < cevap: (12 \ 107) SİA

cüvâp < cevap: (89 \ 21) KAYA

covap < cevap: (s.168) AİAD (Bolu)

cóvab < cevap: (XXIII \ 153) KÜYA

“büber”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Afyon, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Çankırı, Giresun, Eskişehir, Kastamonu, Malatya, Manisa, Muğla, Sakarya ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne ağzı.

büber < biber (Rum.): (14 \ 46) AYA, (10 \ 45) BİAİ, (17 \ 34) TYA, (77 \ 3) MİA, (III-1 \ 3) BİA, (29 \ 96) KMİKA, (II \ 13-104) AYYA, (67 \ 3) ÇİYA, (7 \ 563) EİMİYA, (I \ 44-36) MYA, (30 \ 123) AMA, (IV-2 \ 275) MMKBKAÖ

böber < biber: (II \ 57-42) AİA, (7 \ 219) EİMİYA, (I-A \ 6-127) AYYA, (35 \ 7) EİA, (65 \ 32) GİYA, (II \ 4-21) MYA, (VII-5,6 \ 348) MMKBKAÖ

bübē < biber: (41 \ 12) BİAİ, (I-A \ 11-165) AYYA

“müsafir”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç ağzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Giresun, İçel (Anamur), Kayseri, Manisa, Muğla, Sakarya, Sivas, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne ağzı.

müsafir < misafir (Ar.): (109 \ 6) SİYA, (51 \ 20) GİYA, (114 \ 10) MİA

müsāfir < misafir: (s.96 \ 9) KMİA, (3 \ 33) AİYA, (I-6 \ 132) BİAİ

müsāfir < misafir: (I-A \ 44-49) AYYA

musafir < misafir: (70 \ 68) GİYA, (9 \ 34) ANYA

müsavir < misafir: (IV-1 \ 153) MMKBKAÖ, (I \ 6-45) MYA

müsāfir < misafir: (25 \ 399) EİA

müsevir < misafir: (I-6 \ 8) BİA

musāvir < misafir: (40 \ 222) SİA

“zuman”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Afyon, Aydın, Muğla, Uşak ağızları.

zuman < zaman (Ar.): (I-16 \ 56) UİA, (I \ 68-48) MYA

zūman < zaman: (29 \ 43) AMA

zoman < zaman: (A3.07 \ 3) AOİAII

“fursat”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana ağzı.

fursat < fırsat (Ar.): (A1.05 \ 4) AOİAII

“übrüg”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Giresun ağzı.

übrüg < ibrik (Ar.): (58 \ 80) GİYA

“popaz”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kütahya ağzı.

popaz < papaz (Rum.): (XLI \ 91) KÜYA

“püşman”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağzı.

püşman < pişman (Far.): (1-9 \ 5) EYA

“pülav”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağzı.

pülav < pilav (Far.): (3-35 \ 43) EYA

“cömaat”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağzı.

2) Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Kırıkkale, Malatya ağızları.

cömehet < cemaat (Ar.): (2a \ s.44) EYAD

cömaaT < cemaat: (23 \ 28) KIİA

comāT < cemaat: (I-5 \ 250) BİA

cömât < cemaat: (2 \ 2) MİA

“cövüz”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Bartın, Isparta, Kastamonu ağızları.

cövüz < ceviz (Ar.): (28 \ 196) KMİKA, (s.37 \ 24) BYA

cöğüz < ceviz: (IX \ 18) IMA

“ubruk”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Çankırı ağzı.

ubruk < ibrik (Ar.): (54 \ 30) ÇİYA

“cuvara”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kırşehir, Yozgat ağızları.

cuvara < sigara: (LII \ 52) KYA, (s.193) OAAD (Yozgat)

3.4.3.3 Özel İsimlerde Uyum Değişmesi

“suvas”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Kars ağzı.

suvas < sivas: (16 \ 288) KİA

3.4.4 Türkiye Türkçesi Ağzlarında Yuvarlaklık Uyumunun Sağlamlaştırılması

Yuvarlaklık uyumu daha önce de bahsettiğimiz gibi kelimenin “o, ö, u, ü” yuvarlak ünlülerinden sonra “a,e” ya da “u,ü” ünlülerinden birini almasıyla meydana gelen uyumdur. Bu uyum bazı yöre ağzlarında biraz daha sağlam şekilde bulunmaktadır. Bazı kelimelerde “o,ö,u,ü” ünlülerinden sonra gelen geniş ünlüler grubuna dâhil olan “e,a” ünlüleri de yuvarlaklaştırılarak “u,ü” şeklinde kullanılmaktadır. (hoca < hocu, böcek < böcük vb.) İkinci hecede meydana gelen bu yuvarlaklaşma uyumun daha da pekiştirilmiş şekli olarak kabul edilir.

3.4.4.1 Türkçe Kökenli Kelimelerde Uyumun Sağlamlaşması

“böcük”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağzları: Gümüşhane, Kars ağzları.
- 2) Batı Grubu Ağzları: Tokat ağzı.

Tasnifte örneklenmemiş ağzlar: Ardahan ağzı.

böcük < böcek: (9 \ 60) TİYA, (s.441) GKAYA, (XXXIX \ 3) AİASSÖ

böcüh < böcek: (75 \ 16) KİA

“bohçu”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağzları: İçel (Anamur), Muğla ağzları.

Tasnifte örneklenmemiş ağzlar: Karaman ağzı.

bohçu < bohça: (I \ 77-8) MYA, (22 \ 7) ANYA

“gocuman”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağzları: Aydın, Manisa ağzı.

gocuman < kocaman: (I-A \ 11-249) AYYA

gocuman < kocaman: (V-2 \ 209) MMKBKAÖ

“dolmu”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağzları: Aydın ağzı.

dolmu < dolma: (I-A \ 55-32) AYYA

3.4.4.1.2 Eklerde Uyumun Sağlanması

3.4.4.1.2.1 Sıfat Fiil Ekinde Uyumun Sağlanması

“-acak”:

İncelediğimiz metinler kapsamında ekin tasnifi esas olarak ağızlarda tespit ettiğimiz kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Sakarya ağızı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

Sakarya Yöresi (SİA): olucak < olacak (33 \ 55)

Tekirdağ Yöresi (TMİKA): korkucağ < korkacak (V \ 323- s.298)

3.4.4.2 Yabancı Kökenli Kelimelerde Uyumun Sağlanması

“portukal”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Afyon, Uşak ağızları.

portukal < portakal (Fr.): (I-54 \ 35) UİA, (7 \ 117) AMA

“çorbu”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Aydın, Manisa ağızları.

çorbu < çorba (Far.): (VI-1,2 \ 178) MMKBKAÖ, (I-A \ 55-32) AYYA

“hocu”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Aydın ağızı.

hocu < hoca (Far.): (I-A \ 21-58) AYYA

“sobu”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Muğla ağızı.

sobu < soba (Mac.): (I \ 53-68) MYA

“lokunta”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ordu ağızı.

lokunta < lokanta (İt.): (73 \ 71) OİYA

“muşumba”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

muşumba < muşamba (Ar.): (81 \ 23) TYA

“mükümmel”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.

mükümmel < mükemmel (Ar.): (16 \ 96) KİA

“mollu”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Aydın ağızı.

mollu < molla (Ar.): (I-A \ 48-43) AYYA

“köftü”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Aydın ağızı.

köftü < köfte (Far.): (I-A \ 50-21) AYYA

“musduva”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Aydın ağızı.

musduvā < mustafa (Ar.): (I-A \ 36-4) AYYA

“zofru”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Aydın, Muğla ağızları.

zofru < sofra (Ar.): (I \ 94-148)

“hösyün”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana ağızı.

hösyün < hüseyin (Ar.): (B2.07 \ 12) AOİAII

“cümürtesi”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana ağızı.

cümürtesi < cumartesi (Ar.): (A7.02 \ 7) AOİAII

“musgu”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Muğla ağızı.

musgu < muska (Ar.): (II \ 3-51) MYA

“sülüman”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ordu ağızı.

sülüman < Süleyman (Ar.): (56 \ 38) OİYA

3.4.4.3 Özel İsimlerde Uyum Değişmesi**“türkçü”:**

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Aydın ağızı.

türkçü < türkçe: (I-A \ 31-39) AYYA

3.4.5 Yuvarlaklık Uyumundan Düzlük Uyumuna Geçiş

Standart Türkçede yuvarlaklık uyumuna uygun şekilde kullanılan bazı kelimeler Türkiye Türkçesi ağızlarında uyum değişmesi yaşayarak düzlük uyumuna uygun şekilde kullanılırlar.

3.4.5.1 Türkçe Kökenli Kelimelerde Uyum Değişmesi**3.4.5.1.1 Kelime Kök ve Gövdelerinde Uyum Değişmesi****“yımırta”:**

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

3) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Eskişehir, Giresun, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Ordu, Sakarya, Sivas, Tokat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Karabük, Karaman, Tekirdağ ağızları.

yımırta < yumurta: (6 \ 23) EİA, (1-1 \ 37) EYA, (XXIII \ 108) KÜYA, (35 \ 9) GİYA, (58 \ 16) TYA, (M124 \ 20) KAİA, (10 \ 49) BİAİ, (38 \ 1) SİYA, (12 \ 161)

AMA, (60 \ 7) TİYA, (s.103) AÖAB, (130 \ 68) MİA, (2 \ 20) NYA, (I \ 20-112) AİA, (2 \ 1) GBAA (Manisa), (VI \ 35) KYA, (III-8 \ 94) BİA, (4 \ 72) KMİKA, (3 \ 24) S;A, (20 \ 31) ÇİYA, (5 \ 11) OİYA, (III \ 4-123) MYA, (I-1 \ 194) MMKBKAÖ, (7 \ 497) EİMİYA, (s.44 \ 4) KMİA

yım'rtā < yumurta: (47 \ 34) EİMİYA

yımirtá < yumurta: (9 \ 50) AMA

yımīta < yumurta: (I-A \ 29-88) AYYA

yımırta < yumurta: (31 \ 23) AYA, (47 \ 103) KARYA, (1 \ 5) AMMA

yımirtă < yumurta: (6 \ 170) AİYA

yımırtı < yumurta: (I \ 26-95) MYA

yımıtī < yumurta: (I-A \ 29-88) AYYA

yımırta < yumurta: (12 \ 32) ÇİYA, (17 \ 61) KAYA (“i” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

“çıbık”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Ankara, Antalya, Aydın, Bilecik, Çankırı, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kütahya, Malatya, Nevşehir, Niğde, Sakarya, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne, Karaman, Tekirdağ ağızları.

çıbık < çubuk: (4 \ 58) EİA, (I-1 \ 22) UİA, (I-A \ 4-480) AYYA

çıbıĸ < çubuk: (32 \ 36) SİA, (I \ 32-4) AİA, (I \ 389) TMİKA, (141 \ 52) AYA, (LIX \ 53) KÜYA, (M109 \ 86) KAİA, (53 \ 226) BİAİ, (80 \ 70) SİYA

çıbıĸ < çubuk: (B4.06 \ 6) AOİAII

çıbıĸ < çubuk: (5 \ 62) NYA, (s.85) OAAD (Yozgat)

çıbıĸ < çubuk: (56 \ 41) MİA

çıbıĸ < çubuk: (71 \ 19) AİYA

çıbıĸ < çubuk: (s.32) OAAD (Niğde), (III \ 108-1) AİA

çıbıĸ < çubuk: (B4.06 \ 5) AOİAII, (M109 \ 86) KAİA

çıbıĸ < çubuk: (40 \ 22) ÇİYA

“beyle”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Ağrı, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Kars, Muş, Tunceli, Urfa, Van ağızları.

2) Batı Grubu Ağzları: Adıyaman, Giresun, Hatay, Kahramanmaraş, Kırıkkale, Kırşehir, Malatya, Ordu, Sivas, Tokat, Yozgat, Zonguldak ağzları.

Tasnifte örneklenmemiş ağzlar: Ardahan, Karabük ağzları.

beyle < böyle: (64 \ 76) AİYA, (2 \ 5) MİA, (02 000 01 \ 7) ERİA, (2.16.2 \ 9)

HA, (45 \ 134) SİYA

beyla < böyle: (s.323) AA

beyle < böyle. (LXXIII \ 16) MMA, (s.185) OAAD (Yozgat)

bèyla < böyle: (I \ 10) KBAYA

bèyle < böyle: (1-5 \ 13) EYA, (I \ 36) AİASSÖ

béyle < böyle: (s.313 \ 112) GKAYA

bele < böyle: (10 \ 38) UMA, (19 \ 31) MİA, (5 \ s.52) EYAD, (01 046 01 \ 7)

ERİA, (3 \ 19) KİA

bèle < böyle: (1 \ 202) VMKA, (2 \ s.40) EYAD, (3 \ 114) UMA, (2-11 \ 7)

EYA, (10 \ s.68) TYAD, (I \ 32) AİASSÖ, (s.821) AĞİA

bēle < böyle: (7 \ 59) AİYA

bēle < böyle: (XIII \ 63) MMA

bele < böyle: (IV \ 148) DA

béle < böyle: (s.329) AMAK

Yarı uyumlu olanlar:

bèyle < böyle: (54 \ 57) KARYA, (4 \ 30) GİYA, (25 \ 16) ZBKİA, (32 \ 65)

AİYA, (1 \ s.25) TYAD, (18 \ 42) KİİA, (104 \ 25) OİYA, (29 \ 35) TİYA

be°yle < böyle: (2.16.2 \ 6) HA

bēyle < böyle: (48 \ 71) KAYA

bēle < böyle: (10 \ 54) AİYA, (II \ 117) KYA, (8 \ 8) ZBKİA

bēle < böyle: (46 \ 4) KAYA

“eyle”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağzları: Ağrı, Gümüşhane, Tunceli, Urfa, Van ağzları.

2) Batı Grubu Ağzları: Adıyaman, Ankara, Bolu, Giresun, Hatay, Kırıkkale, Malatya, Tokat, Yozgat ağzları.

Tasnifte örneklenmemiş ağzlar: Ardahan ağzı.

eyle < öyle: (2 \ 6) MİA, (2.4.2 \ 16) HA, (96 \ 43) AİYA

eyle < öyle: (s.144) OAAD (Yozgat)

eyne < öyle: (s.168) AĪAD (Bolu)

éyle < öyle: (XXXV \ 21) AĪASŞÖ, (s.108) AÖAB

éyle < öyle: (s.313 \ 111) GKAYA

èle < öyle: (17 \ 102) VMKA, (14 \ 59) UMA, (s.826) AĖĪA

iyle < öyle: (22 \ 48) KIĪA

Yarı uyumlular:

êyle < öyle: (197 \ 27) KARYA, (4 \ 31) GĪYA, (27 \ 56) AĪYA, (65 \ 3) TĪYA

êle < öyle: (33 \ s.149) TYAD

“bırçak”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ankara, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Nevşehir ağızları.

bırçak < burçak: (IV-2 \ 387) MMKBKAÖ

bırçağ < burçak: (XL \ 37) KÜYA

bırçağ < burçak: (LXXI \ 57) KYA, (s.123) AÖAB

bırçah < burçak: (17 \ 42) NYA

“berek”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Hatay, Zonguldak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Karabük ağızları.

berek < börek: (99 \ 45) TYA

berek < börek: (XXXV \ 17) AĪASŞÖ

berek: Yarı uyumludur. Karabük, Zonguldak, Hatay ağızlarında kullanımı vardır.

berek < börek: (151 \ 28) KARYA, (5 \ 154) ZBKĪA

be°rek < börek: (1.11.2 \ 8) HA

“şeyle”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Kırşehir, Manisa ağızları.

şele < şöyle: (2-38 \ 8) EYA

şēlē < şöyle: (X-1 \ 102) MMKBKAÖ

şiyile < şöyle: (XLVII \ 14) KYA

“ıfak”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Urfa ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Ankara, Balıkesir, Bilecik ağızları.

ıfaḵ < ufak: (61 \ 19) BİAİ

ıfaḶ < ufak: (III-2 \ 51) BİA

ıfaḥ ufak: (4-20 \ 17) EYA

ıfaḥ < ufak: (30 \ 13) UMA

”eyleyse”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Gümüşhane, Tunceli, Van ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Bolu ağzı.

Eyleyse < öyleyse: (s.164) AİAD (Bolu)

éyleyse < öyleyse: (s.309 \ 10) GKAYA

éleyse < öyleyse: (19 \ s.113) EYAD, (7 \ 61) VMKA, (14 \ s.90) TYAD

“bızā”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Çankırı, Kastamonu, Muğla ağızları.

bızā < buzağı: (62 \ 33) BİAİ, (79 \ 51) AYA, (I \ 35-58) AİA, (28 \ 299)

KMİKA

bızağı < buzağı: (s.108) AMAK

“yımışak”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan ağzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Amasya, Ankara, Aydın, Kastamonu, Kayseri ağızları.

yımışaḵ < yumuşak: (II \ 84-54) AİA

yımışağ < yumuşak: (7 \ 13) AMMA

yımışaḥ < yumuşak: (s.40 \ 12) KMİA

yımışığ < yumuşak: (7-4 \ 52) EYA

“ebir”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağzı.

2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman ağzı.

Bu kelime ağızlarda yarı uyumlu şekilde kullanım sahasına çıkmaktadır.

êbir < öbür: (92 \ 60) TYA

êb r < öbür: (68 \ 16) AİYA

“bıydey”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Aydın, Balıkesir, Manisa ağızları.

bıydéy < buğday: (I-A \ 27-101) AYYA, (III-15 \ 55) BİA

bıydē < buğday: (IV-2 \ 382) MMKBKAÖ

bıydıy < buğday: (III-6 \ 1) BİA

“bılaşık”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ankara, Antalya, Kastamonu, Muğla ağızları.

bılaşık < bulaşık: (II \ 15-95) MYA, (III \ 101-1) AİA, (19 \ 99) KMİKA, (99 \ 25) AYA

“beylece”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Ardanuç, Elazığ ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman ağzı.

bélece < böylece: (37 \ s.167) EYAD

bélece < böylece: (s.328) AMAK

beylaca < böylece: (s.194) AA

“bıçık”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Urfa ağzı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağzı.

bıçık < buçuk: (49 \ 38) KARYA

bıçıh < buçuk: (6 \ 56) UMA

“yımşaklık”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne ağzı.

yımşaklık < yumuşaklık: (38 \ 36) EİA

“yımışacak”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Aydın, Sakarya ağızları.

yımışacak < yumuşacak: (46 \ 201) SİA

yımışıcığ < yumuşacak: (I-A \ 21-51) AYYA

“ıfacık”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ankara ağzı.

ıfacı: < ufacık: (s.147) AÖAB

“kındaksız”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Eskişehir ağzı.

kındaqsız < kundaksız: (5 \ 213) EİMİYA

3.4.5.2 Yabancı Kökenli Kelimelerde Uyum Değişmesi**“mıhdar”:**

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Erzurum, Gümüşhane ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Amasya, Ankara, Aydın, Çankırı, Eskişehir, Hatay, İzmir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Malatya, Nevşehir, Sivas, Tokat, Zonguldak ağızları.

Tasnifte örneklelenmemiş ağızlar: Karabük, Karaman ağızları.

mıhdar < muhtar (Ar.): (01 035 01 \ 43) ERİA, (18 \ 5) KMİKA, (55 \ 20) NYA, (55 \ 25) ÇİYA

mıhdar < muhtar: (15 \ 56) AMMA, (50 \ 131) KARYA

mıhdar < muhtar: (1-21 \ 19) EYA

mığdar < muhtar: (8.10.2 \ 1) HA, (I-A \ 15-135) AYYA, (s.64 \ 18) KMİKA, (124 \ 48) KAYA

mığdar < muhtar: (16 \ 2) GBAA (İzmir)

mığtar < muhtar: (17 \ 25) KMİKA

mıhtar < muhtar: (101 \ 23) MİA, (59 \ 19) AİYA

mıhdar < muhtar: (86 \ 6) SİYA, (A8.09 \ 9) AOİAII, (195 \ 39) KARYA

mığdar < muhtar: (s.343 \ 1) GKAYA

Yarı uyumlu olanlar:

mih̄tar < muhtar: (20 \ 22) AĪYA, (M019 \ 13) KAĪA

mih̄Tar < muhtar: (14 \ 40) KIĪA

mih̄Tar < muhtar: (1 \ 158) ZBKĪA

mih̄dar < muhtar: (17 \ 37) KAYA

“mıstafa”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzurum ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Eskişehir, Giresun, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Manisa, Muğla, Ordu, Sakarya, Tokat, Uşak ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Edirne, Karabük, Karaman ağızları.

mıstafa < mustafa (Ar.): (17 \ 16) EĪA, (XXXII \ 46) AĪASSÖ, (6 \ 133) AĪYA, (23 \ 48) KMĪKA, (XXIX \ 13) KYA, (I \ 79-96) MYA, (49 \ s.183) EYAD

mısTafa < mustafa: (XIII \ 17) KBAYA, (IV-2 \ 27) BĪA

mıstafā < mustafa: (M024 \ 1) KAĪA

mısdafa < mustafa: (6 \ s.56) EYAD, (I \ 54-31) AĪA, (87 \ 5) TĪYA, (I-38 \ 36) UĪA, (114 \ 3) OĪYA, (03 000 01 \ 9) ERĪA, (223 \ 71) ÇĪYA, (32 \ 10) AMMA, (s.59 \ 23) KMĪA, (A1.07 \ 2) AOĪAII, (1-18 \ 56) EYA, (43 \ 57) GĪYA, (16 \ 76) KAYA

mısdava < mustafa: (63 \ 4) BĪAĪ, (31 \ 28) AYA, (25 \ 173) EĪMĪYA, (II-4 \ 1) BĪA, (XXXVI \ 49) KYA

mıstıfa < mustafa: (2 \ 27) GBAA (Manisa)

Yarı uyumlu olanlar:

mısdafa < mustafa: (37 \ 12) KARYA

mısTafa < mustafa: (31 \ 3) SĪA

“sileyman”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Erzurum, Gümüşhane ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Malatya ağzı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağzı.

sileyman < Süleyman (İbr.): (s.530) GKAYA, (6-6 \ 24) EYA

seleyman < süleyman: (02 000 01 \ 5) ERĪA

seleman < süleyman: (25 \ 17) MÍA

sîlèyman < süleyman: (21 \ 60) KARYA (“î” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

“mırat”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağzları: Erzincan, Erzurum, Muş ağzları.

2) Batı Grubu Ağzları: Adıyaman, Eskişehir, Muğla ağzları.

mıraT < murat (Ar.): (20 \ 124) AİYA, (I \ 27-8) MYA

mırat < murat: (09 0020 01 \ 78) ERİA

mıraz < murat: (s.169) AMAK

murad < murat: (6-11 \ 199) EYA

“fıkara”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağzları: Elazığ, Erzincan, Erzurum, Van ağzları.

2) Batı Grubu Ağzları: Adıyaman, Afyon, Balıkesir, Denizli, Kahramanmaraş, Kayseri, Malatya, Nevşehir, Sakarya ağzları.

fıkara < fukara (Ar.): (83 \ 12) MÍA

fiğara < fukara: (36 \ s.159) EYAD, (s.165) AMAK, (66 \ 25) KAYA, (XLVII \

77) KBAYA

fiğäre < fukara: (57 \ 30) GBAA (Denizli)

fiğara < fukara: (s.118 \ 14) KMÍA, (4-11 \ 59) EYA

fiğare < fukara: (45 \ 80) NYA

fiğere < fukara: (09 028 01 \ 29) ERİA

“nebet”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

1) Kuzeydoğu Grubu Ağzları: Rize, Trabzon ağzları.

2) Batı Grubu Ağzları: Ankara, Kastamonu ağzları.

Tasnifte örneklenmemiş ağzlar: Karabük ağzı.

nebet < nöbet (Ar.): (30 \ 60) RİA, (70 \ 68) TYA, (6 \ 44) KMİKA, (I \ 34-87)

AİA

nèbet < nöbet: (s.147) AÖAB

nêbed < nöbet: (58 \ 21) KARYA (“ê” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

“yılaf”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Ankara, Sivas ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

yılaf < yulaf (Rum.): (142 \ 8) SİYA, (s.123) AÖAB

yılaf < yulaf: (90 \ 42) KARYA (“i” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

“sıfra”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Afyon, Amasya, Bilecik, Eskişehir, Kayseri ağızları

sıfra < sofrā (Ar.): (6 \ 2) BİAİ, (47 \ 147) EİMİYA

sıfra < sofrā: (13 \ 93) AMMA (“i” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

“bilbil”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Adana ağızı.

bilbil < bülbül (Far.): (B3.08 \ 83) AOİAII, (56 \ 8) KİA

“mihendis”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman ağızı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan ağızı.

mihendis < mühendis (Ar.): (VI \ 27) AİASSÖ

meendis < mühendis: (6 \ 74) AİYA

“tamatis”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Van ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Kastamonu, Malatya ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

tamatis < domates (Rum.): (4 \ 77) KMİKA, (28 \ 116) AİYA, (s.405) AMAK

tamatés < domates: (29 \ 19) AİYA

tamatéz < domates: (46 \ 74) VMKA

damates < domates: (25 \ 19) MİA

damatis < domates: (1 \ 18) KMİKA, (35 \ 44) KARYA

“zilif”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adana, Eskişehir ağızları.

zilif < züluf (Far.): (B3.02 \ 27) AİASSÖ, (45 \ 36) EİMYA

“minasip”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Kars ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Antalya, Kırşehir, Kütahya, Sakarya, Tokat ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağızı.

mināsip < münasip (Ar.): (7 \ 36) AYA, (I \ 8) KÜYA, (19 \ 8) SİA

minasip < münasip: (45 \ 176) KİA, (V \ 27) KYA

minasib < münasip: (M032 \ 16) KAİA

mınasip < münasip: (8 \ 1) TİYA

Yarı uyumlu olanlar:

mīnāsip < münasip: (32 \ 100) SİA

mīnāsip < münasip: (II \ 165) KYA

“mıhafaza”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Urfa ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Ankara, Kütahya, Muğla ağızları.

mıhafaza < muhafaza (Ar.): (18 \ 7) UMA

māfaza < muhafaza: (I \ 242) KÜYA, (III \ 4-133) MYA

māFaza < muhafaza: (II \ 78-55) AİA

“ginah”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Giresun ağızı.

ginah < günah (Far.): (73 \ 81) GİYA

“mahammed”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Kars, Urfa, Van ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Hatay, Malatya, Sivas ağızları.

mahammed < muhammed (Ar.): (1.2.1 \ 11) HA, (59 \ 4) MİA

maḥammeT < muhammed: (18 \ 17) SĪA

mıḥemmet < muhammed: (51 \ 138) VMKA

mıḥamed < muhammed: (3 \ 289) UMA

mehemmed < muhammed: (56 \ 3) KĪA

“milla”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman, Kırşehir ağızları.

milla < molla (Ar.): (s.377) AMAK, (LI \ 1) KYA, (XL \ 222) KBAYA

mıllā < molla: (65 \ s.227) EYAD

“mahaggah”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Erzurum, Tunceli ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Afyon, Sakarya ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

mahaggaḥ < muhakkak (Ar.): (09 000 03 \ 18) ERĪA

mâḳaḳ < muhakkak: (4 \ s.46) TYAD

maakkaK < muhakkak: (14 \ 22) AMA

maäKḲaḳ < muhakkak: (6 \ 54) SĪA

maḥaḳḳaḳ < muhakkak: (1-24 \ 14) EYA

maḥaḲaḲ < muhakkak: (6 \ 54) SĪA

mıhaḡḡaḡ < muhakkak: (37 \ 41) KARYA

“macır”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Erzincan, Erzurum ağızları.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Sakarya ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

mācır < muhacir (Ar.): (III \ 120) TMĪKA, (11 \ 153) SĪA

mahacir < muhacir: (02 022 02 \ 53) ERĪA, (4-15 \ 25) EYA

macır < muhacir: (14 \ 61) SĪA, (II-9 \ 73) BĪA

“minasıb”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Urfa ağızı.

2) Batı Grubu Ağzıları: Balıkesir ağzı.

minasıb < münasip (Ar.): (1 \ 89) UMA

mināsıP < münasip: (II-9 \ 51) BİA

“kifte”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağzıları: Urfa, Van ağzıları.

kifte < köfte (Far.): (1 \ 68) UMA

kiFte < köfte: (41 \ 172) UMKA

3.4.6 Ünsüzlerde Uyum Değişmeleri

3.4.6.1 Tonsuzluk Uyumundan Tonluluk Uyumuna Geçiş

3.4.6.1.1 Türkçe Kökenli Kelimelerde Uyum Değişmesi

3.4.6.1.1.1 İç Seste Meydana Gelen Değişme

“ayaggabı”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağzıları: Elazığ ağzı.

2) Batı Grubu Ağzıları: Adıyaman, Afyon, Amasya, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Ordu ağzıları.

Tasnifte örneklenmemiş ağzılar: Karabük, Karaman ağzıları.

ayağgabı < ayakkabı: (s.49) KMİA, (32 \ 45) OİYA, (27 \ 25) AİYA, (XI \ 71), (45 \ 89) KARYA, (M006 \ 8) KAİA, (44 \ 31) KAYA

ayaggabı < ayakkabı: (14 \ 106) AMA

3.4.6.1.2 Yabancı Kökenli Kelimelerde Uyum Değişmesi

3.4.6.1.2.1 İç Seste Meydana Gelen Değişmeler

“diggat”:

Kelimenin TT ağzlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağzıları: Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir ağzıları.

Tasnifte örneklenmemiş ağzılar: Karabük ağzı.

diggat < dikkat (Ar.): (s.116 \ 5) KMİA, (50 \ 25) KARYA

diggad < dikkat: (XXVII \ 58) KYA

diggat < dikkat: (38 \ 16) NYA

“bağgal”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Giresun, Kahramanmaraş, Kayseri ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

bağgal < bakkal (Ar.): (s.47 \ 4) KMİA

bağgal < bakkal: (72 \ 73) KAYA

“düggan”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Nevşehir ağızı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağızı.

düggan < dükkan (Ar.): (M057 \ 26) KAİA

“nasreddin”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Kütahya ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

nasreddin < Nasrettin (Ar.): (V \ 134) KÜYA, (22 \ 42) BKİA

nesreddin < nasrettin: (9 \ s.67) EYAD

nasıradı < nasrettin: (II-4 \ 152) BİA

“selahaddin”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Erzincan, Erzurum ağızları.

2) Batı Grubu Ağızları: Çankırı, Eskişehir, Kütahya, Sivas ağızları.

selahaddin < selahattin (Ar.): (5-20 \ 13) EYA, (VII \ 22)

selahaddin < selahattin: (142 \ 29) SİYA

selâhaddin \ selahattin: (123 \ 55) ÇİYA

seladdin < selahattin: (62 \ s.2215) EYAD

sele:ddin < selahattin: (07 000 01 \ 105) ERİA

selâddin < selahattin: (25 \ 85) EİMİYA

“hayreddin”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karaman ağızı.

hayreddin < hayrettin (Ar.): (M075 \ 77) KAİA

“izzeddin”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Kütahya, Nevşehir ağızları.

izzeddin < izzettin (Ar.): (XXIX \ 4) KÜYA, (31 \ 16) NYA

“fahreddin”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Aydın ağızı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Tekirdağ ağızı.

fahreddin < Fahrettin (Ar.): (II \ 21) TMİKA

fâriddin < fahrettin: (I-A \ 48-43) AYYA

“necmeddin”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Adıyaman ağızı.

necmeddin < Necmettin (Ar.): (3 \ 259) AİYA

nejmeddin < necmettin: (11 013 02 \ 46) ERİA

“ğutbuddin”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman ağızı.

ğutbuddin < Kutbettin (Ar.): (3 \ 259) AİYA

“vahdeddin”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağızı.

vahdeddin < vahdettin (Ar.): (08 000 02 \ 13) ERİA

“sabahaddin”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağızı.

sabahaddin < Sabahattin (Ar.): (13 002 03 \ 6) ERİA

“muhağğak”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

1) Doğu Grubu Ağızları: Erzurum ağızı.

2) Batı Grubu Ağızları: Afyon, Kırşehir, Kütahya, Nevşehir, Ordu ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük, Karaman ağızları.

muḥaġġak < muhakkak (Ar.): (III \ 30) KÜYA

mıhaġġaġ < muhakkak: (37 \ 41) KARYA

muauġġaġ < muhakkak: (M102 \ 32) KAİA

muauġgak < muhakkak: (25 \ 263) AMA

muhaggaḥ < muhakkak: (01 000 02 \ 78) ERİA

muauġġaġ < muhakkak: (86 \ 22) OİYA

muġaggah < muhakkak: (29 \ 97) NYA

muhaġġaġ < muhakkak: (LVI \ 26) KYA

“oġġa”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doġu Grubu Ağızları: Erzurum aġzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Eskişehir, Kırşehir ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük aġzı.

oġġa < okka (Ar.): (7 \ 74) EİMİYA, (74 \ 27) KARYA

oġġa < okka: (II \ 29) KYA

hogga < okka: (04 000 01 \ 28) ERİA

“şerafeddin”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Sivas aġzı.

şerafeddin < Şerafettin (Ar.): (54 \ 27) SİYA

“nizameddin”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Doġu Grubu Ağızları: Erzurum aġzı.

nizameddin < nizametdin (Ar.): (05 028 01 \ 58) ERİA

“hadda”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doġu Grubu Ağızları: Erzincan aġzı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Balıkesir, Kastamonu, Kırşehir ağızları.

hadda < hatta (Ar.): (3-3 \ 72) EYA, (15 \ 56) KMİKA

haddā < hatta: (IV-6 \ 146) BİA

haddā < hatta: (LXVI \ 20) KYA

3.4.6.1.3 Özel İsimlerde Uyum Değişmesi

3.4.6.1.3.1 Tonsuzluk Uyumundan Tonluluk Uyumuna Geçiş

“çanağgale”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ ağızı.
- 2) Batı Grubu Ağızları: Kahramanmaraş, Kütahya, Ordu ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük, Karaman ağızları.

çanağgale < çanakkale: (M068 \ 12) KAİA, (XXIV \ 64) KÜYA

çanāğgale < çanakkale: (86 \ 36) KAYA

“hağgari”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Amasya, Kayseri ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

hağgāri < hakkari: (49 \ 7) KARYA, (s.49 \ 1) KMİA

hağgari < hakkari: (19 \ 86) AMMA

“ğırıggale”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Amasya ağızı.

ğıruğgale < kırıkale: (79 \ 83) AMMA (“ı” ünlüsünden dolayı yarı uyumludur.)

3.4.6.2 Tonluluk Uyumundan Tonsuzluk Uyumuna Geçiş

3.4.6.2.1 Yabancı Kökenli Kelimelerde Uyum Değişmesi

“aptes”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

- 1) Doğu Grubu Ağızları: Elazığ, Tunceli ağızları.
- 2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Trabzon ağızı.
- 3) Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Kütahya, Niğde, Sakarya ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Ardahan, Edirne, Karaman ağızları.

aptes < abdest (Far.): (XXXVI \ 23) KÜYA, (LVII \ 62) AİASSÖ, (58 \ 64)

BİAİ, (187 \ 99) TYA, (M065 \ 78) KAİA

apTes < abdest: (22 \ 11) SİA

apTès < abdest: (53 \ s.195) EYAD

aptez < abdest: (3 \ 18) EİA

eptes < abdest: (13 \ 150) BİAİ

epTès < abdest: (1 \ 2) KBAYA

aPTesT < abdest: (21 \ s.110) TYAD

“rüs-kâr”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

rüs-kâr < rüzgâr (Far.): (58 \ 123) KARYA

“apturahman”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Adıyaman ağızı.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Edirne ağızı.

apturahman < abdurrahman (Ar.): /2 \ 43) AİYA

aptıraman < abdurrahman: (26 \ 7) EİA

“aptullā”:

Kelimenin TT ağızlarındaki kullanım alanı:

Batı Grubu Ağızları: Bilecik, Çankırı ağızları.

Tasnifte örneklenmemiş ağızlar: Karabük ağızı.

aptullā < abduallah (Ar.): (65 \ 2) BİAİ

apTullāḥ < abduallah: (127 \ 51) ÇİYA

aPtulḷa < abduallah: (124 \ 75) KARYA

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

Çalışma boyunca taradığımız metinlerden elde ettiğimiz verileri değerlendirdiğimizde karşımıza şu sonuçlar çıkmaktadır:

Türkçenin eski dönemlerinde kullanılan bazı kelimelerin ağızlarda aynı şekilde muhafaza edilmesi oldukça dikkat çeken bir olaydır. Zaman içerisinde dilde meydana gelen değişimler ve dönüşümler ağızlardaki kelimelerde yer yer değişiklik gösterse de genel olarak eskiye bağlı kalma söz konusudur. “Gardaş < kardaş, ana, alma, hangı < kangı, alav, dahı < takı” gibi sözcükler eski şekillerin devamıdır.

Yazı dili kurallara bağlı iken ağızlarda böyle bir zorunluluk olmadığı için ünlü ve ünsüz uyumlarına uymayan sözcükler uyumlara uygun hale getirilerek kullanılmıştır.

Türkiye Türkçesi ağızlarında kalınlık-incelik uyumu bakımından ağızların daha çok kalınlaşma yönünde bir eğilim içinde oldukları görülmektedir. Türkiye Türkçesi yazı dilinde ise incelmeye yönelik bir eğilim hâkimdir.

Türkiye Türkçesi ağızlarında kalınlık uyumunun daha çok ilerleyici benzeşme yoluyla oluştuğu görülmektedir.

İncelik uyumunda ise gerileyici benzeşmenin daha çok hâkim olduğu tespit edilmiştir.

Düzlük uyumunda hem Türkçe hem de yabancı kelimelerde düzleşme eğiliminin hâkim olduğu görülmektedir. Türkiye Türkçesi yazı dilinde uyumlu olmayan kelimeler, TT ağızlarında yuvarlak ünlülerin düzleşmesi ile uyuma uygun hale gelmiştir.

Yuvarlaklık uyumunda da aynı şekilde düz ünlülerin yuvarlaklaşması sonucunda kelimeler uyumlu hale getirilmiştir.

Yukarıda belirtilen dört uyumda daha çok alıntı kelimelerdeki uyumsuzluklar uyumlu hale getirilmiştir.

İncelemeye esas olan örneklerin Türkçe kökenli ve alıntı kelime olma durumu aşağıdaki gibidir:

Kalınlık Uyumu: Türkçe kökenli olanlar 14 kelime (Kelimelerin 10’u ilerleyici benzeşme, 3’ü gerileyici benzeşme, 1’i ilerleyici-gerileyici benzeşme), yabancı kökenli olanlar 105 kelime (Kelimelerin 57’si ilerleyici benzeşme, 36’sı gerileyici benzeşme, 12’si ilerleyici-gerileyici benzeşme) biçiminde saptanmıştır.

İncelik Uyumu: Türkçe kökenli olanlar 12 kelime (4'ü ilerleyici benzeşme, 8'i gerileyici benzeşme), yabancı kökenli olanlar 72 kelime (26'sı ilerleyici benzeşme, 32'si gerileyici benzeşme, 14'ü ilerleyici - gerileyici benzeşme) olarak saptanmıştır.

Düzlük Uyumu: Türkçe kökenli olanlar 22 kelime, yabancı kökenli olanlar 43 kelimedir.

Yuvarlaklık Uyumu: Türkçe kökenli olanlar 3 kelime, yabancı kökenli olanlar 32 kelimedir.

Ayrıca, elde ettiğimiz veriler bağlamında şunları söylemek de mümkündür:

1. TT ağızlarında temel 8 ünlünün yanında şu ünlüler de kullanılmaktadır: “á, â, à, ä, ä, è, ê, í, î, ï, ï, e, ó, ô, ò, û, ö, ú, o, í, 'e, 'a, θ”
2. TT ağızlarında temel 21 ünsüzün yanında şu ünsüzler de kullanılmaktadır: “ğ, ğ, k, k, k, h, h, h, ñ, r, r, l, n, v, Ç, K, K, P, T, T S, F ”
3. TT ağızlarında genel olarak standart dile göre uyumlar daha sağlamdır.
4. Genel olarak incelenen TT ağızlarında ünsüz düşmesi ya da hece kaynaşması sebebiyle ikincil uzun ünlüler sıkça görülmektedir.
5. Alıntı kelimelerdeki uzun ünlüler normal süreli ünlüye dönüşerek uyum üzerinde etkili olmuştur.
6. Normal ünlülerden daha kısa sürede telaffuz edilen ünlüler mevcuttur. “ë, ï, ä, ũ, ũ, ö” gibi.
7. TT ağızlarında ünlü değişimleri daha çok ince ünlülerin kalınlaşması şeklinde kendini göstermektedir. Genel olarak bütün Türkiye Türkçesi ağızlarında kalınlık uyumu daha sağlam şekilde yer almaktadır.
8. Standart Türkçede bulunan normal “k” ve “g” ünsüzleri ağızlarda art damakta boğumlanan “k” ve “g” ya da gırtlakta boğumlanan “k” gibi ünsüzlere dönüşerek ve ünlüleri kalınlaştırarak kelimeleri kalınlık uyumuna uygun hale getirirler.
9. TT ağızlarında düz ünlülerin yer yer yuvarlaklaşması sonucunda yuvarlaklık uyumu daha sağlam şekilde bulunmaktadır.
10. TT ağızlarında yuvarlak ünlülerin yer yer daralması (ı-i) ya da genişlemesi (a-e) düzlük uyumunun daha sağlam şekilde olmasını sağlamaktadır.

11. Standart Türkçede şimdiki zaman eki olarak kullanılan ve uyum dışı olarak kabul edilen “-yor” eki ağızlarda uyumlara uygun şekilde incelop, düzleşerek uyum dışı olmaktan çıkmıştır.
12. Türkiye Türkçesi ağızlarının bazı yörelerinde ise ünlü düşmesi uyumu sağlamıştır.
13. “v, m, b, p” dudak ünsüzlerinin yuvarlaklaştırma etkisinden dolayı bazı kelimeler yuvarlaklık uyumuna uygun şekilde kullanılmıştır. Bu uyum standart şekilde devam ettirilmese de genel olarak Türkiye Türkçesi ağızlarının bazılarında yaygındır.
14. “ğ, h, ñ, l, y, k, g, r” ünsüzleri hece kaynaşması ile yavaş yavaş erirler ve kaybolurlar yerlerini kalın hecelere uzunluk şeklinde bırakırlar.
15. Doğu grubu ağızlarında şimdiki zaman eki olarak kullanılan “-yor” eki ya düzleşip diftonglaşarak -ıy \ -iy şeklini alır ya da büsbütün eriyerek uzun bir “ı-” sesine dönüşür ve uyumlara uygun hale gelir.
16. “g, k, ğ” damak ünsüzleri yanlarında bulunan ince yuvarlak ünlüleri kalınlaştırır ve orta boğumlanmalı kalın ünlüler meydana getirir.
17. Zaman zaman uyumlu kelimelerin kalınlıktan inceliğe, incelikten kalınlığa geçiş eğilimi; düzlükten yuvarlaklığa, yuvarlaklıktan düzlüğe geçiş eğilimi uyum değişmelerini doğurmuştur.
18. Türkiye Türkçesi ağızlarında düz-geniş ünlünün dar-yuvarlak ünlüye dönüştürülmesi dudak benzeşmesini güçlendirmiştir.
19. İncelenen Türkiye Türkçesi ağızlarında bazı ekler ek fiil “i-mek”, “ken” zarf fiil eki, edatlar, bağlaçlar, ve “ki” aitlik eki kalınlık-incelik, düzlük-yuvarlaklık uyumlarına uygun şekilde kullanılmıştır.
20. “ken” zarf fiil eki ve “ki” aitlik eki standart Türkçede sadece ince şekli ile kullanılmaktadır; ancak TT ağızlarında uyuma uydurulmak için kalın ve ince şekilleriyle kullanılmıştır.
21. Standart Türkçede bazı alıntı kelimeler Türkçe bir ek aldığı zaman uyumsuz hale gelir. Bu kelimeler Türkiye Türkçesi ağızlarında genel olarak uyuma uygun şekilde eklendirilirler. Bunlar hal, harp, kalp ve saat gibi kelimelerdir. Getirilen eke göre ilerleyici ya da gerileyici benzeşme ile uyuma uygun şekilde kullanılır.
22. İç sesteki komşu ünsüzlerden birinci ya da ikinci ünsüz tonlulaşır ya da tonsuzlaşır.

23. Ağızlarda ünsüz uyumu ile ilgili çok fazla örnek yoktur. Çünkü Türkçede ekler ünsüz uyumuna uygun şekilde getirilmektedir. Sadece iç seste meydana gelen tonluluk ve tonsuzluk uyumu vardır.

KAYNAKÇA

- Acar, Ergün, (2008), *Kastamonu Merkez İlçe ve Köyleri Ağzları*, (Trakya Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne.
- Acarbaş, Ergisoy, (2013), *Şereflikoçhisar ve Çevresi Yerel Ağız Sözlüğü*, Çıngı Yayıncılık, İstanbul.
- Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, (1999), TDK Yayınları, Ankara.
- Akar, Ali, (2013), *Muğla ve Yöresi Ağzları*, TDK Yayınları, Ankara.
- Akca, Hakan, (2012), *Ankara İli Ağzları (İnceleme- Metinler- Dizin)*, Gazi Üniversitesi Türk Dili Doktora Tezi, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü (TKAE) Yayınları, Ankara.
- Aksoy, Ömer Asım, (1946), *Gaziantep Ağzı (III)*, TDK Yayınları, İstanbul.
- Akyol, Senem, (2006), *Manisa Merkez Kuzey-Batı Köyleri Ağzları*, (Celal Bayar Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa.
- Aydoğdu, Özkan, (2011), *Çankırı İli ve Yöresi Ağzları*, (Fırat Üniversitesi Sos. Bil. Ens. Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ.
- Banguoğlu, Tahsin, (2015), *Türkçenin Grameri*, TDK Yay. , Ankara, (10.baskı).
- Başer, Elif, (2014), *Kırıkkale İli Ağzları*, (Niğde Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde.
- Bayraktar, Fatma Sibel, (2000), *Kayseri Merkez İlçe Ağzı (Metin- Gramer- Sözlük)*, (Trakya Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi), Edirne.
- Boz, Erdoğan, (2006), *Afyonkarahisar Merkez Ağzı (Dil Özellikleri – Metinler – Sözlük)*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Bozkurt, Fuat, (2017), *Divân-ü Lugat-it Türk*, Salon Yay., İstanbul.
- Buran Ahmet, Oğraş Şerife, (2003), *Elazığ İli Ağzları*, Elazığ Valiliği Elazığ Kültür Kurultayı, Elazığ.
- Buran, Ahmet – İlhan Nadir, (2008), *Elazığ Yöresi Söz Varlığı*, TDK Yayınları, Ankara.
- Buran, Ahmet, (1996), *Anadolu Ağzlarında İsim Çekim (Hal) Ekleri*, TDK Yay. , Ankara.
- Buran, Ahmet, (1997), *Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağzları*, TDK Yayınları, Ankara.
- Buran, Ahmet, (1999), “Anadolu (Türkiye Türkçesi) Ağzlarının Karşılaştırmalı İncelenmesi ve Bu Konu İle İlgili Sorunlar”, *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, TDK Yayınları, Ankara, s.89-92.

- Buran, Ahmet, (2010), “Türkiye Türkçesi Ağız Atlasının Önündeki Sorunlar”, *Diyalektolog*, Kış, Sayı 1, s. 15-20.
- Buran, Ahmet, (2014), “Türkçede Art Seslerin Ön Seslere Dönüşmesi Eğilimi”, VI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri (4-7 Aralık, 2013, Bursa), 1.cilt, Bursa, s.105-130.
- Buran, Ahmet, (2017), “Kırgız Türkçesinde Ses Uyumlarının Sebep Olduğu Ses Değişmeleri”, 8. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, 22-26 Mayıs 2017, Ankara. (*Uluslararası Türk Lehçe Dergisi (TÜRKLAD)* Cilt 1, Sayı 1, s.1-11 Türkiye)
- Buran, Ahmet, “Türkiye Türkçesi Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Turkish Studies*, International Periodical For The Languages Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/1 Winter, p. 41-54.
- Caferoğlu, Ahmet, (1994), *Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar*, TDK Yayınları, Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet, (1995), *Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler (Van, Bitlis, Muş, Karaköse, Eskişehir, Bolu ve Zonguldak İlleri Ağızları)*, TDK Yayınları, Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet, (1995), *Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar (Kars, Erzurum, Çoruh İlbaylıkları Ağızları)*, TDK Yayınları, Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet, (1995), *Güney Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*, TDK Yayınları, Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet, (1995), *Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler*, TDK Yayınları, Ankara.
- Coşkun, Mustafa Volkan, (2015), *Türkçenin Ses Bilgisi*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Demir, Necati – Aydoğdu Özkan, (2009), *Giresun İli ve Yöresi Ağızları*, Giresun Valiliği Yayınları, Ankara.
- Demir, Necati – Şen Ülker, (2006), *Sivas İli ve Yöresi Ağızları (Etnik Yapı- Dil İncelemesi- Metinler- Sözlük)*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Demir, Necati, (2001), *Ordu İli ve Yöresi Ağızları (İnceleme- Metinler- Sözlük)*, TDK Yayınları, Ankara.
- Demir, Necati, (2006), *Tokat İli ve Yöresi Ağızları (İnceleme- Metinler- Sözlük)*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Demir, Necati, (2006), *Trabzon ve Yöresi Ağızları (1-2-3 cilt)*, Gazi Kitabevi, Ankara.

- Demir, Nurettin, (2013), *Ankara Örneğinden Ağızların Belgelenmesi (inceleme-
metinler-sözlük)*, TDK Yay., Ankara.
- Demircan, Ömer, (1979), *Türkiye Türkçesinin Ses Düzeni Türkiye Türkçesinde Sesler*,
TDK Yay., Ankara.
- Efendioğlu, Süleyman, (2009), “Ağrı İli Ağızları”, *Turkish Studies*, Volume 4/3 Spring.
- Ercilasun, Ahmet Bican, (2002), *Kars İli Ağızları (Ses Bilgisi)*, TDK Yayınları, Ankara.
- Erdem, Gönül, (2014), *Anamur ve Yöresi Ağızları*, (Erciyes Üniversitesi Basılmamış
Doktora Tezi), Kayseri.
- Erdem, Mehmet Dursun – Bölük Ramazan, (2012), *Antalya ve Yöresi Ağızları (Giriş-
İnceleme- Metinler)*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Erdem, Mehmet Dursun – Dağdelen Güner, (2012), *Karabük ve Yöresi Ağızları (Giriş-
İnceleme-Metinler)*, Karabük Valiliği Yayınları, Karabük.
- Erdem, Mehmet Dursun – Kirik Esra, (2011), *Kahramanmaraş ve Yöresi Ağızları*,
Kahramanmaraş İl Özel İdaresi Öncü Basımevi, Ankara.
- Eren, Emin, (1997), *Zonguldak- Bartın- Karabük İlleri Ağızları*, TDK Yayınları,
Ankara.
- Ergin, Muharrem, (2009), *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul.
- Erten, Münir, (2011), *Diyarbakır Ağzı (İnceleme- Metinler- Sözlük)*, TDK Yayınları,
Ankara.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki, (2017), *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Say Yay., İstanbul.
- Gemalmaz, Efrasiyap, (1995), *Erzurum İli Ağızları (3 Cilt)*, TDK Yayınları, Ankara.
- Gökçur, Engin, (2006), *Van ve Merkez Köyleri Ağızları*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Van.
- Gösterir, İbrahim, (2015), *Örnekli-Tanımlı Çorum Ağzı Sözlüğü*, Çorum Belediyesi
Kültür Yayını, Çorum.
- Gülensoy, Tuncer – Alkaya Ercan, (2011), *Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası*,
Akçağ Yayınları, Ankara.
- Gülensoy, Tuncer – Buran Ahmet, (1992), *Tunceli Yöresi Ağızlarından Derlemeler*,
Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Gülensoy, Tuncer – Buran Ahmet, (1994), *Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler*,
TDK Yayınları, Ankara.
- Gülensoy, Tuncer, (1988), *Kütahya ve Yöresi Ağızları (İnceleme- Metinler- Sözlük)*,
TDK Yayınları, Ankara.

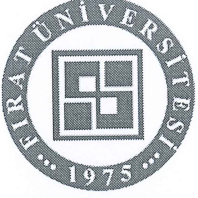
- Gülensoy, Tuncer, (2009), “Anadolu (Türkiye Türkçesi) Ağızlarının Sınırı Nerede Başlar, Nerede Biter?”, *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri (25-30 Mart 2008 Şanlıurfa)*, TDK Yayınları, Ankara.
- Gülensoy, Tuncer, (2011), *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi (2 cilt)*, TDK Yay., Ankara.
- Gülseren, Cemil, (2000), *Malatya İli Ağızları*, TDK Yayınları, Ankara.
- Gülsevin, Gürer, (2002), *Uşak İli Ağızları (Dil Özellikleri- Metinler- Sözlük)*, TDK Yayınları, Ankara.
- Günay, Turgut, (2003), *Rize İli Ağızları (İnceleme- Metinler- Sözlük)*, TDK Yayınları, Ankara.
- Günşen, Ahmet, (2000), *Kırşehir ve Yöresi Ağızları (İnceleme- Metin- Sözlük)*, TDK Yayınları, Ankara.
- Hacıeminoğlu, Necmettin, (2015), *Türk Dilinde Edatlar (En eski Türkçe metinlerden zamanımıza kadar –Yazı dilinde-)*, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul.
- İleri, Canan, (2008), *Eskişehir İli Mihaliççik İlçesi ve Yöresi Ağızları*, TDK Yayınları, Ankara.
- Kalay, Emin, (1998), *Edirne İli Ağızları (İnceleme- Metin)*, TDK Yayınları, Ankara.
- Karaağaç, Günay, (2008), *Türkçenin Verintiler Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara.
- Karaağaç, Günay, (2012), *Türkçenin Dil Bilgisi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Karaağaç, Günay, (2015), *Türkçenin Alıntılar Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara.
- Karahan, Leyla, (2014), *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, TDK Yayınları, Ankara.
- Karahan, Leyla, (2016), *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, Akçağ Yay., Ankara, (s.320-411).
- Kişi Adları Sözlüğü, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari
- Koçak, Ali Tekin, (2010), *Tarsus İli Tarsus Ağzı Üzerine Bir İnceleme*, Tarsus Belediyesi Kültür Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep, (1994), *Bartın ve Yöresi Ağızları*, TDK Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep, (1994), *Güney-Batı Anadolu Ağızları Ses Bilgisi (Fonetik)*, TDK Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep, (1994), *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, TDK Yay., Ankara.
- Korkmaz, Zeynep, (2007), *Türk Dili Üzerine Araştırmalar III*, TDK Yay., Ankara, s.625-667.

- Korkmaz, Zeynep, (2008), “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Dil Özellikleri-Etnik Yapı Bağlantısı ve Beklentilerimiz”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Temmuz, C: XCVI, S:679, s.3-10.
- Korkmaz, Zeynep, (2015), *Türk Dili Araştırmaları IV*, TDK Yay., Ankara, s.343-425.
- Korkmaz, Zeynep, (2017), *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I-II*, TDK Yay., Ankara, s.1085-1210.
- Korkmaz, Zeynep, (2017), *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara.
- Küçük, Murat, (2009), “Anadolu Ağızlarındaki Doğu Kökenli Kelimelerin Ses Bilgisi Açısından Görünümleri – Ünlüler”, *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri (25-30 Mart 2008 Şanlıurfa)*, TDK Yayınları, Ankara.
- Mutlu, Hüseyin Kahraman, (2008), *Balikesir İli Ağızları*, (Gazi Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Olçay, Selahattin, (1995), *Doğu Trakya Yerli Ağız (İnceleme- Derleme- Dizin)*, TDK Yay., Ankara.
- Öçalan, Muharrem, (2004), *Sakarya İli Ağızları (2.cilt)*, (Erciyes Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi), Kayseri.
- Özçelik, Sadettin, (1997), *Urfa Merkez Ağız (İnceleme, Metinler, Sözlük)*, TDK Yayınları, Ankara.
- Özden, Muharrem, (2016), *Bilecik İli Ağız İncelemesi (Ses ve Şekil Bilgisi Metinler Söz Varlığı)*, Paradigma Akademi Yay., İstanbul.
- Özek, Fatih, (2014), *Tarihi Türk Lehçelerinde Ünlüler*, Akçağ Yay., Ankara.
- Özek, Fatih, (2009) “Doğu Grubu Ağızlarında Ünlü Uyumlarının Bozulması”, *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri (25-30 Mart 2008 Şanlıurfa)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özek, Fatih, (2012), “Türkiye Türkçesi Doğu Grubu Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekleri”, *Turkish Studies*, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 7 / 1 Winter, s.1751-1765.
- Özek, Fatih, (2009), “Doğu Grubu Ağızlarında Ünlü Uyumlarının Bozulması”, *ZfWT*, Volume 1, No.1, s.135-146.
- Özkan, Nevzat. (2009), “Anadolu’daki Nüfus Hareketlerinin Ağızların Oluşmasına ve İncelenmesine Etkileri”, *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri (25-30 Mart 2008 Şanlıurfa)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- Özmen, Mehmet, (2014), *Türkçede –Ken Zarf-Fiili*, TDK Yay., Ankara.
- Özmen, Şeyda, (2007), *Muş Merkez Ağzı*, (Fırat Üniversitesi Sos. Bil. Ens. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ.
- Öztürk, Jale, (2009), *Hatay Ağzı (İnceleme- Metin- Sözlük)*, Karahan Kitabevi, Adana.
- Sağır, Mukim, (1995), “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Ünlüler”, *TDAY-B*, Ankara, s.377-390.
- Sağır, Mukim, (1995), “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Ünsüzler”, *TDAY-B*, Ankara, s.391-409.
- Sağır, Mukim, (1995), *Erzincan ve Yöresi Ağızları (İnceleme- Metinler- Sözlük)*, TDK Yay., Ankara.
- San, Sabri Özcan, (1990), *Gümüşhane Kültür Araştırmaları ve Yöre Ağızları*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- Sarıca, Bedri, (2006), *Van Gölü Çevresi Ağızları Sözlüğü*, Atlas Yay., Ankara.
- Silahşör, Ebru, (2011), *Amasya Merkez Ağzı*, (Erzincan Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzincan.
- Şenol Sevgi, (2015), *Ardanuç Ağzı (İnceleme-Derlemeler-Sözlük)*, Rota Barışçı Matbaacılık ve Tanıtım Hizmetleri A.Ş, Bursa.
- Tosun, İbrahim, (2016), *Ardahan İli Ağızlarının Ses ve Şekil Özellikleri*, Payda Yayıncılık, Ankara.
- Tosun, İlker, (2003), *Tekirdağ Merkez İlçe ve Köyleri Ağızları*, (Trakya Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne.
- Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=frontpage&Itemid=1
- Türkçenin Ağızları Çalıştay Bildirileri*, (2000), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri*, (2009), (25-30 Mart 2008 Şanlıurfa), TDK Yayınları, Ankara.
- Uygur, Ceyhun Vedat, (2007), *Denizli İli Ağız Sözlüğü*, Denizli Belediyesi Kültür Yayınları, Isparta.
- Uysal, İdris Nebi, (2011), *Karaman İli Ağızları ve Anadolu Ağızları Arasındaki Yeri*, Karaman Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Komsan Yayınları, Karaman.
- Üçok, Necip, (2007), *Genel Fonetik (Ana Çizgileri)*, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- Üstüner, Ahat, (2000), *Anadolu Ağızlarında Sıfat-Fiil Ekleri*, TDK Yayınları, Ankara.

- Vural Hanifi, Bölcer Tuncay, (2015), *Ses ve Şekil Bilgisi*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Yağınlı, Ahmet Âkil, (2013), *Adıyaman Merkez Ağzı ve Kültürü*, Adıyaman Belediyesi, Adıyaman.
- Yapıcı, Ali İhsan, (2013), *Aydın ve Yöresi Ağzları*, (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi), Muğla.
- Yavuz, Serdar, (2013), *Adıyaman İli ve Yöresi Ağzları*, Turkish Studies Publication Series-XIII, Ankara.
- Yıldırım, Faruk, (2006), *Adana ve Osmaniye İlleri Ağzları (2 cilt)*, TDK Yayınları, Ankara.
- Yıldız, Osman, (2002), *Isparta Merkez Ağzı (İnceleme- Metinler- Sözlük)*, Fakülte Kitabevi, Isparta.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Ezgi ARAL
Öğrenci Numarası	151213116
Enstitü Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı	Yeni Türk Dili
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Ahmet BURAN
Tez Başlığı (Türkçe)	Türkiye Türkçesi Ağzlarında Ses Uyumlarının Sebep Olduğu Ses Değişmeleri

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam **388** sayfalık kısmına ilişkin, **04.07.2018** tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % **5** dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Prof. Dr. Ahmet BURAN
Danışmanın Adı-Soyadı
(İmzası)

Prof. Dr. Ahmet BURAN
Anabilim Dalı Başkanı
(İmzası)

Lisansüstü tezler, savunma öncesinde **intihal program raporu** ile birlikte enstitüye teslim edilir.

İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'u geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

ÖZ GEÇMİŞ

23.04.1991 yılında Elazığ'da doğdum. İlk ve orta öğrenimimi Dumlupınar İlköğretim Okulu'nda, liseyi Korgeneral Hulusi Sayın Lisesi'nde okudum. 2010 yılında Fırat Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde başladığım lisans öğrenimimi 2014 yılında tamamladım. 2015 yılında Fırat Üniversitesi'nin Yeni Türk Dili Bilim Dalı'nda tezli yüksek lisans öğrenimine başladım.

